HRVATSKO KNJIŽEVNO DRUŠTVO SV. JERONIMA

HRVATSKA KNJIŽEVNA REVIJA

1-2

MARULIĆ

2014.

UDK 821.163.42

ISSN 0350-4220

MARULIĆ

HRVATSKA KNJIŽEVNA REVIJA
ČASOPIS ZA KNJIŽEVNOST I KULTURU

god. 47./2014.
br. 1 - 2 (259)
siječanj – travanj 2014.

Hrvatsko književno društvo Sv. Jeronima
ZAGREB, 2014.

MARULIĆ
Hrvatska književna revija. Časopis za književnost i kulturu.

Osnivač i izdavač: Hrvatsko književno društvo Sv. Jeronima
Zagreb, Trg kralja Tomislava 21
Izdavača zastupa: Stjepan Razum (stjepan.razum@zg.t-com.hr)

Urednica: Jelka Pavišić (jelkapavisic@gmail.com)
Uredničko vijeće: Ivan Golčić, Alojz Jembrih, Ante Kraljević, Petar Pauk, Stjepan Razum
Ocjenjivač povjesničkih radova: Stjepan Razum
Ispravci: Krunoslav Šoić
Oblikovanje i prijelom teksta: SRZC

Likovno rješenje omota: Ante Starčević

© HKD Sv. Jeronima, Zagreb

Godišnje izlazi šest brojeva časopisa.
Rukopise primamo elektroničkim putem.

Uredništvo i uprava:
10.000 Zagreb, Trg kralja Tomislava 21
(01) 4829-375; (t./f.) 4922-300
hkd.marulic@zg.t-com.hr

Godišnja pretplata: 210 kuna
Račun kod Zagrebačke banke (IBAN): **HR3023600001101396418**
Cijena ovoga dvobroja: 70 kuna
Godišnja pretplata za inozemstvo: 100 američkih dolara (500 kuna)
Europa: 65 eura (420 kuna)
Uplate šaljite na devizni račun kod Zagrebačke banke Zagreb:
2500-3207374-SWIFT ZABA HR 2X

Naklada: 500 primjeraka

Tisak: Grafika Markulin d.o.o, Lukavec, Dolenska 32
Tiskano u lipnju 2014.

Riječ urednice

Poštovani čitatelji!

Obraćam vam se, evo, ukratko, ali radosna što smo zajedno s vama nastavili ovaj rad na stvaranju našega književnoga časopis, hvale vrijednoga naslova Marulić. Morala sam istaknuti da se to događa uz vašu pomoć, jer ste nastavili revno slati svoje članke, a svi su vrijedni objavljivanja i, vjerujem, zanimljivi za čitanje. Naročito me raduje što pristiže sve više književnih tekstova, kojima je ovaj časopis i namijenjen. Međutim, ništa manje nisu dobrodošli tekstovi s povijesnom tematikom, jer svi oni obrađuju našu kulturnu, crkvenu i inu povijest, što je sve vrijedno zabilježiti i sačuvati za buduće naraštaje.

Na prvom je mjestu članak o trećem predsjedniku našega društva Sv. Jeronima, Feliksu Suku. O njegovoj odanosti Društvu i izuzetno marljivom radu na njegovoj svakovrsnoj afirmaciji, čitajte u članku dr. Agneze Szabo.

Dr. Alojz Jembrih dostavio nam je drugi dio svojega vrijednoga i iscrpnoga rada o Pavlu Ritteru Vitezoviću. Nažalost, u ovom ćemo dijelu čitati o nesretnom završetku Vitezovićeva životnoga puta.

U ožujku ove godine navršila se stota obljetnica smrti našega svima poznatoga pjesnika i velikog domoljuba Antuna Gustava Matoša, pa su toj obljetnici posvećena dva članka, dr. Jembriha i dr. Vladimira Horvata, od kojih svaki na svoj način baca svjetlo na ovoga zagrebačkoga boema koji je bio spreman život svoj dati za svoju Kroaciju.

Još smo jednu značajnu obljetnicu obilježili ove godine, a to je također stota obljetnica smrti poznatoga zagrebačkoga nadbiskupa Josipa Jurja Posilovića, senjsko-modruškog biskupa, kasnije zagrebačkoga nadbiskupa, a cijeli život zauzetoga kulturnog radnika. Treba također spomenuti da je i on jedan od osnivača HKD-a Sv. Jeronima. O njemu pišu dr. Vlado Košić, biskup sisački, te dr. Stjepan Razum.

U odjeljku književnih tekstova nalazimo najprije nekoliko pjesničkih djela na temu Križnoga puta, franjevca Antuna Badurine i Stjepana Pepeljnjaka, koja su pristigla još u vrijeme korizme, ali do ovoga broja nisu mogla biti uvrštena, a nismo ih htjeli ostaviti za iduću godinu. No,

nadam se da to nikoga ne će smetati; naprotiv naši križni putovi traju stalno, pa vjerujemo da ćemo i u ovim poemama naći svoju utjehu.

Slijede dvije vrlo kvalitetne kratke priče Tihomira Horvata u kojima ćete sigurno uživati, te jedna priča J. Pavišić. Smiljka Sax nam je iskreno i dirljivo otvorila svoje srce sjećanjima na svoju mladost, koju kao da bi, u ovoj današnjoj prilično gruboj stvarnosti na taj način željela prizvati da se vrati, ako ne u stvarnom obliku, a ono barem da se vrati njezin duh. Međutim, jasno nam je da je to nemoguće ostvariti, osim u našim srcima.

Svoja pjesnička životna preispitivanja otkrivaju nam pjesnici Dušan Pavela, Robert Bralić, Dražen Stojanović i Pejo Šimić. Nezahvalno je govoriti o nečijim pjesmama, jer tu se uvijek možemo "poskliznuti" pri pokušaju njihova prikazivanja, pa ih radije pročitajte sami.

Pod naziv Različiti članci uvrstila sam one koji po tematici nisu spadali ni u jednu posebnu skupinu, ali sam ih ipak smatrala dovoljno zanimljivima da se objave. Nadam se da će među njima svatko naći nešto "za sebe".

Prikaz zbornika "Muka kao nepresušno nadahnuće kulture" iz niza Pasionska baština urednika Joze Čikeša, donosi Stjepan Razum, a isti autor nam prikazuje i vrlo zanimljivu knjigu autora Jeana Françoisa Deniaua, čija je životna deviza, kao što se napominje na početku prikaza, "Kažem što vjerujem. Činim što kažem", pa vam preporučujemo da se upoznate s pogledom na život ovoga danas uvaženoga autora. Tema jasenovačkih žrtava nikad nije ni zastarjela, ni nezanimljiva, pa tako ni prikaz knjige autora Josipa Jurčevića, koju je obradio S. Razum, iako je njezino drugo izdanje izašlo još 2005. godine. No, kako se ovoj temi neprestano vraćaju i oni koji bi o tom pitanju konačno htjeli saznati cjelovitu istinu, kao i oni koji već godinama podržavaju svoj vlastiti mit o njemu, tako ni prikaz ove knjige nije zakasnio. U svakom slučaju, knjiga dr. Jurčevića pružit će vam vrlo vrijedne i argumentirane podatke o ovoj problematici, a skraćeno o tome možete pročitati u ovom prikazu.

Izuzetno je dobrodošao prikaz jedne "zanemarene" tematike; usmena književnost. Tko još o njoj danas piše? Evo; prof. Stipe Botica, redovni profesor pri Katedri za usmenu književnost zagrebačkoga Odsjeka za kroatistiku, u svojoj knjizi "Povijest hrvatske usmene književnosti". Vrlo iscrpan i stručan prikaz knjige napisao je njegov student Vanja Budinšćak, a ja sam ga sa osobitim zanimanjem pročitala, kao što ću pročitati i knjigu. Podsjetite se na našu vrijednu usmenu književnost.

Među kulturnim događanjima ističem vrlo neobičan i zanimljiv prilog povodom izložbe vratnica splitske prvostolnice, što nam ga je poslao Ivica Luetić. Ove umjetnički oblikovane vratnice imate priliku vidjeti i na fotografiji. Tu je također i prikaz ovogodišnjega događanja u Križevcima, pod naslovom "Dječji Kranjčić".

U ovom broju objavljujemo pismo gospodina Nikole Bićanića, s pitanjem o pravom stanju u HKD-u Sv. Jeronima, na koje odgovara predsjednik društva dr. Stjepan Razum.

Rubrikom Vijesti, koje su ovaj put vrlo obilne, zaokružujemo ovaj dvobroj našega časopisa. Želimo svima ugodno i korisno čitanje.

Urednica Jelka **Pavišić**

Dr. sc. Agneza SZABO

Feliks Suk - sveučilišni profesor, narodni dobrotvor i predsjednik Društva Sv. Jeronima

Među velikanima hrvatske povijesti i kulture zaslužno mjesto pripada i dr. Feliksu Suku, koji je svojim radom ostavio "duboke brazde kako na crkvenom tako i na svjetovnom polju hrvatske kulture i prosvjete", premda još niti danas ne nalazimo njegova imena niti u jednom hrvatskom lekiskonu ili enciklopediji. Stoga ćemo u ovom prilogu najprije sasvim kratko iznijeti njegov životopis, a potom ćemo težište staviti na Sukovo djelovanje u Društvu Sv. Jeronima. Oslonit ćemo se pritom ponajprije na Sukov životopis, u stvari ponešto opširniji nekrolog, što ga je u povodu njegove smrti objavio teolog i političar Fran *Barac* i to u *Katoličkome listu*,[1] potom *I. Golner* u istome *Katoličkome listu*,[2] te ugledni svećenik Ferdo *Rožić* u knjizi *Na njivi pučke prosvjete*.[3] Manje crtice o životu i radu Feliksa Suka nalazimo i u poznatoj knjizi Franje

---

[1] BARAC, Fran. *†Dr. Feliks Suk*. U: *Katolički list*. Zagreb, 66./1915., br. 15, od 15. travnja 1915., str. 153-155.

[2] *Dr. F. Suk i "Kat. list"*. U: *Katolički list*. Zagreb, 66./1915., br. 15, od 15. travnja 1915., str. 155-156. — *Dr. F. Suk i "Hrv. učitelj"*. U: *Katolički list*. Zagreb, 66./1915., br. 15, od 15. travnja 1915., str. 156. — *Dr. Feliks Suk i hram Božji*. U: *Katolički list*. Zagreb, 66./1915., br. 15, od 15. travnja 1915., str. 156-157. — GOLNER, I. *Dr. Feliks Suk, predsjednik "Hrvatske poljodjelske banke"*. U: *Katolički list*. Zagreb, 66./1915., br. 15, od 15. travnja 1915., str. 157. — Ističem da se u istom broju Katoličkoga lista nalaze i drugi nepotpisani prilozi pod naslovima: "Življenje dra Feliksa Suka" (str. 157-158), "Bolest i posljednji časovi" (str. 158), "Oporuka" (str. 158-159), "Osmrtnice" (str. 159), "Saučešće" (str. 159), "Sprovod" (str. 159).

[3] ROŽIĆ, dr. Ferdo. *Dr. Feliks Suk, predsjednik Društva Sv. Jeronima 1890.-1902.* Odj.: *Naši pokojnici*. U: *Na njivi pučke prosvjete*. Zagreb, 1941., str. 473-476.

Plevnjaka,[4] kao i u *Građi za povijest školstva,* koju je napisao Antun *Cuvaj.*[5] Ističem da kratku biografsku crticu o F. Suku donosi i Janko *Barlè.*[6] Dragocjenu građu o Sukovu djelovanju i radu u Društvu Sv. Jeronima nalazimo u knjigama *Danica,* odnosno *Koledar i ljetopis društva svetojeronimskoga,*[7] i to osobito za vrijeme dok je on bio predsjednik toga zaslužnoga hrvatskoga društva, od 1891. do 1902. godine.

Kratki prikaz životopisa dr. Feliksa Suka

Feliks Suk rođen je 30. prosinca 1845.u Petelinku kod Blagovice (Slovenija). Njegov otac (Feliks?) bio je podrijetlom Čeh iz Slavetina blizu Peruca, a majka Helena Paulič, rodom Kranjica iz Šent Ožbolta. Po završetku tehnike u Pragu (1839.), Sukov je otac najprije služio u Češkoj i Kranjskoj, te kasnije dobio službu inženjera u Hrvatsko,j u gradu Sisku (1851.) gdje je radio do umirovljenja (1867.). U međuvremenu je kupio imanje Pleso kraj Velike Gorice i držao ga je kao vlasnik do svoje smrti (1880.).

Čitati i pisati Feliks je naučio u roditeljskoj kući, a posljednji razred pučke škole završio je u Petrinji. Šest razreda gimnazije pohađao je u Ljubljani, a zatim ulazi u Nadbiskupsko sjemenište u Zagrebu, gdje je završio sedmi i osmi razred. Ispit zrelosti položio je 1863. u Ljubljani. Te iste godine (1863.) tadašnji zagrebački nadbiskup i kardinal Juraj Haulik poslao je Suka na daljnje teološke studije u Innsbruck, gdje je studirao teologiju i ondje je zaređen za svećenika (1868.). Potom se vratio u Zagreb, te obnašao razne službe u nadbiskupiji.

Najprije je dobio službu nadstojnika Nadbiskupskog sjemeništa, ali i službu profesora iz više stručnih predmeta: iz nauka vjere, njemačkoga

[4] PLEVNJAK, Fran. *Prilozi za kulturnu povijest hrvatskog svećenstva.* Zagreb, 1910., str. 194, 344, 435, 444-445.

[5] CUVAJ, Antun. *Građa za poviest školstva Kraljevinâ Hrvatske i Slavonije.* Zagreb, 1911., Sv. VI., str. 282; Sv. VII., str. 223-224; Sv. VIII., str. 120; Sv. X., str. 281-523; 576; 637; 659. Sv. XI., str. 41.

[6] BARLÈ, Janko. *Suk Feliks, dr.* U: *Znameniti i zaslužni Hrvati 925.-1925.* Zagreb, 1925., str. 250.

[7] Njegova ćemo godišta preciznije navesti u nastavku ovoga rada, odnosno prema redu njihovom korištenju.

jezika i logike. Povjereno mu je i predavanje više filozofskih disciplina: ontologija, metafizika i teologija. Dvije godine poslije promaknut je u čast doktora teologije u Innsbrucku (1870.) i potom je imenovan učiteljem nauka vjere u višim razredima Velike gimnazije u Zagrebu i odgojiteljem u Plemićkom odgojnom zavodu u Zagrebu, a poslije generalnim vikarom Zagrebačke nadbiskupije.

U međuvremenu je Feliks Suk predavao pedagogiju i opću didaktiku u ženskoj učiteljskoj školi kod Sestara milosrdnica Sv. Vinka u Zagrebu. Iz toga vremena ističemo i Sukove objavljene školske knjige "Apologetika" i "Moralka" koje su uskoro prozvane klasičnim udžbenicima. U tim je knjigama uspijevao izvanredno teško gradivo u srednjim školama učiniti lakim i ugodnim za čitanje. Preciznost izričaja, dubina misli i obrazloženja, jasnoća i lakoća stila, kao i izvanredna ljepota jezika, to su bile osobine što su upravo blistale u svim tiskanim Sukovim djelima, a pogotovu u ovim udžbenicima. Ne samo đaci i naobraženi laici, već i svećenici rado su potražili ovakve stručne knjige u kojima se čuje i u teškim teološkim raspravama "slatki hrvatski jezik".[8]

Kada je godine 1874. otvoreno Sveučilište Franje Josipa I. u Zagrebu, koje je u stvari preuređeno na temeljima nekadašnjega isusovačkoga sveučilišta (1669.), Feliks Suk imenovan je prvim profesorom i pročelnikom Katedre za moralnu teologiju na Bogoslovnom fakultetu. Predavao je moralku i obnašao službu pročelnika katedre od 1874. do umirovljena 1891. U međuvremenu bio je Feliks Suk i dva puta birani dekan Bogoslovnoga fakulteta i jednom rektor Sveučilišta (1882./1883.). U tom radu Sukovo je uvjerenje bilo: znanost treba "narod hrvatski naobraziti ne samo intelektualno, nego i moralno, te u njemu čuvati i buditi i množiti moralnu snagu, koja će ga voditi do etičnih vrlina". Znamenit je i njegov nastupni (inauguralni) govor kao rektora, koji je bio posvećen savjesti, i na kojoj se, kako je rekao, temelji sav naš umni, ćudoredni i društveni život. Štoviše, "bez auktoriteta savjesti ne će i ne može niti država obstojati, ni vjera čovjeka oplemeniti i upokojiti, niti znanost napredovati i približiti se uzvišenim svojim ciljevom". U biserju zlatnih misli, pravih aforizama, što ih čitamo u Sukovoj akademskoj radnji, stoji

[8] BARAC, F. *†Dr. Feliks Suk,* (1915.), str. 154-155.

i sljedeće: "U svetište istine ne ćemo doći, ako nas ne vodi ljubav k istini spremna na svaku žrtvu. Ognjište pako, na kom ovu svetu vatru ljubavi Bog užiže, a čovjek čuva i podpiruje, to je savjest." Ovoj visokoj etičkoj devizi ostao je Suk vjeran u svim svojim djelima. Uz to, pomno se spremao na svaki svoj posao ili pak predavanje, i u pojedinosti pripremao svaku svoju propovijed. S osobitom pomnjom studirao je hrvatski jezik, frazeologiju i pučki stil.[9] Recimo također, da je za njegovog rektorskog mandata Sveučilište preseljeno s Trga Sv. Katarine na Gornjem gradu u današnju zgradu Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, tada na samom rubu grada, zvanom Sajmište.

Istovremeno, ali i poslije povremeno je surađivao i u javnim glasilima, tako u *Katoličkom listu* (1883.) osobito u pitanjima crkvene umjetnosti, kad je naglašavao, o kojim sve činjenicama mora struka umjetnosti voditi računa, ako želi raditi za crkvu, a to su ponajprije crkveni propisi, praktičnost, ljepota i umjetnička savršenost. Ili pak u časopisu za školu i dom *Hrvatski učitelj,* gdje je iznosio kritički pristup prema objavljenim člancima, a tako i u knjigama koje su se bavile različitim granama pedagogije na liberalnim osnovama.[10]

Neposredno nakon umirovljenja, izabran je Suk za predsjednika Društva Sv. Jeronima (1891.-1902.) s kojim je već i od ranije usko surađivao. Osim toga, on je više godina bio i član odbora za gradnju "Svećeničkog doma", te odbora za gradnju crkve Sv. Blaža. Godine 1902. izabran je predsjednikom *Hrvatske poljodjelske banke,* koja je te godine i osnovana i to na temeljima odluke Prvoga hrvatskoga katoličkoga kongresa održanoga u Zagrebu (1900.). Kako čitamo u *Katoličkome listu,* i sami su utemeljitelji ove ustanove ocijenili, da poželjni uspjeh i napredak ovako važnog zavoda u prvome redu ovisi o tomu, komu će se povjeriti njegovo vodstvo. Stoga su vrlo brzo svi osnivači toga zavoda bili sporazumni da na čelo zavoda treba biti izabran viši dostojanstvenik iz krugova svećeničkih. Do te je odluke došlo iz više razloga. Ponajprije je došlo poradi toga jer se s pravom predviđalo da će u ozbiljnom i kulturnom, ali i socijalnom radu toga zavoda – i to s obzirom na njegovu odgovornu, ali i plemenitu zadaću, koja je gospodarsko i moralno ozdravljenje našega maloga čovjeka - morati biti postavljen čovjek visokih moralnih kvaliteta. Zato su svi odlučili, a potom i izabrali za prvoga predsjednika "Hrvatske poljodjelske banke" dr. Feliksa Suka, tada već dobro poznatoga upravitelja pobožnih zaklada Prvostolnoga kaptola zagrebačkoga, a također sudionika i više drugih odbora.

Radeći neumorno, savjesno i uspješno na svim poslovima koji su mu bili povjereni, Feliks Suk stajao je punih trinaest godina, odnosno do svoje smrti (1915.) na čelu toga zavoda, i zajedno s ravnateljem Josipom Cvetkom vodio ga veoma uspješno. Sukov primjerni rad, plemenita nastojanja i stvarni uspjesi ne mogu se ovdje pojedinačno navesti i stoga neka bude dovoljno ako se istakne da nijedan važniji zaključak u ovome zavodu nije bio donesen, a da kod toga aktivno ne bi sudjelovao i njegov predsjednik dr. Suk. Kako na godišnjim skupštinama, tako i na redovnim tjednim sjednicama ravnateljstva kao i upravnoga vijeća "Hrvatske poljodjelske banke" sudjelovao je dr. Suk zborom i djelom. Uspijevao je voditi banku u pravcu povećanja njezinog dioničkog kapitala kao i jačanja njezine uloge i moći u hrvatskom seljaštvu i u suradnji sa župnicima, osobito seoskim. Drugim riječima, Suk je ovu svoju čast i službu shvaćao doista jako odgovorno i potpuno. Iz svake njegove dobro promišljene odluke izbijala je iskrena želja i nastojanje da ovaj eminentno narodni zavod što bolje napreduje i procvate, a širio je njegovo poslovanje posredstvom podružnica, ne samo u Hrvatskoj, već i u Bosni i Hercegovini. Naime, u dnu svoje duše bio je uvjeren, da će uspješnim poslovanjem ovoga zavoda – napose na polju zadrugarskom – nastati znatan preokret na bolje na brojnim područjima narodnog gospodarstva, te da će naš seljak sve više i više jačati na svojoj rođenoj grudi! Trajna će stoga biti uspomena na dr. Suka kao prvoga predsjednika u srcima svih prijatelja "Hrvatske poljodjelske banke" kao i našega hrvatskoga zadrugarstva, napisao je povodom njegove smrti I. Golner.[11]

[9] BARAC, F. *†Dr. Feliks Suk,* (1915.), str. 154.

[10] *Dr. F. Suk i "Kat. list".* U: *Katolički list.* Zagreb, 66./1915., br. 15, od 15. travnja 1915., str. 155-156. — *Dr. F. Suk i "Hrv. učitelj".* U: *Katolički list.* Zagreb, 66./1915., br. 15, od 15. travnja 1915., str. 156.

[11] GOLNER, I. *Dr. Feliks Suk, predsjednik "Hrvatske poljodjelske banke".* U: *Katolički list.* Zagreb, 66./1915., br. 15, od 15. travnja 1915., str. 157. — Ističem da je Hrvatska poljodjelska banka uspjela proživjeti i dakako i raditi sve do završetka Drugog svvjetskog rata (1945.), i da su je nove jugo-komunističke vlasti likvi-

Vrijedno je također spomenuti, da se dr. Suk nije uključivao u politički rad, a još manje u stranačku politiku, jer je stranački rad u njegovo vrijeme bio jako "rastrovan". A prema mišljenjima nekih, čini se da se Suk plašio da ga struje stranačkoga života ne bi zavele "u svoje mreže" te da on ne bi mogao ostati vjeran svojoj temeljnoj težnji: savjesnome radu u istini, gdje se trebalo uvijek iznova "izdići nad obične predrasude, nad dnevno mnijenje, nad stranačke političke strasti". Naš stranački politički život kakav je bio u njegovo doba, a bilo je to doba osobito oštrih političkih sukobljavanja u doba vlade bana Khuena Héderváryja (1883.-1903.), tako i poslije, kada na vlast dolazi Hrvatsko-srpska koalicija, koja je i pripremila stvaranje prve Jugoslavije (1918.). Sve se to teško moglo uskladiti s bitnim idejama koje su vodile Sukovu duhovnost, smatraju mnogi. A prema nekima, možda i nije dospio baviti se i s ovakvim pitanjima. U stvari, dr. Suka sasvim je zaokupio njegov stručni te kulturni i dobrotvorni rad; on je čitav je svoj život iskoristio za to da bi narodnom idealizmu i zdravom realizmu utirao sigurne putove: izgrađujući mu znanje, kulturu uma, značaj, kulturu srca i gospodarsko blagostanje, koje su prema njemu jedini bitni uvjeti nacionalne nezavisnosti. Takvim se patriotizmom dr. Suk zacijelo odužio svom narodu i više nego ma kako uspješnim stranačkim i političkim radom.[12]

No, prije nego što se osvrnemo na Sukov rad u Društvu Sv. Jeronima, smatram vrijednim barem kratko spomenuti i bitne sadržaje njegove oporuke, koja nam svjedoči o njegovu dobrotvorstvu. Prema pisanju *Katoličkoga lista,* Suk je sav svoj imetak ostavio u dobrotvorne i crkvene svrhe. Pritom je "univerzalnim svojim baštinikom" postavio *Društvo Sv. Vinka* koje je svoje sjedište imalo u samostanu Sestara milosrdnica u Zagrebu, gdje je i utemeljeno sredinom 19. stoljeća. Još za života dr. Suk je istome ovome društvu davao redovite znatne godišnje prinose, a jednom mu je darovao i veću svotu u iznosu od 25.000 kruna. Uz to je opo-

darle 1946. godine. Vidjeti: KOLAR, Mira. *Hrvatska poljodjelska banka i hrvatsko selo (1901.-1946.).* U: *Hrvatski katolički pokret.* Zbornik radova. Ur. Zlatko MATIJEVIĆ. Zagreb, 2002., str. 195-209. — LAJNERT, Siniša. *Hrvatska poljodjelska banka, d. d. Zagreb (1901.-1949.).* U: *Tkalčić. Godišnjak Društva za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije.* Zagreb, 17./2013., br. 17, str. 171-349.

[12] BARAC, F. *†Dr. Feliks Suk,* (1915.), str. 155.

rukom odredio 1180 kruna da se odmah nakon njegove smrti čitaju svete Mise za pokoj njegove duše. Prije svoje smrti razdijelio je među trinaest humanitarnih ustanova, svakoj po 500 kruna. Poimence su to bile sljedeće: Mensa akademička, đačka potporna društva Gornjogradske gimnazije, Doljnogradske gimnazije, realne gimnazije, realne gimnazije na Šalati, te muške učiteljske škole; zatim društvo *Dobrotvor,* Društvo Sv. Vida, Zbor duhovne mladeži zagrebačke, Pjevačko društvo Vijenac u sjemeništu, Vatrogasno društvo, Katoličko djetičko društvo, te Gradska ubožnica. Osim toga, zapisao je prvostolnoj crkvi zagrebačkoj 2.000 kruna, premda joj je god. 1913. već darovao 30.000 kruna za povećanje i popravak orgulja. Zakladi sjemeništa darovao je oporučno 2.000 kruna; zakladi nemoćnih svećenika 2.000 kruna; Društvu Sv. Jeronima 2.000 kruna; Prvostolnom kaptolu zagrebačkom 2.000 kruna, zatim za uzdržavanje kurije na Kaptolu br. 24 u kojoj je stanovao, 2.000 kruna, te Dječačkom sjemeništu u Zagrebu 8.000 kruna. Svoju bogatu knjižnicu darovao je knjižnici Nadbiskupskoga sjemeništa u Zagrebu; slike domaćih umjetnika i kip autora Roberta Frangeša Mihanovića, Sv. Ljudevit, darovao je JAZU, odnosno današnjoj Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti.[13]

Stoga je razumljivo da su nakon Sukove smrti (1915.) veliku "žalobnu povorku" koju je vodio zagrebački nadbiskup dr. Antun Bauer uz asistenciju zagrebačkih kanonika, nadarbenika i brojnoga svećenstva otvorili "ubogari i ubogarke" grada Zagreba i okolice, zatim je za njima išla školska mladež svih škola zajedno sa svojim učiteljima, te pitomci Nadbiskupskog sirotišta, ravnatelji i profesori gotovo svih srednjih škola, građanstvo na čelu s gradonačelnikom Milanom Amrušem, i drugim uglednicima. Tu su bili predstavnici brojnih ustanova, zatim redovnici i redovnice, kao i članovi Društva Sv. Jeronima i druga izaslanstva brojnih društava. Potom je tu bio i ban trojedne kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, Ivan Škrlec Lomnički, sa odjelnim predstojnicima (ministrima) te banskim savjetnicima, kao i predstavnicima i časnicima najviših vojnih oblasti. Nakon obrednih molitava i zahvalnih govora, poko-

[13] *Oporuka.* U: *Katolički list.* Zagreb, 66./1915., br. 15, od 15. travnja 1915., str. 158-159.

pan je dr. Feliks Suk u arkadi Prvostolnoga kaptola zagrebačkog na Mirogoju.[14]

Dr. Feliks Suk - predsjednik Društva Sv. Jeronima (1890.-1902.)

Povijesna vrela svjedoče da se Feliks Suk već od svoje mladosti zanimao za Društvo Sv. Jeronima, a također i kao mladi profesor u Zagrebu, i to zajedno sa svojim prijateljima. Poimence su to bili dr. Franjo Rački, dr. Antun Kržan, dr. Šandor Breščenski (Bresztyenszky), dr. Franjo Iveković, dr. Josip Stadler, Ivan Vončina, dr. Kosta Vojnović i drugi. Zajedno s njima i dr. Feliks Suk svake je godine rado nazočio na glavnim godišnjim skupštinama društva, te mu pristupio i kao član. To mu je dopuštalo da i sudjeluje u radu svetojeronimskoga društva, u stvari od samog početka njegova osnivanja. A već godine 1880. bio je dr. Suk izabran za člana upravnoga odbora i kao takav služio je u upravi društva deset godina, odnosno do godine 1890. Tada je na odborskoj sjednici 29. listopada iste godine izabran za predsjednika Društva Sv. Jeronima.[15]

Prva skupština kojoj je dr. Feliks Suk kao predsjednik društva predsjedao održana je 12. ožujka 1891. Novi predsjednik dr. Suk održao je tada nastupni, ali i programski govor, u kojem se najprije sa zahvalnošću kao i biranim riječima spomenuo "smrti zagrebačkog nadbiskupa i kardinala Josipa Mihalovića (†9. veljače 1891.), pokrovitelja ali i mecene našega društva". No, prije nego što iznesem odabrane odlomke iz Sukova nastupnoga govora, ističem da je društvo zbog trogodišnje sedisvakancije na stolici zagrebačkoga nadbiskupa, a koja je trajala zbog žestokog uplitanja politike na njegov izbor, ostalo i bez svoga pokrovitelja. Novi pokrovitelj i mecena društva bio je novi zagrebački nadbiskup Juraj Posilović (1894.-1914.), koji je društvu bio poznat već od prije, za svoga služenja u Zagrebu i kao jedan od utemeljitelja ovoga društva (1868.) i stalni član njegova upravnoga odbora, sve do imenovanja za senjsko-modruškoga biskupa (1876.-1894.). Zato je svetojeronimsko društvo novoga nadbiskupa dočekalo s osobitom radošću, ali i zahvalnošću, jer je i kao senjsko-modruški biskup mecenatski svake kalendarske godine podupirao društvo, više puta otkupio od društva veći broj njegovih knjiga, koje je potom i besplatno podijelio među senjske gimnazijalce, ali i narodu.[16]

Vratimo se sada odabranim odlomcima iz Sukova nastupnoga govora, u kojemu se zrcali, kako program budućega rada društva u bitnim crtama, tako i obilježja njegova osobnoga djelovanja, ali i njegova skromnost i odanost Društvu Sv. Jeronima. Oni glase:

"Mnogo poštovana gospodo! Što danas moju neznatnost gledate na ovom časnom mjestu koje su dosada zapremala dvojica tako uglednih i zaslužnih predsjednika našega društva, Tomo Gajdek i Franjo Budicki, i što je danas meni časna dužnost, s ovoga vas mjesta pozdraviti, to je učinila volja i povjerenje gospode odbornika, vrijednih naših sudrugova. Pošto se preč. gospodin Franjo Budicki zahvalio na predsjedničkoj časti koju je skoro pet godina toliko časno obnašao, odbor izabra mene na tu časnu službu, za koju jamačno nikad nisam mislio, da će me zapasti. Dobro znadem, da u mene nema ni zasluga, ni vrlina, koje bi me činile dostojnim te časti. Ipak imam tek jedno što mogu donositi i što svesrdno donosim, a to je ljubav prema društvu, i ljubav prema puku, kojemu je za zemaljsko i duhovno dobro to društvo osnovano. Ta me je ljubav privoljela da sam prihvatio volju odbora i primio izbor s istinitom željom i odlukom, da i zaslužim povjerenje, kojim me je odbor odlikovao. A bude li veleštovana gospodo i vaša prijazan i vaše povjerenje mene poduprlo na tome mjestu, mogu vam samo jedno obečati, što i obečajem: da ću s Božjom pomoću, u koju se ovo društvo i do sada najviše oslanjalo, i s kojom je do sada lijepih uspjeha polučilo, svom dušom nastojati, da se ono održi na visini, do koje se je sretno dovinulo, dapače, da se ne zaustavi u svom napredovanju, već da raste i cvijeta, i obilnim rodom rodi na korist i slavu naroda našega." A nakon ovih pozdravnih riječi, dr. Suk govorio je o budućem programu rada društva, iz kojega također donosim odabrane odlomke:

---

[14] *Sprovod*. U: *Katolički list*. Zagreb, 66./1915., br. 15, od 15. travnja 1915., str. 159.

[15] ROŽIĆ, F. *Dr. Feliks Suk*, (1941.), str. 473.

[16] *Danica. Koledar i ljetopis društva svetojeronimskoga za godinu 1896*. Zagreb, 1895., str. 29-30. (Dalje: *Danica*). — Vidjeti također: SZABO, Agneza. *Zagrebački nadbiskup Juraj Posilović – mecena hrvatske kulture i prosvjete*. U: *Naše domovine kinč preželeni*. Zbornik radova. Ur. Alojz JEMBRIH. Zagreb, 2004., str. 331-346.

"Nema zacijelo zaslužnijega rada na kulturnom polju nego odgajati prosti puk, plemeniti njegovu ćud na kreposti poticati i znanjem obogaćivati. Tu si je zadaću postavilo i naše društvo svetojeronimsko izdavajući godimice korisne knjige za narod. Stoga i dobiva naše društvo hvalu i priznaje od svakoga komu je na srcu dobro našega naroda. I stoga se s punim pravom možemo nadati, da našemu društvu pravi rodoljubi nikada ne će uzkratiti potrebite pomoći. Ako igdje, to valja da tu radimo 'viribus unitis' (udruženim snagama). Ali, da prosvjeta podigne narod i da bude izvor njegovoj sreći, nije dosta da njezina dobra ostanu svojinom tek nekolicine ili samo nekih staleža, već treba da kao duhovni kvasac pronikne i sve slojeve naroda i društva našega, naročito one iz kojih društveni organizam poglavito crpi svoju snagu, a to su stalež seljački i stalež obrtnički. Podaj seljaku i obrtniku zdravu duhovnu hranu, i ti si mnogo učinio za opću korist, za pravu sreću naroda, kojemu ti pripadaš. Evo polja široka i slavna, gdje može pravi roduljub dokazati, da mu ljubav k narodu nije samo na jeziku nego i na srcu. I tu će ljubav prema puku svojim djelima posvjedočiti naročito oni, koji uvijek žive u puku i njemu pomažu, - a to su svećenik, učitelj i upravni činovnik. Njihovim će se radom najuspješnije postići, što mi svi želimo: razgranat će se naše društvo, množiti broj njegovih članova i preko društvenih knjiga unijeti svijetlo zdrave, umne i moralne pouke u svaku seljačku i radničku kućicu. Naše društvene knjige upućuju narod u naprednije gospodarstvo, uče ga poznavati prirodu, pripovijedaju mu o našim slavnim događajima prošlih vjekova; o junaštvu i kreposti pradjedova naših, pružaju mu primjerenu duhovnu zabavu, *a što je poglavito, uče ga poštenju i kršćanskoj kreposti*. Stoga vidi naš upravni odbor upravo u svećeniku, učitelju i upravnom činovniku svoje rođene pomagače te će bez prestanka društvo preporučivati njima i njihovoj rodoljubnoj svijesti. A naše nastojanje kao i svih naših vrlih pomagača neka blagoslovi i umnoži višnji Bog."[17]

Gradnja palače Društva Sv. Jeronima (1891.-1892./1899.)

Odmah prve godine pošto je preuzeo dužnost predsjednika društva, Suka je čekala teška i odgovorna zadaća. Radilo se o gradnji vlastite kuće, o kojoj je na istoj glavnoj skupštini (1891.) govorio bilježnik društva mons. Ivan Pliverić, koji je svoje izlaganje započeo riječima: "Imam čast izvijestiti skupštinu, da će se naša društvena kuća svakako ove godine početi graditi, tako da pod krov dođe prije zime". Tako je bilo. Po završetku svih potrebnih predradnji, upravi odbor Društva Sv. Jeronima započeo je gradnju vlastite kuće 27. srpnja 1891. Temeljni kamen za gradnju kuće blagoslovio je predsjednik društva dr. Feliks Suk 5. kolovoza iste godine. Gradnja kuće odvijala se na temelju poslovnih ugovora koji su bili sklopljeni s upravnim odborom društva, dok su svi poslovi gradnje povjereni stručnom vodstvu - ing. arhitekture Kuni Waidmannu. Oni su trebali biti završeni do 1. srpnja sljedeće godine (1892.), zajedno sa svim isplaćenim financijskim troškovima u iznosu od 75.000 forinti, te s provjerama svih računa na idućoj godišnjoj skupštini.

Budući da je gradnja vlastite kuće, u stvari reprezentativne palače uredno i na vrijeme bila završena (1892.),[18] glavna godišnja skupština mogla je prvi put biti održana u vlastitom domu i to 9. veljače 1893. godine (prije u Nadbiskupskome sjemeništu). Tada je predsjednik društva Feliks Suk dao oduška svome veselju, kao i svih nazočnika, i ovako je govorio: "Što smo dugo željno očekivali, to se ispunilo i sretno dovršilo. Kuća je društvena dograđena i Društvo sv. Jeronima može danas svoju dvadeset i šestu glavnu skupštinu, održati u vlastitom domu. Opravdana je radost, koja stoga napunja vaša rodoljubna srca, veleštovana gospodo, i koju s vama dijeli svaki član i svaki prijatelj našega društva. Neka bude i meni dopušteno, da izjavim svoju radost, što je meni zapalo da sam imao dijel, kad se građenje te kuće započelo i kad se je dovršilo, i da sada mogu vas u toj kući prvi put sakupljene pozdraviti. A prva riječ koju imam čast i sreću ovdje u tom svečanom času izustiti, neka bude riječ iz puna srca, neka tumači misli i osjećaje s kojima smo unišli u tu zgradu; neka izreče našu želju i molitvu: da nam višnji Bog blagoslovi taj dom! Neka u njemu stanuju *mir i krotkost, ljubav i sloga, i radinost*! Bila od Boga blagoslovljena ona duhovna hrana, koju će iz tih dvorova primati

[17] *Danica 1892.*, (1891.), str. 29-33. — ROŽIĆ, F. *Dr. Feliks Suk*, (1941.), str. 473-474.

[18] *Danica 1893.*, (1892.), str. 37.

narod hrvatski, da bude uistinu na slavu Božju i na korist našemu narodu."[19]

Dodatne vijesti o gradnji novog doma i to na poziv predsjednika društva Feliksa Suka, izrekao je u svome izvješću na glavnoj skupštini i mons. Ivan Pliverić. One također zavrjeđuju da ih ovdje spomenemo, tim više što iz njih doznajemo da su i siromašniji slojevi hrvatskoga naroda svojim dragovoljnim doprinosima sudjelovali u njezinoj gradnji. One slove:

"Izvještaj koji imam čast glavnoj skupštini podnijeti, prvi je što ga ona prima u vlastitoj kući. Lijepa je to riječ: vlastita kuća, moja kuća, moja slobodica! Tko bi prije 25 godina, koje će za koji mjesec dana minuti od kada je naše društvo započelo svoj rad, mogao znati, da će to društvo, onda gorušićno zrno već za toliko godina tako napredovati da će ovako lijepu i veliku zgradu moći nazvati svojom vlastitom i njoj na pročelje postaviti *kip Sv. Jeronima*, svoga zaštitnika. Njegovim je zagovorom svemogući i predobri Bog dobre ljude našega naroda, male i velike, siromašne i bogate, oblasti crkvene i svjetovne potaknuo, te su svi skupa društvo svetojeronimsko svesrdno na svoje grudi privinuli, pa doprinašali svoj kamečak za podignuće kuće ovome društvu. Bog svima tim prijateljima i dobročiniteljima tu ljubav obilno naplatio, a nad ovom zgradom izlio svoj sveti blagoslov da naše društvo i na dalje uzmogne raditi za slavu Božju, i za solidnu naobrazbu našega naroda tiskati knjige pisane dobrim duhom, kako nam to propisuju i naša društvena pravila." Potom je nastavio:

"Kuća naša bila je izgrađena do 1. srpnja 1892. kako sam imao čast na lanjskoj glavnoj skupštini izvijestiti, i kako je bilo ugovoreno sa poduzetnikom. Kuća je odmah cijela iznajmljena, i to sve prostorije osim ovih, u kojima se evo sastadosmo, i još nekoje prostorije koje su namijenjene za kućnog poslužnika i pazikuću. [...]. Za gradnju kuće do sada je uplačeno ukupno 72.726 forinti, no to još nije cjelokupni trošak, pošto obračuni sa nekojim obrtnicima još nisu završeni. Kada se to dogotovi, onda će cijela glavna skupština dobiti na uvid sveukupni račun."[20] I doista. Već na sljedećoj glavnoj skupštini Društva Sv. Jeronima, koja je održana 1. ožujka 1894. godine "u dvorani društvene kuće" nakon kraćih pozdravnih riječi predsjednika društva Feliksa Suka, koji je izrazio i kršćansko žaljenje zbog smrti Franje Račkoga (umro 13. veljače 1894.) koji je, kako je rekao, "bio velikan umom, znanjem i značajem", pozvao je bilježnika društva, mons. Ivana Plivarića, da iznese pregled poslovanja društva tijekom protekle godine. Izvješće je uključivalo i konačno računsko izvješće o gradnji društvene kuće. U tome pogledu Pliverić je izvijestio da su "računi o gradnji društvene kuće pregledani i svi su nađeni u redu. Nadzorni odbor, kojega su činili dr. Gutav Baron predsjednik, te još dvojica članova: Franjo Horvat i Stjepan Korenić, pregledali su društvene račune za godinu 1892. i to redom dnevnike, glavne knjige i imovnike pojedinih zaklada; pregledali su također blagajničke priloge, i sravnili bilance sa knjigama od 26. veljače 1894. i na kraju se uvjerili da je sve u potpunome redu. I stoga su zatražili razrješenje dužnosti. Upravni odbor gradnje potom je glavnu skupštinu još zaključno izvijestio da su računi za gradnju društvene kuće zaključeni te da je za tu kuću potrošeno ukupno 74.437 forinti, koji su posve isplačeni.[21] Ipak, kako je gotovo pet godina poslije izvijestio na glavnoj skupštini društva koja je održana 9. ožujka 1899. godine, novi tajnik dr. Ladislav Jambreković, "kuća, naime, god. 1891. započeta istom je godine 1899. u cijelosti dovršena. Mnogo je društvo za nju žrtvovalo; samo materijalni trošak iznosio je u svemu 130.000 forinti. No nadamo se da taj trošak ne će biti uzaludan i da će taj dom posvećen zaštitniku našega društva Sv. Jeronimu i određen za plemenite ciljeve društvene, biti ishodištem onoga blagostanja i blagoslova, koji je društvu od potrebe da postigne svrhu za koju je osnovano. A ta jest, da dadnemo hrvatskome narodu u dobrom duhu pisane knjige."[22] Stoga mislim da procesi gradnje palače Društva Sv. Jeronima, koji bi uključivali radnike kao i druge stručnjake i poduzetnike koji su u tome poslu sudjelovali, zahtijevaju još daljnja i precizna stručna istraživanja.

[19] *Danica 1894.*, (1893.), str. 29-30.
[20] *Danica 1894.*, (1893.), str. 32-33.
[21] *Danica 1895.*, (1894.), str. 35.
[22] *Danica 1900.*, (1899.), str. 36.

Još neka važnija nastojanja predsjednika Feliksa Suka

Uz nastojanja oko završetka gradnje palače Sv. Jeronima u Zagrebu, koja stoji i danas, doduše ne u onome sjaju kao prije do 1945. godine, predsjednik društva Feliks Suk založio se još za ostvarenje nekoliko važnih zadaća, o kojima je često govorio, u stvari tijekom cijeloga mandata. Bile su to ponajprije stalna briga oko pridobivanja što većeg broja članova društva, osobito iz seljačkoga i obrtničkoga staleža, zatim povjerenika društva, potom tiskanje knjiga, odnosno izbor njihovih sadržaja i tema, uključivanje društva u neke javne proslave, kao i s time povezane djelatnosti. Stoga i u tom pogledu donosimo nekoliko odabranih primjera.

Kako je već spomenuto, godine 1893., kad se prvi put glavna skupština svetojeronimskoga društva održavala u novoj društvenoj zgradi, navršilo se i punih *dvadeset pet godina* od kada je ovo naše društvo na temelju odobrenih pravila održalo svoju prvu glavnu skupštinu, i to na dan 21. kolovoza 1868, godine. U stvari, društvo je od tada "započelo živjeti i raditi", i to sve do danas. Istina i unatoč teških iskušenja.[23] Spomenutu "srebrnu" obljetnicu odabrao je dr. Suk i kao priliku da više govori o konkretnim ciljevima rada ovoga društva, te je o njima je rekao sljedeće: "Svrha je našega društva određena, smjer i zadatak označen pravilima. Pučkoj prosvjeti društvo treba služiti, dajući narodu spise dobrim duhom pisane. Što se tiče oblika, treba da su spisi zabavni i poučni, razumljivi i prostu čovjeku. A što se sadržine naših knjiga tiče, ne treba mnogo tražiti, da nađemo građu prikladnu za pučke spise. Tu građu označuju prilike u kojima narod živi, potrebe koje život tvori i sobom donosi." Potom je nastavio: "Učiti valja narod svemu, što ga može potpomagati, da život svoj uredi što valjanije. U pučkoj školi već i seljačko dijete uči poznavati zemlju, prirodu, povijest: dobro će stoga i

[23] Ovdje ističemo osobito dva velika iskušenja, i to nakon završetka Drugoga svjetskog rata, kada su društvu jugokomunističke vlasti oduzele velike dijelove njegove palače, i na kraju primorale upravu društva da promjeni ime Hrvatsko književno društvo Sv. Jeronima u naziv Hrvatsko književno društvo Sv. Ćirila i Metoda. Istom nakon započetih demokratskih promjena (1990.) društvu je dopušten povratak na njegovo izvorno ime pa društvo danas nosi naslov *Hrvatsko književno društvo Sv. Jeronima.*

seljaku doći knjiga, koja će ga u tom upotpuniti i usavršavati znanje stečeno u pučkoj školi. Tko ne bi želio da bude i naš seljak u gospodarenju što umniji i napredniji? Podajmo mu dakle knjigâ koje će ga valjano upućivati u svim granama gospodarstva, koje će ga učiti kako valja *raditi i štediti i trošiti,* da mu bude od zemlje i stoke što veća privreda. No, *ne živi čovjek samo o kruhu, nego o svako riječi, što izlazi iz usta Božjih.* Nije samo imanje i znanje izvor sreći i zadovoljstvu. Strah je Gospodnji početak mudrosti, i krepost dragocjenija od svakog blaga zemaljskoga. *Tko dakle želi dobro narodu,* taj će nastojati, da u narodu utvrdi moralne vrline, da narod uči strahu Božjemu i kreposnome radu, mišljenju i življenju. Toj svetoj i uzvišenoj zadaći treba im služiti pučka knjiga, osobito kad je ta knjiga namijenjena narodu koji je kršćanski, *i koji se upravo ponosi time, što je kršćanski.* Stoga jest i ostaje sveta dužnost našemu društvu, da osobitu pomnju posvećuje moralnim i religioznim knjigama, da odgovaraju potrebama članova i da u njih utvrđuju vjeru i ljubav prema Bogu i bližnjemu." A svoj je govor zaključio riječima zahvalnosti prema narodu, koji je pomogao izgraditi našu društvenu kuću, rekavši i sljedeće: "Što je pomoglo društvu do uspjeha? Što je poklonilo i sagradilo ovaj dom? Ljubav k narodu, sloga i požrtvovnost. To troje uzdržao Bog u nama i svima onima, koji će iza nas biti pozvani da upravljaju društvom, i da rade u njemu i za njega."[24]

Ovako je Feliks Suk mislio i govorio i radio za sve vrijeme dok je bio predsjednik društva svetojeronimskoga, uključujući i ustrajna njegova nastojanja oko dobivanja što većeg broja članova koji će biti **povjerenici** društva, i to po mogućnosti u svakom većem mjestu ili pak katoličkoj župi. Njima je bila povjerena zadaća okupljati članove za Društvo, ubirati od njih članarinu i slati je upravnome Odboru, primati društvene knige i dijeliti ih članovima, također ih širiti u sve slojeve naroda, te javljati smrt ili preseljenje članova. Službu povjerenika društva uglavnom su obavljali svećenici (župnici, kapelani, katehete), a mnogo manje učitelji i druge svjetovne požrtvovne osobe. Služba povjerenika smatrala se rodoljubnom dužnošću koja se u načelu obavljala besplatno, izuzevši pravo na rabat od 10-20 % za prodane knjige. Mnogo se radilo na tome da bi

[24] *Danica 1894.*, (1893.), str. 29-31.

barem na području Zagrebačke nadbiskupije, najveće u Hrvatskoj, svaki župnik bio povjerenik društva. Tako su, primjerice, 1902. godine, koja je i posljednja godina Sukove predsjedničke službe, bili povjerenici u 270 župa Zagrebačke nadbiskupije, dok ih u 80 nije bilo. Zadovoljan time, Suk je na glavnoj godišnjoj skupštini društva početkom iste godine kazao i sljedeće: "Napredujući, ako i skromno, ali i postojano, doći ćemo do cilja i privesti naše društvo do one visine, do koje svaki od nas živo želi, da budemo na korist naroda hrvatskoga. Krasan je ideal koji stoji pred nama. Svaki će od nas zacijelo priznati, kako bi to bilo lijepo, a za nas časno i korisno, da je u svakoj katoličkoj župi upravo župnik ili kapelan ili kateheta rođen i za revnog povjerenika našega društva, a uz njega lijepi broj društvenih članova i prinosnika."[25] A deset godina poslije, odnosno godine 1912. bilo je u svim hrvatskim krajevima 894 povjerenika, premda svi nisu revno obnašali svoje službe. Tako njih 501 nije upisao niti jednog novog člana društva tijekom cijele kalendarske godine. Također niti svećenici, od kojih mnogi zbog visoke dobi, ili pak bolesti nisu više mogli obnašati svoje dužnosti. Osim toga, u nekim krajevima, primjerice u Dalmaciji bilo je još 1896. godine glasnih protivnika jeronimskih knjiga i to zbog neslaganja u pitanjima oko hrvatskoga književnoga jezika. A u Međimurju je sve do 1909. godine bio mađarski politički pritisak toliko jak da su se pojedini župnici plašili javno širiti među narod jeronimske knjige.[26]

Spomenimo i teške socijalne prilike kod većeg dijela našega naroda, od kojih mnogi nisu imali sredstava za kupovanje knjiga iz naklade Društva Sv. Jeronima, o čemu svjedoče odabrani primjere. Tako je upravni odbor društva godine 1895. **darovao** različitim učionicama, čitaonicama, humanitarnim zavodima i sličnim ustanovama 1200 otisaka društvenih knjiga, kako bi se i na ovaj način što dalje širila pučka prosvjeta u narodu. I dvije godine poslije (1897.) molile su od Društva Sv. Jeronima razne škole i društva da im se daruju društvene knjige. Društvo je i ovoga puta odlučilo u skladu sa svojim mogućnostima udovoljiti njihovim željama, znajući da i nadalje time promiče svoju svrhu. Stoga je iste godine (1897.) društvo darovalo svoje knjige ovim školama i društvima: Samostanskoj školi Sestara milosrdnica u Zagrebu 270 komada, zatim po više komada svojih knjiga darovao je upravni odbor Društvu *Prosvjeta* u Beču; Dnevničarskome društvu u Zagrebu, Radničkome društvu stranke prava u Zagrebu; Hrvatskome akademičkom društvu za podupiranje bolesnih sveučilišnih građana, učioni u Šarengradu, Knjižnici trgovačkih pomoćnika u Zagrebu, kapelanu Ljudevitu Čikoviću u Lovranu u Istri za siromašne Istrane.[27]

Osim toga, često se na sjednicama upravnoga odbora društva raspravljalo i o financijskim problemima u pogledu **nakladničke djelatnosti**. Znao je to i prvi vrhbosanski nadbiskup Josip Stadler, nekoć i sam član upravnoga odbora ovoga društva, ali i mnogi drugi članovi društva. Na sjednicama odbora izricala se i želja neka bi naše društvo tiskalo što više knjiga religioznoga sadržaja, koje će u narodu buditi i krijepiti ljubav i oduševljenje za krepostan život. Takav je program donesen na glavnoj skupštini 1894. godine. Prema tom programu tiskalo je društvo već 1895. godine I. svezak knjige pod naslovom *Život Gospodina našega Isusa Krista*, kako ga opisuju četiri Evanđelja, pisca Jurja Hessera, a koju je preveo s latinskoga jezika na hrvatski jezik nadbiskup dr. Josip Stadler. Društvo je tijekom sljedećih godina tiskalo svezak II. (1896.) i svezak III. (1897.) iste knjige. Međutim, kako čitamo u zapisniku upravnog odbora društva "velikodušni gospodin nadbiskup Josip Stadler nije niti godine 1895., kao niti god. 1896. i 1897. htio primiti nikakav honorar za svoja djela. Stoga se upravni odbor moli Gospodinu, da mu udijeli onakakv honorar, kakav samo On dati može."[28] Ističem da je ovaj primjer nadbiskupa Stadlera tim značajniji, što znamo da je čitavog života u svemu oskudijevao, pa tako i u novcu.

Dakako, za vrijeme predsjednika Suka, Društvo Sv. Jeronima tiskalo je i niz drugih vrijednih knjiga. Osim popularnog koledara "Danica", tu su i brojne druge vrijedne i poučne knjige. Primjerice: Opis naše zemlje,

---

[25] *Danica 1903.*, (1902.), str. 40-41. — BUTURAC, Josip. *Hrvatsko književno društvo Sv. Jeronima ili Sv. Ćirila i Metoda, 1868.-1968.* [Naslov na prednjoj korici: *100 godina Hrvatskog književnog društva Sv. Jeronima ili Sv. Ćirila i Metoda, 1868.-1968.*]. Izd. HKD Sv. Ćirila i Metoda. Zagreb, 1969., str. 24.

[26] Josip *Buturac*, n. dj., str. 23-25.

[27] *Danica 1896.*, (1895.), str. 36. — *Danica 1898.*, (1897.), str. 35-36.

[28] *Danica 1898.*, (1897.), str. 32-33.

Pčelarenje, Životinje, Štitite životinje, Prirodni zakonik, Domaća ljekarna, Stari Slaveni, Uputa u ratarstvo, J. J. Strossmayer (monografija), ili pak i jako vrijedna knjiga: Josip *Kotarski*, "O pristojnom ponašanju i čistoči" (1890.). A od knjiga vjerskoga i poučnoga sadržaja ovdje ističemo ove naslove: Stjepan *Korenić*, "Pobožna duša" (1892.); *Kanižlić-Iveković*: "Kanižlićev molitvenik" (1893.); Stjepan *Korenić*, "Čovjek od rođenja do ženidbe" (1894.); Stjepan *Korenić*, "Čovjek od ženidbe do smrti" (1895.); Josip *Pazman*, "Život Bl. Djevice Marije", I. dio (1898.); Josip *Pazman*, "Život Bl. Djevice Marije", II. dio (1899.); Josip *Pazman*, "Život Sv. Josipa" (1900.), i sve su one tiskane u visokim nakladama, redovito od više tisuća primjeraka.[29]

Društvo Sv. Jeronima je uvijek, pa tako i za vrijeme uprave predsjednika Suka, osjećalo i živjelo sa svojim narodom u svim zgodama i nezgodama. Izvršavalo je tako svoju osobitu zadaću, kako je to regulirano njegovim pravilima, kako u pogledu tiskanja dobrih knjiga za široke slojeve naroda, tako i sudjelovanjem u brojnim drugim događanjima nacionalnoga značenja. Uz doista brojne činjenice i primjere, ovdje ističem da je upravni odbor društva sudjelovao na **Jubilarnoj izložbi** Hrvatsko-slavonskog gospodarskog društva (1841.-1891.) koja je održana u Zagrebu (1891.). Naime, svetojeronimsko društvo izložilo je na toj reprezentativno hrvatskoj izložbi svoje knjige i pritom je primilo diplomu za izložene knjige s gospodarskom tematikom, što dakako ima veliko značenje u pogledu jačanja gospodarske snage u narodu.

I ne samo to; Društvo Sv. Jeronima sudjelovalo je i na dvjema znamenitim međunarodnim izložbama. Najprije na Milenijskoj izložbi u Budimpešti, koja je održana 1896. godine i na kojoj je izložilo sve svoje do tada tiskane knjige, a također i fotografiju svoje društvene palače, zatim tabelarni prikaz razvoja društva, te u nekoliko riječi ocrtanu njegovu povijest. I na toj izložbi društvo je odlikovano velikom medaljom. Štoviše, svoje knjige Društvo Sv. Jeronima izložilo je i na Jubilarnoj

[29] Ističem da je cjeloviti popis objavljenih knjiga od osnutka Društva Sv. Jeronima pa do 1968. godine uključujući time i vrijeme uprave predsjednika društva Feliksa Suka objavio dr. Josip BUTURAC u knjizi *Hrvatsko književno društvo Sv. Jeronima ili Sv. Ćirila i Metoda, 1868.-1968.* Izd. HKD Sv. Ćirila i Metoda. Zagreb, 1969.

svjetskoj izložbi u Parizu 1900. godine. A njegove su knjige i na toj izložbi nagrađene sa dvije velike medalje.[30]

Zaključak

I na kraju: U svom prvom predsjedničkom govoru izrekao je dr. Suk želju, da se svetojeronimsko društvo uzdrži ponajprije na onoj visini do koje je prije njega dospjelo, ali onda da i dalje cvjeta i napreduje. Da se to postigne, nije bilo skupštine, ni Sukova govora u kojima ne bi toplim riječima molio njegove članove, povjerenike i društvene prijatelje, da budu Društvu uvijek na ruku, te da nastoje za društvo pridobiti, osim povjerenika, također i nove članove. Koliko je u tome uspio, neka svjedoče ovdje navedeni i odabrani brojevi.

Kad je dr. Suk postao predsjednikom, brojilo je Društvo Sv. Jeronima 9.196 doživotnih članova, a kad je to prestao biti (1902.), podigao se taj broj na 15.878 članova. Dakle se broj doživotnih članova za njegova predsjednikovanja povećao za 6.682 člana. Društvena imovina iznosila je na početku Sukova predsjedništva 254.406 kruna, a na kraju 1902. godine 341.425 kruna! Stoga neka nam i ovaj prilog o životu i radu dr. Feliksa Suka, kako na širem području nacionalne povijesti, tako i na područjima djelovanja u Društvu Sv. Jeronima bude stalni poticaj da i mi u tijeku svoga povijesnoga hoda činimo ono dobro koje možemo u služenju drugima, a takvih je prigoda uvijek, i uvijek će ih i biti. Dakako, nastojmo ih prepoznavati.

[30] *Danica 1893.*, (1892.), str. 37. — *Danica 1898.*, (1897.), str. 36. — *Danica 1902.*, (1901.), str. 42.

Dr. sc. Alojz JEMBRIH

Uz 300. obljetnicu smrti Pavla Rittera Vitezovića

Dio II.*

Vitezovićeve neprilike oko Ščitarjeva

Iako je Vitezović za svoje podrijetlo navodio da je potomak njemačkih plemića Rittera, po svemu sudeći takva mu konstatacija u hrvatskoj i nije mnogo donijela u posjedovnome smislu. On je i dalje bio bez zemljišnih posjeda i vjerojatno je zbog toga bio i nesretan. Jer mnogi s kojima je komunicirao u Hrvatskoj ipak su oni bili plemići i po svojim imanjima. Već je prije molio kralja Leopolda I. Habsburškoga da posreduje oko dodjele mu imanja Pravutina.[1] Budući da je bio u prijateljskim odnosima s vojnim časnikom Franjom Ivanovićem od Ščitarjeva,[2] koji je imao brata svećenika i koji je dospio do kanoničke časti na biskupskom Kaptolu, a bio je i posljednji od roda Ivanovića, a k tome i duševno bolestan, Vitezović je priželjkivao za sebe povoljno rješenje, ako se prihvati skrbništva kanonika Ivana Jonate Ivanovića koji je imao posjed u Ščitarjevu (Turopolje). Osim toga, već je spomenuto, da se je Franjo Ivanović oženio sestrom biskupa Stjepana Želiščevića s kojim je Vitezović također surađivao. Tako je Franjo po ocu, majci i ženi naslijedio imanja Ščitarjevo i Preseku u Križevačkoj županiji.

Za svoga boravka u Beču Vitezović je uspio, temeljem arhivskih isprava, dokazati da je Ivanović staroga grofovskoga roda, pa ga je Leopold I. Habsburški 4. kolovoza 1687. uzvisio na grofovsku čast.[3] Postavlja se pitanje, kako je Vitezović mogao tražiti spomenuto skrbništvo za

* Ovu raspravu, s naslovom "Tragična sudbina zlatnog viteza", pisac je već objavio u: *Ljetopis grada Velike Gorice*. Velika Gorica, 10./2013., br. 10, str. 89-120.

[1] KLAIĆ, V. *Život i djela*, (1914.), str. 68.

[2] KLAIĆ, V. *Život i djela*, (1914.), str. 42-43,49-52.

[3] KLAIĆ, V. *Život i djela*, (1914.), str. 67.

kanonika Ivanovića? Klaić to opisuje kao posve razumljivo, jer da je Pavao Ritter, "stari prijatelj porodice Ivanovića, koji je poznavao sve prilike njezine, te koji se je i dosad mnogo brinuo za djecu grofa Franje", pa je imao neki moralni oslonac upravo u tim činjenicama. Vitezović je svoj trud i trošak oko uzgoja sinova Franje procijenio na stotine zlatnika, a nije primio ništa. Stoga se doista nadao, da će mu dopasti barem skrbništvo nad kanonikom Ivanovićem čije će imanje u Ščitarjevu onda i naslijediti. Tako je početkom 1708. zamolio ugarsku dvorsku kancelariju i kralja Josipa I. Habsburškoga da ga se imenuje skrbnikom "slaboumnoga grofa Jonate". Kancelarija je ipak htjela čuti mišljenje zagrebačkoga Stolnoga kaptola o zdravstvenome stanju svoga kanonika i njegovim imanjima. Kaptol je odgovorio dvaput na upit, pri čemu je u zadnjemu odgovoru rečeno *da Pavao Ritter nipošto nije podoban, da bude skrbnikom i upraviteljem imanja nesrećnoga grofa, jer on u kraljevstvu hrvatskom nema nikakvih posjedovanja, koja bi po zakonu mogla služiti za sigurnost i jamčevinu, da će nesrećnika dostojno uzdržavati i imanjima njegovim valjano upravljati.* [...] *Budući da se dosad kaptolu nitko drugi prijavio nije, da preuzme i skrbništvo za duševno bolesnoga kanonika i upravu njegovih imanja, obavljat će jedno i drugo sam kaptol, kako je to dosad činio, pa se nada, da će mu se to i dalje povjeriti. I zaista je kaptol malo zatim imenovao za kuratora bolesnomu drugu kanonika Nikolu Bedekovića, arcidjakona varaždinskoga.*[4] Vitezović uvidjevši čemu i kamo sve to vodi, kao da je znao da svoje želje ne će moći ostvariti. Stoga je došao na novu ideju napisavši zamolbu kralju Josipu I. Habsburškom da mu dodijeli mjesto vijećnika koje je ostalo prazno smrću predhodnika, a za koje je mjesto imao obećanje pokojnoga kralja Leopolda I. Habsburškoga. Ako pak se to ne ostvari, onda moli da ga kralj imenuje svojim dvorskim povjesničarom, jer je on taj svoj posao već dokazao.[5] No, dvorska kancelarija Vitezoviću nije ništa pomogla. Ono što mu je kralj Josip I. uspio obećati jest da će nakon smrti Ivanovićeve ipak dobiti njegovo imanje u Ščitarjevu, jer ionako, nakon kanonikove smrti, imanje pripada kruni ugarskoj koja ima pravo raspolaganja i dati ga kome hoće, a to će biti Pavao Ritter Vitezović i njegovi baštinici

[4] KLAIĆ, V. *Život i djela*, (1914.), str. 217.

[5] KLAIĆ, V. *Život i djela*, (1914.), str. 218-219.

obojega spola u sve vijeke i neopozivo. U tu svrhu kralj je izdao i povelju u kojoj je to sve navedeno.[6] Upravo je takva povelja tek sada polučila ono najgore. Uzbuna se digla u Stolnom kaptolu u Zagrebu i u Turopolju. Naime tamošnji plemić Ljudevit Vagić od Male Mlake kao i Kristofor Ščitarjevečki tvrdili su da njima treba pripasti Ščitarjevo jer su oni u srodstvu s kanonikom Ivanovićem.[7] Posjed Čanjevo treba pripasti kanonikovoj sestri, opatici Sv. Klare, Aurori, u Zagrebu.

Ishod daljnjega nastojanja oko Vitezovićeva preuzimanja Ščitarjeva bila su dva dekreta Josipa I. Habsburškoga kojim je zagrebačkome Kaptolu oduzeo skrbništvo nad kanonikom Ivanom Jonatanom Ivanovićem i povjerio Pavlu Ritteru. Uz slijed nezadovoljnoga Kaptola i kanonikā, koji su nastojali spriječiti ostvarenje da Vitezović bude Ivanovićev skrbnik, ipak se bura nakratko stišala i kad se Vitezović preselio iz Zagreba u dvorac Ščitarjevo, dogodilo se nenadano nasilje nad njim. Spomenuti Ljudevit Vagić, jednoga je jutra s oružanom silom navalio na dvorac u kome je još na spavanju bio Vitezović koji je jedva bijegom spasio živu glavu, a Vagićevi vojnici razbijali su dvorac i plijenili – bilo je to 25. svibnja 1709.[8] *Tom je zgodom oteo Ritteru izabrane knjige, spise, pače i posve tajne bilješke* [...] *pa je sve to poslije naokolo nosio, prepisivao i razglašivao.* [...] *Budući da se je Vagić svim tim teško ogriješio o zakone kraljevstva, moli Ritter kralja, da protiv silnika postupa.*[9] Pobjegavši iz Ščitarjeva boravio je Ritter u Zagrebu čekajući kraljev odgovor na njegovu tužbu.[10] Jesu li

[6] KLAIĆ, V. *Život i djela*, (1914.), str. 220.

[7] Ivan Jonata Ivanović i Ljudevit Vagić imali su zajedničku prabaku Katarinu Ščitarjevečku.

[8] KLAIĆ, V. *Život i djela*, (1914.), str. 226-227.

[9] KLAIĆ, V. *Život i djela*, (1914.), str. 227, 229-230.

[10] Po onome što je Klaić naveo, car je ipak izdao dekret na adresu hrvatskoga bana Ivana Palffyja koji je trebao provesti odluku prema članku ugarskoga sabora iz 1608. "da se silnika iz otetoga kaštela bez ikakve prethodne istrage potjera". Stjecajem okolnosti, tu je odredbu trebao provesti grof Petar Keglević. "Da ne bude zamjere, odluči on učiniti, što mu se naložilo [...] istjerao odanle Vagića i njegove ljude, te onda opet Rittera uveo u posjed kaštela i imanja." Daljnji je slijed urodio nezadovoljstvom i kod Vitezovićevih donedavnih prijatelja, Vagić je podigao svoju tužbu, o tome slučaju raspravljao je i

štogod uspjeli protiv Vagića učiniti domaći zakoni, nije poznato, osim da su se parničenja s njima nastavila i kasnije. Nakon dva mjeseca od tog Vagićeva upada u Vitezovićeve odaje u Ščitarjevu, Vitezović potvrđuje primitak nekih stvari koje su mu poslane u Zagreb; primitak je potvrdio svojim podpisom na jednome listiću na kojemu je zapisao:

Anno 1709., die 27 Julii, prieh od kneza Mudića Martina maloga sudca Varmeđije Zagrebačke pred knezom Andrašem Serblinom Celiću poslano; i to: Moju kožnatu ladičicu s opravom. Lexicon Illyrico-Latinum in duobus, et Latino-Illyricum, in uno tomis; cum descriptione Illyrico-Latini, defectuosa in ternionibus A. et. B. NB.

Ex libris: Ephemeridum Mezacacchianum tomum secundum, deest primus; Dictionarium Italicum Calderini; Linguae latinae janua reserata; Trattato dell'agricoltura. Reliqui desiderantur.

Izmed rubja, samo stolnjaka 2, rubače 2, Hoztill 1, Habtuh 1, stolnih rubcev deset. Zgorarečenomu Celiću platih nošnju, dah mu šestice 2.

Pečat i potpis: *Eq. Pav Ritter m. p.*[11]

Kao što se iz zapisa razabire, Vitezović spominje tri toma svoga rječnika od kojih je, kao što je poznato, sačuvan samo *Latino-Illyrico/Latinsko-hrvatski* dio.[12] To pak znači da je spomenuti rječnik već 1709. bio završen.

Još jedan kraći opis zbivanja oko Ščitarjeva neka bude iznova predočen: *Neposredni povod za oduzimanje tiskare Vitezoviću i otvorenu neprijateljstvu plemstva i svećenstva, napose zagrebačkoga Kaptola, prema njemu bio je u*

hrvatski Sabor na kojemu su se okomili na Vitezovića i tražili da mu se oduzme upravljanje tiskarom. Jedino što je Vitezoviću preostalo, bilo je to što se je pismom obratio svome prijatelju Petru Kegleviću (16. siječnja 1710.) u kojemu ga moli da se zauzme za nj i da mu se namiri trošak i zaostala plaća u svezi s tiskarom. Sadržaj je ukratko toga pisma ovdje predočen, na str. 12. U kojemu je riječ o Vitezoviću kao upravitelju Zemaljske tiskare. O slijedu događanja s Vitezovićem i Ščitarjevom vidi: KLAIĆ, V. *Život i djela*, (1914.), str. 238-247.

[11] Preslik rukopisa objavljen je u Katalogu: *Izložba djela Pavla Vitezovića*, Zagreb, 1952. Ta potvrda bjelodano pokazuje da je Vitezović već tada imao gotova dva sveska rječnika, odnosno hrvatsko-latinski u dva sveska, a latinsko-hrvatski u jednom svesku. Usp. MATIĆ, Tomo. *Vitezovićev "Lexicon Latino-Illyricum"*. U: *Rad JAZU*, knj. 303. Zagreb, 1954., str. 6.

[12] Tiskan je u pretisku 2000. u izdanju nakladničke kuće *Artresor* u Zagrebu.

vezi sa slučajem imanje Ščitarjevo. Vitezović je, pošto mu je od požara 1706. stradala tiskara i kuća u Gornjem gradu, a da bi se nekako osigurao za stare dane, uzeo u zakup to imanje, odlučivši da se pored znanstvenoga i književnoga rada bavi i gospodarstvom. Zahvaljujući nekim njegovim prijateljima u Beču, podijelio mu je kralj 1708. godine posebnom odlukom upravu toga imanja s pravom nasljeđivanja, oduzevši je zagrebačkom Kaptolu. Time je navukao na se mržnju Kaptola i velikoga dijela okolišnog plemstva, nagovarana od turopoljskoga plemića Ljudevita Vagića, koji je svojatao Ščitarjevo za sebe. On je tvrdio da jedini ima nasljedno pravo, jer je po ženskoj lozi najbliži i izravni rođak tadašnjega njegova vlasnika, umobolnoga kanonika grofa Ivana Jonata Ivanovića. Udruženi protiv Vitezovića, plemstvo i kaptol uspjeli su na saboru izraditi da mu se oduzme tiskara, a kod domaćih sudova da izgubi imanje Ščitarjevo. Izgubivši tiskaru i imanje, a prije toga i ženu i dijete, Vitezović je, ogorčen i razočaran, preselio u ožujku 1710. u Beč, gdje je za nepune tri godine umro.[13] U spomenutoj knjizi Franje Buntaka, u bilj. 1190. potanko opisuje i ovo. *Kad je Vitezović postao ravnateljem i budućim vlasnikom Ščitarjeva preselio se iz Zagreba i nastanio u ščitarjevskom vlastelinskom dvoru. Sa sobom je dopremio sve svoje pokućstvo, sanduke s robom, spise, knjige. No njegovi planovi o mirnu životu i mogućnostima književnoga rada u ladanjskoj tišini nisu se ostvarili. Ljudevit Vagić, koji se smatrao oštećenim davanjem uprave imanja Ščitarjevo Vitezoviću i bio uvjeren da on jedini ima pravo da to imanje naslijedi, provalio je jednoga dana u svibnju 1709. u vlastelinski dvor, opljačkao ga, a Vitezović je jedva spasio živu glavu, pobjegavši u Zagreb. Među opljačkanim spisima i bilješkama bilo je i nekih povjerljivih, možda ponešto i kompromitirajućih za Vitezovića, koje je Vagić zlorabio na njegovu štetu, okolo ih pokazivao, pa čak i iznio pred Sabor. Tako je Vitezović, osim mržnje Kaptola i Vagića, izazvao protiv sebe i sve niže plemstvo, osobito turopoljsko. Posljedica je bila da su na Saboru koji se sastao 16. prosinca 1709. u biskupskom dvoru u Zagrebu svi bili protiv njega. Odlučili su da mu onemoguće boravak ne samo u Zagrebu nego i u sjevernoj Hrvatskoj uopće i donijeli protiv njega dva zaključka. Jedan da mu se oduzme uprava zemaljske tiskare i drugi da se uzme u zaštitu Vagić u pitanju njegova prava na Ščitarjevo. Uz to je Kaptol i sa svoje strane radio i protiv Vitezovića i protiv Vagića, htijući dobiti upravu Ščitarjeva i skrbništvo nad njegovim vlas-*

[13] BUNTAK, F. *Povijest Zagreba*, (1996.), str. 373.

nikom, kanonikom Ivanovićem.[14] To je ona najtužnija strana iz Vitezovićeva života. No bez obzira na tu tamnu stranu Vitezovićeva života, on je ipak ostao u kulturnoj hrvatskoj povijesti nenadmašivi u svemu što je napravio na više područja svoje djelatnosti.

O Vitezovićevim neprilikama pisali su: Branko Vodnik (1913.), Slavko Ježić (1944.), Mihovil Kombol (1961.) i drugi.

[...] *Napokon mu kralj poveljom od 14. rujna god. 1708. podijelio imanje Ščitarjevo,*[15] *nedaleko Zagreba, a ujedno ga podigao na čast baruna, ali upravo ovo oživotvorenje njegovih želja bijaše početak njegova tužnog svršetka. Ščitarjevu je bio vlasnik Jonatan grof Ivanović, kanonik zagrebački, posljednji član ove porodice, čovjek doduše umobolan, ali zagrebački se Kaptol borio za njegova prava. Neispravno je, da su Vitezovićevi protivnici bili isusovci i da je povod tome bio njegov rad, izašao iz zemaljske tiskare.*[16] *Protiv Vitezovića ustao je kaptol i čitavo plemstvo Ščitarjeva, što ga je protiv zakona stekao. Hrvatski je sabor 16. prosinca god. 1709. oduzeo Vitezoviću upravu tiskare, a turopoljskom komesu Ljudevitu Vagiću, rodjaku grofa Ivanovića, ostavio, da povede protiv Vitezovića parnicu radi Ščitarjeva. Kad se Vitezović nije htio ukloniti s imanja, Vagić ga bacio oružanom silom iz Ščitarjeva. Okružen odasvud protivnicima, pobjegao je Vitezović u Beč, tražeći svuda zaštite. Ovdje je u bijedi 20. siječnja god. 1713. umro, osjećajući se prognanikom ('exul').*[17]

[...] *U Beču stječe i naslov dvorskog savjetnika, a poslije i barunsku čast. Ali tamo se bori s materijalnim brigama, a i po povratku u Zagreb teško životari. Godine 1707. uzima u zakup imanje Ščitarjevo, a 1708. postaje skrbnik i presumptivni baštinik slaboumnog grofa Ivana Jonate Ivanovića, kanonika, a time se zamjerio i zagrebačkom Kaptolu i malomu plemstvu, pa godine 1709.*

[14] BUNTAK, F. *Povijest Zagreba*, (1996.), str. 373, prema zapisu: KLAIĆ, V. *Život i djela*, (1914.), str. 201, 221-227, 235, 240-241.

[15] Neki pišu Šćitarjevo a neki Ščitarjevo, ja sam za ovaj drugi oblik sa **šč-** i tako ga pišem.

[16] Tezu o neprijateljstvu isusovaca protiv Vitezovića u svojem je članku zastupao TOMAŠIĆ, Stanko. *Dvijestopedeset godina Vitezovićeve "Sibile"*. U: *Hrvatsko kolo*, V. Zagreb, 1952., br. 7-8, str. 486-488.

[17] VODNIK, Branko. *Povijest hrvatske književnosti*. Zagreb, 1913., str. 300-301.

turopoljski plemić Vagić, daljnji rođak Ivanovićev, s momcima navali na Ščitarjevo i sve mu razgrabi, čak i spise, a Vitezović se jedva bijegom spasi. Kako su mu, unatoč carskim odredbama, staleži bili neskloni i pravili mnogo neprilika, Vitezović se skloni u Beč, gdje je u teškim prilikama radio na nekim svojim djelima, dok konačno napušten i bijedan umre 20. siječnja 1713., nakon navršene 61. godine života.[18] (Ježić, 1993., 147)

[...] *Bilo je to onda, kad mu je kralj dao u upravu s pravom nasljedstva Ščitarjevo, imanje umobolnog zagrebačkog kanonika grofa Jonate Ivanovića, imenovavši ga ujedno skrbnikom bolesnog kanonika, posljednjeg od svoga plemena. Ali upravo ta je darovnica Vitezovića konačno upropastila, jer se je zbog nje zapleo u dugotrajne svađe i parnice s okolišnim plemstvom i zagrebačkim Kaptolom. Pošto ga je turopoljski komeš Ljudevit Vagić, rođak grofa Ivanovića, oružanom silom izbacio iz Ščitarjeva, domaći su mu sudovi oduzeli imanje, a njegovi protivnici na saboru izradili, da mu se oduzme i uprava tiskare, ostavio je ojađeni Vitezović zauvijek Zagreb i Hrvatsku i sklonio se u Beč* [...].[19]

Vjekoslav Klaić je početak veza Pavla Rittera Vitezovića sa Ščitarjevom ovako opisao: [...] *U Šopronu upoznao se je Ritter također s hrvatskim plemićem Franjom Ivanovićem od Ščitarjeva, tada prvim kapitanom u Keryjevoj pukovniji i podjeno kapitanom grada Pokupskoga, koji je u ono doba sa svojom pukovnijom većinom ratovao u gornjoj Ugarskoj. Franjo Ivanović bio je sin Tome Ivanovića (1634.-1674.) i Margarete Barilovićeve, kćeri Petra Barilovića i Katarine od Ščitarjeva; god. 1670. bijaše dopanuo turskoga ropstva, u kojem je više godina čamio, dok su ga god. 1676. iskupili za 4000 forinti. Od god. 1678. je kapitan pukovnije Keryjeve i kapitan u Pokupskom. Oženio se je Barbarom Šeliščević, sestrom kanonika i poslije biskupa Stjepana Šeliščevića, te je po ocu, majci i ženi držao imanja Čanjevo i Preseku u Križevačkoj županiji i Ščitarjevo (jedan dio s kaštelom) na jugu Save kod Zagreba. Ritter se je tijesno sprijateljio sa starijim Ivanovićem (Franjom), te se priljubio njemu i njegovoj porodici, ali to imalo za nj pod konac života kobnih posljedica.*

Uza sve nedaće, koje su ga snašle u vezi sa Ščitarjevom, te parničenja oko toga, Vitezović je odlučio napustiti Zagreb i otići u Beč. *Odluka njegova, da ostavi Zagreb i podje u Beč, bila je ozbiljna i opravdana, jer se je tako jedino mogao ukloniti bijesu svojih neprijatelja, i opet na kraljevskom dvoru i pri najvišim oblastima raditi za sebe a protiv nastojanja svojih protivnika. I tako se je Ritter, pokupivši nešto svojih stvari, knjiga i rukopisa, preselio u drugoj polovici ožujka 1710. u Beč.*[20] U tome je gradu živio do svoje smrti, radio na svojim knjigama, pisao pjesme. Posljednja knjiga koju je tiskom objavio bila *Bosna captiva, sive regnum et interitus Stephani ultimi Bossnae regis* [...], tiskana je u Trnavi 1712.[21] Posvetio ju je grofu Petru Kegleviću, svome zaštitniku i hrvatskome podbanu. Djelo sadrži povijest i pogibiju posljednjega bosanskoga kralja Stjepana Tomaševića (1461.-1463.) na temelju kojih činjenica, u narodu nasta ona poslovica "Bosna šapatom pade" (1463.), dakle Turci su je zauzeli bez velikoga napora i ratovanja.

O sudbini Vitezovićevoj svojedobno je zapisao Krešimir Georgijević: *Nije on pustolov i bohem, kako je netko rekao; on je primjer radnog i vrijednog poslenika i pregaoca kakovih je malo u hrvatskom javnom životu tog vremena. Sudbina Pavla Rittera Vitezovića je slika prilika onog vremena u kojem on ne može da dobije odgovarajuće mjesto prema svom znanju i sposobnostima; znatnije vojničke časti i položaje zauzeli su stranci, a domaći magnati i imućniji plemići u civilnoj službi; izvan Hrvatske, u Požunu ili Beču, pogotovu nije mogao ništa postići. I tako je sudbina ovog 'ovjenčanog pjesnika' i 'zlatnog viteza' gotovo tragična – i lična, i porodična, i politička.*[22]

Imajući u vidu sve što je Vitezović zbog Ščitarjeva pretrpio, čini nam se možda čudnim što je 10. svibnja 2013. u predvorju Osnovne škole Ščitarjevo, u godini 300. obljetnice Vitezovićeve smrti, postavljena njemu

[18] JEŽIĆ, S. *Hrvatska književnost*, (1944., pretisak 1993.), str. 147.

[19] KOMBOL, Mihovil. *Povijest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*. Zagreb, 1961., str. 279-280.

[20] KLAIĆ, V. *Život i djela*, (1914.), str. 241. Čak iz Senja, svećenik Ilija Lučkinić, u pismu od 24. ožujka 1712., pita Vitezovića "[...] imate li kakov salarij (plaću) ali pomoć od Dvora ali od koga i ufate li se kakov dobit, i ona iman'j Šćitareva i Čanjeva kako projdoše [...]". DEROSSI, Z. *Jedanaest listova*, (1994.), str. 174.

[21] Vidi primjerak u NSK-u, Zagreb: oznaka R 2507; jedan primjerak ima i Austrijska nacionalna biblioteka ÖNB u Beču, oznaka 65. S. 48.

[22] GEORGIJEVIĆ, Krešimir. *Hrvatska književnost od 16. do 18. stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj* ... Zagreb, 1969., str. 127-128.

u čast spomen-ploča.[23] No, učinjeno je to s razlogom – da se ne zaboravi na Vitezovića i njegovo djelo i zasluge za hrvatsku povijest i književnost, zasluge koje nadilaze sve neprilike što ih je zbog Ščitarjeva imao.

Pogreb Pavla Rittera Vitezovića u Beču, 21. siječnja 1713. godine

I na kraju, treba još nešto reći o pogrebu Pavla Rittera Vitezovića u Beču. Iako je tome već bilo riječi na 3. kroatološkoj konferenciji (26.-28. rujna 2013. u organizaciji Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu), gdje sam prvi put široj publici predočio arhivske podatke, činim to i ovdje u ovome članku, s namjerom da se neupućeni upoznaju s podatcima koji su najrelevantniji u vezi s tim pogrebom.

U prvostolnom arhivu u Beču (Domarchiv - Wien), u knjizi ukopa (Bahrleihbuch - Begräbnisbuch 1713.-1714.), na početku stranice 16v, na lijevoj rubnici odozgo, piše: *Conduct. Ritter* (Sprovod Ritter) pod nadnevkom *21. Jäner 1713.*, a onda sljedeći zapis:

Der Wohlgeborene Herr, Herr Paulus Ritter Freiherr der Römischen Kaiserlichen Majestät Rath und vice Commisarius zu Liga und Carbava ist beim Golden Bären Am Alten Fleischmarkt an Lungenkathar, alt 61 Jahre gestorben.

Dakle podatci govore o Vitezoviću i njegovim častima, mjestu i uzroku smrti kao i godini njegove starosti. Potom je opisan ceremonijalni slijed o samome pogrebu te cijena za svaki obavljeni čin. Na prvome mjestu je navedeno da je pogreb bio kod Sv. Stjepana (prvostolnice): *Zu Sanckt Stefans Dom*, a onda slijedi: *Bürgeleuter* (zvonar) zvonio koji je za 3 florena i 45 krajcara; *Herrn Curaten* (kapelani) 4,00; *Bahrtuch* (pokrivač crni za nosila/lijes) 4,30; *Grabständ am Römerbühl* (grobno mjesto: rimski brežuljčić - iza apside katedrale) 3,00; *Musicis* (muzika) 4,00; *Bahrleihe und Mässner* (lijes i poslužitelj) 1,30; *Kichendiener* (sakristan) 0,30; 6 *Träger sambt Mäntl* (6 nosača u kutama) 4,30; 6 *Windlichter* (svjećonoše) 1,30; 6 *Kuntenburschen* (6 dječaka u kutama, ministranti) 0,54; *Bahr* (tragljе na čemu je lijes, postolje) 0,30; *Totengreber* (grobar) 0,45. Ukopna novčana svota Vitezovićeva ukopa (pogreba) iznosila je 29 florena i 24 krajcara (novčića). Znak koji je nošen na pogrebu bio je pelikan (*Pelican*).[24]

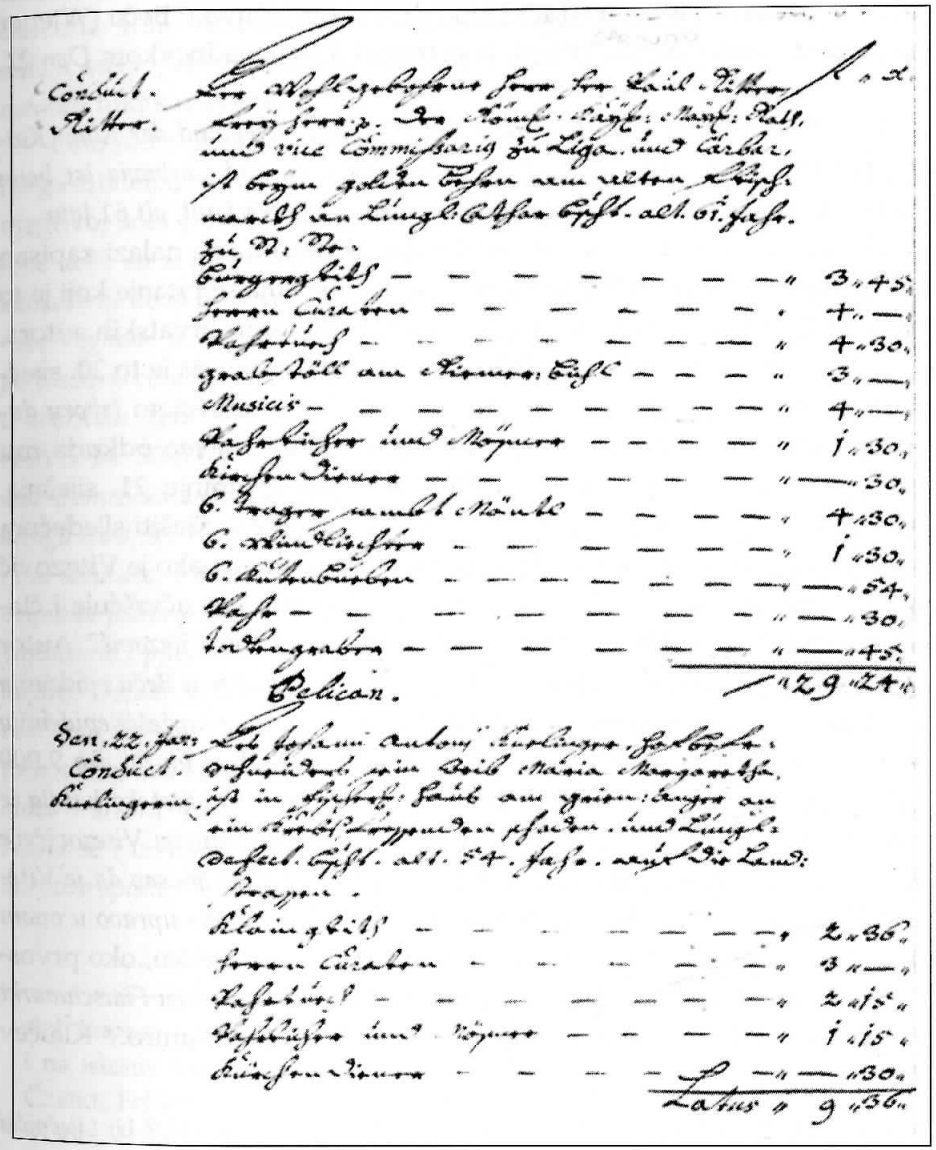

Troškovi pogreba Pavla Rittera Vitezovića

[23] Spomen-ploču je postavila Družba "Braća Hrvatskoga zmaja" iz Zagreba na prijedlog Ivana Nađa, Zmaja Brezanskoga od Hrvata.

[24] Taj sam zapis snimio još 2005. Ovdje ga sada prvi put predočujem javnosti.

Uz ovaj zapis zanimljiv je još jedan, i to zapis mrtvozornika u knjizi tzv. *Toten-Protokoll Buch*, odnosno *Totenbeschauprotokoll (1. Jäner 1711 - 30. Aug. 1713)* koja se nalazi u Gradskom i državnom arhivu u Beču (Wiener Stadt - und Landesarchiv, Wien). Na stranici 327v s nadnevkom *Den 21. Jener 1713.* piše:

Der Wohlgeborene Herr Paulus à Ritter Freiherr Weyland der Röm. Kaiserl. Majestät Rath und vice Commisarius zum Liga und Carbavia ist beim Goldene Bären am alten Fleischmarkt an Lunge Cathar beschaut, alt 61 Jahr.

Budući da se u spomenutim arhivskim podatcima ne nalazi zapisan dan 20. siječnja kao dan Vitezovićeve smrti, postavlja se pitanje koji je to dan u siječnju 1713. u Beču umro Vitezović. U literaturi hrvatskih autora, a ponajprije u knjizi Vjekoslava Klaića (1914.) nalazimo da je to 20. siječnja (izuzev Tomaša Mikloušića, 1821., str. 91, koji je u svojem *Izboru dugovanj vsakoverstneh*, naveo 17. prosinca!). Klaić nije naveo odkuda mu podatak za 20. siječnja! Ovdje predočeni zapisi spominju 21. siječnja. Dvojbu oko dana Vitezovićeve smrti, držim, moguće je riješiti sljedećom činjenicom. U Beču je tada vladala zarazna bolest kuge i ako je Vitezović umro 21. siječnja bio je isti dana i pokopan. U tome nas učvršćuje i članak pod naslovom: *Od koje je bolesti umro Pavao Ritter-Vitezović?* Autor članka Lavoslav Glesinger piše: *U prosincu 1712. izbila je u Beču epidemija kuge koja je potrajala sve do veljače 1714. Bila je to jedna on najžešći epidemija koje su harale u Beču: oboljelo je oko 12.400 ljudi od kojih je umrlo oko 9.000 (72%), među njima 10 liječnika i oko 50 ranarnika. Osobito žestoko harala je epidemija prvih mjeseci god. 1713.* [...] *Vremenska koincidencija Vitezovićeve smrti s najjačim razmahom kužne epidemije mora pobuditi pomisao da je Vitezović bio žrtva kuge utoliko više, što je epidemija najjače harala upravo u onom dijelu Beča u kojemu je Vitezović stanovao* [...].[25] Dakle u sreištu, oko prvostolnice. Prema tome i obližnjim ulicama pa i u ulici *Am alten Flaischmarkt* br. 6 u kojoj je Vitezović u svratištu *Zum goldenen Bären* umro.[26] Klaićev

[25] GLESINGER, Lavoslav. *Od koje je bolesti u,ro Pavao Ritter-Vitezović?* U: *Liječnički vjesnik*, 87. Zagreb, 1965., br. 5, str. 562.

[26] Do 1785. u ulici *Am alten Fleischmarkt* u Beču je postojala gostionica "Gasthof zum goledene Bären", za koju u povijesnom leksikonu Beča čitamo da je na br. 6 u spomenutoj ulici to bilo sastajalište mađarskih trgovaca volova i srp-

zapis 20. siječnja kao dan Vitezovićeve smrti, koji je naveo u svojoj knjizi, trebalo bi ubuduće ispraviti. To više što raspolažemo sada izvornim podatcima. Klaić naime, zapisuje: *Dne 20. siječnja 1713. – bio je petak – oko sedam sati u jutro, ispustio je Pavao Ritter svoju veliku dušu.*[27] No, Klaić ne navodi nikakav izvor za taj podatak.

Ono što Klaić ipak navodi, mislim da će biti zanimljivo i za današnjega čitatelja, to više što govori o Vitezovićevim stvarima pronađenim u njegovoj sobi u Beču. Klaić piše: *Namah sutradan iza* [nakon] *smrti Ritterove došli su u njegov stan izaslanici ugarske kancelarije, naime ekspeditor te kancelarije Ivan Tarnocy zajedno sa zakletim bilježnikom iste kancelarije Petrom Veghom, da popišu svu njegovu ostavinu. Taj popis (inventarium rerum perillustris condam domini Pauli Ritter) sačuvan je u izvorniku, te je pohranjen u zborniku, koji se čuva sveučilišnoj knjižnici* [NSK] *u Zagrebu* (sa signaturom S. M. 30.B.3.). *Iz toga inventara razabira se, da se gotovih novaca (izuzev dva kremnička dukata) nije našlo, nego odijela, rubenine, a poglavito štampanih knjiga (tudjih i njegovih) i rukopisa. Većina robe bila je smještena u dva zatvorena sanduka, jedan prosti drveni, a drugi kožom presvučeni. Od odijela bila je vrijedna jedna posve nova velikaška kabanica od svilenog latka modre boje, a s gajtanima i pucetima od zlatnih niti. Čudinović*[28] *procijenio ju je, da vrijedi 50 forinti. Ostalo odijelo bilo je starije i već istrošeno, tako isto i rubenina. Druge robe bilo je malo: štapić od trstike sa srebernom glavicom, dvije stare kubure s točkovima, dva svijećnjaka od smjese srebra i olova, soljenka takodjer od smjese olova i srebra, jedan džepni nožić, četiri para običnih noževa, i druge sitnice. Našla se i vrečica sirove kave, jamačno ostatak onih dviju oka, koje mu bijaše darovao episkop Kristof Mitrović.*[29]

skih kupaca. Gostionica je imala veliku plesnu dvoranu. [Danas je, u istoj ulici i na istome mjestu na kojemu je bila spomenuta gostionica, broj 14]. Vidi: CZEIKE, Feliks. *Historisches Lexikon*, Bd. 3. Wien, 1992., str. 252.

[27] KLAIĆ, V. *Život i djela*, (1914.), str. 290.

[28] KLAIĆ, V. *Život i djela*, (1914.), str. 290, navodi da je Ivan Čudinović Vitezoviću u posljednjim časovima života bio vjeran drug i čuvar, njegov zemljak i sustanar.

[29] Hristofor Dimitrijević-Mitrović, srpski metropolit od 1710. do 1712.

POZIVNICE

k svečanom otkriću spomen-ploče

PAVLU RITTER - VITEZOVIĆU i JURJU MARČELOVIĆU

u BEČU dne 27.VI.1926.

Die Brüder vom Kroatischen Drachen in Zagreb und der kroatische Verein „Prosvjeta" in Wien, veranstalten unter dem Protektorate Sr. Exc. des Herrn Dr. Milan Dj Milojević, Gesandten des Königreiches S. H. S. in Wien, und unter Teilnahme der Vertretung der serb. Kirchengemeinde, des jugoslavischen Unterstützungsvereines, der Frauenvereinigung S. H. S., der jugoslavischen Akad. Vereinigung »Sloga«, des kroatischen Kulturvereines im Burgenlande und des Burgenländischen Kroatischen Vereines in Wien, am 27. Juni 1926 die feierliche

ENTHÜLLUNG DER GEDENKTAFEL

für die kroat. Historiker **Paul Ritter-Vitezović** und **Georg Marcelović** in der Metropolitan-Kirche zu St. Stephan in Wien, zu welcher Euer Wohlgeboren höflichst eingeladen werden.

FESTPROGRAMM:

I. Um ½ 12 Uhr vorm. hl. Messe in der Stephanskirche unter Mitwirkung des kleinen Gesangschores der Brüder vom kroatischen Drachen.
II. Um 1 Uhr nachm. feierliche Enthüllung der Gedenktafel für Ritter-Vitezović und Marcelović.
III. Nach der Enthüllung findet im Konsistorialsaale des erzbisch. Palais der Festvortrag über das Leben und Wirken der beiden Obgenannten statt.
IV. Um 8 Uhr abends Festkonzert im Saale »Zum grünen Tor«, VIII., Lerchenfelderstrasse 14 unter Mitwirkung des kleinen Gesangschores der Brüder vom kroatischen Drachen und des Tamburizza-Orchesters des Kroatischen Vereines »Prosvjeta«.

NACH DEM KONZERT GESELLIGE UNTERHALTUNG MIT TANZ

Eintritt gegen freiwillige Beiträge. Wien, im Juni 1926. Programme an der Konzertkasse.

Das Festkomitee.

Braća Hrv. Zmaja iz Zagreba i Hrvatsko društvo „Prosvjeta" u Beču, priredjuju pod pokroviteljstvom gospodina **Dr. Milana Dj. Milojevića,** poslanika Kraljevine S. H. S. u Beču i sudjelovanjem Zastupstva Srbske Crkv. Občine, Jugoslovenskog Pripomoćnog društva, Udruženja Žena S. H. S., Jugosl. Akad. Udruženja »Sloga«, Hrvatskog Kulturnog društva u Gradišću, Gradišćanskog Hrvatskog društva u Beču, **dne 27. VI. 1926.** svečano odkriće

SPOMENPLOČE

hrvatskim historičarima **Pavlu Ritteru-Vitezoviću i Gjuri Marčelioviću** u stolnoj crkvi **sv. Stjepana u Beču,** na koje se ovime časti Vaše p. n. gospodstvo sa cienj. obitelju najuljudnije pozvati.

RAZPORED:

I. U ½ 12 sati prije podne sv. misa u prvostolnj crkvi sv. Stjepana u Beču, za koje pjeva mali pjevački zbor Braće hrv. Zmaja.
II. U 1 sat poslije podne svečano odkriće spomenploče u stolnoj crkvi, sv. Stjepana. Poslije odkrića polazi se u konsistorijalnu dvoranu, nadbiskupskog dvora, gdje će se održati predavanje o Životu i radu Vitezovića i Marčelovića.
III. U 8 sati na večer svečani Koncerat u dvorani »Zum grünen Tor«, VIII. Lerchenfelderstrasse 14, kod kojeg sudjeluje mali pjevački zbor Braće Hrv. Zmaja i tamburaški zbor Hrvatskog društva »Prosvjeta«.

POSLIJE KONCERTA SLOBODNA ZABAVA SA PLESOM

Ulaz uz dobrovoljni prinos. Beč u lipnju 1926. Program na blagajni.

Priredjivački Odbor.

PROCHASKA, WIEN, I., SPIEGELG. 8.

Pozivnica Družbe "Braća Hrvatskog zmja"

Zanimljiviji je popis knjiga, koje su izaslanici našli. Uz historijska djela (Bonfinius,[30] Hieronim Megiser,[31] Turski anali, Povijest Napulja, Stjepana Brodarića opis boja na Muhačkom polju, i. t. d.)[32] bilo je tu za čudo mnogo prirodopisnih, matematičkih i astronomskih djela, po kojima se može nagovještati, da se je Ritter bavio i tim znanostima. Tu je bio čak i 'Lexicon mathematicum astronomicum geometricum', onda 'Tabulaea sinuum, tangentium et seccantium', ali i 'Astrologia Gallica, principiis et rationibus propitiis stabilita Joannis Baptistae Morini'. Najviše dakako našlo se je knjiga i spisa Ritterovih, ukoričenih i neukoričenih, većinom u više primjeraka. Od knjige 'Bossna captiva' bilo je samo 29 primjeraka, a od prigodnica (pjesma) godine 1711. i 1712. ispjevanih po 88, 123, 302, pače i 757 primjeraka. Čini se, da su potonje knjižice samo oni kupovali, kojima su bile namijenjene.

Najdragocijenije stvari bili su nesumnjivo rukopisi. U jednoj maloj jednostavnoj ladici bili su pohranjeni razni slikarski nacrti u bojama (conceptae pictoriae cum diversis coloribus); onda su se našla tri svežnja listova i drugih pisma i isprava. Našla se još dva rukopisa (izvorni i tudji prijepis) 'Banologije',[33] i čitavi rukopis djela 'Serbia illustrata'.[34] Napokon bilo je tu još šesnaest rukopisnih zbornika, sve od Pavla Rittera, i to deset u obliku čitavoga arka, i šest u obliku četvrtine arka.

Popisivanje Ritterove ostavine trajalo je i slijedećih dana mjeseca siječnja. Kamo su poslije toga dospjele njegove stvari, nema vijesti; znade se samo, da je

---

[30] Riječ je ugarskome povjesničaru i njegovom djelu Antuna Bonfinija: *Antonii Bonfinii Rerum Ungaricarum Decades quator* [...], Basileae 1568.; i Lipsiae 1936.

[31] Jeronim (Hieronim) Megiser (1554./5. – 1618./9.), njemački polihistor, jezikoslovac, leksikograf, povjesničar. O njemu vidi: DOBLINGER, Max. *Hieronymus Megisers Leben und Werke*. U: *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*. Bd. XXVI. Insbruck, 1905., str. 431-478. — *Slovenski biografski leksikon*, II. Ljubljana, 1933., str. 84-87. — *Allgemeine Deutsche Biographie*. Bd. XXI. Leipzig, 1885., str. 183-185. — JEMBRIH, Alojz. *Je li Megiser narodne poslovice skupio u Istri?* U: *Buzetski zbornik, 31*, Buzet, 2005., str. 147-162.

[32] Opis Mohačke bitke dostupan je u hrvatskome prijevodu, vidi: BRODARIĆ, Stjepan. *Mohačka bitka 1526*. Preveo i bilješkama popratio Stjepan SRŠAN. Izd. "Privlačica". Vinkovci, 1990.

[33] Vidi: Katalog izložbe, *Pavao Ritter Vitezović...*, NSK, Zagreb, 2013., str. 64-71.

[34] Katalog izložbe, *Pavao Ritter Vitezović...*, NSK, Zagreb, 2013., str. 72-73.

ugarska kancelarija sve njegove rukopise kao osobite dragocjenosti pridržala, te ih u svoju pismohranu smjestila. Tu su ti rukopisi bili pohranjeni sve do 1749., kad ih je po nalogu carice i kraljice Marije Terezije preuzeo zagrebački kanonik Baltazar Adam Krčelić,[35] *da s pomoću njihovom sastavi povjesnicu Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Krčelić je taj bogati poklad donio u onaj Zagreb, koji je Ritteru posljednjih godina života njegova prouzročio toliko gorkih časova.*[36]

Spomen-ploča Pavlu Ritteru Vitezoviću u Beču

Još 14. listopada 1917. godine zaključio je Meštarski zbor Družbe "Braća Hrvatskoga zmaja" u Zagrebu da se podigne dostojna spomen-ploča dvojici zaslužnih Hrvata, povjesničarima Pavlu Ritteru Vitezoviću i njegovom prijatelju, kanoniku Jurju Marcelloviću u Beču gdje su obojica umrla i pokopana. Do ostvarenja spomenute odluke prošlo je gotovo devet godina. Naime zajednička spomen-ploča s oba imena spomenutih hrvatskih velikana postavljena je u bečkoj prvostolnici 1926. godine. U arhivskim zapisima spomenute Družbe, uz ostalo, čitamo: *Časna 'Braća Hrvatskoga zmaja', kao čuvari starih hrvatskih tradicija i svijetle hrvatske povijesti, odlučiše da tim zaslužnim Hrvatima podignu u historičkoj Katedrali mramornu spomen-ploču, da i pred stranim kulturnim svijetom dokažu, da je malena Hrvatska i u svojim teškim i burnim godinama prošlosti svoje imala velikih sinova i to ne samo na ljutom maču, već i na zlatnom peru, koji su pronijeli časno ime i preko granica svoje domovine.*

Posvršivši sve potrebite predradnje, razaslavši i pozive i oglasivši putem hrvatskih Novina polazak u Beč (Wien) prispio je i zakazani dan odlaska 26. lipnja 1926. Velikome broju Zmajske Braće, koji pod vodstvom velikoga Meštra Emilija pl. Laszowskog, Prazmaja Brloškog i Ozaljskog pod razvitim svojim bijelim barjakom krenuše na put, pridružilo se vanredno mnogo odličnika rodoljuba i ostalih izletnika, što iz samoga Zagreba, što iz bliže i daljnje okolice, a bijaše ih i iz ostale Hrvatske, u svemu daleko preko tristotine da učestvuje kod ove lijepe rodoljubne kulturne hrvatske slave i odadu dužnu poštu zaslužnim

[35] O Krčeliću vidi: BRNARDIĆ SHEK, Teodora. *Svijet Baltazara Adama Krčelića*. Izd. Hrvatski institut za povijest. Zagreb, 2009.

[36] KLAIĆ, V. *Život i djela*, (1914.), str. 290-291.

sinovima roda svoga Pavlu Ritteru Vitezoviću i Jurju Marcelloviću. Potom se opisuje tko je sve iz užega Odbora nazočio toj svečanosti odkrivanja spomen-ploče. Zagrebački kaptol zastupao je preuzvišeni gospodin biskup dr. Dominik Premuš, dok su glavni grad Hrvatske, naš bijeli Zagreb odlično predstavljala gospoda dr. Stjepan Srkulj, Zmaj Peščenički i mons. dr. Svetozar Rittig, Zmaj Pribudovački I., gradski zastupnici. Tvrdi i ponositi grad Senj zastupao je njegov načelnik gospodin profesor Rivisechi. *Od strane zagrebačkih društava poslala su svoja naročita izaslanstva: "Hrvatska žena", "Katarina Zrinska", a da nije manjkao i "Hrvatski sokol" razumije se i samo po sebi.* Organizacijski je odbor za taj događa priredio i dao tiskati pozivnice na njemačkome i hrvatskome jeziku.

Spomen-ploča iz bečke prvostolnice, 1926.

Na sreću imamo i opis samog čina (ceremonije) prije odkrivanja spomen-ploče. Stoga, zbog zanimljivosti samoga tijeka, evo što je zapisano: *Točno prema objavljenom rasporedu sabraše se svi spomenuti učesnici ove lijepe kulturne slave u prvostolnoj crkvi Sv. Stjepana da prisustvuju svečanoj sv. Misi koju je celebrirao, uz veliku asistenciju Njegove preuzvišenosti, biskup dr. Dominik Premuš. Na koru pjevao je mali pjevački zbor "Braće Hrvatskoga zmaja" Hrvatsku misu, pod majstorskim ravnanjem svoga zborovodje*

Jurice Prejca, Zmaja Ratkajskoga, dok je onim velikim orguljama upravo odlično uspravljao Nikola Cerjak, Zmaj Kaptolski II. Poslije svete Mise uputiše se svi učesnici ovog kulturnoga hrvatskog slavlja u svečanu dvoranu Njegove uzoritosti Kardinala dra. Piffla, bečkog nadbiskupa, gdje je Meštar knjige i umijeća Milutin Mayer, Zmaj Svetohelenski održao svečano komemorativno predavanje o životu i radu Ritter-Vitezovića i Marcelovića.

Nakon završene svečane akademije pristupilo se samom svečanom činu otkrića ploče spomenice u samoj katedrali. Veliki Meštar Emilije pl. Laszowski, Prazmaj Brloški i Ozaljski održao je stvaran, snažan govor u klasičnoj latinštini, prikazavši djelovanje slavljenika i zatim skinuo zavjesu sa prekrasne spomen-ploče: Spomen-ploča izrađena je iz sivog mramora sa bijelo obojenim uklesanim natpisom koji glasi:

MEMORIAE
CLARORUM CROATORUM
RERUM GESTARUM PATRIAE
SCRIPTORUM
PAULI bar. RITTER – VITEZOVIĆ
vicecom. Licae et Corbaviae
*Segniae 1. I. 1652. - † Wiennae 21. I. 1713.
et
GEORGII MARCELOVIĆ
canon. eccl. Zagrab.
*Zagrabiae 7. IV. 1701. – † Wiennae 13. IV. 1741.
QUORUM OSSA IN SINU S: STEPHANI
REQUIESCUNT.
Fr. Drac. Croat. P. P. 1926.

Hrvatski prijevod:

Na spomen
znamenitih Hrvata povjesničara Domovine
Pavla baruna Rittera – Vitezovića
dožupana Like i Krbave
*u Senju 7. I. 1652. –† u Beču 21. I. 1713.

i
Jurja Marcelovića
kanonika crkve Zagrebačke
*u Zagrebu 7. IV. 1701. –† u Beču 15. IV. 1741.
čije kosti počivaju
u krilu Sv. Stjepana
"Braća Hrvatskoga zmaja" postaviše 1926.

Veliki Meštar je na to predao a prelat preč. g. Kampret preuzeo je, kao zastupnik Nadbiskupov spomen-ploču održavši tom zgodom, takodjer na latinskome jeziku snažan govor istaknuvši naročito slavno i zaslužno ime Hrvatsko u historiji.

Kod otkrića spomen-ploče sudjelovalo je takodjer i slovačko potporno društvo u Beču pod zastavom, a austrijsko Ministarstvo Unutrašnjih poslova, Ministarstvo Nastave izaslalo je takodjer svoje izaslanike, dok je ovoj lijepoj i zaista veličanstvenoj kulturnoj slavi prisustvovalo i mnoštvo odličnog bečkog gradjanstva.

Prigodom otkrića spomen-ploče dijelila se medju prisutnima brošura g. Milutina Mayera, Zmaja Svetohelenskog o Ritter-Vitezoviću i Marceloviću.[37]

Nakon izvršenja svečanog otkrića spomen-ploče priredjen je bio u svratištu "Beim Grünen Tor" zajednički banket, koji je dakako uz rodoljubne nazdravice protekao u vrlo ugodnom raspoloženju. Na večer toga dana, točno prema objavljenom rasporedu održan je u svečanoj dvorani svratišta "Beim Grünen Tor" vrlo uspjeli koncert malog pjevačkog zbora Braće Hrvatskoga zmaja u zajednici s tamburaškim zborom hrvatskog društva "Prosvjeta", koji je u ogromnom broju posjetilo domaće gradjanstvo bijeloga Beča, a medju mnogobrojnim odličnicima nalazilo se i poslanstvo Kraljevine S. H. S.

Bečani su bili oduševljeni i puni hvale za našu hrvatsku pjesmu a u opće susretali su svuda i na svakom koraku Hrvate sa najvećom simpatijom.

Ostalo vrijeme svoga boravka u nekadašnjem carskom Beču iskoristili su Zmajevci i ostali učesnici ove lijepe hrvatske kulturne slave na razgledavanje kulturnih ustanova i ostalih znamenitosti grada na plavom Dunavu, te se oprostiše razdragana srca s ugodnim i veselim Bečlijama i otputovaše natrag u svoj

[37] Knjižica je tiskana dvojezično: hrvatsko-njemačkim jezikom.

zavičaj, svjesni, da su i opet izvršili jedno kulturno djelo na čast i ponos hrvatskoga naroda![38]

Učesnici postavljanja spomen-ploče ispred bečke prvostolnice, 1926.

Zanimljivo je još spomenuti nekoliko podataka koje je u svome članku, u glasilu *Hrvatski Zmaj*, naveo Leon Kaurić, zmaj Banovački, u svezi s putovanjem u Beč na odkrivanje spomen-ploče: *Dužnost mi je spomenuti, da je vlada Austrijske republike sve izletnike oprostila od plaćanja vizuma, a to iznosi 75 Din. po osobi, a k tomu podijelila nam je 30% popusta na svojim željeznicama. Jednako je i vlada naše države izašla spremno u susret učesnicima ove proslave time, što je dozvolila polvoznu željezničku pristojbu do državne granice. Ne smijem nipošto zaboraviti na bečke svratištare, koji su u svojim svratištima dali izletnicima 30 do 50% popusta. Svima, koji su toli blagohotno doprinijeli i na svoj način pripomogli, da je ova kulturna proslava ovako dolično i dostojanstveno mogla biti provedena, izrazuje ova glavna skupština svoju najtopliju zahvalu.*[39]

Sve smo ovo naveli, da bi se razabralo kako je tada bilo lako postaviti spomen-ploču u Beču u prvostolnici Sv. Stjepana, u kojoj je ploča bila neoštećena sve do 12. travnja 1945. kada su Rusi granatama tukli Beč i tom zgodom srušen je dio prvostolnice, i onaj dio gdje je bila postavljena spomen-ploča, koja je tada uništena u ruševinama. Godine 2013. Družba "Braća Hrvatskoga zmaja" pokrenula je inicijativu, *na poticaj autora ovih redaka*, da se spomen-ploča Vitezoviću u Beču obnovi i postavi na isto mjesto u prvostolnici. U bečkim prvostolnim upravnim tijelima, izgleda da nisu raspoloženi za takav čin. Pokušavamo i dalje ostvariti želju i postaviti ploču na zgradi (mjestu) na kojemu je bio *Hrvatski zavod* u Beču u kojemu je Vitezović duže vrijeme boravio. Možda će nam okolnosti ići na ruku te se ostvari zamisao oko postavljanja spomen-ploče Pavlu Ritteru Vitezoviću koji je u hrvatskoj književnosti i povijesti ostavio neizbrisiv trag.

Literatura A.

Kronika aliti spomen vsega svieta vikov, u dva dela razredjena, koterih pervi, derži od početka svieta do Kristuševoga porojenja, drugi, od Kristuševoga porojenja do ispunjenja leta 1690. složen i na svitlo dan po Pavlu Vitezoviću Zlatnomu vitezu. U Zagrebu leta Gosp. 1696.

Oddilyenje sigesko ... Po plemenitomu i hrabrenomu gospodinu Pavlu Vitezovichu aliti Ritter, hervatskomu i senyskomu vlastelinu ... u Lincu, kalupom Gaspara Frajsmidovicha, Letta Gospod; 1684.

Bahrleibuch: Conduct Ritter, 21. I. 1713. U: Domarchiv, Wien, Stephanplatz 3.

Totenbeschauprotokoll, 21. Jenner 1713. U: Wiener Stadt- und Landesarchiv, Gasometer D, Guglgasse 14, Wien

[38] Predočeni tekst autor ovoga priloga prepisao je iz arhivske građe, omot br. 40, koji se nalazi u prostorijama Družbe "Braća hrvatskoga zmaja", Kamenita 3, Zagreb, a sredio ju je Viktor Mohr (1956./1957.); posredovao mi je dokumentaciju maestro Josip degl'Ivellio, Zmaj Bračko II., kojemu se najsrdačnije zahvaljujem. — Osvrt na postavljanje spomen-ploče objavljen je i u Glasilu Družbe "Braća hrvatskoga zmaja": *Hrvatski Zmaj*, za god. 1926.-1927. Zagreb, 1927., str. 10-13.

[39] *Hrvatski zmaj*, za god. 1926.-1927. Zagreb, 1927., str. 13.

Literatura B.

ABAFFY, Mirna. *Valavazorova zbirka Zagrebačke nadbiskupije*. U: *Zagrebačka biskupija i Zagreb 1094.-1994*. Zagreb, 1995.

Allgemeine Deutsche Biographie. Bd. XXI. Leipzig, 1885., str. 183-185.

ANTOLJAK, Stjepan. *Hrvatska historiografija*. Knjiga prva, Zagreb, 1992. (drugo izd. 2004.)

BARAC, Antun. *Predgovor*. U: *Izložba djela Pavla Rittera Vitezovića 1652.-1952*. Zagreb, 1952.

BLAŽEVIĆ, Zrinka. *Croatia Rediviva Pavla Rittera Vitezovića*. U: *Senjski zbornik*. Senj, 22./1995.

BLAŽEVIĆ, Zrinka. *Ilirizam prije ilirizma*. Zagreb, 2008.

BLAŽEVIĆ, Zrinka. *Plorantis Croatiae saeculo duo* ... U: *Umjetnost riječi*, 49. Zagreb, 2005., br. 1.

BLAŽEVIĆ, Zrinka. *Primjerak Vitezovićeva djela "Oživljena Hrvatska" iz ostavštine grofa L. F. Marsiglija*. U: *Senjski zbornik*. Senj, 26./1999., str. 179-228.

BLAŽEVIĆ, Zrinka. *Vitezović Ritter, Pavao*. U: *Hrvatska književna enciklopedija*, 4. Zagreb, 2012.

BLAŽEVIĆ, Zrinka. *Vitzovićeva Hrvatska između stvarnosti i utopije*. Zagreb, 2002.

BLAŽEVIĆ, Zrinka. *Život i djelo Pavla Rittera Vitezovića*. U: *Vitezović*. Zagreb, 1997.

BOGIŠIĆ, Rafo. *Pavao Ritter Vitezović kao kroatist*. U: *Senjski zbornik*. Senj, 22./1995.

BRNARDIĆ SHEK, Teodora. *Svijet Baltazara Adama Krčelića*. Izd. Hrvatski institut za povijest. Zagreb, 2009.

BRODARIĆ, Stjepan. *Mohačka bitka 1526*. Preveo i bilješkama popratio Stjepan SRŠAN. Izd. "Privlačica". Vinkovci, 1990.

BUNTAK, Franjo. *Povijest Zagreba*. Zagreb, 1996.

CZEIKE, Feliks. *Historisches Lexikon*, Bd. 3. Wien, 1992.

DEROSSI, Zlata. *Jedanaest listova popa Ilije Lukčinića Pavlu Ritteru Vitezoviću*. U: *Senjski zbornik*. Senj, 21./1994.

DOBLINGER, Max. *Hieronymus Megisers Leben und Werke*. U: *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*. Bd. XXVI. Insbruck, 1905., str. 431-478.

DOBRONIĆ, Lelja. (*Vitezovićeva tiskarska djelatnost u Zagrebu*. U: *Senjski zbornik*. Senj, 21./1994., str. 117-126.

DOBRONIĆ, Lelja. *Klasična gimnazija u Zagrebu od 1607. do danas*. Izd. ŠK. Zagreb, 2004.

FANCEV, Franjo. *Prvi izgrađivači hrvatskoga štamparstva*. U: *Grafička revija*. Zagreb, 1926., novembar-decembar.

FRANCEV, Franjo. *Građa za povijest školstva i književnoga rada isusovačkog kolegija u Zagrebu (1606.-1772.)*. U: *Starine JAZU*, knj. 37, Zagreb, 1934.

GEORGIJEVIĆ, Krešimir. *Hrvatska književnost od 16. do 18. stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj* ... Zagreb, 1969.

GLESINGER, Lavoslav. *Od koje je bolesti u,ro Pavao Ritter-Vitezović?* U: *Liječnički vjesnik*, 87. Zagreb, 1965., br. 5.

HORVAT, Rudolf. *Kako je zagrebačka gimnazija god. 1669. dobila naslov "akademija"?* U: *Život*. Zagreb, 10./1929., br. 1, svez. 7.

IVANČAN, Ljudevit. *Aleksnadar Ignacij barun Mikulich de Brunkovecz*. U: *Bogoslovska smotra*. Zagreb, 21./1933., br. 3.

JEMBRIH, Alojz. *Antun Vramec i njegovo djelo*. Čakovec, 1991.

JEMBRIH, Alojz. *Ivan Manlius prvi tiskar Varaždina (1586.-1587.)*.U: *Kaj*. Zagreb, 19./1986., br. 3.

JEMBRIH, Alojz. *Je li Megiser narodne poslovice skupio u Istri?* U: *Buzetski zbornik, 31*, Buzet, 2005., str. 147-162.

JEŽIĆ, Slavko. *Hrvatska književnost od početka do danas, 1100.-1944*. Zagreb, 1944. (pretisak 1993.).

JUNKOVIĆ, Zvonimir. *O jeziku Vitezovićeve Kronike*. U: *Radovi slavenskoga instituta*, knj. 2. Zagreb, 1958.

JURIŠIĆ, Hrvatin Gabrijel. *Pavao Vitezović kao latinist*. U: *Senjski zbornik*, 22, Senj, 1995.

KLAIĆ, Nada. *O postanku Zagrebačkog sveučilišta*. Zagreb, 1969.

KLAIĆ, Vjekoslav. *Književarstvo u Hrvata*. Zagreb, 1922.

KLAIĆ, Vjekoslav. *Zagrebačke štamparije do osnutka Gajeve tiskare (1935)*. U: *Grafička revija*. Zagreb, 1925.

KLAIĆ, Vjekoslav. *Život i djela Pavla Rittera Vitezovića 1652.-1713*. Zagreb, 1914.

KLAIĆ, Vjekoslav. *Tomo Kovačević, povjesničar hrvatski (1664.-1724.)*. U: *Bogoslovska smotra*. Zagreb, 13./1925.

KOMBOL, Mihovil. *Povijest hrvatske književnosti do narodnog preporoda.* Zagreb, 1961.

KRMPOTIĆ, Branko. *Vitezovićeva senjska i pomorska tematika.* U: *Pomorski zbornik,* knj. 8. Zadar, 1970.

KRUHEK, Milan. *Povijesne granice hrvatskoga kraljevstva.* Zagreb, 2004.

KURELAC, Miroslav. *Ivan Lučić Lucius, otac hrvatske historiografije.* Zagreb, 1994.

LASZOVSKI, Emilije. *Adam grof Zrinski.* U: *Vjesnik kr. državnoga arkiva u Zagrebu.* Zagreb, 3./1937.

LOPAŠIĆ, Radoslav. *Pavao Ritter Vitezović.* Niz: *Građa za povijest književnosti hrvatske,* knj. 1. Izd. JAZU. Zagreb, 1897.

LJUBOVIĆ, Enver. *Grbovi senjskih Rittera Vitezovića ...* U: *Senjski zbornik,* 38, Senj, 2011.

LJUBOVIĆ, Enver. *Heraldika u djelima Pavla Vitezovića.* U: *Forum.* Zagreb, 2002., br. 1-12.

MACAN, Ivan. *Razmišljanje nas Glavačevim zemljovidom Hrvatske iz godine (1673.).* U: *Gazophylacium.* Zagreb, 2./1995., br. 1-2.

MAGIĆ, Vladimir. *Metropolitanska knjižnica.* U: *Zagrebačka biskupija i Zagreb 1094.-1994.* Zagreb, 1995.

MARKOVIĆ, Mirko. *Prilog poznavanju djela objavljenih u zagrebačkoj tiskari Pavla Rittera Vitezovića.* U: *Starine JAZU,* knj. 60. Zagreb, 1987.

MATIĆ, Tomo. *Vitezovićev "Lexicon Latino-Illyricum".* U: *Rad JAZU,* knj. 303. Zagreb, 1954.

MATIĆ, Tomo. *Vitezovićevo Odiljenje sigetsko i Senjčica.* Niz: *Građa za povijest književnost hrvatske,* knj. 29. Izd. JAZU. Zagreb, 1968.

MIKLOUŠIĆ, Tomaš. *Izbor dugavnyh vaszakoverztneh...* Zagreb, 1921. (pretisak: Donja Stubica, 2009.).

MOGUŠ, Milan. *Pavao Vitezović kao jezikoslovac.* U: *Zbornik zagrebačke slavističke škole,* 2. Zagreb, 1974.

NOVAK, Slobodan Prosperov. *Povijest hrvatske književnosti,* knj. III., Zagreb, 1999.

PERKOVIĆ, Zrinka. *Croatia rediviva Pavla Rittera Vitezovića.* U: *Senjski zbornik,* 22, Senj, 1995.

SCHMIDT, Rudolf. *Podaci o Adamu grofu Zrinskom iz Austrijskoga ratnoga arkiva.* U: *Vjesnik kr. državnog arkiva u Zagrebu.* Zagreb, 3./1937., str. 102-127.

SCHNEIDER, Artur. *Prilozi bibliografiji Vitezovićevih djela.* U: *Nastvani vjesnik,* knj. 14. Zagreb, 1906.

SEMMELWEIS, Karl. *Der Buchdruck auf dem Gebiete des Burgenlandes bis zu Beginn des 19. Jahrhundert (1582.-1823.).* U: *Buregnländische Forschungen,* Sonderheft IV. Eisenstadt, 1972.

Slovenski biografski leksikon, II. Ljubljana, 1933., str. 84-87.

SNOPEK, Fr. *Paul Ritter Vitezović, Beiträge zu seiner Biographie.* U: *Archiv für slavische Philologie,* Bd. 28. Berlin, 1906.

SZABO, Agneza. *Jastrebarska grana grofova Erdödy.* U: *Gazophylacium.* Zagreb, 14./2009., br. 1-2, str. 99-111.

ŠREPEL, Milivoj. *Sigetski junak u povijesti hrvatskoga pjesništva.* U: *Rad JAZU,* knj. 148. Zagreb, 1902.

ŠURMIN, Đuro. *Povijesti književnosti hrvatske i srpske.* Zagreb, 1898.

TOMAŠIĆ, Stanko. *Dvijestopedeset godina Vitezovićeve "Sibile".* U: *Hrvatsko kolo,* V. Zagreb, 1952., br. 7-8.

VALVASOR, Johann Veikhard. *Die Ehre des Herzogthums Krain.* Ljubljana, 1689.

VANINO, Miroslav. *Kartograf Stjepan Glavač D. I.* U: *Vrela i prinosi.* Sarajevo, 1936., br. 6.

VANINO, Miroslav. *Povijest filozofije i teologijske nastave u Isusovačkoj akademiji u Zagrebu.* Zagreb, 1930.

VITEZOVIĆ RITTER, Pavao. *Oživjela Hrvatska.* Prev. Zlatko PLEŠE. Uvod: Josip BRATULIĆ. Zagreb, 1997.

VODNIK, Branko. *Povijest hrvatske književnosti.* Zagreb, 1913.

WURZBACH, Constant von. *Ritter-Vitezović Paul.* U: *Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreichs,* Bd. 26. Wien, 1874.

ZRINSKI Petar. *Adrijanskoga mora sirena.* Priredio Josip VONČINA. Niz: *Pet stoljeća hrvatske književnosti,* 17. Zagreb, 1976.

ŽIC, Nikola. *Književni rad Nikole Lavrenčića.* U: *Vrela i prinosi,* 6. Sarajevo, 1936.

Anto LONČARIĆ

Stanovnici sela Vrbovac u matičnim knjigama župâ Velika, Podvučijak i Bijela, te kapelanije Tramošnica

Mjesto Vrbovac nalazi se na sjeveru Bosne i Hercegovine, na padinama planine Vučjak (387 m) u Bosanskoj Posavini.[1] Upravno Vrbovac pripada općini Odžak. Selo Vrbovac graniči sa selima: Potočani, Donji Svilaj, Duge Njive, Lipik i Novi Grad. Crkveno je u sastavu župa Potočani i Donji Svilaj. U selu se nalazi mala kapela gdje je i mjesno groblje. U tom groblju počela su ukapanja mrtvih tijekom Drugog svjetskog rata.[2] Ranije su se Vrbovčani pokapali u groblju Smrekovac.[3]

Ime sela Vrbovac možemo pratiti od početka 18. stoljeća. To svjedoči zemljopisna karta E. Heise i I. Berndet (Beč 1718.),[4] gdje je upisano selo Vrbovac (Werbovaz). Danas se ta karta čuva u Ratnom arhivu u Beču (Kriegs Archiv Wien). Prema zapisniku kanonskog pohoda, biskup Pavo Dragičević je prostor Podvučijaka pohodio 1742. godine. Dva dana biskup je krizmao okupljene vjernike. Vrbovac se u tom popisu ne navodi. Tom prigodom osnovao je župu Podvučijak. Pod tim imenom župa je djelovala od 1742. do 1855. godine, kada se osniva župa Gornja Dubica i kapelanija Potočani.

Vrbovac od 1855. godine pripada novoutemeljenoj samostalnoj kapelaniji Potočani. A župom postaje 1858. godine.

Godine 1768. biskup Marijan Bogdanović pohađa župu Podvučijak. Vrbovac je tada imao 18 katoličkih obitelji, 83 odrasla kršćana, 47 djece i

[1] *Autoatlas Hrvatske i Bosne i Hercegovine*. Naklada Ljevak. Zagreb, 2002.

[2] Usp. VILIĆ, fra Grga. *Vrijeme sađenja*. Izd. Bosanska riječ, Tuzla i HKD Napredak, Sarajevo Podružnica Odžak. Tuzla- Odžak, 2008.

[3] VILIĆ, G. *Vrijeme sađenja*, (2008.).

[4] Usp. ŠEHIĆ, Z. i TEPIĆ, I. *Povijesni atlas Bosne i Hercegovine*. Izd. Sjetapija. Sarajevo, 2001.

brojao je ukupno 130 žitelja. Tada je selo nosilo ime Vrbica, potom današnje - Vrbovac.[5]

Poznato mi je da se Vrbovac prvi put spominje u Matici vjenčanih župe Bijela 1762. godine.[6]

Župnik Vlado Jagustin, rodom iz Garevca, istraživao je matice župe Bijela i samostalne kapelanije Tramošnica. Njegov je glavni interes istraživanja bilo rodno selo Garevac. Svoja istraživanja objavljivao je na internetu. Sigurno, da se Vrbovac spominje i mnogo ranije u Maticama krštenih, vjenčanih i umrlih župe Podvučijak. Njene su se Matice počele voditi od jeseni 1748. godine. Te se Matice danas čuvaju u Franjevačkom samostanu u Kraljevoj Sutjesci.[7]

Vrijedno je spomenuti iz župe Velika Matičnu knjigu krštenih, vjenčanih i umrlih (1763.-1771.), te Maticu krštenih (1768.-1805.). Te je Matice prepisao s bosančice i preveo s latinskog Mijat Jerković te ih objavio u dvije knjige: *Hrvati plehanskog kraja sredinom 18. stoljeća (1742.-1771)*, 2006. godine, te *Hrvati plehanskog kraja koncem 18. i početkom 19. stoljeća*, 2011. godine. Također treba spomenuti i dragocjenu knjigu pokojnog franjevca Grge Vilića, *Vrijeme sađenja*, iz 2008. godine. U njoj je Grga Vilić obradio i preveo s latinskog jezika Maticu vjenčanih župe Podvučijak (1773.-1787.). Objavio ih je pismom i jezikom onoga vremena, tj. 18. stoljeća. Iz nje je vidljivo kako su se mladići i djevojke iz Vrbovca ženili udavali u plehanski kraj (Foča, Dežnica, Zelenika, Jeovac, danas Johovac, Modran, Prnjavor, Velika i Kričanovo), zatim u Garevac (nekad Garevo), Dobrinju i Pećnik kod Modriče. Mladići su se ženili iz Smrekovca, Balegovca (danas Novo Selo), Potočana, Svilaja, Gnionice, Srnave kao i samog Vrbovca. Zanimljivo je vidjeti da se jedna djevojka iz Runovića kod Imotskog udala u Vrbovac. Vjerojatno je da se njena obitelj doselila oko 1783. godine u okolicu Odžaka.

[5] Usp. NOSIĆ, Milan i VIDINIĆ, Magdalena. *Bosansko-hercegovačka hrvatska prezimena 2*. Izd. Hrvatsko filološko društvo. Rijeka, 2000.

[6] www. garevac.net/tekst 205

[7] JURKOVIĆ, Mario. *Župa Gornja Dubica*. U: *Bilten Franjevačke teologije Sarajevo*. Sarajevo, 2000., br.1.

Iz razdoblja 18. stoljeća, pa sve do danas u Vrbovcu su očuvana sljedeća prezimena: Andrijanić, Cvitković, Kljajić, Knežević, Mihalj - nekad su se zvali Mihaljević, Mialj, Mialjević i Mialević, zatim Pavlović i Matić. U maticama župâ Bijela i Tramošnica iz 18. stoljeća sačuvana su i druga prezimena. Te se Matice čuvaju u Franjevačkom samostanu u Tolisi.[8] Matice pak bivše župe Podvučijak iz istog vremena čuvaju se u arhivu župnog ureda Gornja Dubica.

Iz Matičnih knjiga 18. stoljeća navedenih triju župa i kapelanije Tramošnica donosim u nastavku popis krštenih, vjenčanih i pokopanih stanovnika sela Vrbovac.

Matica vjenčanih župe Bijela (1762.-1782.)

Dana 23. rujna 1762. godine, ja fra Marijan Ćorić, vjenča: Ivana sina Mije **Mihaljevića** iz Vrbovca i Ružu kćer Ivana **Bjelobrka** iz Garevca.[9] Kumovi su bili Pavo **Čavlinović**, Natalije **Čavlina** i Mato **Čavlina.**

Dana 27. siječnja 1763. godine, ja fra Marijan Ćorić, vjenča: Marijana sina Mate **Miliševića** iz Vrbovca i Tomicu kći Natalija **Vlašića** iz Garevca. Kumovi su bili: Jakov **Maršić** iz Vrbovca i Juraj **Čavlinović** iz Garevca.

Dana 6. kolovoza 1769. godine, ja fra Bonaventura Aljinić, vjenča: Nikolu sina Marka **Šiljića** iz Vrbovca i Petronelu **Rebrinović** iz Garevca. Kumovi su bili: Marko **Cvitković** i Jure **Cvitković**, oba iz Vrbovca.

Dana 24. siječnja 1775. godine, ja fra Ivan Bukvić, vjenča: Petra **Vlašića** iz Garevca i Tereziju **Cvitković** iz Vrbovca. Kumovi su bili: Ilija **Stanić**, Mijo **Vrljić** i Matija **Brdarić**, svi iz Gareva.

Dana 12. travnja 1777. godine, ja fra Ivan Bukvić, vjenča: Josipa **Ivakića** iz Vrbovca i Vitu **Lebić,** udovicu pokojnog Šimuna **Lebića** iz Garevca. Kumovi su bili: Ivan **Baić** iz Garevca, Anto **Pavić** iz Garevca i Lucija **Borović** iz Tramošnice.

[8] www.garevac.net

[9] Garevac se u 18. i u prvoj polovici 19. stoljeća zvalo Garevo. Crkveni šematizmi do 1932. godine pisali su Garevo. Austrougarski popisi stanovništva u Bosni i Hercegovini počevši od 1879. godine pa nadalje pisali su Garevac.

Matica krštenih župe Velika (1763.-1768.)[10]

Dana 11. kolovoza 1765., ja fra Gabrijel Aljinić, župnik, krstio sam Juru sina **Raičevića** iz Jeovca i njegove zakonite druge Mande Jakova **Ebleša** iz Vrbovca. Kum je bio Miat **Marić** iz Foče.

Dana 9. veljače 1766., ja fra Gabrijel Aljinić, župnik, krstio sam Jelu kćer Grge **Nuića** iz Foče i njegove zakonite supruge Andriane Jakova **Pavlovića** iz Vrbovca. Kuma je bila Ivana Ivana **Delića** iz Foče.

Dana 11. studenog 1766., ja fra Gabrijel Aljinić, župnik, krstio sam Jelu kćer Jure **Janjiša** iz Jeovca i njegove zakonite supruge Mande Jakova **Ekmečića** iz Vrbovca. Kuma je bila Petruša Blaža **Sliškovića** iz Jeovca.

Dana 8. studenog 1768., ja fra Gabrijel Aljinić, župnik, krstio sam Ivana sina Jure **Ćogaševića** iz Modrana i njegove zakonite supruge Ivane Ivana **Bulja** iz Vrbovca. Kum je bio Luka sin Antuna **Krainovića** iz Modrana.

Istoga dana, ja fra Gabrijel Aljinić, župnik, krstio sam Ivanu kćer Nikole **Rašića** iz Ljupljanice i njegove zakonite supruge Cvite Bariše **Ćorića** iz Vrbovca. Kuma je bila Paviša **Klaić** iz Modrana

Matica vjenčanih župe Velika (1763.-1771.)

Dana 13. veljače 1765., ja fra Luka, vjenčao sam sina Martina [...] **Mialevića** iz Vrbovca s Josipom kćeri [...] **Vidakovića** iz Modrana, s trima oglasima. Svjedoci su bili Ivan **Kafarević** i Nikola iz Vrbovca te žena Kata iz istog mjesta.[11]

Dana 23. studenog 1767., ja fra Gabrijel Šljivić, župnik, pošto sam obavio sve i kako nisam otkrio nijednu zapreku, vjenčao sam Matiu sina Marka **Cvitkovića** iz Vrbovca s Jelom kćeri Marka **Gavranovića** iz Prnjavora.

[10] Matična knjiga krštenih, vjenčanih i umrlih (1763.-1771.) župe Velika čuva se u Franjevačkom samostanu Kraljeva Sutjeska. Knjigu je objavio i preveo s bosančice i latinskog jezika Mijat Jerković, *Hrvati plehanskog kraja sredinom 18.stoljeća (1742.-1771.)*, izd. Svjetlo riječi Sarajevo i Slovoznak, Plehan, 2006.

[11] Kod ovih mladenaca nije upisano ime oca.

Svjedoci bijahu Nikola **Mialj** i Ivan **Klaić**, te žena Ana **Jerković** iz Vrbovca.

Dana 30. travnja 1769., ja fra Ambrozije od Svilaja, pomoćnik župnika, pošto sam obavio sve, pod svečanom Misom vjenčao sam Marka sina Vida **Podruga** iz Smrekovca s Ružom kćeri Jure **Pudića** iz Jeovca. Svjedoci su bili Ivan **Eblešinović** iz Vrbovca, Nikola, te žena Kata **Buljević** iz Smrekovca.

Dana 21. svibnja 1769., ja fra Ambrozije od Svilaja, pomoćnik župnika, pošto sam obavio sve, pod svečanom Misom vjenčao sam Antuna sina Marka **Gavranovića** iz Foče s Cecilom kćeri pokojnog Jakova **Kukića** iz Vrbovca. Svjedoci su bili Mato **Ivanković,** Mato **Gavranović,** te žena Janja **Gavranović**, svi iz Foče.

Matica umrlih župe Velika (1763.-1771.)

Dana 28. ožujka 1769., preminula je u Gospodinu Ana kći Jure **Klaića** iz Vrbovca. Od 3 godine. Pokopana u groblju Foča.

Matica krštenih župe Velika (1768.-1805.).[12]

Dana 16. veljače 1770., ja o. fra Pavo Stojčić, krstio sam Mariana sina Mate **Gavranovića** iz Prnjavora i njegove zakonite žene Agate **Šiljića** iz Vrbovca. Kum bijaše Šimun **Stoičić** iz Jelaška.

Dana 2. ožujka 1770., ja o. fra Pavo Stojčić, mjesni župnik, krstio sam Iliu sina Andrie **Vučkovića** iz Foče i njegove zakonite druge Božice od **Ablešina** iz Vrbovca. Kum bijaše Ilia **Ivanković** iz Foče.

Dana 4. lipnja 1770., ja o. fra Pavo Stojčić mjesni župnik, krstio sam Ceciliu kćer Jure **Blatančića** iz Prnjavora i njegove zakonite druge **Raičkić**[13] iz Vrbovca. Kuma bijaše Manda **Pesinović** iz Foče.

[12] Ovo je najstarija Matica koja se čuva u Arhivu Franjevačkog samostana na Plehanu. Nju je napisao i preveo s latinskog jezika i bosančice Mijat Jerković u knjizi, *Hrvati plehanskog kraja - koncem 18. i početkom 19. stoljeća*, izd. Svjetlo riječi, Sarajevo i Slovoznak, Plehan, 2011.

Dana 30. kolovoza 1772., ja fra Marijan Ćorić krstio sam Ivanu kćer Bože **Lagatarovića** iz Jeovca i njegove žene Petriše **Luić.** Kuma je bila Manda **Pavlović** iz Vrbovca.

Dana 20. rujna 1772., ja fra Marijan Ćorić krstio sam Antuna sina Grge **Nuića** iz Foče i njegove zakonite žene Andriane **Eblešinović** iz Vrbovca. Kum je bio Martin **Tolić** iz Foče.

Dana 12. prosinca 1772., ja fra Marijan Ćorić, župnik, krstio sam Stipana sina Andrie **Vučkovića** i žene Božice **Eblešinović** iz Vrbovca. Kum je bio Ilia **Pesin.**

Dana 12. kolovoza 1776., krstio sam, ja fra Juro Lemešić, Ružicu kćer Andrie **Vučka** iz Foče i njegove zakonite druge Božice **Eblešinović** iz Vrbovca. Kuma je bila Cecilia **Pesinović** iz Foče

Godine Gospodnje 1776., dana 21. rujna, krstio sam ja fra Juro Lemešić, pomoćnik župnika, krstio sam muško dijete rođeno od čestitih i katoličkih roditelja, dakako, Mate **Gavrana** iz Prnjavora i njegove zakonite druge Agate iz Vrbovca. Dao sam joj ime Jela. Kuma je bila Franka **Pesinović** iz Foče. Svi iz ove župe.

Godine Gospodnje 1776., 29. rujna, ja fra Pavo Stojčić, učitelj novaka, s dopuštenjem župnika, krstio sam malenu rođenu od čestitih katoličkih roditelja, Mate **Kablinovića** iz Jeovca i njegove zakonite druge Tomašie **Cvitković** iz Vrbovca, kojoj sam dao ime Jela. Kuma je bila Agata **Martinović** iz Miljanovaca. Svi iz ove župe.

Dana 7. kolovoza 1777., rečeni o. Juro krstio sam malenu kćer Jure **Lagatora** iz Jeovca i njegove zakonite druge Kate iz **Jovića** kojoj sam dao ime Ružica. Kuma je bila Manda **Ebleš** iz Vrbovca.

Dana 12. siječnja 1779., ja fra Toma Salatić od Tuzle, kapelan, krstio sam sina Petra **Kurtića** iz Foče i njegove zakonite supruge Kate **Ivakić** iz Vrbovca, komu sam dao ime Jozo. Kum je bio Juro **Pesina** iz Foče.

[13] U izvorniku nema imena supruge, navodi se samo njezino prezime.

Dana 13. lipnja 1780. godine, ja fra Luka, pomoćnik župnika, krstio sam sina Bariše **Kriana** i njegove zakite supruge Ružice **Ivelj** iz Potočana komu sam dao ime Ivan. Držao Andria **Knežević** iz Vrbovca.

Dana 14. siječnja 1781., ja fra Bartol **Gašić**, pomoćnik župnika, krstio sam sina Ivana **Čorapovića** iz Foče i njegove zakonite supruge Ivane **Ivakić** iz Vrbovca, komu sam dao ime Jakov. Kum je bio Jakov **Peseinović** iz Foče.

Foča – Dana 28. listopada 1783., rođen dana 24. istog mjeseca. Ja fra Bartol krstio sam maleno dijete rođeno kao gore od zakonitih supruga, dakako, Jure **Pesinovića** i Mande **Martić** iz Vrbovca, komu sam dao ime Petar. Kum je bio Petar **Kurtić**. Svi ove župe.

Foča – Dana 31. listopada 1784., rođen 29. istog mjeseca. Ja fra Bartol Gašić, pomoćnik župnika krstio sam maleno dijete rođeno kao gore od zakonitih supruga, dakako, Ivana **Čorapovića** i Ivane **Ivakić** iz Vrbovca, komu sam dao ime Filip. Kum je bio Jakov **Pesinović.** Svi ove župe.

Foča – Dana 26. prosinca 1784., rođena dana 24. istoga. Ja fra Bartol krstio sam maleno dijete rođeno kao gore od zakonitih supruga Mate **Galića** i Jele **Cvitković** iz Vrbovca komu sam dao ime Matia. Kuma je bila Petruša, žena Joze **Juriča.** Svi ove župe.

Foča – Dana 17. srpnja 1786., o. Tadija Gašić, pomoćnik župnika, krstio je dijete rođeno dana 15. srpnja od zakonitih katoličkih supruga, dakako, Mate **Galića** s Foče i Jele **Cvitković** od Vrbovca komu je dao ime Antun. Kum je bio Ivan **Tipurić** iz Foče.

Foča – Dana 11. veljače godine Gospodnje 1788., o. Franjo Stojčić, pomoćnik župnika krstio je dijete rođeno dana 10. ovoga od zakonitih i katoličkih supruga, dakako, Ivana **Čorapovića** iz Foče i Ivane **Ivakić** iz Vrbovca, komu je dao ime Kata. Kuma je bila Jela kći Miata **Švabe** iz Foče.

Dažnica – Dana 18. kolovoza godine Gospodnje 1788., ja o. Pavo Stojčić, mjesni župnik, krstio sam dijete rođeno ovog istog dana od zakonitih i katoličkih supruga, dakako, Tadie **Krainovića** i Lucie **Bešlić** iz Vrbovca, komu sam dao ime Maria. Kuma je bila Ružica kći Andrie **Volara** iz Dažnice.

Modran – Dana 20. rujna godine Gospodnje 1788., ja o. Pavo Stojčić, mjesni župnik krstio sam dijete rođeno dana 18. ovoga od zakonitih i katoličkih supruga, dakako, Frane **Maića** i Lucie **Ćorić** iz Vrbovca, komu sam dao ime Matia. Kuma je bila Barbara žena Jure **Šestića** iz Modrana.

Foča – Dana 8. ožujka godine Gospodnje 1789., o. Franjo Stojčić, pomoćnik župnika, krstio je dijete rođeno 7. ovog od zakonitih i katoličkih supruga, dakako, Mate **Galića** i Jele **Cvitković** iz Vrbovca, komu je dao ime Matia. Kuma je bila Ružica žena Pave **Čorapovića** iz Foče.

Dažnica – Dana 11. veljače godine Gospodnje 1790., o. Franjo Stojčić, pomoćnik župnika, krstio je dijete rođeno 9. ovoga od zakonitih i katoličkih supruga, dakako, Tadie **Krainovića** i Lucie **Bešlić** iz Vrbovca, komu je dao ime Petar. Kum je bio Ivan **Kovač** iz Modrana.

Dažnica – Dana 16. ožujka godine Gospodnje 1794., ja o. Pavo Stojčić, mjesni župnik, krstio sam dijete rođeno 12. ovoga od zakonitih i katoličkih supruga, dakako, Tadie **Krainovića** i Lucie **Bešlić** iz Vrbovca, komu sam dao ime Manda. Kuma je bila Ivana žena Ivana **Kovačević** iz Modrana.

U Zelenikama – Dana 24. kolovoza 1798., ja fra Rafael Petrić, župnik, krstio sam sina Tadie **Krainovića** i njegove zakonite supruge Lucie **Raič** iz Vrbovca. Dao sam mu ime Bariša. Kum je bio Antun **Majć** iz Modrana. Svi ove župe.

Matica vjenčanih župe Podvučijak (1773.-1787.)[14]

Dana 5. listopada 1773. Svakah ispunivši po naredbi s sabora Trid. i ne našav nikakve zaprike, vinča fra Dominik Radoš s dopuščenjem paroka Petra sina p. Ivalie **Bulja** iz Smrekovca, s Matianom kćeri Ilije **Mihalja** iz Vrbovca. Svidoci biše Ivan **Adžamić** iz Velike, i Cvita žena Nikole **Buljevića**, također iz Smrekovca.

Dana 15. studenog 1773. Svakah ispunivši po naredbi s sabora Trid. i ne našav nikakve zaprike, vinča jah fra Grgo iz Vareša parok Petra sina p.

[14] VILIĆ, G. *Vrijeme sađenja*, (2008.).

Josipa **Kurtića** iz Foče, s Katom kćeriu Filipa **Ivakića** iz Vrbovca. Svidoci biše Ivan **Čorapović**, Ivan **Juričević** i Kata ž. Karla **Čorapović**, svikoliki iz Foče.

Dana 22. prosinca 1776. Navistivši zaredom na tri zapovidne svitkovine pod svetčanom pučkom Misom i ne našavši nikakve zakonite zaprike, ja fra Šimun Filipović iz Seone parok uz međusobni pristanak pred prisutnima vinčao sam: Filipa sina Mate **Kljaića** iz sela Vrbovac, sa Jelom kćeri Marka **Cvitkovića** iz sela već imenovanoga. Svidoci biše Ivan **Kljaić**, i Luka **Kljaić**, i Anđa **Kljaić**, svi i pojedini iz sela Vrbovac.

Dana 2. veljače 1777. Navistivši zaredom na tri zapovidne svetkovine pod svetčanom pučkom Misom i ne našavši nikakve zakonite zaprike, ja fra Šimun Filipović iz Seone parok uz međusobni pristanak prid prisutnima vinčao sam Andriu sina Ilie **Kneževića** iz sela Vrbovac, sa Mariom kćeri Bernardina **Cvitkovića** također iz Vrbovca. Svidoci biše Jozo **Andrianić** iz Vrbovca, i Anto **Knežević**, i Anđe **Kljaić**, svi iz sela Vrbovca.

Dana 2. veljače 1777. Navistivši zaredom na tri zapovidne svetkovine pod svetčanom pučkom Misom i ne našavši nikakve zakonite zaprike, ja fra Šimun Filipović iz Seone parok uz uzajamni pristanak pred svidocima vinčao sam Marka sina Mie **Ivakića** iz sela Vrbovac, sa Dominikom kćeri Mie **Cvitkovića** također iz Vrbovca. Svidoci biše Bariša **Andrianić**, i Mato **Ivakić**, i Brigita **Kljaić**, svi i pojedini iz sela Vrbovac.

Dana 24. studenog 1777. Navistivši zaredom na tri zapovidne svetkovine pod svetčanom pučkom Misom i nenašavši nikakve zakonite zaprike, ja fra Šimun Filipović iz Seone parok uz međusobni pristanak pri svidocima vinčao sam; Grgu sina Lovre **Baića** iz Gareva, sa Ružom kćer i Tome **Jurića** iz sela Pećnik. Svidoci biše Juro **Cvitković** iz Vrbovca, i Marko **Baić** iz Gareva, i Manda **Cvitković**, iz sela Vrbovac.

Dana 27. siječnja 1778. Navistivši zaredom na tri zapovidne svetkovine pod svetčanom pučkom Misom i ne našavši nikakve zakonite zapreke, ja fra Šimuna Filipovića iz Seone parok uz međusobni pristanak prid svidocima vinčao sam Grgu sina Ivana **Pesinovića** iz sela Vrbovac, sa Ivkom kćeri Nikole **Cvitkovića** iz već imenovanoga sela. Svidoci biše Andria **Vučković** iz sela Foča, Juro **Janjiš** iz sela Jeovac, i Andriana **Nuić** iz Foče.

Dana 24. siječnja 1779. Navistivši zaredom na tri zapovidne svetkovine pod svetčanom pučkom Misom i ne našavši nikakve zaprike, ja fra Šimun Filipović iz Seone parok uz međusobni pristanak prid svidocima vinčao sam Ivana sina Mariana **Čorapovića** iz sela Foča, sa Ivkom kćeri Filipa **Ivakića** iz Vrbovca. Svidoci biše Andria **Knežević** iz sela Seočanice, i Juro **Marić** iz sela Komarica, i Lucia **Knežević** iz Seočanice.

Dana 11. rujna 1779. Navistivši zaredom na tri zapovidne svetkovine pod svetčanom pučkom Misom i ne našavši nikakve zakonite zaprike, ja fra Marko Marinić iz Vareša parok uz međusobni pristanak prid svidocima vinčao sam Barišu sina Frane **Andijanića** iz Vrbovca, sa Katom kćeri Mate **Lukača** iz Srnave. Svidoci biše Anto **Kljaić,** Jozo **Andrijanić,** i Jela Filipa **Kljaića**, svi iz Vrbovca.

Dana 5. studenog 1781. Navistivši zaredom na tri zapovidne svetkovine pod svetčanom pučkom Misom i ne našavši zakonite zaprike, ja fra Grgo iz Vareša parok uz međusobni pristanak prid svidocima vinčao sam Stipana sina Blaža **Miličevića** iz Vrbovca, i Ružu kćer Ilie **Mihaljevića** iz Vrbovca, udovicu iza pok. Ivana **Kljaića** iz Vrbovca. Svidoci biše Nikola **Bulj** iz Smrekovca, Jozo **Cvitković,** Matia žena Ilie **Miličevića**, oboe iz Vrbovca.

Dana 11. studenog 1781. Navistivši zaredom na tri zapovidne svitkovine pod svetčanom pučkom Misom ne našavši nikakve zakonite zaprike, ja fra Grgo iz Vareša parok uz međusobni pristanak prid svidocima vinčao sam Matu sina Marka **Cvitkovića** iz Vrbovca, i Luciu kćer Mariana **Zubkovića** iz Velike, udovicu iza pok. Jure **Ćorića** iz Smrekovca. Svidoci biše Anto **Kljaić,** Stipan **Miličević** i Jela žena Filipa **Kljaića**, svi iz Vrbovca.

Dana 13. studenog 1782. Navistivši zaredom na tri zapovidne svetkovine pod svetčanom pučkom Misom i ne našavši nikakve zakonite zaprike, ja fra Grgo iz Vareša parok uz međusobni pristanak pred svidocima vinčao sam Božu sina Ilie **Kneževića** iz Vrbovca, i Ivku kćer Lovre **Cvit-**

kovića iz istog mista. Svidoci biše Mio **Andrianić**, Ivan **Kopjar** i Matia žena Bernardina **Cvitkovića**, svi iz Vrbovca.

Dana 17. studenog 1782. Navistivši zaredom na tri zapovidne svetkovine pod svetčanom pučkom Misom i ne našavši zakonite zaprike, ja fra Grgo iz Vareša parok uz međusobni pristanak prid svidocima vinčao san Živka sina Ivana **Jurišića** iz Vrbovca, i Tomušu kćer Grge **Puljiza** iz Balegovca. Svidoci biše Šimo **Ćorić** iz Smrekovca, Anto **Grgić** iz Pećnika i Matia žena Stipana **Ćorića** iz Smrekovca.

Dana 25. studenog 1782. Navistivši zaredom na tri zapovidne svetkovine pod svetčanom pučkom Misom i nenašavši nikakve zakonite zaprike, ja fra Grgo iz Vareša parok uz međusobni pristanak prid svidocima vinčao sam Ivana sina Bernardina **Cvitkovića** iz Vrbovca, i Mandu kći Ante **Studena** iz Potočana. Svidoci biše Tomo **Božić** iz Svilaja, Jozo **Cvitković** i Maria žena Andrie **Kneževića,** oboe iz Vrbovca.

Dana 14. sičnja 1783. Navistivši zaredom na tri zapovidna dana pod svetčanom pučkom Misom i ne našavši nikakve zakonite zaprike, ja fra Grgo iz Vareša parok uz međusobni pristanak prid svidocima vinčao sam Barišu sina Roke **Ćorića** iz Smrekovaca, i Ružu kćer Mie **Radmana** iz Vrbovca. Svidoci biše Tomo **Božić** iz Svilaja, Nikola **Buljević,** i Matia žena Stipana **Ćorića**, svi iz Smrekovaca.

Dana 2. ožujka 1783. Navistiši zaredom na tri zapovidne svetkovine pod svetčanom pučkom Misom i ne našavši nikakve zaprike, ja fra Grgo iz Vareša parok uz međusobni pristanak prid svidocima vinčao sam Franu sina Ilie **Karlovića** iz Pećnika, i Katu kćer Ilie **Radmana** iz Vrbovca. Svidoci biše Marko **Mandarić,** Bariša **Karlović** i Kata žena Joze **Zrakića**, svi iz Pećnika.

Dana 12. svibnja 1783. Navistivši zaredom na tri zapovidne svetkovine pod svetčanom pučkom Misom i ne našavši nikakve zakonite zaprike, ja fra Grgo iz Vareša parok uz međusobni pristanak prid svidocima vinčao sam Šimu sina Grge **Puljiza** iz Balegovca, i Petru kćer Grge **Mrnjavca** iz istog mista. Svidoci biše Juro **Puljizović**, i Ivan **Došlić** iz Balegovca, i Maria **Perišić** iz Vrbovca.

Dana 25. kolovoza 1783. Navistivši zaredom na tri zapovidne svetkovine pod svetčanom pučkom Misom i ne našavši nikakve zakonite zaprike, ja fra Ivan Bukvić parok uz međusobni pristanak prid svidocima vinčao sam Mariana sina Mate **Miloša** iz Vrbovca, i Luciu kćer Ante **Vučinića** iz Runovića. Svidoci biše Nikola **Puljiz** iz Obsike, i Mato **Andrianić**, i Maria **Perišić**, oboje iz Vrbovca, svi ove parokie.

Dana 29. rujna 1783. Navistivši zaredom na tri zapovidne svetkovine pod svetčanom pučkom Misom i ne našavši nikakve zakonite zaprike, ja fra Ivan Bukvić parok uz međusobni pristanak prid svidocima vinčao sam Iliu sina Petra **Andrianića** iz Vrbovca, i Klaru kćer **Križana** iz Gnionice. Svidoci biše Petar **Jakić**, Augustin **Leovac** i Maria žena Andre **Kneževića** iz Vrbovca, svi ove parokie.

Dana 31. rujna 1783. Navistivši zaredom na tri zapovidne svetkovine pod svetčanom pučkom Misom i ne našavši nikakve zakonite zaprike, ja fra Ivan Bukvić parok uz uzajamni pristanak prid svidocima vinčao sam Matu sina Bernardina **Cvitkovića** iz Vrbovca, i Mandu kćer Joze **Sušića** iz Dobrnje. Svidoci biše Mato **Cvitković**, Andria **Knežević** i Maria žena spomenutog **Kneževića**, svi iz ovog mista.

Dana 6. veljače 1784. Navistivši zaredom na tri zapovidne svetkovine pod svetčanom pučkom Misom ne našavši nikakve zakonite zaprike, ja fra Ivan Bukvić parok uz uzajamni pristanak prid svidocima vinčao sam Juru **Eblašinovića** iz Vrbovca, i Matianu **Mialjević** iz istoga mista. Svidoci biše Anto **Kljaić**, Grgo **Eblašinović** i Jela **Kljaić**, svi ove parokie.

Dana 6. veljače 1784. Navistivši zaredom na tri zapovidne svetkovine pod svetčanom pučkom Misom i ne našavši nikakve zaprike, ja fra Ivan Bukvić parok uz uzajamni pristanak prid svidocima vinčao sam Juru **Perića** iz Vrbovca, i Ružu **Kurelić** iz Srnave. Svidoci biše Mato **Cvitković**, Juro **Puljiz** i Matiana žena Ilie **Miličevića**, svi ove parokie

Dana 10. listopada 1784. Navistivši zaredom na tri zapovidne svetkovine pod svetčanom pučkom Misom i ne našavši nikakve zakonite zaprike, ja fra Ambroža Vučković parok uz uzajamni pristanak prid svidocima vinčao sam Antu sina Stipe **Domazetovića** iz Modrana, sa Jelom kćeri **Mar-**

ka Cvitkovića iz Vrbovca. Svidoci biše Blaž **Klaić** i Lucia **Cvitković** iz Vrbovca.

Dana 8. veljače 1785. Navistivši zaredom na tri zapovidne svitkovine pod svetčanom pučkom Misom i ne našavši nikakve zakonite zaprike, ja fra Ambroža Vučković parok uz uzajamni pristanak prid svidocima vinčao sam Petra sina Ante **Ćurića** iz Vrbovca, sa Jakobom kćeri Ilie **Radmanovića**. Svidoci biše Stipo **Ćorić**, Anto **Ćorić** i žena Maria **Ćorić**, svi iz Vrbovca.

Dana 7. svibnja 1786. Navistivši zaredom na tri zapovidne svitkovine pod svetčanom pučkom Misom i ne našavši nikakve zakonite zaprike, ja fra Juro iz Oćevije parok uz uzajamni pristanak prid svidocima vinčao sam Tomu sina Ante **Ćorića** iz Vrbovca, sa Cvitom kćeri Mie **Radmana** iz istog mista. Svidoci biše Stipo **Ćorić**, i Nikola **Karlović**, i Jakoba žena Petra **Ćorića**, svi ove parokie.

Dana 3. veljače 1787. Navistivši zaredom na tri zapovidne svitkovine pod svetčanom pučkom Misom i ne našavši nikakve zakonite zaprike, ja fra Tadia Gašić iz Teševa parok uz uzajamni pristanak pred svidocima vinčao sam Petra **Kulaka** iz Vrbovca, sa Živkom kćeri Jure **Marića** iz Svilaja. Svidoci biše Petar **Mialjević**, Stipo **Mialjević**, Lucia **Mialjević**, svi iz sela Vrbovac.

Matica krštenih kapelanije Tramošnica (1784.-1789.)

Br. 70. Garevo, 25. srpnja 1785. godine. Ja Fra Toma iz Tuzle, kapelan, krstio dijete rođeno 23. lipnja 1785. godine od zakonitih i katoličkih roditelja Ivana **Burića** iz Gareva i Kate **Kljaić** iz Vrbovca, kome dadoh ime Ruža. Kuma je bila Ivana **Dubravac** iz Modrana.

Br. 342. Garevo, 10. srpnja 1789. godine. Ja fra Marko Mijatović iz Tuzle krstio dijete rođeno 3. srpnja 1789. godine od zakonitih roditelja Andrije **Matkovića** iz Gareva i Marije **Cvitković** iz Vrbovca, kome dadoh ime Ruža. Kuma je bila Ana **Marić**, svi iz Gareva.

Matica krštenih kapelanije Tramošnica (1790.-1794.)[15]

Br. 561. Garevo, 28. lipnja 1791. godine. Ja fra Ivan Bukvić, župnik iz Pećnika, krsti dijete rođeno od zakonitih i katoličkih Bože **Jerkovića** i Ivke **Cvitković** iz Vrbovca, kome dadoh ime Klara. Kuma je bila Ruža [nema kumina prezimena].

Matica krštenih kapelanije Tramošnica (1795.- 1799.)

Br. 1056. Garevo, 26. rujna 1796. godine. Ja fra Petar Maroević krsti dijete rođeno dana 8. rujna 1796. godine od zakonitih roditelja Ivana **Bjelobrka** i Mande **Andrijanić** iz Vrbovca, kome dadoh ime Marija. Kuma je bila Lucija **Tucaković** iz Oteže.

Matica vjenčanih samostalne lokalne kapelanije Tramošnica (1784.-1799.)

Br. 203. Dana 24. siječnja 1795. godine. Ja fra Petar Maroević, kapelan, vjenča Šimu sina Bernardina **Cvitkovića** iz Vrbovca, sa Ružom, kćerkom Ivana **Adžamića** iz Gareva. Kumovi su bili: Ivan i Marko **Cvitković** i Ana **Mihaljević**, iz Vrbovca.

Literatura

Autoatlas Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Naklada Ljevak. Zagreb, 2002.

JERKOVIĆ, Mijat. *Hrvati plehanskog kraja sredinom 18. stoljeća (1742.-1771.)*. Izd. Svjetlo riječi, Sarajevo; Slovoznak, Plehan. Sarajevo-Plehan, 2006.

JERKOVIĆ, Mijat. *Hrvati plehanskog kraja koncem 18. i početkom 19. stoljeća*. Izd. Svjetlo riječi, Sarajevo; Slovoznak, Plehan. Sarajevo-Plehan, 2011.

JURKOVIĆ, Mario. *Župa Gornja Dubica*. U: *Bilten Franjevačke teologije Sarajevo*. Sarajevo, 2000., br.1.

[15] Redne brojeve iz Matice krštenih i vjenčanih kapelanije Tramošnica prenio sam kako piše u izvorniku, odnosno, onako kako je napisao vlč. Vlado Jagustin. Vidi www.garevac.net. Druge redne brojeve upisivao sam, onako kako sam nailazio na koje prezime iz Vrbovca.

NOSIĆ, Milan i VIDINIĆ, Magdalena. *Bosansko-hercegovačka hrvatska prezimena 2*. Izd. Hrvatsko filološko društvo. Rijeka, 2000.
ŠEHIĆ, Z. i TEPIĆ, I. *Povijesni atlas Bosne i Hercegovine*. Izd. Sjetapija. Sarajevo, 2001.
VILIĆ, fra Grga. *Vrijeme sađenja*. Izd. Bosanska riječ, Tuzla i HKD Napredak - podružnica Odžak. Tuzla- Odžak, 2008.

Dr. sc. Vladimir HORVAT

Matoševa poetičnost i muzikalnost, religioznost i rodoljublje

Uz 100. obljetnicu smrti Antuna Gustava Matoša

Antun Gustav Matoš, veliki hrvatski pjesnik-prorok, rođen je 13. lipnja 1873. u Tovarniku, a umro u Zagrebu 17. ožujka 1914. Rođen je na Antunovo – otud prvo ime, a drugo ime dobio je po ocu. Njegov otac August (1847.-1914.) Bunjevac iz Plavne kraj Bačke Palanke, bio je u Tovarniku učitelj i orguljaš, a majka Marija (1851.-1944.), rođena u bogatoj obitelji Schams, bila je iz Našica. O sebi Matoš je napisao da je "Bunjevac porijeklom, Srijemac rodom, a Zagrebčanin odgojem", jer je u rujnu 1875. njegov otac August premješten u Zagreb, i postao je "poznati zagrebački učitelj i orguljaš kod Sv. Marka", kako ga Matoš karakterizira u Autobiografiji.

I djed Grgur (1811.-1899.) bio je poznati učitelj i orguljaš u Srijemu i Bačkoj. Kao potomak nadarene orguljaške obitelji A. G. Matoš je, kao i njegova sestra Danica (1876.-1962.), baštinio istančan sluh i bio vrlo glazben. Odlično je svirao violončelo, što je učio tri godine (1887.-1890.) u školi zagrebačkog Narodnog zemaljskog glazbenog zavoda. Pohađao je i Gornjogradsku gimnaziju i tamo završio 6 razreda, a sedmi je ponavljao i opet pao iz fizike, propedeutike (uvod u logiku i filozofiju) i hrvatskog, koji mu je predavao dr. Ivan Broz, autor *Hrvatskog pravopisa* (1892.) i redaktor *Hrvatskog rječnika* (1900).

Matoša dosadna gimnazija nije zanimala, pa je ponio "iz gimnazije mržnju na gimnaziju", kako piše u članku *Gimnazijski naš sistem* (*Sabrana djela*, XV., str. 144-145). Za nastave čitao bi pod klupom romane ili s prijateljima bježao iz škole. Stoga je sa šest svršenih razreda gimnazije otišao u Beč i upisao se na Vojno-veterinarski institut. Zbog bolesti nije

položio propisane kolokvije, pa je poslije I. semestra izgubio stipendiju, i morao se vratiti u Zagreb. U "Vijencu" se 13. VIII. 1892. kao devetnaestgodišnjak prvi put javio u književnosti svojom vrlo zanimljivom pričom *Moć savjesti*, s potpisom A. M.-Š., koja je najavila velikog pisca. Ujesen 1893. pozvan je u vojsku i poslan u Kutjevo u pastuharsku četu. Krajem lipnja 1894. poslan je u Potkivačku školu u Zagreb. Sve je to doživljavao kao ponižavanje, pa je dezertirao i prebjegao u Srbiju.

Kao vojni bjegunac bio je uhićen u Mitrovici i zatvoren u Petrovaradinskoj tvrđavi. Koncem rujna uspio je pobjeći i početkom listopada stigao je u Beograd. Shvativši da se zlopati zbog prekinutog školovanja, prihvatio se učenja i u Beogradu podnio molbu da polaže maturu, ali mu je molba odbijena. Životario je svirajući povremeno kao čelist u 'Narodnom kazalištu, i pisao kao novinar i literat, ali je dobivao slabe honorare. Stoga je Janko Veselinović (1862.-1905.) s kojim se sprijateljio, njegov prilog, namijenjen "Pobratimu", s preporukom poslao časopisu "Nada" koji je od 1. I. 1895. izdavala Zemaljska vlada Bosne i Hercegovine u Sarajevu, a uredništvo je davalo najbolje honorare. Matoš je otad svoje najbolje novele i dopise slao "Nadi", i iz Ženeve gdje je proveo godinu i po, pa iz Pariza kamo je stigao 6. VIII. 1899. Honorari, a povremeno i predujmi, olakšavali su mu teški život u Parizu. Kad je "Nada" u prosincu 1903. prestala izlaziti, Matoš se iz Pariza vratio u Beograd 9. VIII. 1904. Nekoliko puta potajno je boravio u Hrvatskoj, dok nije dobio pomilovanje, pa se konačno 22. I. 1908. vratio u Zagreb.

U pismu Andriji Milčinoviću 1901. piše o svom ocu Augustu i o sebi: "Šteta što je u muzici tako reći autodidakt. Kunem Vam se, da ima i danas muzikalnog osjećaja kao svaki virtuoz. I ja bih, **da postadoh, kojom srećom, muzičar, više vrijedio nego ovako.** I onako, **ako budem što valjano napisao, vrijedit će najviše muzikalni dio, ritam, stil**" (Sabrana djela, XIX., str. 350, istaknuo V. H.).

Matoš je za "Pečalbu" napisao svoju kratku autobiografiju u trećem licu: "**Počeo je kasno pisati pjesme, naročito sonete, kada je zbog forsiranog rada dobio u Beogradu grč od pisanja pa morao pisati ljevicom i**

odreći se sviranja zbog te bolesti..., pa tako stihovima zadovoljava svoje muzikalne potrebe, pišući ih ušima i za (dobre) uši." (SD, V., str. 271).

Završnom sintagmom "**pišući ih ušima i za (dobre) uši**" Matoš nam daje odgovor na pitanje, kako to da neki pisci u svojim studijama i knjigama o Matošu ne samo da ne obrađuju njegovu muzikalnost, nego jedva da spominju da ima ponajboljih istraživača Matoša koji i o njegovoj muzikalnosti opširno pišu. Došla mi je misao da možda dotični autori zapravo nemaju ni sluha ni osjećaja za ritam, pa zato nemaju temeljni uvjet ni sposobnost da u Matoševu opusu dožive muzikalnost. Propitao sam se kod zajedničkih poznanika i doznao da doista dotični autori nemaju "dobre uši", tj. da nemaju sluha za glazbu. Zapravo se na njima ostvaruju Matoševi stihovi iz *Lakrdijaša*: "Teško sluhu, kada je bez uha, / Teško uhu, kada je bez sluha."

I u najnovije vrijeme objavljuju se vrijedne knjige koje iznose zanimljive rezultate *čitanja Matoša* i tumače ga na najrazličitije načine, pa pronalaze kod njega kao da je anticipirao neke suvremene teorije poput nastrane rodne ideologije, a muzikalnost i ritam, osnovne kvalitete stila njegove poetičnosti, jedva da spomenu.

Žao mi je što se nešto slično dogodilo i uglednoj profesorici Dubravki Oraić-Tolić koja je 2013. objavila vrlo zanimljivu knjigu od 400-tinjak stranica u kojoj donosi stara i nova čitanja Matoša, ali glazbenosti nema. A Matoševi stihovi zvone, jer on svira i gudalom i perom, a i proza mu je puna glazbe jer i u njoj prevladava muzikalnost, ritam stil.

Ona citira Juru Kaštelana: "Ako poeziju ne gledamo samo po grafičkim oznakama, onda ćemo u Matoševoj prozi otkriti izvrsnih stranica poezije i idejno i ritmički zatvorenih lirskih cjelina." Citat je iz glasovite studije *Lirika A. G. Matoša* (Zagreb, 1957.). Ali Kaštelana i njegove knjige nema u Bibliografiji ni u Kazalu imena (koje nije sastavila autorica nego neki nedovoljno stručni suradnik, koji je izostavio i druge autore koji su pisali o Matoševoj muzikalnosti).

U Matoševim djelima uočene su mnoge muzikološke stilske figure, a pod vodstvom J. Kaštelana koji mi je bio mentor, u magistarskom radu

otkrio sam da je čitava novela Camao pisana u shemi klasičnog sonatnog stavka.

Budući da sam s autoricom Oraić-Tolić bio kolega na poslijediplomskom studiju, napisala mi je u svojoj knjizi posvetu: "Patru Vladi Horvat za neiscrpna čitanja čarobnoga A. G. M.-a. – Na Matošev 140. rođendan, Sv. Ante, 13. lipnja 2013." – Autorici čestitam na vrijednoj knjizi i zahvaljujem na lijepoj posveti!

Iste 2013. godine objavljena je i druga vrijedna knjiga kojoj je autorica Milana Vuković-Runjić stavila naslov *Proust u Veneciji - Matoš u Mlecima*. Ali ta je veza zapravo odviše nategnuta, jer je boravak te dvojice pisaca u istom gradu bio u razno doba i s prevelikom vremenskom razlikom trajanja i u različitim prilikama. Bogati a boležljivi Proust došao je 1900. s majkom na nekoliko mjeseci liječenja i pisanja; a siromašni Matoš 1911. na povratku iz Firence u Zagreb, proveo je u Mlecima samo jedno svibanjsko popodne. Premda se ta dva pisca nisu nikad srela, autorica među njima uočava veliku književnu srodnost i o tome piše opširno i dokumentirano.

Kad sam od zajedničkog suradnika doznao da autorica želi knjigu prikazati i u Parizu, zamolio sam dominikanca Tomislava Kraljevića, svog nasljednika u vodstvu pariške Hrvatske katoličke misije, i on joj je to omogućio.

Na stotu obljetnicu Matoševe smrti 17. III. 2014. svi su mu čestiti Hrvati odali poštovanje. I Mirogoj su napunili njegovi štovatelji, a grob su prekrili vijenci i cvijeće. Meni je ipak najljepši doživljaj bio kad su se *našla tri ponajbolja zagrebačka glumca i na Matoševu grobu* naizmjence *oduševljeno recitirali žive njegove stihove*. Nasuprot tome, strašno me ražalostilo ono što se dogodilo na Jelačićevom trgu, ali što je zapravo opet pokazalo da su Matoševi stihovi živi, i da "uživo grizu" nepoštene politikante. Neki od takvih uzeli su si pravo da cenzuriraju "Matoševe stihove koje je Stožer za obranu hrvatskog Vukovara kanio postaviti u sklopu šire manifestacije, na 21 zastavi na Trgu bana Josipa Jelačića od 11. do 17. ožujka kako bi učenicima, studentima i građanima približio 'Matoševu

Hrvatsku'. Unatoč prvotnoj suglasnosti zagrebačke Gradske uprave, jedna je 'politikantica', pozivajući se na šefa, nevjerojatnim izljevom bijesa i agresije, kako svjedoče organizatori manifestacije, vrištala: 'Križajte te citate! Križajte, križajte! Čujete li, to ne ćete postaviti na Trgu bana Jelačića!'"

"Tim pokvarenim politikantima i raznim banditima zasmetali su, uz ine, ovi stihovi: 'Hrvatska već vidje / dosta raznih čuda / al' ne nađe štrika / za toliko Juda; Slobodan je Hrvat / sve to teže biti; Taj klatež, što o pravdi blebeće / on za korist tuđu / laže, kleveće; Srbi su u Hrvatskoj / država u državi; Jer Hrvatsku mi / moju objesiše.' Stožer je na koncu odbio organizirati cenzuriranu manifestaciju..." (*Hrvatski tjednik*, 20. III. 2014., str. 6).

Matoš je i danas toliko snažan i živ velikan, da raznim banditima i pokvarenim politikantima smeta, pa ga cenzuriraju i zabranjuju. No, on sve njih nadživljuje, i proročanski pokazuje budućnost Hrvatske.

"Matošionica", književna večer u Splitu, održana je na 100. obljetnicu smrti A. G. Matoša u prostorijama Udruge veterana 4. gardijske brigade. Naglašena je aktualnost Matoša danas, nabrojeni njegovi spomenici u Hrvatskoj i u Parizu, te recitirana njegova antologijska proza i poezija. Naglašeno je da je Matoš napisao stotinjak pjesama, i da je njihova muzikalnost potakla 35 najpoznatijih hrvatskih kompozitora koji su uglazbili dvadesetak pjesama od kojih neke imaju i više glazbenih obrada, "a *Utjeha kose* ima čak devet verzija u klasičnom i pop-ozvučju" (*Glas koncila*, od 30. III. 2014., str. 37).

Mnogi istraživači u Matoševu opusu zapažaju naglašenu religioznu inspiraciju. Ne radi se samo o **religijskom leksiku,** koji katkada pisci upotrijebe zbog ritma ili rime. Teško mi je prihvatiti da je Đuro Kokša uočio u Matoševim pjesmama samo religijsku leksiku, pa ga, nažalost, nije uvrstio u *Hrvatsku duhovnu liriku* (Rim, 1968.)

A Matoš ima i lijepe pjesme s brojnim religioznim motivima.

Među najpoznatijima je Matoševa posmrtno objavljena pjesma *Gospa Marija*. Ona ima 8 dvostiha, a u njoj Matoš divno povezuje ljubav prema majci, prema Bogu i prema domovini:

"Ima jedna mala gospa Marija, / Što sve mi draža biva što je starija. //... Prva me na ovom svijetu volila, / Prva se za mene Bogu molila. // Kupala me suzom, Bog joj platio, / Anđeo joj suzom suzu vratio; // ... Samo tebe volim, draga nacijo, / samo tebi služim, oj Kroacijo. // Što si duša, jezik, majka, a ne znamen, / Za te živim, samo za te, amen!"

Zadivljuje nas Matoševo isticanje raznih načina na koje je njegova majka pokazivala prema njemu svoju ljubav i religioznost.

U *Serenadi* nalazimo zanimljiv spoj ljubavi prema Hrvatskoj, Hrvatici i Bogomajci: "Ja te volim, jer si ljubav Zemlje, / iz koje niknuh, Hrvatice draga: / Ko Bogomajka na Kamenitih Vratih, / Što dušom sija, kada preko praga / Gričkog bruji mračni Angelus." – tj. kad Gospi zvoni večernje pozdravljenje.

U vrlo poznatom sonetu *Pri svetom Kralju* Matoš nas uvodi u zagrebačku prvostolnicu:

"Prozor Stjepanovog Doma / Priča gotski san. / Modri tamjan i aroma / Puni sveti stan. // Stanac kamen, hrabri Toma / Erded, Bakač ban, / Heroj sisačkoga sloma / Sja ko onaj dan. // U katedralu, kad su teške noći, / Na Banov grob zna neka žena doći / S teškim križem cijele jedne nacije. // A Kip joj veli: Majko, audiant reges: **Regnum regno non praescribit leges. / I dok je srca , bit će i Kroacije**!"

U pjesničkoj slobodi Matoš stapa u jedan dva povijesna banska lika: prvi je Toma Erdedski Bakač koji je dvaput bio hrvatski ban (1584.-1595. i 1608.-1614.) i koji je 1593. bio sudionik sisačke pobjede nad Turcima, te ima grob u prvostolnici sa spomenikom, a drugi je Ivan Erdedski koji je bio hrvatsko-slavonsko-dalmatinski ban od 1790. do 1806., i koji je na zajedničkom Hrvatsko-ugarskom saboru u Budimu 1790. štitio hrvatska municipalna prava, protestirajući protiv uvođenja mađarskog, umjesto u Hrvatskom saboru službeno upotrebljavanog latinskog jezika. Naglasio je na latinskom poznato pravno načelo: **Regnum regno non praescribit leges**, tj. jedno kraljevstvo ne može propisivati zakone drugom kraljevstvu, čime je istaknuo potpunu samostalnost hrvatske državne vlasti, koja je posve slobodno prihvatila personalnu uniju s ugarskom krunom. Spomenuta žena s teškim križem cijele hrvatske nacije simboli su Majke Domovine Hrvatske koja stoljećima podnosi pravne nepravde, neprijateljske nevolje, razne nedaće i jade hrvatskog naroda u Austrougarskoj monarhiji. Unatoč svim tim nevoljama Matoš je realistični optimist, pa u zadnjem retku soneta daje proročansku viziju sretnije budućnosti: "**I dok je srca, bit će i Kroacije**!"

U pjesmi od 5 kitica sa 6 stihova *Jednoj i jedinoj* Matoš pjeva: "O, ti si sreća, ti si muzika, / Dušom mi tvojom zvoni duša sva, ... // O, ti si uzdah, suza, arija, / Sutona pustih Zdrava Marija. ... // O, ti si život, ti si muzika, / Tvojom mi dušom plače duša sva, / Suzo i muzo, slatka arijo, / Trudova mojih Zdrava Marijo! / O, ti si miris drugih cvjetova / I sjena, jeka drugih svjetova!"

Tek pažljivim čitanjem otkrivamo da u ovom zvonkom sonetu, punom muzikalnosti i ritma, Matoš po dvaput spominje muziku, ariju i Zdravo Marijo, ali tim ponavljanjima sonet nije opterećen, nego naprotiv čitatelja unese da čuje "jeku drugih svjetova", a to znači nadsvijet.

U *Mističnom sonetu* nalazimo stihove: "... A dušom mojom, njenom harfom, pjevahu, / Ja ne znam kakvi zvuci, psalam meni. // I zemlju, oblak, nebo i planete / Ko dragu gledah. Nađoh je ko Boga / U suzi materije sakritoga, // Kroz zagonetku moje čežnje svete. / Ljepota, ljubav, sreća, sni i zanosi / Su Bog, misterij, što u ženi zanosi."
Ovaj sonet, naročito naslov i zadnji stih, naglašava misterij da Bog "stvori čovjeka na svoju sliku, ... kao muža i ženu" (Post, 1, 27). Matoš ističe duboku istinu da je ljubav prava i zrela tek onda, kad muškarac i žena jedno u drugom otkriju Božju sliku i prisutnost Božje Ljubavi, i spremni su se zavjetovati na doživotnu bračnu vjernost.

Božji blagoslov u kući – je novo otkriće vezano uz Matoša. "Umjetnička voditeljica Ansambla Collegium pro musica sacra, č. s. prof. Cecilija Pleša, zamolila je hrvatskog skladatelja Josipa Magdića da uglazbi Matošev *Božji blagoslov u kući*, čiji su tekst sasvim nenadano pronašli na jednom medaljonu." (Eva Kirchmayer-Bilić, "Između gudala i pera" – o 100. oblj. smrti AGM-a – *Hrvatsko slovo*, 21. III. 2014., str. 7). Skladba je izvedena u Tovarniku 15. III. na misi za Matoša uz ostale pjesme i završni koncert. Tekst na medaljonu ima naslov ***Božji blagoslov u kući***, a ispod njega nalazi se tekst u tri retka: *Gdje vjera – tu ljubav / Gdje ljubav –*

tu i mir / A gdje mir – tu je Bog, te ispod završava tekst: *vladar, otac doma tvog*.

Uočio sam da je spomenuti medaljon s citiranim tekstom-molitvicom apliciran na uokvirenoj podlozi koja u gornjem desnom kutu ima naznačenu autoricu-umjetnicu Zlatku Nemet-Lojun, a u donjem lijevom kutu piše *A. G. Matoš*. Ispod medaljona i podloge u dva redka nalazi se tekst u navodnicima: *"Samo onaj je čovjek, / tko je živa kuća Božja"*. Moramo zaključiti da se Matošu može pripisati samo navedeni citat.

Drago ŠIMUNDŽA u svojoj vrijednoj monografiji *Bog u djelima hrvatskih pisaca* donosi čitav Matošev citirani tekst: "Stari osjetiše da je naše tijelo kuća. Jer samo onaj je čovjek, tko je živa kuća Božja: templum Dei absconditi, živa crkva, gdje je duh svećenik, srce oltar. Oči – dva divna prozora." (*Kuća*, SD, IV., str 75).

Matoševo rodoljublje često je vezano s religioznošću.

Kao vojni bjegunac A. G. Matoš nije smio dolaziti u Hrvatsku, pa je 1894. napisao pjesmu od 5 kitica sa po 8 stihova *Domovini iz tuđine* gdje nalazimo stihove: "Bože! Kad će moje žedne grudi / Napiti se zraka hrvatskoga?! / Domovino! Kad će tvoje sunce / Ogrijati vjernog sina Tvoga ? // Dan će doći! Oh, i ja ću tada / Pohrliti kući hrabrom nogom, / Al do onda - zbogom, mili dome, / Hrvatska, oj divna majko, zbogom!"

Matoš je povremeno u Hrvatsku dolazio krišom. Za jednog takvog tajnog pohoda Zagrebu napisao je sonet koji kao naslov ima nadnevak: *19. svibnja 1907.*, a koji završava stihovima: "Slobodan je Hrvat sve to teže biti, / Zato tužan lunja tuđim tlom bez puta, / Kao zvuk od zvona kad kroz šumu luta."

Sonet naslovljen *1909.* zapravo naznačuje godinu u kojoj je Matoš objavio članak *Gaj: prigodom proslave u Krapini njegove stogodišnjice rođenja*. Na kraju članka dodao je tekst: "U Krapinskim Toplicama, kamo odoh s našim umjetnicima ... razmišljajući o Krapini, o Khuenu i o g. 1903., ... usnem ovaj ružan san: "Na vješalima. Suha kao prut. / Na uzničkome zidu. Zidu srama. / Pod njome crna zločinačka jama. / Ubijstva mjesto, tamno kao blud. //...// I mjesto nje u kobnu rupu skočih / I krvavim si njenim znojem smočih / Moj drski obraz kao suzama. // Jer Hrvatsku mi moju objesiše, / Ko lopova, dok njeno ime briše, / Za volju ne znam kome, žbir u uzama."

Sonet *Stara pjesma* puna je velike boli zbog teške situacije u Hrvatskoj: "O, ta uska varoš, o ti uski ljudi, / O, taj puk što dnevno veći slijepac biva, / O, te šuplje glave, o te šuplje grudi, / Pa ta svakidašnja glupa perspektiva! // ... Među narodima mi Hrvati sada / Jesmo zadnji, robovi bez vlasti, / Osuđeni pasti i propasti bez časti. // Domovino moja, tvoje sunce pada, / Ni umrijeti za te Hrvat snage nema, / Dok nam stranac, majko, tihu propast sprema."

Sonet *Grički dijalog* naročito je poznat po svoje dvije početne kajkavske kitice: "Čuju, gospon, zakaj nečeju / Naši ludi bit za bana zdigani, / Zakaj naši novci drugam tečeju? / - Čkomi, Bara, nismo dost prefrigani! // Dragi gospon, naj mi rečeju, / Zakaj naši ludi jesu cigani, / Zakaj v Peštu našu zemlu vlečeju? / - Čkomi, Bara, čkomi, mi smo frigani!"

Podulja pjesma *Iseljenik* koju Matoš u podnaslovu naziva balada, a objavio ju je u "Hrvatskoj slobodi" 1911. pod pseudonimom Stekliš, ima 15 kitica po 6 redaka, puna je iseljeničke tuge i boli. A posvetio ju je dru Mili Starčeviću.

"Na dalek evo krećem put / Spram tužnih tuđih strana, / Od bola puca moja grud, / U srcu pišti rana: / Oj zbogom, kućo, drago selo, zbogom, / Ja ostah samac, sam sa svojim Bogom. // Sa grunta mog me tjera dug / Za porez i lihvara, / Zaplijeniše mi već i plug, ... // ... Na svomu prosjak ja sam, / Jer rodna zemlja sinu je tuđina, / A Hrvatska je strancu domovina! ... // ... No šta će meni tuđi krov, / Sloboda tuđeg kraja? / Tek kod kuće je blagoslov, / A svog bez zavičaja / Je teško živjet, teže još umrijeti: / Jer svaka ptica k svome jatu leti. ..."

Zaključak

Matoš je kao pjesnik-prorok inspiraciju doživljavao kao Božji dar. Upravo onako kako i poganski pjesnik Ovidije pjeva: "Est Deus in nobis, agitante callescimus illo – Bog je u nama i njegovim djelovanjem doživljavamo inspiraciju."

Stoga je Matoš i nevidljiv i vidljiv svijet gledao kao bogatu simboliku, a kao rodoljuba zabrinjavala ga teška društvena stvarnost, ali je ipak proročanski najavljivao bolju budućnosti. On stoji uz bok i najvećim svjetskim pjesnicima, a i danas je među nama živ sa svojim divnim stihovima i prodornim tekstovima koji nekima toliko smetaju, da su htjeli Matoša cenzurirati i zabraniti njegove izabrane citate. O tom nemilom događaju, kad je Gradska uprava najprije dopustila, a zatim zabranila da se na Trgu bana Josipa Jelačića izlože izabrani Matoševi citati, pisao je Damir Pešorda u članku *Cenzuriranje Matoša* (*Hrvatsko slovo*, 21. III. 2014., str. 32).

A Ivan Golub u članku *Molitva na Matoševu grobu* piše da je na grobu bio Matošu stavljen vijenac s prezimenom glavnog "cenzora" (*Hrvatsko slovo*, 4. IV. 2014., str. 26.)

Očito, naš veliki pjesnik-prorok Matoš i danas doživljava paradokse života, da ga hvale i osporavaju katkad isti ljudi. Ali, unatoč svemu, **uvijek će biti i čestitih Hrvata koji su, poput vojnika bana Jelačića, uvijek spremni i umrijeti za Boga i dom!** Stoga trajno ostaje Matoševa pjesničko-proročka poruka: **Dok je srca, bit će i Kroacije!**

Dr. sc. Alojz JEMBRIH

Antun Gustav Matoš i Dragutin Domjanić na strani slovenskoga jezika i kulture

Uz 100. obljetnicu smrti Antuna Gustava Matoša

U široj javnosti možda je malo poznato (ili nije uopće) da je hrvatski književnik Antun Gustav Matoš (1873.-1914.) imao simpatije i prema Slovencima i slovenskomu jeziku. Čak je slovenski jezik koristio i za književno-stilističko (lingvostilističko) ostvarenje u svojem feljtonu. O toj činjenici svjedoči upravo njegov feljton *Pod florentinskim šeširom – Il Purgatorio*.[1] Iz Matoševa životopisa poznato je da je 1913. posjetio Firencu i da je taj boravak opisao u spomenutom feljtonu. Nakon opisa života i prehrane u spomenutome gradu, kulture i ljudi, Matoš spominje susrete s firentinskim boemima, Slovencima i Nijemcima, prijateljem barunom Fredom Robom, Klementom, Nijemcem goetheovcem ... *što ovih dana izdade stihove u sto primjeraka za nas prijatelje svoje 'Drske stihove' (Frehe Verse)*. Matoš dalje nastavlja s opisom: *Naravno, Klement austrijski Nijemac, nije prijatelj moderne Njemačke kao ni njegov učitelj Nietzsche* [...]. *A sa mladim Slovencima, slikarom i Jakopićevim učenikom Pavlom Gustinčičem, dugačkim kao Velje Jože i Urbanom (obojica Istrani) oplakujemo ranu smrt prerano rođenog slikara I. Grohara, gledamo stara izdanja kod antikvara Voynicha (via Ghibellina)* [...] *opajamo se na uglovima cvjećarnica jorgovanima, ljiljanima, ružama i đurđicama, pod villom Demidov i na Bellosguardu pod glicinijama modrim kao to nebo, gledamo dio grada pod nogama, sa župnom kotlinom i modrim blaženim gorama uokolo sa perspektivom Apenina, a Urban, vojni bjegunac i boem kao nekada ja, čita nam djevojačkim glasom svoje florentinske stihove: "Noč trepeče tiha,/ Prhek veter piha,/ V noči duša moja/ Žejna*

[1] MATOŠ, Antun Gustav. *Feljtoni i eseji*. Zagreb, 1917., str. 95-122.

tava,/ Hrepnjenje vroče/ Jo napaja .../ Noč trepeče tiha/ Prhek veter piha,/ V dalji dan bodoče/ Sreče nam prihaja" [...].[2]

Matoš nastavlja s opisom firentinskih ugođaja: *Pa onda antikvari na starim pličicama, oko starih hramova i po uzanim uličicama sasvim kao u Quartier Latinu, čist zrak i priprosta elegancija kao u Ženevi* [...] *znajte, da smo često snivali o našem kraju kao evo i mladi nepoznati slovenački poet Urban (Ciljan Urbanov): "Plakaj z menoj, ti črna,/ Ti brezzvezdnata noč!/ Gledam v oči ti temne,/ V dušo mi legla obup,/ Daleko rodna je gruda,/ Daleko moje deklè./ Moja ustna šepečejo/ Njeno imè,/ Noč poljublja mi čelo -/ Mila, s teboj med rožnimi gredami/ Hodil bi kot fantje doma,/ Sul bi ti cvetja na pot,/ S teboj sanjaril pod lipo/ V tihih, tihih nočeh,/ Pravljice pravil bi krasne,/ Nagnila ti bi glavico nedolžno/ Meni na prsa goreče .../ Ali vse je zman krog mene:/ Tuji obrazi, tuja domaja -/ Plakaj z menoj črna/ Oj brezzvednata noč!"*[3]

Kroz ove stihove A. G. Matoš izražava, zapravo, i svoje osjećaje daleko od svoje domovine Hrvatske za kojom je uvijek čeznuo. Mogli bismo pitati, zašto se Matoš poslužio stihovima slovenskoga pjesnika? Odgovor je jednostavan. Učinio je to zato što je taj izraz, u trenutku pisanja, Matoš osjetio najbližim sebi. Taj jezični oblik slovenskoga jezika najistinitije davao mu je misao i odnos prema misli. U tom je izrazu našao za sebe najbolji vanjski oblik, prije svega, zato što je, Matoš, od djetinjstva kajkavac (u Zagreb je došao s nepune dvije godine, a pisao je, to znamo, i kajkavskim idiomom).[4]

Ako je A. G. Matoša i misaoni sadržaj, navedenih stihova, naveo k slovenskom jeziku, nije to bilo zbog objektivne karakteristike slovenskoga jezika, nego zato, što je A. G. Matoš imao svoj posebni, subjektivni pogled na slovenski jezik. Taj njegov pogled na slovenski jezik Matoš je

[2] MATOŠ, A. G. *Feljtoni i eseji*. Zagreb, 1917., str. 109.

[3] MATOŠ, A. G. *Feljtoni i eseji*. Zagreb, 1917., str. 110-111.

[4] Za sebe je Matoš zapisao: *Ja sam dakle Bunjevac porijeklom, Srijemac rodom, a Zagrepčanin odgojem*. MATOŠ, A. G. *Postuma*. Nedovršena autobiografija. U: *Sabrana djela A. G. Matoša*. Svez. V. Zagreb, 1973., str. 290. — U kojem i kakvom opsegu je kajkavština prisutna u Matoševim djelima, pokazala je Tomislava Prpić u svom diplomskom radu 2004. pod mentorstvom prof. dr. Alojza Jembriha na odjelu za kroatologiju Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu.

najbolje očitovao u odgovoru na tzv. *Vedino anketo*.[5] Bez obzira što je spomenutu Anketu i odgovore na nju (oni su opširni) potrebno promatrati u kontekstu tadašnje političke situacije, neki Matoševi odgovori, držim, da su bili na mjestu i odlučni i od presudne važnosti za samostalni razvoj slovenskoga jezika i kulture. Matoševa razmišljanja, vjerujem, zanimljiva su i danas svakom hrvatskom čitatelju, pogotovo, današnjem mlađem naraštaju.

Prije nego je dao odgovore na 20 postavljenih mu pitanja, A. G. Matoš uvodno napominje:

Primih poziv za odgovor na vašu anketu, pa pošto nekim pitanjima može odgovoriti u prvom redu tek Slovenac, odgovaram po slaboj svojoj kompetenciji tek nekim pitanjima. Kao liberalac autonomista, dakle neprijatelj svake centralizacije, pa one što se propovijeda u ime plemenskog našeg ujedinjenja, uvijek sam zagovarao autonomiju i slobodu naših narječja, vrlo žaleći što se kod nas žrtvovala dijalekatska književnost čakavska i kajkavska štokavskoj. Neka gospoduje jedan – najsposobniji – dijalekat, ali neka mu se na štetu jezičnog bogatstva ne žrtvuje drugi. Ševčenko, Mistral, G. Verga i F. Reuter nisu škodili jedinstvu svojih nacionalnih književnosti [...]. *Da je Vraz svoje stihove pisao slovenski, bili bi bez sumnje življi i bogatiji. Da je Prešern pošao tragom Vrazovim, prestao bi biti pjesnik prvoga reda. Polazeći s toga načela, odgovaram:*

Prvo pitanje glasilo je: Kakvo razmerje si želite med Slovenci in Hrvati? Ali Vas zadovoljuje današnje razmerje? [Kakve si odnose želite između Slo-

[5] Časopis *Veda* izlazio je u (Novoj) Gorici, a u II. godištu časopisa (1913.), br. 6, bila je objavljena anketa na koju su javno mogli odgovoriti svi intelektualci iz zamišljene buduće Ju-e. Odgovori su objavljivani u III. godištu časopisa. Bilo je to doba kada se je nastojalo da se u Sloveniji, kao književni jezik, instalira štokavština, tzv. srbohrvaščina. Dakle, težilo se onom što se je dogodilo u Hrvatskoj u 19. stoljeću u doba ilirskoga pokreta na čelu s Ljudevitom Gajem i njegovim suradnicima. Odgovori na spomenutu Anketu, dragocjeno su štivo za spoznavanje jezičnoga jugoslavenskoga ekspanzionizma sve do Triglava prije I. svjetskoga rata. Naime, 1913. na dijelu južnoslavenskoga prostora vodio se je drugi balkanski rat (29. VI. – 10. VIII. 1913.). Za Matoša je tada slavenska sloga i bratstvo bila čista iluzija. U *Sabranim djelima A. G. Matoša*, svez. XVI., str. 278-280, predočena su sva pitanja spomenute Ankete i na str. 279. tiskan je Matošev odgovor.

venaca u Hrvata? Da li Vas zadovoljava današnji odnos?] Jasno to je pitanje iz 1913. godine.

Matoš odgovara: *Danas nije dosta jaka izmjena između Slovenaca i nas* [Hrvata, A. J.]. *Kako je kod vas, ne znam, ali ovdje ni intelektualci nisu upućeni u vašu književnost.*

Drugo pitanje: *Ali je želeti, da Slovenci povsem opuste svoj jezik?, uspešno razvijati vse panoge književnosti in znanosti?* [Može li se željeti da Slovenci posve napuste svoj jezik?, uspješno razvijati sve vrste književnosti i znanosti?]

Matoš odgovara: *Krug jezika slovenačkog, da je i manji, bio bi dosta velik za uspješan naučni i literarni razvitak, jer kod toga ne odlučuje kvantitet već kvalitet publike, pa organizacija smog naroda.*

Budući da su u Anketi pitanja bila grupirana pod: A, B. i C, u skupini B prvo je pitanje glasilo: *Ali je želeti, da se razvija slovenski jezik posve neodvisno od hrvatskega?* Kategorički odgovara Matoš: *Svakako!* Drugo je pitanje u B grupi: *Ali je želeti, da Slovenci povsem opuste svoj jezik?* Matoš: *Nikako!*

Iz Matoševih odgovora očito se razabire koliko je on cijenio slovenski jezik i kulturu. U svojim je pogledima, bio, zapravo preteča Domjanićevim pogledima, koji je slično razmišljao i 1929. godine. Naime, u pismu svome prijatelju Božidaru Borku, Slovencu, uz ostalo, Domjanić je napisao: *Ja se s vama posve slažem glede slovenskog jezika i kulture, a to svoje uvjerenje zastupam svagdje i tražim, da i Slovenci imaju sve, što kulturan narod ima – dakako i akademiju. Vi jeste posebna kulturna jedinica, pa kad imate svoj jezik, svoju znanost, imate pravo, na svoju akademiju.*[6] Domjanić je i to napisao (30. prosinca 1929.): *Mislim, da je nas Hrvate i Slovence najviše razdijelila politika. Slovenci su se previše nadali od Beograda, pa su višeputa htjeli pregaziti Hrvatsku. A to ne može biti. Onda su došle druge velike riječi kod nas i drugdje i sad smo i jedni i drugi – mirni i zadovoljni i službeno se oduševljavamo – i idemo k vragu.* [...] *Spomenuli ste brige za slovenski jezik. Nema sumnje, da bi koji mudrac mogao doći na misao, da treba sve izjednačiti*

[6] Domjanićeva pisma Božidaru Borku objavljena su u knjizi: JEMBRIH, Alojz. *Hrvatsko-slovenske književno-jezične veze*. Čakovec, 1990., str. 199-218, odnosno str. 210-211.

tako, da bi mi svi govorili jednim (dakako beogradskim) jezikom i pravopisom. Mislite, da ne bi i onda deputacije oduševljeno pozdravljale tu 'sretnu' misao? I deputacije iz Slovenije! O tom nema sumnje, da Vi Slovenci morate čuvati svoj jezik, u kojem Vi najjače živite i s kojim se branite od pogibelji, koja nas Hrvate više ugrožava. Imate svoju lijepu književnost, svoju znanost, a dakako i čitav život duše i srca u svom jeziku. Ako se tu ne obranite, propast je blizu. Mi, koji imamo isti jezik sa – vladom, moramo se braniti drugim sredstvima. A to je sve i te kako teška borba za opstanak. Sredstva se proti nama (i jednim i drugima) ne biraju. Kritike ne smije biti, a materijalno, smo svi skup i pojedinci tako nemoćni. Možda baš nekoji odviše nasilni čini, ojačavaju našu svijest pa se nadamo, da ne ćemo propasti, kad i pod kulturno jačim nismo propali.[7]

Iz naprijed navedenih Matoševih odgovora kao i Domjanićeva pisma, razabire se koliko su jedan i drugi cijenili slovenski jezik i kulturu, svaki u svom vremenu. To pak znači da su oni doista već tada dobro znali što znači nacionalni identitet, kojemu je, između ostalog, ipak najvažnije uporište u jeziku!

Ovim kratki prilogom, autor se ovih redaka uključuje u obilježavanje 100. obljetnice smrti hrvatskoga velikoga književnika Antuna Gustava Matoša čije su se oči sklopile 14. ožujka 1914. godine u kajkavskom Zagrebu.

[7] Isto kao u bilj. 4.

Mons. dr. sc. Vlado KOŠIĆ, biskup sisački

Propovijed na 100. godišnjicu smrti nadbiskupa Josipa Jurja Posilovića

(Čit.: Dj 3, 11-26; Lk 24, 35-48)
Ivanić-Grad, 24. travnja 2014.

Draga braćo i sestre, poštovani vjernici i uglednici, poštovatelji uspomene zagrebačkog nadbiskupa Josipa Jurja Posilovića!

Okupili smo se na ovo misno slavlje u župnoj crkvi Sv. Petra apostola, u kojoj je prije 180 godina kršten Josip Juraj Posilović. Bio je iz mnogobrojne obitelji u kojoj je bilo devetero djece. Rodio se 24.travnja, dakle točno na današnji dan, 1834. godine u Ivanić-Gradu. Njegov je životni put iz ovog, rodnog mu kraja, krenuo put Zagreba i Beča, gdje se školovao, te bio 1858. zaređen za svećenika i 1861. stekao doktorat iz biblijskih znanosti i kanonskog prava. Kao mladi profesor Novoga zavjeta i crkvenoga prava dao se na promicanje kulture i znanosti u hrvatskom naroda i sudjelovao u osnivanju Društva Sv. Jeronima 1867., te bio urednikom Katoličkog lista od 1872. do 1875. Bio je i član Hrvatskog sabora, gdje se posebno zalagao za poboljšanje Zakona o uređenju pučkih škola, tako da se što bolje poveže kulturna i crkvena djelatnost u odgoju djece. Godine 1876. Josip Juraj Posilović imenovan je senjsko-modruškim biskupom, gdje je osobito promicao očuvanje glagoljice te se neumorno brinuo za sjemenište. Tu je ostao do 1894., kada je imenovan zagrebačkim nadbiskupom. Za njega Agneza Szabo prenosi kako su ga u Zagrebu javna glasila dočekala ističući da je Posilović "poznat diljem hrvatskog svijeta, da je dobar Hrvat i svećenik lijepih vrlina, a hrvatska prosvjeta i knjiga bila je Posiloviću do sada na srcu, pa ima nade da će joj sada ljepši dan svanuti pod vodstvom rodoljubiva nadbiskupa zagrebačkog". Kao zagrebački nadbiskup, J. J. Posilović ostao je poznat kao podupiratelj radničkih i katoličkih udruženja – poznato je da je pod njegovim pokroviteljstvom održan Prvi hrvatski katolički kongres 1900.

godine, da je pomagao katolički tisak, ponovno doveo isusovce u Zagreb i obnovio mnogo crkvenih zgrada, kao npr. Orfanotrofij u Vlaškoj – današnju zgradu KBF-a, isusovački samostan i crkvu u Palmotićevoj, Požeški kolegij – sjedište današnje Požeške biskupije, a i dovršio obnovu zagrebačke katedrale koja je stradala u potresu i dr. Bio je veoma socijalno osjetljiv, pomagao je brojne književnike i umjetnike, imao je posebno na srcu radništvo i osobito neumorno darivao sirotinju, što su neki njegovi suradnici znali kritizirati, a on se "znao blago nasmiješiti, i dijelio je dalje" (A. Szabo).

Josip Juraj Posilović umro je prije 100 godina, točnije 26. travnja 1914.

U ove Uskrsne dane, baš u Uskrsnoj osmini, svjesni smo koliko je naš Uskrs povezan s Isusovim. Tako i nadbiskupa Posilovića gledamo kao člana proslavljene Crkve, primatelja Uskrsnuća. A on je kao svećenik i biskup neumorno propovijedao, ne samo riječima nego još više svojim djelima i zauzimanjem sve što je dobro i vrijedno, utvrđujući to u našem hrvatskom narodu, upravo na temelju Kristova uskrsnuća. Te, naime, vrijednosti jesu one koje ostaju, koje nitko ne može osporiti i koje traju vječno i samo je na njima moguće graditi budućnost, i osobnu i narodnu.

Kao što smo čuli u Djelima apostolskim, apostoli su naviještali Krista uskrsnuloga; to je bio njihov glavni zadatak. Kad su Petar i Ivan kod hramskim vrata ozdravili hromog bolesnika, Židovi su se čudili, a Petar im je rekao: »*Izraelci, što se ovomu čudite? Ili što nas gledate kao da smo svojom snagom ili pobožnošću postigli da ovaj prohoda? Bog Abrahamov, Izakov i Jakovljev, Bog otaca naših, proslavi slugu svoga, Isusa, kojega vi predadoste i kojega se odrekoste pred Pilatom kad već bijaše odlučio pustiti ga. Vi se odrekoste Sveca i Pravednika, a izmoliste da vam se daruje ubojica. Začetnika života ubiste. Ali Bog ga uskrisi od mrtvih, čemu smo mi svjedoci.*« Biti apostol znači biti svjedok Kristova Uskrsnuća. To su i apostolski nasljednici, do dana današnjega i do kraja svijeta i vijeka, prije svega biskupi, ali i svi svećenici i svi vjernici. To je bio i Josip Juraj Posilović, koji je čitavim svojim zauzimanjem svjedočio da je Krist živ, da nas on okuplja u svoj sveti narod, Crkvu, da ga on potiče da misli na siromahe i da im pomaže, da

podupire kulturu i znanost, da se bori za djecu i mlade, da promiče obrazovanje i kulturni napredak svoga naroda. Možda se i mi čudimo, kako je to sve mogao, kako je uspio toliko toga pokrenuti, na toliko dobrih stvari misliti i izvršiti ih? "Što se ovome čudite?", prekorio bi nas nadbiskup, dodajući: "Ja sam svjedok da je Krist, začetnik života, uskrišen od mrtvih!" i nemoguće po njemu postaje moguće. Bog one koji su njegovi ispunja snagom za dobro koje ne prolazi.

U Evanđelju po Luki čuli smo kako su apostoli, nakon što je Isus uskrsnuo i nakon što su se iz Emausa vratili učenici koji su vidjeli Učitelja, bili sabrani zajedno, i kako je među njih došao uskrsnuli Gospodin. Rekao im je: *Mir vama!* Gospodin kori njihov strah i pokazuje im ruke i noge. To su te iste ruke i noge koje su bile pribijene na križ, no sad je to njegovo proslavljeno tijelo. On nije duh, on je stvaran. Pred njima je pojeo komad pečene ribe i rekao im: *To je ono o čemu sam vam govorio*! U njemu su se ispunila Pisma, on je u proslavljenom Tijelu, živ ali ne više kao zemaljski nego kao nebeski, božanski kralj. O tome apostoli trebaju svedočiti. On im *otvori pamet da razumiju Pisma te im reče: "Ovako je pisano: 'Krist će trpjeti i treći dan ustati od mrtvih, i u njegovo će se ime propovijedati obraćenje i otpuštanje grijeha po svim narodima počevši od Jeruzalema.' Vi ste tomu svjedoci."*

Osobito bih naglasio kako svi jasno nadbiskupu Posiloviću pripisuju rodoljublje i brigu za promicanje kulture, tj. hrvatskog jezika, znanosti, umjetnosti, graditeljstva, socijalnih pitanja, pomaganje siromaha. Zanimljivo je kako je u njegovo vrijeme to bilo i javno pozdravljeno i hvaljeno. Danas međutim, kada crkveni ljudi i Crkva u cjelini nastoji pomagati svome narodu –na području kulture, znanosti, umjetnosti, arhitekture – to se ne pozdravlja, to se proglašava uplitanje u svjetovnost države i državnih institucija, te se pod svaku cijenu želi obraniti od Crkve njihovu sekularnu autonomiju. I ja se osobno s tim susrećem i moram priznati da se tome nemalo čudim. Sjećam se kako sam odgovorio jednom književniku – koji je već javno najavio da će protestirati ako se Sisačka biskupija zauzme za neke kulturne inicijative. Naime, pitao sam ga: zašto Vi mislite da je Crkva *a priori* nekulturna institucija? Pa zar nije većinu kulturnog nasljeđa i utemeljila i stjecala upravo Crkva u Hrvatskoj? Pogledajmo jednog Strossmayera, Stadlera, sjetimo se Boškovića, Marulića i tolikih velikih ljudi hrvatske Crkve, ali i kulture! Čini mi se često kao da živimo u vremenu zaborava i izvrnutih vrijednosti.

Možda je baš zato dobro sjetiti se danas velikana i hrvatske kulture i Crkve u Hrvatskoj, nadbiskupa Josipa Jurja Posilovića koji povezuje ta dva područja, koja i treba povezivati jer nikada niti nisu bili rastavljena, ali na žalost, danas ima mnogo onih koji bi ih htjeli, ne samo rastaviti, nego i suprotstaviti, pa i sukobiti.

Katoličko je načelo uvijek bilo: ne "ili - ili", nego "i - i"!

Neka nam u tim nastojanjima, i našoj Sisačkoj biskupiji, i ukupnoj Crkvi u Hrvatskoj, pomogne svijetli primjer nadbiskupa Posilovića, čovjeka velike vjere, i ujedno široke kulture i domoljublja.

Uskrs upravo to znači: povezivanje zemlje i neba, uzdignuće zemaljskih vrijednosti i njihovo pobožanstvenjenje. Neka tako bude, amen!

Dr. sc. Stjepan RAZUM

Stota obljetnica smrti zagrebačkoga nadbiskupa dr. Jurja Posilovića (*24.IV.1834. †26.IV.1914.) u zagrebačkoj prvostolnici

Na početku svete Zahvalnice uoči druge uskrsne (bijele) nedjelje, 26. travnja 2014., ravnatelj zagrebačke prvostolnice, mr. Josip Kuhtić pročitao je sljedeći tekst kojim je upoznao nazočne vjernike sa stotom obljetnicom smrti zagrebačkoga nadbiskupa Jurja Posilovića:

»Braćo i sestre, dopustite mi da Vam prije početka sv. Mise, zamoljen od strane Društva za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije "Tkalčić" i Hrvatskoga književnog društva Sv. Jeronima, uputim nekoliko riječi. Naime, prekjučer, u četvrtak napunila se 180. obljetnica rođenja, a danas, **stota obljetnica smrti** zagrebačkoga nadbiskupa dr. Jurja Posilovića.

Nadbiskup dr. **Juraj Posilović** rođen je 24. travnja 1834. u Ivanić-Gradu, a umro je 26. travnja 1914. ovdje u Zagrebu. Potječe iz obitelji s devetero djece. Pučku školu polazio je u Ivanić-Gradu, a zatim je učio krojački zanat u Zagrebu. Bio je pitomac Zagrebačkoga sjemeništa (1849.-), a onda pitomac Pazmanskog zavoda u Beču (1854.-). Svećenički red primio je 8. kolovoza 1858.

Doktorat bogoslovlja iz područja biblijskih znanosti obranio je u Beču 1861. godine, a postigao je i doktorat iz crkvenoga prava. Nakon povratka u domovinu, postao je predavač u **Nadbiskupskom sjemeništu** u Zagrebu (1861.-). Predaje uvod u Novi zavjet, tumačenje Novoga zavjeta, crkveno pravo, hermeneutiku i grčki jezik. Bio je ujedno nadstojnik nauka u sjemeništu.

Tijekom triju godina uređivao je "Zagrebački katolički list" (1872.-1875.). U njemu je objavio 150-ak ponajviše nepodpisanih tekstova, koji su se bavili crkvenim, te društveno-političkim temama.

Kad je 1874. godine uspostavljeno Sveučilište u Zagrebu, s Rimokatoličkim bogoslovnim fakultetom kao jednim od triju fakulteta toga Sveučilišta, dr. Posilović je postao sveučilišni predavač.

Dr. Posilović sudjelovao je u osnivanju Društva Sv. Jeronima, koje je osnovano 1868. godine i djeluje sve do dana današnjega, već punih 145 godina. Posilović je bio bilježnik Odbora za osnivanje Društva Sv. Jeronima (26.II.-21.VIII.1868.). Na osnivačkoj skupštini, održanoj 21. kolovoza 1868., izabran je za člana Odbora Društva Sv. Jeronima. U društvu je bio djelatan sve do biskupskog imenovanja Senjsko-modruške biskupije.

Papa Pio IX. imenovao je dr. Jurja Posilovića 26. srpnja 1876. senjsko-modruškim biskupom. Na čelu **Senjsko-modruške biskupije** bio je osamnaest godina (1876.-1894.). Kao takav zalagao se za očuvanje glagoljice i slavenskog bogoslužja. Na vlastiti trošak dao je u Rimu tiskati glagoljski misal. Počinje obljavljivati "Službeni vjesnik Senjske i Modruške ili Krbavske biskupije".

Nakon višeljetnog boravka u Senju, biskup Posilović vratio se u svoj Zagreb, kao treći nadbiskup **Zagrebačke nadbiskupije**, kojom je upravljao dvadeset godina (1894.-1914.). U jedinstvenom nizu svih biskupa i nadbiskupa, Posilović je 71. (ili 72.) predstojnik Zagrebačke crkve. Nakon trogodišnje ispražnjene zagrebačke nadbiskupske stolice (1891.-1894.), kada su Nadbiskupijom upravljali kaptolski namjesnici Franjo Gašparić (II.1891.-II.1893.), Janko Pavlešić (II.-IX.1893.) i Pavao Gugler (IX.1893.-III.1894.), imenovan je zagrebačkim nadbiskupom 17. ožujka 1894. U Zagreb je stigao 7. srpnja 1894.

Nakon razornoga potresa koji se dogodio u Zagrebu 1880. godine, Posilović nastavlja obnavljati ovu našu prvostolnicu. Osobno je darovao oltar Sv. Ćirila i Metoda, koji se nalazi u sjevernoj lađi. Podmirio je mnoge račune vlatitim novcem.

Kao nadpastir ove nadbiskupije pohađao je pojedine župe i duhovno osnaživao vjernike. Pokrenuo je prvi hrvatski katolički dnevnik "Hrvatstvo" (1902.) i list "Istina" za široke narodne slojeve. Njegovom pomoću osnovano je u Zagrebu "Katoličko tiskovno društvo" (1908.).

Pod njegovim je vodstvom održan Prvi hrvatski katolički kongres u Zagrebu (1900.). Tu su bili začetci kasnijega Katoličkog pokreta. Na kongresu je zaključeno da se osnuje Hrvatska poljodjelska banka. Dovodi isusovce u Zagreb, zbog čega ga napadaju liberali i masoni.

Pokazao se velikim dobrotvorom hrvatskih kulturnih ustanova. Bio je predplatnik na izdanja tadašnje Jug. Akademije, za 1895.-1905. godinu. Darovao je novčanu svotu za utemeljenje zagrebačke zvjezdarnice (utemeljena 1903.). Pomagao je Leonovo društvo. Darovao mu je 50.000 K. za hrvatsku katoličku enciklopediju. Povodom Zlatne mise bogato je obdario svoju župnu crkvu u Ivanić-Gradu, plativši njezinu sveukupnu obnovu i unutarnje uređenje. O tome trajno svjedoči spomen-ploča na župnoj crkvi.

Pred kraj života teško je obolio i onemoćao. Godine 1911. dobiva supomoćnika s pravom nasljedstva, u osobi dr. Antuna Bauera, koji je preuzeo upravu nadbiskupije već za njegova života. Umro je 26. travnja 1914. u Zagrebu. Pokopan je 30. travnja 1914. ovdje u prvostolnici. U Matici umrlih zapisani su njegovi naslovi: *metropolita i nadbiskup zagrebački, kućni prelat Sv. Oca, rimski grof, pravi tajni savjetnik, opat Bl. Dj. Marije od Topuske, vjekoviti veliki župan županije brezničke, član velikaške kuće, protektor društva Sv. Jeronima, počasni gradjanin gradova Senja, Ivanića, Požege i Zagreba, itd.*

Na današnji se dan, eto, prisjećamo toga našeg nadbiskupa koji je umro prije stotinu godina. Iza sebe je ostavio lijepi spomen, pa ga se i mi rado spominjemo, osobito ovdje pred Božjim žrtvenikom. Pozivam Vas, braćo i sestre, da ga i vi prikažete u svojim molitvama Gospodinu!«

Fra Antun BADURINA

Križni put

- poema

I.

Na Gabati sjedeć Pilat pere ruke
dok svjetina viče Barabu nam pusti,
Nazarenca propni, udari na muke,
Bogom se gradi i nama se grusti.

Je li tko nevin? On to zbilja nije;
za Red i Zakon tako malo haje,
lice ubogara urotnika krije
i šutnja ga glasno zločincem odaje.

II.

Križ na tijelo što ljubit je znalo,
u dvorištu tvrđe među bijesnom ruljom,
ko sve zlo svijeta na dušu je palo,
Pravednik je za me postao huljom.

Udovi mu rana, a u srcu strava,
bez krzmanja ipak koncu žića ide,
od predivnih sanja gledaj što je java,
grede iz vojarne nježna leđa bride.

III.

Posrće zemljom kojoj bješe mati,
letio njom je, sada k'o crv gmiže.
Što se više ljubi, žešće to se pati;
gorostase ljudi vole survat niže.

Oče, kako dalje po tom strašnom putu?
Obećanje tvoje još preda mnom svijetli.
Čeznem samo spokoj u tvom blagom skutu.
Tu se koti mržnja, izdajnički pijetli.

IV.

Marija u tuzi hrli prema Sinu,
duša se kida um skamenjen stoji,
Mač proročanski u srce se rinu,
patnja britka kaplje krvi broji.

Ta majka, brat i sestra što riječ Krista sluša
jedva ovdje pojmi božanstvenu volju,
ali jer je vjerna čemer će da kuša
i kroz suze tkati budućnost će bolju.

V.

Od smrti ga nitko spasiti već ne će,
ali sućut pružit, zar se to ne može!?
Isus hoće naprijed, no kako da kreće
kada bol ga reže ko da gazi nože.

Gdje su muške pleći prkosa i snage,
u dobrima strah je, a u drugih mrene,
pa umjesto geste ili riječi drage
pomoć pruža stjeran Šimun iz Cirene.

VI.

Jedna žena motri što se to sve zbiva,
sakrita u masi plače nemoćnika
i ne može više sažalnost da skriva
spram udesa krutog mladog stradalnika.

Priskoči Kristu s tom patničkom maskom,
pa uz jecaj briše krvave mu bore,
a Njegove oči što nisu pod paskom
zahvalnost zrače, duboko ko more.

VII.

Životu vičan ljepotama Duha
smožden tetura po stratišnoj stazi,
a oni što nekad davaše im kruha
nadaju se opet toj čudesnoj snazi.

Bez čuda i moći Sin čovječji pada
i po njemu križ se, ej Šimune, ruši.
Kako tek bubnja ta suluda parada
u žilama muklo, a žučno u duši.

VIII.

Žene, o žene milosrdna srca
stišajte tugu, čemu naricanje!
Makar sve u meni užasima grca,
spasonosno bit će moje raspinjanje.

Naričite radije zavedene ljude,
muževe, braću i potomke vaše,
na siktave mržnje i izdaje Jude.
Propast trajno svojom kosom maše.

IX.

Razbojnici hode čilom jošte nogom,
ljutiti na sporost nejakoga druga;
nit ne slute da mrijeti će s Bogom
čiju ljubav strasnu ždere nijema tuga.

Ko pokošen pada, zure u nj s visoka
misleć da se žali, moli smilovanje,
a On ćuti ranu stučenoga boka,
davno spreman za golgotsko klanje.

X.

Obred smrtnog pira igra svoju igru
i dvorjani Smrti propisno ga vrše,

a možda bi lakše prišli sada tigru
neg da čudni spokoj tog Rabija krše.

Gol i na svijet dođe, gol sa njega ide;
odjeća mu sva je vjernost dobrom Ocu.
Čeka mirno konac, a drugi se stide,
zebe ih otajstvo što prozret ne mogu.

XI.

Tvrde nijeme grede omekšane krvlju
posljednji su ležaj Cvijetu čovječanstva.
Čvornate će ponijet tu zloćudnu mrlju
da Dobrota strada s demonskog pijanstva.

Peku čavli ljuto k'o vatrena svrdla,
razapeto tijelo samo sebe boli.
Mržnja pobjednika još se jače stvrdla
čujmo Sina Božjeg gdje Iliju moli!

XII.

Razbojnik se kaje pred vratima smrti.
Odbačeno Svijetlo k noći jeze kreće.
Pak'o slavi slavlje, uspio je strti
Onog što u vrtnju vasionu kreće.

Bistre svijesti vapi Oca koga nema
da Prisustvom prisnim blaži umiranje.
Siđi s križa, viču Onom što se sprema
da otkrije hropcem ljubavi saznanje.

XIII.

Grupa Njemu vjernih, nejakih pred sudom,
uzela je mrtvog ispred strvinara.
O, Marijo, tvoj je što živim bje ti udom,
a sada u krilu istom se odmara.

Na modrome truplu svete zjape rane,
a nevini smiješak podsmijeva se smrti.
Pokopat se mora prije nego svane
ili ga noćni ne otkriju hrti.

XIV.

Strtu put – to zrno koje biva kruhom,
u smiraj sunca skri Arimatejca raka
da čeka trenutak buđenja Duhom
i bljesne iz studi smrtnoga mraka.

Zalud stroga straža oko drevne ploče!
Moć Mudrosti Božje i u prahu sniva!
Pobijedit će Onaj što iz ništa poče
ljubavlju stvorenja iskriti živa!

(Odra, 1977.)

Stjepan PEPELJNJAK

Jezušev Križni put

- poema

Mučitelji
Križa su mu skovali,
Glavu trnjem okrunili,
Kervavi teret
Na pleča naprtili.
Trpljenje kaj ga
K zemle svija
Al dušu k nebu uspravla!

I.

Črne vure to su tukle,
Pilat sudec
Gda je opral ruke
I pravednika Jezuša
Krvnikem vu ruke dal.

Črni cajti to su bili,
Hude kletve mračne vure,
Jezuša i dva baraba
Raspamečeni krvniki
Gda su krvi žedni, vikat stali:
Raspnite ga, raspnite ga!
Jezuša na drevo križa
Raspeti dali.

Božje vole reč jedina,
Molitvom Jezuša njegva sina,
Bogu Ocu svojemu
Bila je izprošena:
Oče, nek bude vola tvoja!

II.

Za sve dobrote čoveku
Kaj Jezuš njim je dal,
Poniženjem sad duše njegve
Razjareni puk na njega kleti je stal.

Raspamečeni krvožednici,
Lajući stekli pesi vu glas
Kreščeči, cvileči, vičeči:
Raspnite ga, raspnite ga,
Prevaranta Jezuša i Barabu!

Sud su smrti već mu dali.
Bili žedni još su muke njegve,
Pak na pleča
Planjke križa su mu deli
I još z bičem britkem telo bičuvali.

III.

Znojem podlejane šplente kervave,
Brizgeče kervi svete,
Nad telem njegvem prebijenem
Jakše gomila još zaurla:

Raspnite ga, raspnite ga,
Sin ak je Božji od zgore
Naj si sam pomore!

Raspamečeni,
Božje kervi žedni,
Sudit Boga
Znova puk se vputi.

IV.

Vu tem jadu
Svetog tela skrhanoga,
Boga Oca uzvišeno moleči
Sin sad njegov križ svoj nosi.

Grlo stišče dušu svaku
Smilnoga čoveka,
Gledeč mater Jezušovu,
Hrleč sinu s puta,
Gda srce njeno tuga slama.

Sina svega videč jade
Svake duše milostive,
Gorke to su vure teške.
Od sveg sveta žmekše
Suze materine.

Črne vure, muke Jezušove
Mučenika mučenoga na Kalvarije putu,
Koračale su zadnje čase
Gda je sveta grehe prevzel na se.

Žalostivom čoveku svakom
Žučne vure to su tukle,
Nepravde žmehke i podmukle.

V.

Galamu sad još jakšu
Rulja rasplamsava
Videč teret križa,
Jezušu se narugava,
Nahitava, posprdava,
Nesmilno ga karajuč.

Ranjeno tęlo Jezušovo
V tem času s križem posrnulo,
Gda došel je stranec Šimun
Žalosno ga gledeč.
Jezuš križa na koleni
Još podiči hoče,
Al telo več mu koraka nositi nemre.

Vu tem, Šimun Cirenec
Krvnika grde reči je čul
I pleča križu pognul,
Noseč ljute muke Jezušove
Na Kalvarije trnovitem putu.

Vola Božja čoveku svakom
Križa v življenje dene,
Al pak bližnjem bratu
Kak Jezuš Cirenca,
Človek za človeka
Srca mora imeti.

Svak bi rad se križu zmeknul,
Gda se zmisli
Kak je Jezuš patil,
Al znati je Božjem stvoru
Grke se peti treba,
Gdo hoče na Neba dojti goru.

VI.
Teške to su vure bile,
Gda se k licu Jezuša kervavoga
Osudila Veronika, smilna žena priti.
I protivu bijesa mučitela
Njegve lice svete
Rubcem trati.

Srcem smilnem s čini ovi,
Veronika nam oprost sprojsi,
Teret križa duši svakoj,
Molitva svaka milost Boga nojsi.

Ljubav je svevišnja
I od Boga v duše naše dana.
Put jedini do neba to je,
Gde se z Bogom najti mora.
Na tem zadnjem sudu,
Molitvah našeh Božje delo,
Tad oprati more grešno telo.

VII.
Na Kalvarije vrhu
Križa teške muke,
Strle su telo Jezušovo.
Al On dušom Bogu predan
Smjerno Boga Oca još moleč.

Na tem raspeča putu,
Za sinom svojim Marija hodeč,
Z ženami i Ivanom Boga moleč.
Žalnoga srca čuti teh muka jad,
Doklem On milostive,
Kak da mu cvetje beru,
Za oprost greha mučitela svojih
Milost Božju Boga Oca prosi.

Vu teh mukah
jada jadovenih,
Jezuša motreč
Svaka duša žufčinu v srcu stišče.
Kak pak ondak
Božja mati
V svojem srcu sina jade
Utešiti more!

Put taj križa
Večkrat eto,
Suze naše kani znati
Njegvo ime Sveto.

VIII.
Vu žufčinah hudeh,
Žmehki korak križnog puta
Jezuš dale je koračal.

Ponižen na Golgote gorke,
Ponižen od zla sveta,
Plačučim ženama još je rekel:
Deca greha, oplačite grehe svoje,
Zgublenoga sveta grehe zabluđene!

Pokajanjem duše vaše
Otprite srca svoja.
Molitve Bogu putite,
Oplakanje greha vaših
Darujte, kak sluge dobrote,
Dobrotu,

Kak bratu, svakom stvoru,
Nek to budu vašeg dela trudi.

Vu molitvah cvetje raja
Svakoj duši cvet još cvete,
Za dobrotu duše svete.

IX.
Sve težejši i žmehkejši
Golgote postal je hod.
Grčina i žufčina
Do zadnje smrtne vure.
Jezuš prezreni pod križem
I tretji put je opal.

Ponižen, al još časne
Križa sam podiči more.
Podiže se Jezuš.
Dušom na nebo hoteč,
Za našega trpljenja nade,
Kak bi z gliba greha svojih
Dušu čistu pred lice Boga
Prikazati mogli.

X.
V jauk sveta na Golgote
Gda su pomračenci ,
Na sramotu ljudi roda,
Jezuša do gola svlekli.

Pred očmi bezumnika
Razjarena svetina ova,
Sramotom su tele njegve ponizili.
Uz sve ljute rane svete,
Još mu čašu žuči z octom zagorčenu
V zobe hoče nalevati.

Žrtvu svoju, kak žrtva žrtvenika
Jezuš milostive primle.
Još oprost mučiteljem svojem
Od Boga za njih milost prosi.
Milosrdni pogled još na njih svrne
I svoje telo poda na Križ prikovati.

XI.
V smrtnemu trpljenju
Jezuševog strtog tela,
Glave trnjem okrunjene,
Z bičem tela razdrtoga,
Brazdami kervavi
Žilki natečeni,
Odprte rane nabodene,
S čavli dlani na križu prikovani
I noge pribijene.

Visi telo Jezuševo
Vuz dva baraba.
Svaki na križu svojem.

Oj strahote od Golgote,
Oj duše ispačene,
Joj majke Marije sina jedinoga,
Vu smrtne vure gledeč.
Čemerne i žufke jade
Još tele Jezuševe pati,
Al svetu znova oprost prosi!
Za križišča greha ljudi

Prosi.
Za svaku ranu izbodenu,
Dušu napačenu
Prosi.
Za trdo srce nemilosno
Još na križu Jezuš moli.

Nerazumni to su sinci
Jezuš pak zavapi:
Oprosti im Oče,
Ne znaju dela svega teški greh!
Pogled zadnji smilne
Sad Jezuš v nebe još puti,
Pak ljubav svoju srca čista,
Pred svetlom neba tad zablista:
Vu ruke tvoje Oče
Duh svoj ti predajem!

Jezuš reče
i svet zaneme.

XII.

V tišine,
zaneme sad splašen svet.
Nelagodu i krvnik čuti strah.
Žalost Matere i Apostola svetih,
Molitva zaneme.
Oblaka se teških
Gnjev vu srca zbral.

Vu grobne tišine
Najenput strah i jauk zatajeni,
Vu čemerne muke
Vapaj molitve Jezušove,
Zledvel je žile svakog Božjeg stvora.

Jezuša smrt čovekom danu
Sad čovek prevzeti mora.

Bože, Bože, zakaj si me ostavil?
Molitvah, v duše svakog pokajanja,
Vekovečno čovek još trpi.
Njom se rodi i ž njom živi.

XIII.

Pieta

U slomljena srca čudu,
Rascviljena Marija
Svoje ruke križu pruži.
Kam se deti, kak krenuti,
Svojega mrtvoga sina
Kak vu ruke vzeti.
Oj žalosna duša Marijina,
Kak se v času skamenila,
Kak od boli i od tuge
Sva se zledvenila.

Ledveno trnje čez tele
V srce njene se toči.
I gorčina pekla sveta,
Svetom zašepeta,
Gda su s križa v plahte bele
Sneli Božjeg sina tele.

XIV.

S krila Marije
Njenog Sina mrtve tele,
Raspetniki su joj zeli
V beloj plahti v grob ga deli.

Silne zajauka
Neba kmični dejžđ,
Gda su kamena teškog
Na groba mu naložili.

Al' čude Neba
Boga tajna,
Čoveka svakoga v tem pogodi.
Gda s kmice se jasne svetlo kaže
Dana trejtega
Tela,
Već vu grobu ni!

Iz glubokih zvezdah tišina,
Uskrsnuća svetlo
Patnika svakoga nadu,
Svetlo križa kaže.

Luč Duha svetoga,
Vekovečne šepče, trepeče.
Uskrsnul je!

Naš se Jezuš gore stal!

Gda se oblaka teret
s duše naše razide,
Onkrat Uskrsnuča svetlo,
na nas zide!

Objavljeno u Zborniku VI. "Muka kao nepresušno nadahnuće kulture – Pasionska baština Bosne i Hercegovine" (Sarajevo, str. 590-598).

Stjepan PEPELJNJAK

Jezušev grob

Vu skamenitem muku
Z tišine tajne Groba Svetog
Još se širom sveta šepeta.

Duša vsaka čuti strah
Radi raspamečenoga
I nevolnog ljudi čina.

Kak sad pred Boga stati?

Al gle milosti prevelike
Za nevolne grehe naše
Jezuš za oprost Oca moli.

On prašča! Prašča!
Za žrtvu na Križu
Krvnikem svojem
Osvetu ne išče,
Prašča!

Nam pak Nadu i molitvu
Pred nas polaže
Da nam života
Jedinu luč kaže.

Vu tem hudog trpljenja
Grobu
Mir našega otkupljenja
Počiva
I svetlo, Božjeg lica dar!

Molitve, Molitve
Nameste greha
I napake zla.
Jezuša glas poručuje
Moliti, oprost moliti.

Molitve pokoru
Nam je vsakom v srce deti
I dobra činiti.
V tem je jedina
Utjeha i duše spas!

Onkrat gda nam
Z kmice, v duše
Svetle se pokaže,
Otec Bog k nam dohaja,
Kak sunce gda
Zorju osvedočuje.

I Mir i Ljubav največu
Poručuje za života sreću.

Tajna Groba Svetog
Još tu je.
Pred njim vekovečne
Molitve goreče treptiju
Za utehu patnika, nemočnoga
I siromaka.

Goriju za ranjenu dušu.
Treptiju
Bogu kaj je Ljubav sam.

Al za spas Križ nam je dan!

Človeku je jedine znati
Sudu je svakomu
Pred Boga stati,
Svetlu Njegvem dušu predati.

Poema napisana za potrebe oratorija, koji je uglazbio prof. Josip Magdić, povodom obilježavanja 800 godina Resnika (1214.-2014.)

Tihomir HORVAT*

Pisma Bogu

- katka priča

Svibanjsko je jutro Matiji Brzici započelo znakovito. Probudio ga je jednolik zvuk grebanja golubinjih čaporaka po limenu doprozorniku. Otvorio je kapke i sanjivo uronio u jutro. Još maglovite svijesti, negdje između zaborava snova koji su ga dopratili u dan i jasnog kuckanja peta brzih hitača na posao, Matija izreče svoju molitvu i zahvali za novi dan. Pogleda na noćni ormarić gdje su stajala dva drvena okvira sa slikama i zaželi dobro jutro svojim curama, kćeri i ženi. Sa zida gledao ga je Raspeti u nijemom razumijevanju Matijine vjere i predanosti.

Ustao je, obavio kupaonicu i pripremio se za vježbanje. Već neko vrijeme Matija vježba. Živeći udovački život u podršci prijatelja, Matija je u nekom neodređenom vremenu, nalik mijeni ljeta i jeseni, začuđeno

* Tihomir HORVAT, rođen je u Zagrebu 3. rujna 1946. Osnovnu školu i gimnaziju završio je u Zagrebu, gdje je započeo i svoju potragu za izazovima znanosti na Farmaceustko-biokemijskom fakultetu. Diplomirao je 1971., zaposlio se, te sljedećih tridesetak godina radio kao kemičar-analitičar u laboratorijima, te putovao Hrvatskom i svijetom kontrolirajući kakvoću robe u uvozu i izvozu itd. Svoju prvu priču objavio je 1974. u „Večernjem listu". Zaredale su kratke priče za djecu i odrasle, romani za djecu, scenski igrokazi, radioigre za velike i male, radiopriče za djecu, popularno znanstveni članci vezani uz ekologiju i prirodu, scenariji za televiziju itd. Surađivao je s Hrvatskom televizijom gdje je za redakciju Dječjeg i obrazovnog programa napisao niz scenarija na temu biljnog i životinjskog svijeta, narodnih običaja i života. Horvatove dramske igre uprizorila su sljedeća kazališta: Velikogoričko amatersko kazalište, Muzička omladina Hrvatske i Teatar Žar ptica. Objavljivao je u novinama i časopisima: Večernji list, Start, Republika, Vikend, Arena, Mila, Hrvatsko slovo, Marulić, dječji časopisi Galeb, Smib, Modra Lasta... Od 2002. godine član je Društva hrvatskih književnika. Živi i uživa mirovinu u Krušaku, kraj Velike Bune.

zamijetio kako su mu se prijatelji promijenili. Na pragu treće životne dobi, prestali su održavati tijelo i predali se ogorčenim razgovorima o globalnoj ekonomskoj krizi, neoliberalizmu i ulasku u Europsku zajednicu. Iznašao je svoju potrebnu iskru snage i razumijevanja i odlučio se posvetiti sebi. Bože, molio je usrdno Matija, daj da vrijeme koje si mi namijenio, dočekam zdrav, čio i bistra uma...

I tako pripremivši se duhovno, Matija otvori jedno krilo prozora, dade golubovima njihov zrnati doručak, pa se, kao metlom, izmahne pogledom duž Tkalčićeve. Odjeća prolaznika otkrije mu što je najbolje odjenuti. Ipak još provjeri nebo, a onda klizne pogledom na kuću preko puta, kako to čini već godinama i zaustavi pogled na Diabolitu. On i Diabolito u nijemoj jutarnjoj igri očima. Nimalo bezazleno, znao je Matija, gledajući demonove oči, bez sjaja, šiljate uši i usta razjapljena u bolu. "Što je?" Matija će Diabolitu. "Ne želiš im predati školjku?" Među Diabolitovim ušima smjestila se ukradena školjka svetog Jakova koje se demon dočepao, a dva vodenkonja s lijeve i desne strane nasrtala su na Diabolita, ne bi li je vratili... Ali, Matiji se nešto učinilo čudnim. Uzeo je naočale i vratio pogled na demona. Vidiš ti to...zanimljivo... zanimljivo... Demonova usta, godinama ukočena s bolnom grimasom, činila su se kao da su se pomakla, istegnula u jedva primjetljiv osmijeh. Je li se on to meni osmjehuje, lecnuo se Matija. "Što je, beštijo, svidjelo bi ti se malo moje tijelo zaposjesti i njime obići grad?" protisne Matija za sebe. "Nisi se dovoljno nagledao moje patnje kroz ovaj prozor? Još nije moje vrijeme, ti, glasniče Zlog!"

Matija se othrva neljudskim očima, unese pogled u sobu, klizne preko raspela i inatljivo se prihvati vježbanja. Rastezao se, čineći usporene i duboke udahe i izdahe, ali mu je svijest, umjesto da prati dah, trčkarala kao pauk po pročelju kuće preko puta. Bit će da je kiša, godinama umivajući demonovo lice, saprala demonov lik, pa su usta poprimila tu sjenu osmijeha. Beštija jedna, lepršale su Matijine misli na uzdasima i izdasima poput jata uznemirenih leptira, smješkao se on to meni ili ne, nije ugodno. Ma, upoznao je on njega i njegovu bratiju iz bestijarija, razmještene po fasadama i pod vijencima pročelja zgrada. Šutljiv i neuočljiv panteon tame odavna je nadzirao ovaj grad. Tiha u svakodnevici, nevid-

ljiva borba Dobra i Zla izmicala je malenima, stanovnicima grada, pred nosom. Neupućeni i neprobuđeni, s pogledom i nosom zaoranim u pločnik, prevrtali su svoje brige, kredite, besposlicu, boleštine i nisu marili za višu duhovnu stvarnost i iskru Golgotskog misterija koja im je trebala pokazati Put. Ne razumješe ni Diabolita, ni Zmaja, ni Sfingu, niti Grgulja, a ponajmanje simboliku one mramorno metalne nagrde Svevidećeg, pokraj Lisinskog, kojom je grad obilježen. I zagrabljen. Bitku su dobili... ali ne i rat...

Matija nekako vrati misao na vježbanje, pa ga dovrši, otuširа se i opremljen termosicom s mješavinom travarskog čarobnjaka s Dolca, pozdravi kćer i ženu na noćnom ormariću i uputi se u novi dan.

Prije nego je nestao među sretnicima koji imaju posao, kratko se osvrnuo. Je li to Diabolito baš njega gleda među prolaznicima? Ma, što mi to navješćuje taj predstavnik Zla, pitao se Matija. Žurna koraka, naslućujući da će mu ovo jutro nešto donijeti, nestao je prema Trgu...

Na radnom mjestu, u pošti u Branimirovoj, dočekalo ga je omanje brdo nerazvrstanih pisama. Natočio si je šalicu onog biljnog uratka s Dolca za koji mu travar reče da je rađen baš za njega. "To vam neće biti gruba farmaceutska smjesa, gospodine", rekao mu je čovjek naglaskom Goranina, "Ovo će biti fitokompozicija samo za vas, prema vašoj duši i duhu!" Rekavši to, taj nasmijani znalac bilja odmaknuo se od Matije, odmjerio mu oči i tijelo kao što slikar procijeni osobu prije nego započne skicu, pa je rukama magično krenuo iznad svojih trava kao da su to boje u koje umače kist, uzeo bi tu travku, tamo dvije, ondje prstovet i učas Matiji napunio papirnatu vrećicu. "Jedan prstovet na šalicu vruće vode...", otpravio ga je čovjek, a Matija je kasnije bio začuđen kako je prihvatio taj pripravak bez sumnji i primisli. A bijaše zaista dobar, jer su nesanice i snomorice, koje su mu do nedavno izjedale noć, netragom nestale.

Matija je srknuo čaj, razmijenio s kolegama jutarnje kurtoazije, a onda se sasvim razbuđen, glavačke bacio u gomilu pisama svoga rajona koju je trebalo iščijati i razvrstati po ulicama. Izvježbani godinama, Matijini prsti i oči zaigrali su grafološku koreografiju raspoznavanja rukopisa, adresa, prezimena... Omotnice su jedva čujno šuškale, slično igračim

kartama u rukama vješta mađioničara. Matijine osjetljive jagodice, kroz omotnice su nestvarno hvatale putujuće osjećaje...sreća...radost... pa rođenje... hm, smrt? Tuga... svadba... ljubav, rođenje... Palmotićeva... Petrinjska... Novak, Horvat, Brezovečki... Za Boga... Srzić... Za Boga?! Matija zaustavi prste, vrati bijelu omotnicu i ogleda je. Bez adrese pošiljatelja. Hm... Otpije gutljaj čaja i još jednom provjeri omotnicu. Kitnjastim rukopisom, gotovo kaligrafski, crnom je tintom pisalo "Za Boga". Matiji je tek sada zapelo za oko veliko slovo "Z" s kojega su se otkidale vitice, nalik vriježama. U radnom vijeku Matija se susretao sa svakojakim pismima. I onim, djetinjim rukopisom naslovljenim na rodu, ili Isuseka, ili Djeda Mraza, ili na nepoznate ljepotice egzotičnih imena, kojima zbog nedostatka adrese ljubav nikada neće biti isporučena. Ali, ovo pismo... ovo je pismo bilo naslovljeno na najvišeg adresanta... No, bez obzira na adresanta u ovom gustom, ili onom duhovnom svijetu, pošta je imala službeni postupak za takve slučajeve: pisma bez adrese, ukoliko nije bilo adrese pošiljatelja, izdvajala su se na stranu i potom zapisnički uništavala. E, sad... hajd' ti uništi pismo koje treba biti isporučeno Njemu! S takvim se pismom Matija još nije susreo. Je li to pismo ono što mu je Diabolito osmijehom navjestio? Žeravica koja će mu peći savjest osobne odluke? Odbaci li ga i prepusti uništenju, tuđe će osjećaje preuzeti na sebe, bili oni zamolba vapijućeg ili blagoslov zahvale... Tuđe su misli namijenjene Njemu, ali... kako do Njega? Zadrži li pismo, morat će ga i isporučiti, ma što god to značilo. Pronaći Boga i njegovu otajstvenu adresu na koju stiže sav jad i tuga i sva sreća i radost ljudskog roda... I isporučiti mu pismo! Eh...

Znakoviti jutarnji osmijeh demona dobio je pojašnjenje u ovom vaganju savjesti službe, vjerovanja i suosjećanja. Jer, Matijine su jagodice šetale po pismu, osluškujući uzbuđeno, kao miš po slanini. A iz pisma u jagodice stala mu se uvlačiti tuga, drača što se korjenčićima uvlači u živac - kamen, dok ga ne proraste. Matija ispusti pismo, uhvativši sebe kako otresa prste, tu razdiruću tugu što ju je očutio, tugu koja je jedina sposobna prisiliti očajnika da posegne i za onim činom od posljednjih, u čije čudo najmanje vjeruje.

Matija se osvrne. Zauzeti svojim gomilama, kolege su vještinom starih poštarskih znalaca radili automatizmom, pustivši svakodnevicu i brige da lebde povrh njihovih gomila. Povremeno bi se oglasili, izvikujući rijetka začudna prezimena koja su uvrstili u svoje oklade tražeći najneobičnije. Matija neopažen ubaci pismo u svoju torbu. Nije još domislio što će s njim, ali jedino što mu je izranjalo u uznemirenim mislima, bilo je da ga ne smije olako odbaciti u onu kutiju pisama osuđenih na spaljivanje. Nagledao se on tih lomača i svaki put kad bi plameni jezici palucnuli po omotnicama, činilo mu se da se iz njih izvlače i grče u kriku *otvarene* misli i osjećaji, njihovi sadržaji nedosanjani i plamenom abortirani. Osim toga, sada mu se potkornjak-znatiželjnik ugrebao u duh rujući i grickajući mu savjest... O čemu piše taj čovjek? I zašto se on, Matija, nikada nije sjetio toga, pisati Bogu, nego je svoju tugu i jad okamenio u koljenima, godinama gladeći klecala i kamene podove hrama Božjega...

Ostatak dana Matija je proveo gurajući vrijeme na uredskom zidnom satu. Diabolitov osmijeh i otuđeno pismo lepršali su oko njega nalik šišmišima u premalom prostoru. Odjurio je kući preskočivši piće s prijateljima. Kada se domogao Tkalčićeve, zapleo je nosom u brze koracke i fuge granitnih ploča, uvjeren da ga ona beštija prati pogledom i da vidi kroz njegovu torbu. "Kamo si naumio s tim pismom, Matija?" trčkaralo mu pitanje ususret, skakutalo oko njega kao štene i grickalo mu savjest. Prije nego li je zamakao u kućnu vežu, krajičkom oka uhvatio je Diabolitov osmijeh istegnut u znatiželjnu zluradost.

Cijelo poslije podne Matija se vrtio oko pisma. Odložio ga je na stolić sa svojim omiljenim knjigama, uz fotelju u kojoj čita i počiva. U njoj sabire život, slaže i preslaguje uspomene, lijepi buduće slike i planove odležanim, zrelim sjećanjima koja vežu bolje od svaka ljepila. Ushodao se oko pisma gomilajući pitanja koja je usrdno odlagao pod stopala Raspetoga na zidu, iščekujući naputak i oprost za namjeru, koju je nevino preoblačio u bezazlenu znatiželju i čuđenje neobičnim adresantom. Već se i Tkalčićeva ispunila noćnim životom, kad je Matija pomirio znatiželju, savjest i hrabrost. Izrekao je "za svaki slučaj-molitvu", sjeo u fotelju, stavio naočale i pažljivo odlijepio omotnicu, ne oštetivši je. Zastade iznenađen rukopisom i brojem listova...

"Dragi Bože," čitao je Matija, "molim te, ne zamjeri, nikada nisam pisao ovakvo pismo. Zapravo i ne znam kako se to tebi piše, kako da te oslovim, a iskreno, niti ti adresu znam. No, kažu mi prijatelji koji vjeruju u tebe, neka ti jednostavno pišem, kao starom znancu, prijatelju, a ja baš i ne mogu reći da smo znanci, ponajmanje prijatelji. Jer sam, eto, nevjernik, što ti sigurno znaš, ako si, kako mi rekoše, sveznajući i svevideći. Tako su me odgojili. Takav sam i odrastao. Ako postojiš, sigurno se sada pitaš zašto ti onda pišem, kad ne vjerujem u tebe... Eh, kad bih ja imao sve odgovore... Ne znam, uvjerili su me da trebam. Ali znam da si mi ti zadnja slamka za koju bih se mogao uhvatiti. Nakon svega što sam pokušao nije mi preostalo ni jedno drugo rješenje, ili osoba koja bi mi mogla pomoći... valjda... Sada, dok ti pišem, dolazi mi misao kojom me prijatelj želi uvjeriti u tvoje postojanje. A kaže "Radije bih živio cijeli život vjerujući u Boga, pa kad umrem saznam da ga nema, nego da provedem život ne vjerujući u Boga, pa kad umrem saznam da ga ima." I tako sam prihvatio savjet prijatelja i rekoh sebi, vjerovat ću iskreno, potruditi se i predati, makar koliko je vremena potrebno da ti napišem ovo pismo. Pa što bude... po tvojoj volji, a ti mi, molim te, ne zamjeri...

A ono što me tišti i izjeda je... imamo sina, žena i ja, jedinca, no to ti sigurno znaš. Voljeli ga, obožavali, ja ga kupao malenog do druge godine, znaš, a imam poveliku ruku, pa bi mi se on, onako mići, utijelio u ruku kao biser u školjku. Bio je pametan, ali osjetljiv kao leptirovo krilo. Trudili smo se oko njega kako i koliko smo znali. Ne uči se u školi kako se odgaja dijete, a ni neke mudrosti ne bijaše u roditelja toga doba. Pada mi napamet kako smo svi mi žrtve žrtava, jer, učili smo o ratovima i bitkama, Rimu i znamenitim ljudima, ali nitko nas nije učio kako dati bezuvjetnu ljubav kad ti dijete skrene u drogu, a kuća se pretvori u pakao... ne znam kada se to zbilo, u kojem je to trenutku života naš sin posrnuo u začarani krug igle, prijatelja ovisnika, zatvora, a žena i ja krenuli labirintom potrage za odgovorima, hodočastili psihijatre, psihologe, udruge roditelja djece ovisnika... Naslušali smo se tuđe tuge i jada, a svoju nismo riješili... Sin nije želio ići u komunu, žena ga nije dala van iz kuće, da padne, da ostane sam i bespomoćan, pa da onda s dna, suočen sa sobom, zaište pomoć komune... i izliječi se od te pošasti... Dragi Bo-

že, on ti je sada navršio 35 godina... Eto, pišem ti predano po prvi puta i vjerujem da mu ti možeš pomoći, ti koji si sveznajući i svevideći. Ako je tome tako, uvjeren sam onda da imaš i drugoga i većeg posla u ovom Svemiru. A sigurno i onih duša koje su ti bez sumnje služile i častile te u vjeri cijeli život. Ali, molim te, iskreno te molim, ne za sebe, nego za naše izgubljeno dijete.... budi, Bože, milostiv, osluhni dubinu tuge i patnju nas roditelja i svrni pogled na našeg sina.... Dotakni ga... makar malim prstom, ili kako to ti već činiš i izvuci ga iz pakla droge i tableta... Eto, samo sam te to htio zamoliti, Bože, ako nije previše... I hvala ti što si me saslušao! Dinko."

Tišina progutala i prostor i vrijeme. Matija nestao u fotelji poput odbačena kućnog ogrtača. Iskrenost obraćanja ovog čovjeka ukrotila mu misli, satjerala ih u kut svijesti gdje je izmirio moralnost spašavanja pisma sa svojom znatiželjom vjernika koji svoj križ primjerava tuđem, ne bi li odmjerio patnju... Matija pogleda na sat. Učas se obuče i s pismom izjuri iz stana. Gotovo je protrčao kroz ulicu, ne mareći za Diabolitov pogled. Znao je kome je pismo namijenjeno, a iskrenost predanja tog čovjeka, označila mu i mjesto gdje pismo treba biti dostavljeno.

Večernja misa u crkvi bijaše završena. Posljednji su vjernici napuštali hram Božji. Matija uđe, prekriži se i skrene zidu hrama gdje je bilo pričvršćeno veliko raspelo. Osvrne se. U klupama poneki zaostali, od onih kojima euharistija nije bila dovoljna za njihove nakane. Tihi se mrmor otkidao s njihovih usana, uzdižući se pod svod u nadi i mirisu tamjana. Matija se smjesti na klecalu pod križom. Zagledao se u zjene Raspetoga i zamolio ga da usliši vapaj toga čovjeka, Dinka. Presavinuo je pažljivo pismo i s iskrenom predanošću, neopazice ga ugurao između zida i golgotskog drva.

Pismo je stiglo na svoju adresu...

Matija je nastavio živjeti svakodnevicu. Ljeto je zamijenila jesen, a nju zima i božićni štandovi u Tkalčićevoj. Jutarnje vježbe i osobna igra s Diabolitom nastavljeni su. "Što je? Bilo bi ti drago da pismo nije stiglo kamo treba, ha?" lebdjele su neizrečene misli među njima. "Reci mi što je pisalo, ispuniti ću ti bilo koju želju!" "Ja imam jednu želju, ali ti si zadnji od koga bih je tražio, ha, ha...!"

Mjesecima kasnije, Matija će se sjećati, došao je na posao, iskapio brzopotezno adventsko piće s dečkima i navalio na svoju gomilu omotnica, čestitki i razglednica. Zapeo je tada za nogu stola, gomila se zatresla i iz nje se otkinula bijela omotnica, kao što pero otpadne ptici, i kliznula pred skamenjenog Matiju. "Za Boga", čitao je Matija, a drhtaj mu prođe tijelom. Da, bijaše to Dinkovo pismo, bio je uvjeren, to su njegove vitice na slovu "Z"... Prošao je prstima po pismu, a ovi... osjetiše radost...ushit? E, pa sad ti budi moralan, poštuj službu i tuđu intimu, borio se Matija sa znatiželjom koja ga je razdirala. Uostalom, on je i sudionik, spasio je pismo od plamena i zaborava, dostavio ga i ispratio osobnom molitvom. Doslovce se ovjesio o kazaljku službenog sata, izgarajući do pauze. Izjurio je bez riječi, pred začuđenim pogledima prijatelja i nestao u obližnjem kafiću. Našao je mir u izdvojenom odjeljku i isključio se od zadimljenog svijeta. Otvorio je omotnicu.

"Dragi Bože...", čitao je Matija, "ne znam kojim su to putom moja i ženina tuga i patnja došle do tebe i naš vapaj da nam spasiš sina, ali, eto, istim ti se putom opet javljam. Ne znam niti kako bih ti zahvalio, Bože, ali, naš sin se izvukao iz pakla droge. Žena i ja ne možemo si to razjasniti, ali, on je prije par mjeseci doživio neku katarzu, neko pročišćenje, sjeo u prvi autobus za Međugorje i tamo isplakao svoju tugu i jad. Jedan je dan došao kući i majku i mene zamolio za oprost! Dragi Bože, ja ne poznajem tvoje pute, ne znam kako si ga ti i čime dotakao i kako to ti činiš čuda ozdravljenja, ali moja žena i ja beskrajno smo ti zahvalni na tom daru...".

Matija otkine pogled s pisma i kroz plavičastu, duhansku izmaglicu zabaci ga poput plovka na tok svakodnevice s onu stranu izloga. Misli mu bijahu zdvojne. Eto, vani ljude nosi tok života, nesvjesne bljeskova iz duhovnog svijeta koji se svakodnevno događaju, neprimjetni većini očiju, a on, ovdje, svjedok je upravo takvog događaja koji nam pokazuje put...

Vratio se na posao i proveo ostatak radnog vremena skrivajući i od sebe i od Boga misao koja ga nezaustavljivo plavila, kako opet svoj križ primjerava tuđem, mjerkajući sada količinu dobivena blagoslova. Znao je sad kamo će s pismom, ali mu se u srce uljezilo njegovo osobno pita-

nje. I znao je da neće pronaći svoj mir koji je toliko tražio, sve dok ne dobije samo svoj odgovor.

Otišao je kući, još jednom sakrivši Dinkovo pismo. Nije mu se dalo gubiti vrijeme na ručak. Sjeo je za radni stolić, izvadio pribor za pisanje i zagledao se u kuću preko puta.

"Što si nakanio?" pitalo ga je zasnježeno Diabolitovo lice. "Zar misliš da će ti Bog pomoći? Ha, ha, ha..."

Matija zaguši misao, uzme nalivpero i započne pisati...

"Dragi Bože, ja znam da ti je poznato što sam učinio s pismom tog čovjeka, Dinka. I da su ti poznati naši životi. Oduvijek sam bio vjernik, Oče i smjerno sam pohodio tvoj hram, častеći sve blagdane. I kad mi je najteže bilo, na koljenima sam ponizno molio tvoj blagoslov. Vidiš, Oče moj, ne zamjeri mi na mojim mislima, meni je zaista drago da si ti uslišao zamolbu tih roditelja, Dinka i njegove žene. I iskreno sam sretan što si im spasio sina. Zaista to mislim! Ali, dopusti mi, u mome neznanju srce mi izjeda jedno pitanje. Odista, molim te ne zamjeri mi na tome, ali, taj čovjek koji ti se prvi puta obratio i zamolio spas sina, njemu si podario blagoslov ozdravljenja, a ja, Bože, koji sam vjernik i koji sam toliko vremena proveo na koljenima, u molitvi, u vapaju za svoju kćer koja je isto tako zaglavila u paklu droge, nju si uzeo k sebi... a i njezinu majku, kojoj je jednostavno srce puklo od tuge i bola. I ostavio si me samog...

Eto, Oče moj, malen sam ja pod zvijezdama, a muče me velika pitanja. Skrušeno te molim, ne zamjeri mi ako sam se u srcu ogriješio o tvoje nakane. Ipak... imam samo jednu želju. Volio bih, makar na trenutak, još jednom vidjeti svoju kćer, porazgovarati s njom, onako, dok su joj još duh i duša bili čisti, nedotaknuti drogom. Znam da to nije moguće, ona je sada u tvojim rukama, ali, morao sam ti to reći..."

Matija dovrši pismo, stavi ga u omotnicu i napiše "Za Boga". Uzme Dinkovo i svoje pismo i uputi se u crkvu. Kao i prethodni put, na klecalu je izrekao molitvu i zahvalu, a onda, osvrnuvši se na vjernike, ugura iza križa nova dva pisma, uz ono prvo...

Samo je Raspeti s križa nijemo pratio Matijinu molitvu i neobičnu isporuku pisama. Voštanica pod križem znakovito je zacvrčala izbacivši

iskričavu svjetlost u zjenice Krista koje su sjajem ispratile Matiju iz hrama.

Vratio se u stan otklanjajući od sebe tugu, zdvojnost i Diabolitov pogled koji su rojevi snježnih pahulja mijenjali iz časa u čas. S noćnog ormarića uzeo je okvirić s kćerkinom slikom. Sjeo je u fotelju, pogledavao čas sliku, čas vani nevrijeme. Vani je bjesnila mećava. Vihor se u naletima igrao oblacima krupnih pahulja razbacujući ih obijesno, dok se svjetlo uličnе rasvjete lomilo na njima. Mirijade blistaca nečujno su ulebdjele u Matijinu sobu zaigravši svoj svjetlosni ples oko njega i tiho i drhturavo gasnule na stropu i zidovima sobe. Matija se zagledao u amajliju oko kćerina vrata. Darovao joj je za maturu, s njom je i otišla. Odložio je sliku i potonuo u fotelju. Blistaci su se poigrali njegovim zjenama i ostali zarobljeni s onu stranu kapaka koji su se polako zaklopili, otežali od umora i sjete...

Plavetni leptirići... javila se Matijina svijest... da, to su plavetni leptirići... I krenuo je za njima prema svjetlu. Mećave je nestalo, primijetio je, ni vjetra više nije bilo, niti Dijabolitova lika koji mu je nešto uzaludno pokušavao doviknuti, ali su mu naleti pahulja zatvarali usta...

Osunčana livada s otocima poljskog cvijeća...? Ta, gdje sam?, osvrtala se Matijina svijest... sanjam li? Onda ugleda priliku kako korača prema njemu, zagrljena svjetlom. Zadrhti od slutnje. Iz svjetla izroni nasmijani lik mlade djevojke.

- Ana? – zajeca Matija – Dijete moje...

- Tata... - prišla mu je djevojka i zagrlila ga – Molim te... molim te, oprosti mi... oprosti mi...

- Dijete moje... - Matija je žedno grlio kćer – tebi je oprošteno još kada si se rodila...

- O, tata moj dragi...

- Ali...ovo... - osvrnuo se Matija – gdje smo to mi?

- Pusti sad... jednom ćeš znati... Kako si ti, tata?

- Ja... što da ti kažem... s tobom mi je otišla radost...

- Žao mi je zbog mnogo stvari što sam učinila, povrijedila vas.. Ali, u tim trenutcima ja drugačije nisam znala...

- Nemoj sada o tome... Sve je u redu, zlato... Oprošteno i otpušteno... Volim te i vječno ću te voljeti...

- O, dobri moj... - djevojka zagrli Matiju. Skinula je s vrata amajliju i stavila mu u ruke. – Idem sad...

- Zar već...

- Uvijek si u mome srcu, tata...uvijek si u mome srcu, tata...uvijek...

- Ana...dijete...?!

Svjetlost je prigrlila djevojčin lik i ponijela ga sobom...

- Ana? Ana?!

Prenuo ga je uzvik vlastita glasa. Ana??!! Što je to bilo? Matija otvori oči. Kako stvaran san... kao da je... Pogled mu spuzne niz tijelo i zaustavi se na rukama u kojima se smirila zlatna amajlija. "O, Bože moj...!" šapne Matija.

Tek minule slike pritisle Matijina ramena, život je ispraznio svoj dio bola i gorčine na to biće zgureno u fotelji i blagoslovilo ga grčevitim, pročišćujućim plačem...

S onu stranu prozora vrijeme se napokon smirilo. Vjetar je posustao i tišina je ispunila ulicu. Na pročelju kuće preko puta studen i led oteli su Diabolitovu školjku svetog Jakova. Ležala je sada na pločniku razbijena u komadiće, a njegova usta zamrzla su se u nemoćnom urliku bijesa ...

Tihomir HORVAT

Viđenje anđela na Trgu bana Jelačića

- katka priča

Razmiljeli se ljudi Trgom poput guštera na ugrijanom suhozidu. Veljačko sunce probilo oblake, grije dežurno gerijatrijsko društvo ispod banova konja. Iz Harmice ide mlada žena, otežale vrećice s namirnicama vuku je k tlu. Povremeno zastane, odmori ruke i proguta psovku da je ne čuje kći koja tapka uz nju. Inatljiva sunčeva zraka pohrvala se s natmurenom oblačinom, kliznula do banova konja i na ostatcima snijega zaigrala mirijadom blistaca.

- Vidi, mama! Anđeo!

- Klara, ne davi me glupostima! – otpuhne majka.

Djevojčica zabrza za majkom osvrćući se na bana. Sustigne majku i povuče je za kaput.

- Mama, vidi! Gleda nas!

- Klara! – uskuhala je majka, stala i okrenula se. – Zaustaviš li me još jednom, dobit ćeš pljusku! Jasno?

- Ali, mama, anđeo! Gleda u nas!!

- Klara!! Ne iskušavaj moje strpljenje! Anđeli ne postoje!

Puc! Popusti vrećica i cjelokupan sadržaj istovari se na Trg.

- Evo sad, na! – popustili i majčini živci.

Čučnula je, iz torbice izvadila rezervnu vrećicu i počela skupljati namirnice.

- Goo-spođo, doo-pustite da pomognem – nad namirnicama zaturao crveni nos i lice raspucalih kapilara. Ustajali dah pelinkovca uvukao se mladoj ženi u nos.

- Pustite to, prođite dalje, mogu i sama.

- O! Gospođa je feminis-kinja! Ne trebaju joj kavaliri!

- Čujte, gospodine... – zausti žena, uzme jogurt iz ruku teturavoga i ubaci ga u torbu – okanite me se!

- No, dobro...dobro. A ti, zlato? Kaj ne pomogneš mamici? U kaj si se zaa-gledala?

- U anđela! Gore, na konju – Klara upre prstom. – Vidiš?

- To ti je naa-š ban! - teturavi pogladi djevojčicu po glavi.

- Ne dirajte mi dijete! – skoči majka i povuče teturavoga.

On nagazi na zaleđenu kocku, zalamata rukama i složi se na tlo preko vrećica s namirnicama.

- Majmune pijani! – drekne žena i pokuša podići čovjeka sa svojih vrećica.

- Zaboga, što to činite čovjeku? – pojavila se niotkud časna sestra, sagnula se i podigla teturavoga. Krist na lančiću oko njezina vrata skliznuo je na prsa teturavoga, a on, onako omamljen od pada i pelinkovca, ugleda raspeto tijelo na sebi, pa se petljajući rukama nemušto prekriži.

- Što sam mu ja učinila?! Pa vidite da mi je uništio robu!

- Ali, vi ste ga povukli, gospođo, vidjela sam – časna je nekako osovila teturavoga na noge.

- Ja... – pribrao se sad i teturavi – ja sam sam' pogladil djevojčicu, jer mi je pokazala anđela.

- Anđela? Dijete je vidjelo anđela? Gdje si ga vidjela, zlato?

- Hoćete li vi ostaviti moje dijete na miru?! – majka je uhvatila dijete za ruku i pokušala ga povući k sebi. – Kakvi anđeli? Kakve su to gluposti?

- Tamo! Još je tu! – Klara pokaže prstom.

Pljus! Zapraćaka se pljuska na djetetovu obrazu.

- Što sam ti ja kazala za anđela?! – mlada žena počela je gubiti kontrolu.

- O, Bože moj! – časna se prekriži. – Ta, što vam je dijete krivo ako je vidjelo anđela?!

- Kaj je mala vidjela anđela? Gdje, curica?! – izronila sad i lopata i zabundana glava čistača snijega.

- Pa što je vama, ljudi?! – bjesni mlada majka strijeljajući očima lopatu, teturavoga i časnu. – Kakvi anđeli? Ostavite nas ili ću pozvati policiju!

Dijete pogleda majku, ali je ono što je ugledala bilo jače, i ona opet upre prstom.

- Tamo. Eno ga, i sad gleda u mene!

- Hoćeš li me prestati gnjaviti glupostima??!! – zavrišti majka i potegne dijete par puta amo - tamo.

- Ali, gospođo, nemojte – priskočila je časna, pokušavajući zaštititi dijete.

- Feminis-kica.. – teturavi otpuhne otrovni dah pelinkovca u majku.

- Ne prilazite! – Zadere se žena, pa čučne, povuče Klaru k tlu. – I ti! Pomozi mi to skupiti!

- Hej, ljudi!!! – poskoči lopata i zabundana glava raspe rečenicu uokolo, poput soli kojom je posipavao granitne kocke – Dijete je vidjelo anđela! Dijete je vidjelo anđela!!!

Još se povik nije izgubio u cviljenju tramvajskih kotača, učas se oko majke i djeteta stvori gomilica znatiželjnika. Ona gerijatrijska klapa napusti bana i stopi se s ostalim znatiželjnicima.

Anđela? Netko je vidio anđela? A gdje? Tam'! Zalepršale su riječi nad glavama okupljenih, poput promrzlih sjenica. U gomili majka čuči na tlu, prebire robu i tihe psovke, pokušava spasiti što se spasiti dade.

- Dakle, djevojčica je vidjela anđela? A gdje to? – izdvoji se gospodin profesor i kretnjom tijela naglasi svoju učenost.

- Tam! – lopata ispruži prst.

- Je! Gore na konju!– potvrdi teturavi. – I meni je pokazala.

Dvadesetak pari uzdignutih obrva okrene se Klari. Dijete na tlu šuti, majčina pljuska još grije obraz, pa šutke uzima stvari i dodaje majci.

- Glupost! – osvrće se gospon profesor. – Anđeli ne postoje!

- Konačno glas razuma – progunđa majka s tla.

- Neka vam Bog pomogne – dobaci časna i prekriži se.

- A kaj vi ateisti znate o anđelima? – ohrabrila se penzionerka u lisičjoj bundi. – Ak' je dijete vidjelo anđela, onda je vidjelo! Je l' tak, dušo? Gdje si ga vidjela?

Mlada žena izgubila je i snagu i volju. Rezignirano je uronila u svoje namirnice tražeći spas. Djevojčica osjeti majčinu predaju pa skoči i šutke ispruži prst. Gomila se razdvoji, pogledi poletješe prema banu, riječi se

porječkaju. A gdje je? Eno, ono što svijetli, tamo na konju. Glupanduro, pa to je odbljesak sunca na sablji! Ma, ovaj nas zafrkava! Gledajte!! Tamo! Vidim ga! Vidim!! Ma, gdje??!!

- A što vidite? – oglasi se čovjek s bijelim štapom.

- Kako što? Pa, anđela? Ha, ha, ha! – napuhao se profesor.

- Ako je dijete kazalo da ga je vidjelo, ja mu vjerujem! – stala je časna uz lisičju bundu bacajući izazov profesoru.

- Ljudi!!! – viče lopata i izmahuje rukom – Vidim ga!

- Aaa... – ote se dah gomili koja raste.

Odjednom, pogurala se tjelesa, vratovi istegnuli. Bezazlena se znatiželja izrodila u čvrstu nakanu da se ugrabi za se makar treptaj ukazanja. Čudni duhovi zaigrali kolo ponad gomile. Teturavi se pogurao uz lopatu i teško očepio nogom čizmicu gospona profesora. Ovaj bolno jaukne, odskoči i sruši lisičju bundu, koja u padu povuče i časnu za sobom. Profesor ne trepne, odalami teturavome šamarčinu, a lopata uz divlji poklič svojom alatkom mrkne profesora po glavi. Jauk profesora ispuni gomilu, crvene kapljice obojaše led. Student uzmahnuo teškim udžbenikom, ali se lopata izmaknuo. Knjižurina završi na nosu slijepca! Krv špricnu iz rascopana nosa. "Sunce ti tvoje! Slijepca tučeš!" drekne jedan od gerontološke ekipe, pa s ostalima dograbi studenta. Zaljuljala se gomila, šake razmahale, torbice vitlaju zrakom, crvene kapljice bojaju zaleđeni Trg. Na prsima časne Raspeti na lančiću zaplesao bespomoćno zrakom. Mlada žena uspjela se nekako podići. Stampedo raspomamljenih izgazio je ostatke namirnica. Osvrnula se i vrisnula. Klaru je progutala gomila. Majčin vrisak natjera golubove u bjesomučni let, a gomila se nekako razbije i otkri dijete koje je upravo zakoračilo na tračnice. Baš pred tramvaj iz Jurišićeve! Mlada žena ispusti očajnički krik, a strava ledenim dahom sledi gomilu!

I tada se dogodilo! Čovjek! Mladić! Niotkuda se pojavio, bacio se pred tramvaj i dohvatio dijete! Ljudi zamrli u muku. Činila se vječnost dok tramvaj protutnji. Onda ugledaju. Dijete, stoji na drugoj strani pruge, samo, neozlijeđeno! Majka prišla klecavih nogu, obgrlila dijete i slomila se u teškom, grčevitom plaču. Konačno se netko sjetio i mladića. Ljudi se ogledavaju. Prasak podnevnog topa s Lotrščaka prekinuo je prepirke je li mladić imao smeđu ili plavu jaknu, i vratio ljude u dan. Raspršili su se Trgom pod lepetom preplašenih golubova koji su se vinuli uvis i nestali u blještavilu sunca.

Robert BRALIĆ*

Pjesme

Dok sam promatrao crveni Mjesec

Dok sam promatrao crveni Mjesec nad morem...
Morem koje ubilački jako tješi,
tješi duše, duše umrlih mornara...
I stajao sam pored mora i promatrao užas Ivanove Apokalipse,
i razmišljao o tješiteljskoj snazi koju more ima...
Gledao sam u crveni Mjesec,
Mjesec koji je naricao,
Mjesec koji je nagovještavao Apokalipsu...
I kao da se neki užas spustio na more...
I samo more kao da je znalo za snagu crvenog Mjeseca,
i samo more kao da je naricalo,
naricalo nad sudbinom umora,
umora Kristova...
I gledao sam u crveni Mjesec,
i razmišljao o tješiteljskoj snazi koju on ima...
I shvatio sam da je i sama snaga Mjeseca,
i tješiteljska moć koju on ima preslaba...
I razmišljao sam o boljem sutra,
boljem sutra koje je nagovještao crveni Mjesec...
I mislio sam o snazi koju imaju Mjesec i more...
Snazi uvijek iskanoj, snazi koja vodi k boljem...
I mislio sam koliko je teško zadržati volju...
Volju za životom...
I kao da sam vječno iskao smrt...
I shvatio sam da je i meni teško mrjet...

---

* Robert Bralić, inženjer elektrotehnike iz Šibenika. Pjesme je počeo pisati u 35. godini života, a sad je star 44 godine.

I shvatio sam koliku tugu u sebi nosim...
I poželio sam se premetnuti u vrisak,
vrisak jedne teške mladosti...
I poželio sam utjehu naći u Gospodinu Bogu...
I shvatio sam da sam našao utjehu u Gospodinu Bogu....
I moje tužno i napaćeno lice je postalo veselo...
I želio sam da sam Gospodin Bog na mene salije radost...
Radost jedne pobjede...
Pobjede teške kao naricanje umrlih mornara...
Pobjede koje vodi k boljem sutra...
I promatrao sam ljude,
ljude koji su iskali bolje sutra...
I gledao sam u duše dobrih ludi i shvatio da dobrota postoji...
Dobrota utjehe, utjehe iskane u teškim trenutcima dugim ko vječnost...
I vidio sam da dobro postoji,
i shvatio sam da nismo sami ja i more...

Blaženi vi koji sad plačete jer ćete se smijati

Blaženi oni koji plaču,
i kojima se duša izvija nad tugom...
Blaženi oni koji tuguju, tugom dugom ko vječnost...
Blaženi on koji plaču ali ne nariču...
Oni koji plaču ali ne nariču,
ne prizivaju mrtve, niti ih diraju u njihovom snu...
I stajao je pored grada,
grada prvog i promatrao ljude koji su plakali i čekali dodir
njegove tješiteljske ruke...
I gledao je u užase, skrivene od pogleda dobra...
I stajao je i tonio u tugu, tugu jaku poput jesenjeg pljuska...
I sama tuga koja mu se svila oko duše,
duše čovjeka koji se može u tuzi dubokoj smijati...
I promatrao je užase,
užase od kojih se grči tijelo, i trza duša, duša svakog dobra čovjeka,

duša lijepa, kao vječna sreća...
I mislio je o vlastitoj prošlosti,
prošlosti skrivenoj od njega...
I promatrao je gradove, prepune užurbanih ljudi,
i razmišljao o sudbinama,
sudbinama ljudi, koji su mu davali nadu u bolje...
Sudbinama tako čudnim,
čudnim i nezaboravnim,
sudbinama tako lijepim...
I znao je za dobro i mislio je o istini,
istini tako lijepoj, ali bolnoj onome tko se u Krista ne uzda...
I prolazile su godine, i dani a on se borio poput zvijeri,
i znao je za bolje sutra,
koje je moralo doći...
Ali je znao da treba čekati,
I sama duša kao da mu se uzvila uz prolaznost vremena,
prolaznost ispunjenu smislom,
smislom jednog života koji vodi ka boljem...
I znao je da treba ustrajati,
ustrajati i plakati,
jer su blaženi oni koji liju suze iskrene
i znaju da će se smijati...

Crvena krv

Crvena krv za ništa prolivena...
Crvena krv koja je postala crna...
Crvena krv za ništa prolivena....
I stajao je pored grada dok su mu pili krv,
krv crvenu od užasa...
Crvena krv prolivena bez razloga...
Crvena krv prolivena od ljudi opasnih namjera...
I promatrao je Mjesec tako magičan u svojoj bijeloj ljepoti,
bijeloj ljepoti koja upija crvenu boju krvi,

crvene krvi prolivene za ništa...
I mislio je o tom koliko mu je kuća daleka...
I mislio je na kuću,
kuću rodnu staru kao tajnu njegova postanka,
postanka čovjeka koji je stvorio bolje sutra za ljude...
Čovjeka čiju krv su prolili bez povoda...
I kao da se budio iz sna,
sna teška kao crvenilo vlastite krvi...
I snivao je užase, užase nikad preboljene,
i znao je za težinu vlastita života,
života ispunjena neljudskošću...
I mislio je koliko su mu ljudi daleki, a neljudi blizu,
i mislio je o tajni, tajni crvene krvi prolivene bez povoda...
I mislio je o tuzi,
tuzi jedne ljepote koja se svinula oko užasa...
Ljepote rada i znanja...
Ljepote jednih ruku, rada jednih ruku koje znaju, koje mogu...
Ljepote ruku koje vode ka kući...
I mislio je i nije shvaćao, mislio je o biti zla, biti tako složenoj,
biti zla koje se sakrilo iza sebe...
I sve što je vidio oko sebe bila je crvena krv,
krv nikad zaslugom prolivena,
krv jednog čovjeka koji očajnički traži utjehu...
Krv čovjeka koji ište ljudskost,
krv čovjeka koji se napatio i nagledao užasa,
krv čovjeka davno utješena,
krv čovjeka koji bdije nad nama svima,
krv čovjeka koji nam je prebrojio vlasi na glavi...
Krv čovjeka koji vrišti od boli,
krv čovjeka koji tek u Gospodu nalazi svoju utjehu...
Krv čovjeka koji je dopustio da mu proliju krv radi nas...

Čini mi se da nestajem

I čini mi se da nestajem,
da se gubim negdje u izmaglici maglenog jutra...
Čini mi se da nestajem u vlastitoj mučnini egzistencije...
I čini mi se da tonem u predivan san,
I čini mi se da mi kroz sjećanje prolaze hiljadama godina
teške slike...
I čini mi se da nestajem u soptaju mirnoće mora...
I čini mi se da nestaju stravične slike...
Čini mi se da želim nestati u buci teškoj kao
istina i bit spoznaje o užasima vlastite egzistencije...
I čini mi se da nestajem u muci,
muci hiljadama godina nošenoj u sebi.
I čini mi se da nestajem u smislu,
i u težini smisla.
I čini mi se da nestajem gledajući se u ogledalo spoznaje o sebi...
I čini mi se da nestajem u dubokom snu svoje najbolje prijateljice...
I čini mi se da nestajem u
tisućama godina snovanom snu...
I dođe mi da plačem i da nestanem u svojim suzama...
I da se zagubim između nje i sebe,
ne svoje prve istinske ljubavi...
I čini mi se da nestajem u plavetnilu dubine ljubavi prema ljubavi...
I čini mi se da su mi pleća umorna...
I tijelo moje traži odmor,
odmor u prahu, odmor u prahu nestajanja...
I čini mi se kao da ponovo iz vlastitih suza nastajem...

Davno u nama

Davno u nama su izgorjela srca,
srca izgorjela za vječnost...
Vječnost duboku kao pakao...
Davno u nama je izgorjela želja za vjerom,
davno u nama je izgorjela budućnost...
Budućnost izgorena za vječnost...
Davno u nama je propast,
propast duboka kao oganj pakleni...
Davno u nama je izgorjela duša...
I postadosmo duše izgorjele za vječnost...
Davno u nama je upropaštena ljudskost...
I znamo da boljeg sutra nema...
I dok sanjamo, sanjamo o boljem životu...
Ali on ne dolazi,
dolazi samo jauk i škrgut zubi...
Davno u nama je nestalo ljudskosti,
i odosmo među ne ljude,
i odosmo među ljude lišene ljudskosti...
I odosmo u užase Apokalipse...
I ne bijasmo užasnuti svojom sudbinom...
I sanjasmo o nebesima,
nebesima za nas tako dalekim....
I sanjasmo o milosrđu,
milosrđu ogromnom kojeg nam nikad dosta...
I znali smo za svoju sudbinu...
I bojali smo se svega normalna,
svega normalna i vesela i tužna...
Jer znali smo da su naša srca izgorjela za vječnost...

Jelka PAVIŠIĆ

Prva i posljednja riječ
- kratka priča

Sigurno ste već čuli, ako niste – evo sada čujete, da časopis 'Jezik' već nekoliko godina organizira natječaj za najbolju novostvorenu hrvatsku riječ. I stiže mnogo dobrih prijedloga. Jako mi se, svojedobno, svidjela riječ uspornik, koja je zamijenila izraz ležeći policajac; ili zatipak, kao zamjena za onaj nesretni tipfeler. A ima li jednostavnije i logičnije zamjene za touch screen, riječju dodirnik!? Vjerujem da se slažemo da nema, iako..., čini mi se da se još dugo, ili uopće nećemo riješiti izraza touch screen, koji zvuči tako... amerikanski! Ipak, nasušna je potreba za novim riječima, a mnoge ipak budu usvojene.

No, pada mi sada na pamet jedna riječ, novokovanica, koja nije prošla nijedan natječaj, niti je bila igdje nagrađena, ali koja se nekako uvukla u naš žargon, i čujem ju često, a čitala sam o njoj i u jednim dnevnim novinama. Svaki put kad čujem tu riječ, lagano me prođe jeza. Ali to nije zato što je, možda, tako loše načinjena da bi mi parala uši, nego zato što me ta riječ podsjeti na nju, Slavicu, ženu koju poznajem više od dvadeset godina. Mi smo se jednom upoznale, negdje prije tih dvadesetak godina, ali tek kurtoazno, i nismo nastavile poznanstvo. Zapamtila sam samo da se zove Slavica i da radi kao službenica u jednom tijelu državne uprave, kako se to lijepim jezikom kaže. Ne znam bih li ju zapamtila da se njezin ured nije nalazio u zgradi koja je na putu do mojega ureda, te sam Slavicu, tako, često jutrom viđala kako odlazi na posao. Ja sam, eto, zapamtila njezino lice, a ona, čini se, moje nije, pa se pri susretima nismo pozdravljale. Kako ja volim promatrati ljude i s njihovih lica čitati njihov život, tako sam promatrala i nju i činilo mi se uvijek da je to bila jedna fina i staložena žena. Odavala je osobu koja se s pažnjom odnosila prema svome odijevanju, frizuri, i svome izgledu uopće. Ni njezina odjeća, a ni frizura nisu strogo pratile modu, već su uvijek zadržavale svoj klasični stil; decentne boje kostima i kosa uvijena na potiljku, pričvršćena

ukrasnom kopčom. Nije mijenjala frizuru svih tih godina, pa ju slično slaže i danas.

Ne znam, zapravo, što bi me to najednom, nakon toliko godina, podsjetilo na ovu ženu čija je pojava postojala samo negdje u sjeni moga pamćenja, da me jedan naš susret, a bilo je to prije nekoliko mjeseci, nije , blago rečeno, zbunio, a bolje rečeno, šokirao. Nisam ju dotad viđala možda dvije – tri godine, pa mi je tu i tamo palo na pamet kako je vjerojatno otišla u mirovinu; to je bilo moguće, budući da je bila nekih desetak godina starija od mene. Kako god bilo, sigurno je da to jutro našega ponovnog susreta ne ću zaboraviti nikad. Urezalo mi se u pamćenje kao onaj događaj koji u jednom, nekom sudbonosnom trenutku, izbriše vašu sliku svijeta i otkrije novu, neočekivanu, i ona u vašem umu i duhu ostane neizbrisiva. I sada, kad ga se sjetim, onoga jutra, prođu me trnci, i na trenutak mi zastane dah, kako mi je, u čudu, u zbunjenosti, u zaprepaštenju zastao i toga jutra. Bilo je svježe, ali lijepo i sunčano jutro, dok sam ulicom na Gornjem gradu dolazila na posao, i najednom, na nekih pedesetak metara ispred sebe, ugledala nju, Slavicu. Bilo je tada očito da ona ne ide na posao; na sebi je imala izlizane traperice i debelu, malo poširoku vestu, a kosu je nemarno skupila na potiljku, i – hodala je od jedne kante za smeće do druge, otvarajući ih i vadeći iz njih plastične boce koje bi u njima našla, te ih trpala u crnu plastičnu vreću u svojim rukama.

Nisam mogla vjerovati svojim očima. Je li to zaista ona, Slavica, bivša službenica u državnom uredu? Nisam to htjela povjeravati, pa sam najprije pomislila da je to možda neka druga žena koja nalikuje na nju! Ali, ne; oči me nisu varale: bila je to ona. Zastala sam na trenutak, kao da ima razloga da ustuknem, ili da se sakrijem da me ona ne vidi (a možda je i bilo razloga) i gledala prizor rastvorenih usta; tek dvije – tri sekunde, ali meni se činilo kao vječnost! Slavica, službenica jednog uglednog državnog ureda, koja je trideset pet godina uredno dolazila na svoje radno mjesto, pazila na svoju garderobu, njegovala lice i nokte, jer je sve to zahtijevao njezin status – sada kad više nije tamo, sada..., ona prevrće smeće po kantama, ne bi li našla toliko boca da taj dan zaradi za večeru! Od ovoga prizora, i ovih misli koje su prostrujale kroz moju glavu i koje

su na tako tragičan, neshvatljiv, nevjerojatan način sažele svu sudbinu ove žene, činilo mi se da sam se skamenila. Znam već odavno što se događa s ovim društvom, ali sada, Slavica s Gornjega grada...

Morala sam se pomaknuti, jer mi se ona približavala. Ako sam ikada poželjela da me ne vidi i da me ne prepozna, onda sam to željela tada. No, morala sam se susresti s njom, jer smo išle jedna prema drugoj. Ja sam se nastojala sabrati najbolje što sam mogla i proći pokraj nje smireno, kao da ju ne vidim. Mislila sam da će mi to i uspjeti, no kad smo došle jedna do druge, ona me je pogledala. Znala je i prije usput baciti pogled na mene, kao da se pita – Poznajem li ovu ženu? – no sada je to bilo drukčije: pogledala me je dugim i mirnim pogledom, zapravo pomirenim, kao da govori: Da; poznajemo se – i prošla. Ja sam se na brzinu upitala – Bih li ju trebala pozdraviti, pitati ju kako je, reći nešto – ali nisam. Nisam znala ni što, ni kako. Ubrzala sam korak i što sam prije mogla, zaokrenula iza ugla kuće. Tu sam stala da predahnem i naslonila se na zid da smirim uzbuđenje, zbunjenost, ogorčenje, očaj. Disala sam duboko, kao nakon teškog šoka. Odmah mi je pritrčao policajac, koji je stajao na uglu kuće preko puta i upitao me, je li mi pozlilo. Odgovorila sam mu da mi je dobro i da sam se samo uspuhala penjući se na Gornji grad, a zatim sam otišla. Hodala sam korak po korak do Trga, i tu sam opet zastala. Sada sam se već malo smirila, ali u duši mi je ostao jedan mučan, gorak i jedak okus, a neka nevidljiva težina legla je na moja ramena i pritiskala me k zemlji. Uzdahnula sam duboko i bacila pogled preko Trga, ne bih li..., nisam znala što; vjerojatno, ne bih li si nekako pomogla..., nekako se vratila u ovaj svijet. Po Trgu se prosulo jutarnje sunce, cakleći se na ponekoj izlizanoj kocki na tlu. Iza mojih leđa stajala je kuća u kojoj je stolovao veliki Ban, a s druge strane Trga, zgrada u kojoj je izgovoren prvi hrvatski govor. I prvo kazalište je tu! I crkva čiji je krov već fotografiralo pola svijeta! A ispred nje polažu zakletvu naši predsjednici! Sva slava naše povijesti ovdje je, na tom Trgu, evo, korak – dva do ulice u kojoj Slavica skuplja boce po kantama za smeće. Opet sam osjetila mučninu u želucu, te sam se morala malo sagnuti da ju ublažim, no brzo sam se ispravila, kako mi opet ne bi prišao policajac i upitao me, je li mi dobro, jer sam se bojala da bih mu vrisnula u lice – Ne; nije mi dobro!

Mučno mi je i mislim da ću se srušiti od mučnine i boli! - Evo tu, na ovom Trgu naše slave! Jer sada, danas na ovom Trgu, od sve te slave vidim samo onu malu glavu jednoga seljaka uklesanu u uglu kuće s druge strane Trga. I glavu žene koja u rukama nosi crnu vreću s plastičnim bocama. A za tu su ženu, eto zato me podilazi jeza kad se sjetim te riječi, za tu su ženu, kao i za sve one koji su prepušteni istoj raboti, za sve su njih u posljednje vrijeme, skovali riječ – bocari. I ona odnedavno više nije službenica, nego - bocarica! Da li uopće zna za ovu najnoviju hrvatsku riječ!? Je li ju prihvatila, ako ju je čula!? Ili se samo pomirila s njom iz očaja!? Ili... joj je svejedno...

Trgom su prolazili ljudi žureći na posao. I ja sam trebala krenuti, već sam kasnila, ali nekako, kao da nisam mogla pomaknuti noge. A čini mi se da nisam imala ni volje. Kružila sam polako pogledom oko Trga i kao da sam željela tu sliku, koju sam nazvala slikom naše slave, i s njom sve svoje dojmove ovoga neuobičajenoga jutra urezati u svoje pamćenje tako da u njemu ostanu neizbrisivi. Da se nikad ne razdvoje, nego da ih uvijek pamtim zajedno. Jer je to istina. Jedino to. I onda, kad se opet nađem u prilici da na ovom Trgu, ili bilo na kojem drugom, poželim zapljeskati, da se tada sjetim ove istine. I da ju kažem glasno, ako bude moguće. Nekome. Ili makar sebi samoj, kako nikad više ne bih pomislila da je istina ono što izvikuju pompozni govornici kojima se plješće. Nego, ovo jutro; ono je jedina prava, neulaštena istina.

Gle..., kako je čudno i pomalo bizarno da sam je postala svjesna baš tu na Trgu, gdje se tako očajno susreće ushit i krajnja bijeda. Gdje su se na tako neobičan, tragičan način, gledajući jedna drugoj u lice, stekle prva i posljednja hrvatska riječ...

Smiljka SAX

Novo srce za novi milenij

Mojoj baki Greti,
djedu akademiku prof. dr. Stjepanu Matičeviću,
te mojim učenicima

U našem razredu bilo je vedro i veselo. Listali smo novi broj našeg časopisa "Umjetnost i mi" preko odmora za koji poželjeh da traje dugo, da možemo uživati te dane bezbrižne mladosti sedamnaestogodišnjaka dok mi je u ušima zvonio šlager koji sam često slušala; hrvatski prijevod bi glasio: "Mi od danas, vi od jučer, vi od sutra!" Barem sam zamišljala da tako glase riječi te nezaboravne engleske melodije.

Bila sam druga generacija poslije Drugoga svjetskog rata obitelji Matičević u jednoj donjogradskoj gimnaziji. Pogled mi kruži razredom i mislim na fotografiju u našem časopisu dame sa šeširom ratnog razdoblja. Da, sličan je šešir nosila moja mama i njezina kolegica, moja kasnije omiljela pjesnikinja. I pomislim: "Eto ja sam u tom razredu i sjećam se maminih priča o strogoj školi između dva rata i možda sam malo slična njoj u njenoj mladosti, a moja kolegica Sonja sa svojom dugom kosom boje zlata, mojoj omiljeloj pjesnikinji. Uživam u svom mladenačkom poletu i slušam u mislima engleski šlager: "Mi od danas, vi od jučer, vi od sutra!"

Mamina kolegica, moja dobra vila bila je najbolji đak u razredu, divno je crtala i išla s mamom u plesnu školu s drugim kolegicama. Bilo je to druge godine strašnog Drugog svjetskog rata. No, tada je još mamin život unatoč ratu bio pun divnih mladenačkih sanja: tih slika ljupkih i nježnih kojih nema davno više, tih davno proteklih dana koji se ne će nikada vratiti više. Kao u "Proljetnoj pjesmi" moje lijepe mame, ugledne nastavnice, koja je prekrasno svirala klavir i napisala više lijepih pjesama.

Na moju veliku žalost, mama ne želi pričati često o svojem prelijepom djetinjstvu, jer je moj djed umro kad je mama imala svega trinaest godina. U nekad sretnim trenutcima sjećanja na te divne dane slušala sam je velikih očiju i prepuna srca, upijajući svaku njenu riječ kao najljepšu bajku iz meni nekog nepoznatog, prelijepog vremena. Za neke – pomislih s tugom!

Danas moja kolegica Jasminka piše: "Svatko ima svoje snove. Mnogi se ne ostvare, jer u pravo vrijeme nismo čuli ono jedino što smo željeli čuti. Tisuće snova snivamo, a tako se malo toga ostvari. I zato nas rabini uče: "Ono što je u tvom srcu, izgovori, jer jedino tako pretvorit ćeš osjećaj u stvarnost i san u život u kojem jedino želiš biti i postojati".

Zato i pišem ovo sjećanje, jer je bila tako nezaboravno topla, blaga atmosfera u našem malom razredu upravo kao i jednog jesenjeg kišnog popodneva kad smo bili svi veseli i raspoloženi za vrijeme odmora, ne misleći na teške zadaće i na moguće loše ocjene. Bili smo gotovo jedno u bezbrižnom veselju te prve mladosti! Da, mora da je tako bilo u prvim kršćanskim zajednicama kad su mnogi hrlili k njima u posvećenim časovima Božjeg blagoslova. Da, mislim danas, tako je sigurno bilo u vrijeme prvobitnog kršćanstva – kako je rekla naša direktorica u petom razredu osmoljetke! Pitala nas je: "Znate li djeco, koji je bio uzor za budući komunizam?" – a mi nismo znali – i ona ozbiljnim glasom zaključi: "Bio je to kršćanski prakomunizam!" Iznenađeni, zamišljeno smo šutjeli, a ja sam bila oduševljena njenim znakovitim hodom i blagom ozbiljnošću kojom nam je prenijela tu veliku, no izdanu, istinu.

Da, tog nezaboravnog popodneva u gimnaziji jako sam zavoljela svoj razred, te poželjeh reći nekoj kolegici što mislim i osjećam. A to sam mogla reći samo Sonji ili Jasminki ili Miljenku kraj mene u klupi, kojeg više nema. Zašto sam tužno pomislila na prebrzo protjecanje vremena – kako se ta vedra atmosfera ne će nikada više ponoviti!

A dečki? Oni su sigurno mislili na Sonju i žur kod nje. Jer ja im nisam bila interesantna – ili možda ipak prelijepom Darku koji je zbog loših ocjena nestao iz naše škole?

Da, duboko sam proživjela tu nezaboravnu atmosferu, ali odmor je završio i ja sam morala misliti na sljedeći sat.

Da li je netko u razredu pomislio na nešto slično? Tako neobično romantično: na tu nadrealnu, moguću sličnost generacija, što mi i danas treperi pred očima kad gledam mamine i svoje fotografije u albumu?!

I zato, želim ponovno takav Zagreb i još bolji i ljepši: dobro odgojen, pomalo bajkovit i često sneno romantičan – koliko je to moguće!

... ...

Zato često u suzama pred milosrdnim Srcem Isusovim želim da njegovo vrijeme nastupi već danas u našim srcima. Da se svi volimo kao što nas voli On! Da uživamo u veselju i radosti svakodnevnih susreta u nesebičnom sebedarju, u sreći drugih na ovoj cijeloj planeti! Da je pretvorimo u RAJ!!! To je bilo možda moguće kao što je to napisala Jasminka! Da konačno nestane nesreća svake vrste i da se često prepuštamo svetom razmišljanju kao što to piše u litanijama Svetom Antunu!

Eto, to su uspomene na šezdesete godine u jednoj zagrebačkoj gimnaziji kad sam s oduševljenjem očekivala satove povijesti umjetnosti i kad sam poželjela biti izvrstan profesor te struke, što mi se ostvarilo prije ovog strašnog Domovinskog rata u jednom muzeju kad sam pomagala pisati zadaće učenicima raznih škola i voditi ih kroz muzej, koji snivaju zlatne sne, baš kao i ja u trećem razredu jedne donjogradske gimnazije.

I zato smo u protekloj godini Duha Svetoga molili, a molimo i u ovoj posvećenoj Bogu Ocu boreći se protiv iskušenja svih vrsta, da Duh Sveti zapali u nama svoju vatru! I u ovom današnjem ratu: da sami postanemo svjetlo koje svijetli, grije i tješi. Da našim tromim jezicima omogući da pronađemo riječi koje govore o Njegovoj Ljubavi i Ljepoti! Da nas stvori novima, da budemo ljudi Ljubavi, vidljive riječi Božje.

Tada ćemo obnoviti lice Zemlje i sve će bit stvoreno novo. To je molitva na listiću "Novo srce za novi milenij" pod mottom "Duše Sveti usavrši nam ljubav": "Novena 2000.".

Molimo baš kao i mi tada, možda nesvjesno, u Križanićevoj gimnaziji: u iskrenim trenutcima zajedništva otkrivanja velikih istina povijesti književnosti i ljepote umjetnosti – te kohezione sile svemira, prve do svetosti; kroz koju smo željeli stvoriti bolji i ljepši svijet.

I zato kličemo zajedno sa Svetim ocem Ivanom Pavlom II.: "Dođi Duše Sveti, Duše Ljubavi i Mira, posveti nas, ojačaj nas! Ostani s nama! ZAUVIJEK!"

U vrijeme agresije na Kosovo, 1999.

Ariadna ŠESTIĆ

Radost pisanja

Uspomene na baku Margaretu

Na stolu je ležao rastvoreni "Telegram" i baka, moja najdraža baka gledajući fotografiju pjesnikinje uz tekst o njenoj zbirci pjesama, nježno je izgovorila njeno ime. O njoj sam sanjarila diveći se njenom crtežu zaljubljenog para u maminom spomenaru.

Mogla je imati tada 35 godina, a meni je bilo 13 i probuđeni interes za književnost uzbudio je moju maštu. Svijet odraslih zbog njihove zrelosti za ljubav i sve doživljaje vezane za osjećaje fascinirao me. Sluteći ljepotu svega što je vezano uz taj svijet uzbudilo me toliko da sam se naglo otrgla od novina zaključivši nenadano da sam za shvaćanje te pozitivne kritike još nezrela i da ću je proučit kad odrastem. No, odjednom mi se kraj bakinog ormara od plemenitog javora zamaglilo pred očima, zanese me neka nepoznata omaglica i sviješću poteče rijeka stihova kao iz vrutka.

Zbog treme i umišljenosti uskratih taj doživljaj baki, no nađoh ga u budućoj zbirci pjesama moje vile pjesnikinje kao slutnju opomene.

Moja je ljubav ostala sama

O, škrtosti svakodnevnih ljubavi,
nježno ću sažeti tvoje trajanje,
da bi trajalo ovo mrtvilo bez ičeg,
da bi se produžilo,
moja ljubavi,
dok se ne raspe u dva tupa udarca.
Prvi do smrti,
drugi do smrti.
Prvi dva tupa zla,
Drugi, dva okrutna sna.

Besmrtno sam voljela dragu baku i danas u podne mog života želim opet kao dvanaestogodišnja djevojčica zagrliti njeno toplo krilo i sakriti u njeg moje zbog njene prerane smrti uplakano lice.

Margareta, moja baka, lijepa Novogradiščanka, koju su svi voljeli koji su je poznavali, proživjela je strašnu glad I. i II. svjetskog rata, radost mojeg rođenja, nevolje i patnje prisilnog sustanarstva. Njoj zahvaljujem za sve lijepo u mom životu kroz nesebičnu put ljubavi ka vječnosti koji mi je otkrila kroz molitve, blage ukore i požrtvovnost.

Moje nadraže bakice više nema. No zgodi se tako da napisah pismo pjesnikinji svojih misli. I sad – kad sjedim u stilskoj sobi moje pjesnikinje sjećam se uspomena iz djetinjstva i prve mladosti: kad sam je potisnula u zaborav iz straha pred mogućim pričama. Gledam uzbuđeno njeno produhovljeno lice i kad mi je otkrila da i ona plače pri opisu nekih situacija u svojim pripovjetkama, nad sudbinama junaka koje voli: u njenim snovitim, modrim očima zacakli se nježno suosjećanje i strepnja želja za srećom koju im uskraćuje okrutna sudbina.

Njene usne utihnu i ja za tren poželjeh da ih nježno dodirnem poput lahora i pomilujem njenu plavu kosu, sjećajući se priča moje mame o njoj. Zapravo žuđeno želim u djetinjstvo u bezbrižno doba snova o svemirskim putovanjima među predivne vrtloge galaksija i boje planeta, u časove intenzivnog čitana i crtanja, očaranosti ljepotom svijeta odraslih.

I tako je sve počelo. Od tada život mi je prožela duboka čežnja za ljepotom riječi, stihova i glazbe. Oduševljava me svaki lijepi događaj koji sam čuvala duboko u srcu kao školjka biser. Nisam se povjerila dragoj baki zbog goleme treme, zbog koje se crvenjeh u društvu maminih i bakinih prijateljica. One su me promatrale, pripovjedale baki i mami meni još nerazumljive stvari što me strašno uzbuđivalo. I nestajala sam od straha i treme da ne otkriju moje tajne snove, čežnje i probuđene nade.

Sve me to fasciniralo, ali je imalo predznak nečega gotovo grešnog, meni još dalekog. Te priče o mom gradu i njegovim građanima. Pogotovo moje tete koja je gotovo groteskno znala pričati o nekim ljudima, događajima. Sve me to privlačilo i odbijalo istovremeno, no najljepši su bili osjećaji iskrene pobožnosti moje divne bake prema ljubavi presvetog Srca Isusova. Tu su bili i nezaboravni doživljaji svake nedjelje, interesan-

tne propovijedi u Palmi. Goruće sam željela podijeliti te divne doživljaje s kolegicama u školi, no tek jedna je osjetila njihovu ljepotu. Bilo je to teško vrijeme ateizma i profanacije svega lijepoga i dobroga što je imalo predznak kršćanskoga.

Tada sam se u dugim satima bolesti prisjećala Marije i to Lurdske. Jer mama je bila prekrasna ali daleka, neobično privlačna kad je svirala Chopina, Bethowena, Schuberta, Liszta i kad je pričala sa svojim prijateljicama. Međutim, željela sam da me mama i baka zaštite od mržnje u školi, ali im nisam uspjela sve objasniti.

I sad kad u suzama mislim na baku, čeznem za Majkom Božjom Lurdskom. Da, sjećat ću se uvijek kako mi je čitala Zolino obraćenje u Opatiji kad sam ležala u vrućici. Duboko me se doimao život Svete Bernardice i njen susret s Marijom. Osjetila sam svetost i ljepotu tih divnih susreta i poželjeh susresti Gospu – moju Damu u bijelom. To mi je i danas vruća želja kad se molim pred njenom slikom na Kamenitim vratima za sebe i svoje znance i prijatelje.

A na njenoj kruni ukrašenoj draguljima su i oni s vjenčanih prstenova roditelja moje vile-pjesnikinje "Kristalne rude svemira".

I sada često mislim kako sam se znakovito našla u njenoj zbirci pjesama. Bez tih stihova bila bih izgubljena, daleka sebi i ljudima, i koji su, spoznala sam to, željni ljubavi i razumijevanja na što često pomišljam duboko poniruć i u tonove akorda najproduhovljenije od svih umjetnosti – glazbe.

- Odakle si im ti – pitala me prabaka gledajući moje rumeno lice, bljesak u očima, ozarenost koju sam nesvjesno zračila pod dojmom lijepih i značajnih događaja. – Ti nisi njihova! Odakle te onim imaju?

.....

.....

.....

Jednom, slušajući ariju iz "Zemlje smješka", najljepšu ljubavnu izjavu na svijetu, u mislima opet šetam šumovitim brežuljkom Šalate. Tamo sniva moja Mjesečeva vila... Sjećam se jedne večeri kad su začeti njeni stihovi pjesme "Trešnja". Snatreći o Snježnoj kraljici iz Andersenove priče, zamišljah kako leži poput rascvale trešnje, bijele krošnje, posječena

u jutarnjem, sunčanom vrtu. U zenitu svog plodnog duhovnog zrenja, kad je možda zazračila najjače u zbirci pjesama iz 1978. I neutješno plačem za njom...

Tada u sretnom trenutku, nadrealnom, punom ushita moje mladosti, slutila sam da će se dogoditi nešto prekrasno. Čarobno! No, nisam ni predmnijevala da ću se naći u njenoj "Kristalnoj rudi svemira". Jednog nezaboravnog 1. svibnja – jedva dodirujući plesnim cipelama asfalt njene ulice, okupane svečanom, prazničnom tišinom, prepoznah prvi put njezin dom. Plaha i puna straha da nikad ne otkrije da sam ikad u svojim snovima pomislila na nju – zbog mogućih priča... Jer osjećala sam to – moja Mjesečeva vila zna o meni SVE...: sve moje strepnje, preuzetnosti, čežnje, samoće, nade, ushite!!!

Bio je to neočekivani fluid telepatije velike ljubavi jedne djevojčice koja se začela iz divljenja prema talentima buduće velike književnice... i bez ikakve laži i varke u očima mi i danas sjaje suze nad njenom lirskom pjesmom, začetom za šetnje šumovitim brežuljkom te na dan smrti njenog oca:

Trešnja

Ni korak ni šapat tvoj nemaju zvuka.
U tišini osjećam kako tvoja ruka
miluje mrtvu krošnju.
Jutros su posjekli trešnju.

Sjećam se... išla sam u šest razred – kad nad mojim nekad bajkovitim gradom jedne večeri zasjaji uštap kroz prozor bakine zlatnožute sobe koja se kupala u srebru. U srebrnoj mjesečini nedaleko sjajnog, crnog klavira sa zlatnim pokrovom na prostiraču stoji ONA – moja vila, tako nalik Snježnoj kraljici plave kose, u ljubičastom meliranom kaputu. No, ja tada od oduševljenja i treme sagnuh glavu i rumena lica poput zbunjene ptičice zavrtjeh se uokrug – želeći nestati – jer ona me prodorno gleda svojim nasmijanim, snovitim očima boje neba... i njen osmjeh što nagovještava stihove posljednje pjesme u zbirci "KRAJ".

O, da li sam tada postala nalik Kaju iz Andersenove priče o toj strpljivoj kraljici koja ga je učila brusiti kristale leda? Dajući mi primjer "izbrusila" je nezaboravne stihove – o meni. U njima prepoznah u zaborav

potisnute snove i s mojom pjesnikinjom stopi se jednom zauvijek bakin blagi, nježni osmjeh – kao nekad nad fotografijom vile mojeg djetinjstva u "Telegramu" davne 1961. godine.

Vrijeme je začas stalo – kao i danas u molitvi Marijine krunice, u nizu bolnih i sretnih trenutaka jedne djevojčice koja je čeznula za ljepotom duboko proživljavajući sve što je neprolazno, vrijedno, vječno.

.....

.....

.....

No znam, bila sam zapravo mala Gerda koja je čeznula za onom srdačnošću kakva je vladala nekad u mom malom velegradu, malom Parizu. Čeznula sam za sadržajnim i bogatim životom kakav se mogao razviti samo tu u mom krasnom zavičaju na Gričkim goricama – punom najboljih tradicija – i koji sam željela gajiti poput raskošnog cvijeća sa svojim Kajem. Njegujući novi, sretniji život koji je moj grad nekad, znam to, mogao pružiti svojim najsiromašnijim stanovnicima: nevoljnicima, beskućnicima, bolesnicima.

Ipak – stari Zagrebčani pričaju kako je nekad bilo lijepo živjeti u Zagrebu. Jer ponekad – za blagdana još i danas osjećam da je bio često začaran nekom čudesnom čarobnom tišinom; plodnom i bremenitom čežnjama, veseljima, tugama i nadama koje su ostale u brojnim zapisima, dnevnicima, pismima, pjesmama slikama, glazbi... Kad je arhitektura oko parkova "Zelene potkove" pružala bajkovite, snovite ugođaje uz cvrkut ptica te glazbu zrinjevačkog paviljona. Ne tek za oči umjetnika, pjesnika ili slikara koji nisu čeznuli za nečim površnim već oplemenjenim susretom s bojama, oblicima, čuvstvima – u potrazi za onim ognjištem drage domovine, nađenog možda jednog prazničnog dopodneva na promenadi Zrinjevcem. Ili na nezaboravnom izletu u Matoševu zdravu okolicu Samobora, punu zdravog zraka i zdrave poezije. Na padinama brežuljaka Svetog Lenarta. Ili opet – u neočekivanoj šetnji uz more uz priču neke drage osobe o kraju i ljudima koji će tako zauvijek ostati kao drago sjećanje u našim srcima: željnih ljepote darivanja sebe u svakodnevnim susretima. Kao i u meni što sja lirski crtež mekom olovkom u maminom spomenaru glavnih protagonista filma "Maria Antoanetta",

vile moje mladosti, kad je bila nešto starija od mene – kad su me bake nagovorile da i ja nacrtam nešto takvo.

Tada je mamin život bio pun divnih mladenačkih sanja: tih dana kojih nema davno više ali mašta ih opet vraća, te slike ljupke i nježne davno proteklih dana ne će se nikada vratiti više. Kao u "Proljetnoj pjesmi" moje lijepe, darovite ali stroge i ponekad surove mame u čijim sam pričama doživjela atmosferu nekadašnjeg Zagreba. Grada bakine i mamine mladosti gledane začuđenim očima jedne djevojčice željne bliskosti, ljubavi i razumijevanja, što nam danas u trci s vremenom toliko nedostaje.

I na kraju ovih romantičnih uspomena – nekom nalik malom, zaljubljenom kerubinu raskošne, barokne crkve Sv. Katarine, u oku mi treperi poput dragulja sudbina mamine kolegice iz škole. Bila je vrlo lijepa i stanovala je u suterenu u Hatzovoj ulici. Brinula se za mlađu sestru poslije smrti roditelja i prodavala novine da se prehrane. Vodila je kućanstvo, mnogo radila i učila. Nakon mature otišla je raditi u provinciju. Udala se vrlo sretno za jednog veterinara. Uvijek kad se vraćam iz Palme, mislim na njen požrtvovni život prolazeći kraj suterena u danas opet Hatzovoj ulici.

.....

.....

.....

Eto, pisala bih još mnogo takvih istinitih priča o Zagrebu. Pišite ih i vi, dragi sugrađani, uvijek u želji da dadete što ljepši ali mogući okvir osjećanja gradskog života koji je već niz godina ugrožen novokomponiranim osiromašenjem i divljaštvom.

Možda pišem na jedan idealistički, za neke preromantičan način, no on je starim Zagrebčanima najbliži. Rezerviran, možda tek za male barokne kerubine, no takvi su bili svi pravi starosjeditelji gradske srednje Europe, usprkos surovom vremenu koje i sada prijeti razaranjem svega istinitog, dobrog i lijepog.

Možda će netko reći da pričam poput malog Prousta koji je uz tetin čaj zaustavio prekrasan tren u nesmiljenom toku vremena uživajući u sjaju nezaboravna doživljaja, grickajući kolačić Madelaine tako nalik

nezaboravnim kolačima moje bake i prabake i mojim doživljajima iz djetinjstva.

I kao poanta, neka bude kao znak cvjetanja novog vremena: pitomog i punog ljubavi Duha Svetoga želja da takve istinite, nezaboravne i lijepe osjećaje prijateljstva i ljubavi predamo mladima – pretočimo ih u njihova srca za njihov što kvalitetniji duhovni rast ka idealima poznatim još od vremena Sokrata ka istini, dobroti, ljepoti i svetost. I to upravo sada – u ovom nemilosrdnom, podivljalom vremenu, posve ahistorijskog zahvata u povijest.

Jer znamo da je vjera uvijek bila borba za smisao kao i sve religije svijeta, osobito kršćanska vjera od čijih plemenitih ciljeva ne smijemo ni pod koju cijenu odustati, boreći se za ljepotu života – tu vrijednost prvu do svetosti. Makar to bilo tek iza razdoblja ratova i kataklizmi, kojima barem duhom ne ćemo nikad podleći uzdajući se u vječnu nadu – skora Kristova dolaska.

Na početku strašnoga rata 1991. godine.

Dušan PAVELA

Pjesme

Istini u slavu

Blago onom
tko istinu živi
i u svom je
srcu nosi.
Blago onom
tko je kao sjeme
oko sebe sije
i svijetom je pronosi.

Blago onom
tko je
grli, ljubi
i onda, kad mu
ona samo
patnju donosi.

O, blago onom
tko u njenu slavu
i pod sablju britku
stavi svoju glavu.
Blagoslovljen bit će
njegov vijek,
iz čije će žrtve
vječno klijat
Svijeta cvijet.

Os planeta

Oni su
povučeni i tihi,
samozatajni, poput
mrava vrijedni.

Oni ljube
k'o samoga sebe
bližnjega svoga
i čovjeka zdušna,
ne pitajuć koga.

Oni su bogobojazni,
svijetom ljubav pronose,
za sve grješnike
pred Bogom,
oni milost prose.

Na leđima svojim
oni nose teret svijeta.
Oni su ljudi časni,
nada i spas,
os, našega planeta.

Mijena

S nevjericom tvrdom, evo,
ispred sebe gledam,
zahuktale, bučne
strojeve moćne
kako sa lakoćom
vjekovima netaknutu,
sidrenu zemlju oru
i živac kamen drobe.

Drhtim od pomisli
na ono mnoštvo
sitnih stvorenja živih;
što će s njima biti,
koji pobjeći ne mogu
niti se imaju kamo skriti.

A sjećam se dobro,
kad sam
po toj istoj krševitoj ravni,
dolom i šumarkom,
o, gdje su ti dani davni!?
čuvajuć ovce na ispaši,
bosonog trčkarao
hvatajuć skakavca, leptira,
i silno se veselio
gnijezdu sa ptićima
neizraslih krila.

Tu sam
plodovima sočnim
s kupinova grmlja
tažio svoj želudac prazni,
i žeđ gasio bistrom vodom
skritom u kamenicama lednim
hladnom vodom bistrom,
u danima ljetnim
pićem zlata vrijednim.

Tu sam svoje prve snove snio
U igri sa prirodom
sretan dječak bio.

Posebno su mjesto
u srcu mi stekle,
utočište moje u oluji,
dvije gorde sive stijene.
Na njih mislim dok razmišljam
sada
o životu onog doba,
o životu danas;
to sve su samo mijene.

I kao da sam znao
za sudbinu kutka omiljena,
tu sam
u posljednje vrijeme
često navraćao
i od njega se teško rastajao.

Kažu ljudi,
na tom mjestu
tvornice će nicati
i puku ovdašnjemu
bolje dane,
blagostanje novo donijeti.

A ja mislim
e, daj Bože
da i bude tako,
kad ionako,
osim ovog neba
sve prolazi
sve se mijenja.
A meni će, eto,
za utjehu ostat
iz djetinjstva pregršt
dragih uspomena.

Stari hrast

Evo, ima neko vrijeme,
kako često
nedaleko od seoca svoga
puteljkom omiljenim krivuda-
vim šetajuć
ili u blizini, kakav posao obav-
ljajuć,
prođem pored hrasta
starog i visokog.

Izgleda je on
poprilično moćnog,
iako već pun
ožiljaka i rana.

A pod krošnjom njegovom
nađe se i otpalih
osušenih grana.

Godina smo
otprilike istih
po sjećanju sudim.
A koliko vid me služi,
cijenim, ni sudbine nam
drugačije nisu.

I svaki put
kad barem
na trenutak ne zastanem
i topao pogled
na njega ne svrnem,
u grudima svojim
nelagodu ćutim.

Tad osjećaj imam
kao da on
nije stablo,
već mi dobro znani
drugar stari,
kojeg dugo sreo nisam.
I dođe mi da se vratim
i da se kao s prijateljem pravim,
kako i dolikuje,
s njim ljudski pozdravim.

Dražen STOJANOVIĆ

Pjesme

Vrata proljeća

Radnička klasa natiskana
oko tržnica s mislima
namočenim u krpe vremena
klizi kroz balansiranu duhovnost.

Zadivljujuća lakoća nadanja
ostavljena da stoji u kutu
izlomljenih zelenih snova,
tek u život rasplinjena
odlazi ona i to je miris ulica.

U isti mah zrakom
raširenih krila maše strah
smrvljen u riječima
novinskih članaka
uz mirise kave
i jeftinog duhana.

Zahvalni smo na novom
opijatu i isprat ćemo grlo
uz čašu vode hladne,
a gorčina će ostati rasuta
po asfaltu u proljetnu večer.

Ušutkivanje misli

Umjesto knjiga mogli smo
pisati samo nekoliko riječi,
vrtjeti se urnebesno pred ekranima,
živjeti povučeno u betonskim ćelijama.

Nas gledaju oči tisuće kamera
i ne trebamo vid kada imamo
crne zjenice i bezbrojne šarenice.

Pobuna šutljivih progovara
tisućama tuđih glasova
kroz nijema usta.

Stasa nova generacija
samosvjesnih proroka
koja stvara poredak
otuđenih i nesretnih ljudi.

Kratko i jasno
ušutkivanjem iz sjene
upravljaju demonska lica.

Praznina duha

Potrebe izviru iz sumnje
pred šarenim kutijama što zvone
utihnut će misli, i novac
će zavrtjeti svoj ludi krug.

Zgrčene ruke stavljene
u džepove tragat će
za nepoznatom svotom,
zadnje teške uzdahe
izmamit će neimaština.

Vratit će se u stanove
oznojenih čela i prva
kolona beznadnih nastupat
će gordo pod plavetnilom neba.

Tijela izmučena prazninom duha
ulegnut će u prazne krevete,
a noć će poklopiti tihe izdaje nade.

More

Ponovno zvat će me more,
zastat ću pred beskrajem
pun života čekajući
ono što je trebalo biti.

Pružit ću ruku i pokazati
koliko mi znači plavetnilo
što ljulja tisuće tajni.

Oko mene nestat će poznato
i nevere će izgledati daleko,
stopljen s kamenom zasjat ću
nepovrediv za valove
što ih vrijeme tiho gura.

Pejo ŠIMIĆ

Pjesme

Majci Božjoj Bistričkoj

Majko Božja Bistrička,
Evo me opet pred oltarom tvojim.
I poput davljenika
Što za slamku se hvata,
Kraljice mira, za pomoć te molim.

Rane su naše krvave i bolne,
Pod crvenim kandžama Hrvatska stenje,
Daj joj snage da ne klone pod križem,
Dok se izmučena, na Kalvariju penje.

Pomozi nam donijeti križ do kraja,
Pošalji nam Veroniku i Šimuna Cirenca.
Da nam isperu rane, krv i suze,
Vodom ljubavi iz Kristova zdenca.

Usliši nas, Kraljice Hrvata,
Ne daj da nas kao tvoga sina,
Raspnu, krune i u srce bodu.
Tisućljeće čamimo u tami,
Za križ časni i svetu slobodu.

Sve patnje naroda moga,
Majko Božja Bistrička neka dođu na me.
Kad bih imao tisuću života,
Dao bih za Hrvatsku da izađe iz tame!

(Iz zbirke *Suza na zgarištu*)

Rastoke

Ima li veće ljepote
Nego u smiraj dana na obali Korane
Doživjeti zalazak sunca.
Jer samo rijetki sretnici
Imaju povlasticu uživati u tom skladu
Boja, vode, livade i kamena,
Ptičjeg pjeva, šume, smilja i bosilja.

Sa strahopoštovanjem promatram
Grandiozne stijene.
Pune samopouzdanja
Djeluju mi kao čuvari krajolika
Neosvojive i nepobjedive,
Snažne i nepovredive.

A po njima umilno teče
Voda, hladna i bistra.
Imam osjećaj kao da mi šapće
Da sjednem, da se odmorim,
Da se umijem i hladne tekućice napijem.

Oh Korano, Korano,
Tko bi odolio tvom čarobnom zovu.
Kao da si mi zarobila i dušu i tijelo.
Pomislih, Bože moj,
Kako li samo graciozno teče i žubori
Kao da pjeva, k'o da psalam zbori.

Očaran ljepotom utonuh u misli i zaključih
Da je priroda za svoj komfor
Kadra učiniti čudesne kreacije
Koje nitko nije kadar kopirati
Niti u bilo koji drugi krajolik ukomponirati.

Tko bi rekao da je ove grandiozne stijene
Postojane, kao čelik čvrste,
Jednoga dana smrvila sićušna kap
I tako od njih stvorila
Ovaj veličanstveni slap.

(Iz zbirke *Između svjetla i tame*)

Rasule se misečeve niti

Usnulo je nebo iznad škoja.
Šumi more, zvizde pismu poje.
Prostrla se tila priko stine
Ka' na kušin od mekane svile.

Gori duša, gori kamen bili.
Rasule se misečeve niti
Po grudima dalmatinke vile.
Sidi zoro na srid Velebita.
Nikad noći nisu kraće bile.

(Iz zbirke *Duša mi gori*)

Čuvaj sine didovinu svoju

Di Vilaja bile zvizde ljubi,
Škrta zemlja, maslina i stina
Vridne ruke stotinama lita
Čuvale su od oca za sina.

Sveto trsje u kamenu raste,
Krš ga hrani a rosa ga poji.
Nema cine da bi mogla platit.
Uspomenu pradidova moji',

Zadnje riči s mekoga kušina
Na umoru šapta mi je ćaća:
„Nedaj, sine, didovinu svoju,
Ma kakva te strefila nedaća".

I dandanas održ'o sam zavit
Što sam daja pokojnome ćaći.
Rađalo se ili umiralo,
U konobi na kamenu bilom
Čaša rujnog - uvik će se naći.

(Iz zbirke *Duša mi gori*)

Lojzo BUTURAC

Alojzije Stepinac u članku srpskoga književnika

Budući da je Marulić časopis za književnost i kulturu, moguće je da se u njemu osvrnemo na pisanje priznatog srpskog književnika, koji piše o nadbiskupu Alojziju Stepincu, danas blaženom, a nadamo se uskoro svetom. Bilo je to pred 30-ak godina kad su sve zagrebačke režimske novine napadale srpskog pisca i književnika Branislava Petrovića i njegov članak objavljen u beogradskim 'Književnim novinama', jer da on u članku pozitivno piše o Alojziju Stepincu, dok se u službenom tisku njega još uvijek naziva zločincem. Članak je objavljen 1. travnja 1985. godine, pa su neki zlobno opravdavali pisca da je članak objavljen "1. aprila", dan kad je dozvoljeno lagati, za koju laž se nikomu ne odgovara.

Uspio sam doći do navedenih 'Književnih novina'. Naslov u novinama je ZLOČINAC ILI SVETAC. Pisac se poziva na nadbiskupa Franju Kuharića i na njegove propovijedi koje on svake godine drži na godišnjicu Stepinčeve smrti i posebno na propovijedi iz 1984. i 1985. godine. Prikažimo ovdje dijelove Petrovićevog članka, u originalu na srpskom jeziku, za koji se nadam da će čitatelji Marulića razumjeti.

Za pisca ovog članka gospodin kardinal Franjo Kuharić je ozbiljan čovek, sa visokim ugledom crkvenog dostojanstvenika. Ako gospodin kardinal Franjo Kuharić JAVNO uzdiže ličnost i delo počivšeg kardinala Alojzija Stepinca, on za to, verovatno, ima jake razloge potkrepljene činjenicama s kojima bi mirne savesti i čista obraza mogao stati pred lice Pravde. Nije moguće verovati da će čovek tog dostojanstva u hijerarhiji Crkve slaviti i do svetaštva uzdizati RATNOG ZLOČINCA ako ne raspolaže pravnim i naučnim činjenicama koje dokazuju, nepobitno i neopozivo da kardinal Alojzije Stepinac NIJE RATNI ZLOČINAC. Teško je pristati na atmosferu tog strašnog nesaglasja da je za moju Državu netko RATNI ZLOČINAC, a za moju (našu) Crkvu – SVETAC. Vrli savremenici, zastanite trenutak pred ovim pitanjem! Ima li strašnijeg pitanja za

naše savesti, za naše poimanje istorije, za naša osećanja pravičnosti, za naš ljudski život? O ja sam sasvim ubeđen da gospodin kardinal Franjo Kuharić, kao sluga Crkve i sin ovog društva, ne može slaviti zločinca. Također sam ubeđen da društvo u celini nema nikakve koristi ako u njegovom letopisu jedan SVETAC slovi kao ZLOČINAC. Počivšem kardinalu Alojziju Stepincu treba ponovo suditi, suđenje koje podrazumeva naučnu raspravu, simpozijum, na kome će se, oči u oči, sa dokazima, dokumentima, činjenicama, sa jasnim argumentima, kojima raspolažu i Crkva i Država... e da bi se, u atmosferi istinske tolerancije, došlo do istine, do istine koja će biti razumljiva razumu, do prave ljudske istine o Alojziju Stepincu, koji nas – i iz groba stalno okićenog cvećem - već na domaku 21. stoleća, opasno deli.

Po prijedlogu Branislava Petrovića nije došlo do ponovnog suđenja nadbiskupu, niti je bilo nekih promjena sve do kraja komunističke Jugoslavije. Ali je Hrvatski sabor, novoostvarene Republike Hrvatske, na svom zasjedanju 14. veljače 1992. godine, donio Deklaraciju o osudi političkog procesa i presude kardinalu Alojziju Stepincu. Tim je činom Hrvatski sabor ispravio jednu povijesnu nepravdu i uvredu hrvatskom narodu. Ali je, osim osude montiranog procesa nadbiskupu Stepincu i njegovog kažnjavanja, Hrvatski sabor istodobno osudio i sve druge procese i presude brojnim nevino osuđenim svećenicima, redovnicima i vjernicima, osuđujući na taj način i sam protunarodni komunistički režim.

Dr. sc. Nedjeljko MIHANOVIĆ

Jedno sjećanje na blagopokojnog metropolita Jovana Pavlovića

Pratim ovih dana vijesti o smrti blagopokojnog metropolita Srpske pravoslavne crkve u Hrvatskoj, preosvećenoga gospodina Jovana Pavlovića i sjetio sam se njegova posjeta 16. veljače 1999. Državnom povjerenstvu za odnose s vjerskim zajednicama u Republici Hrvatskoj, u Hrvatskom državnom saboru. Uz djelatnost predsjednika odbora za naobrazbu, znanost, kulturu i šport Hrvatskoga državnog sabora, obavljao sam tada i dužnost predsjednika toga Državnog povjerenstva. Posjetio me u društvu gospodina Sime Rajića, koji je od 1990. do 1991. bio potpredsjednik Sabora Republike Hrvatske. Došao je zbog nekih neriješenih stambenih problema u gradu Zagrebu. Nalazim u svojoj bilježnici zapisano nekoliko redaka o tome posjetu, koji se urezao u moje sjećanje.

Gospodin metropolit Pavlović mi je tom prigodom predao jednu slikovnu brošuru u kojoj su s opisima bile reproducirane fotografije razorenih i porušenih crkava i crkvenih objekata Srpske pravoslavne crkve u Hrvatskoj. Na brzinu sam prelistao brošuru i već na prvi pogled zapazio, da je svezak skalupljen preuzetno i na brzinu, da je priređivač u nju pretežito unio fotografije iz Drugoga svjetskog rata. Svoje zapažanje sam iznio gospodinu metropolitu s primjedbom da je u prošlom partizanskom ratu na ovim prostorima partizanska komunistička soldateska s podjednakim barbarstvom i fanatizmom razarala pravoslavna svetišta i crkvene objekte kao i katoličke i da, koliko vidim, veliki dio te fotografske građe u brošuri datira iz toga vandalskoga partizansko-komunističkog razdoblja.

Nazočan sam bio u Predsjedničkim dvorima na sjednici VONS-a (Vijeća obrane i nacionalne sigurnosti), kad je predsjednik države dr. Franjo Tuđman izričito zapovjedio hrvatskim stožernim generalima (Červenko, Bobetko, Gotovina, Markač, Miljavac i drugi) da se u vojnim operacijama pod svaku cijenu pošteđuju pravoslavni sakralni i crkveni

objekti, jer ne želi da obrambeni rat u Hrvatskoj i oslobođenje njezina područja budu obilježeni bilo kakvim barbarstvom. Čak i ako bi neki zvonik pravoslavne crkve bio uporabljen kao snajpersko ili mitraljesko gnijezdo, neka se poštedi od razaranja. Prema takvoj izričitoj zapovijedi predsjednika Tuđmana, ne mogu povjerovati u vjerodostojnost te brošure. A ako se utvrdi da se takvo razaranje negdje dogodilo, zauzet ću se, kao predsjednik Državnog povjerenstva, da se takva devastacija na trošak hrvatskoga državnog proračuna popravi i privede u prvobitno stanje. Ali prije svega, treba na mjestu događaja utvrditi činjenice i vrijeme razaranja.

Iskoristio sam tada prigodu i započeo delikatan razgovor o odnosima Srpske pravoslavne crkve i hrvatske države. Predložio sam gospodinu metropolitu Pavloviću da bi trebalo nakon novonastale stvarnosti uspostave neovisne države Hrvatske pogledati povijesnim činjenicama u oči, te naziv Srpske pravoslavne crkve promijeniti u Hrvatsku pravoslavnu crkvu. Naglasio sam da je neovisnost hrvatske države završila jednu povijesnu epohu i započela drugu. Pomalja se na ovim prostorima jedan novi svijet. Taj je naziv, uz inačicu "grčkoistočna crkva", bio dugo u uporabi, sve do posljednja dva desetljeća 19. stoljeća. Negdje oko godine 1880. svi su pravoslavci, grčkoistočne vjere u Hrvatskoj, bez obzira na etničku pripadnost, preimenovani u Srbe. Već je A. G. Matoš početkom dvadesetog stoljeća o tome pisao: "Kod nas političko srpstvo, narodnost srpska, datira tek od 1880.: narod star dvadesetak godina". A pođemo li od povijesne stvarnosti, utvrdit ćemo da pravoslavni vjernici u Hrvatskoj nisu samo srpske narodnosti. Pred turskim osvajanjima dolazili su *ex partibus infidelium* u ove strane i Rumunji (Vlasi), i Bugari, i Makedonci, i Grci, i Crnogorci, i Srbi. Povijesne statistike govore o samo 17 posto pučanstva srpske narodnosti. I o tom je pitanju A. G. Matoš iznio svoje mišljenje, pa je ustvrdio, kako je "srpski nacionalizam crkvenopravoslavnog podrijetla, a hrvatski državotvornog".

Kad bi svi pravoslavni vjernici bili uključeni u Hrvatsku pravoslavnu crkvu, svaka narodnost bi u toj vjerskoj zajednici osjećala svoj identitet. Ova sadašnja formula srpske pravoslavne crkve je progutala i transformirala sve druge narodnosti i identitete do potpune anihilizacije.

Pišući o tom problemu, Matoš se i na tu činjenicu posrbljivanja svih drugih pripadnika pravoslavne vjere s ironijom izrazio: "Da je kojim slučajem Dimitrija Demeter živ (koji je bio grčkoga podrijetla) i on bi danas bio ovejani Srbin".

Do otprilike godine 1880. gotovo svi pravoslavci u Hrvatskoj izjašnjavali su se kao Hrvati pravoslavne vjere. Tako su se očitovali i Demeter, i Preradović (koji je prešao u svojoj dvadeset i petoj godini na katolicizam), i Kokotović, i Budisavljević, i Lavoslav Vukelić, i Stjepan Miletić, i August Harambašić, i Tesla i drugi. Svi su oni Hrvatsku doživljavali kao svoju domovinu i svoju sudbinu. Oni su hrvatstvo stvarali i promicali.

Kad je Lavoslav Vukelić 1879. umro, tada je posve prirodno i spontano August Šenoa nad njegovim grobom u Svetom Križu Začretju, u svome nekrologu izrazio svoj iskreni oproštaj: "Lahka ti zemljica, čestita hrvatska dušo!". I nitko to nije smatrao provokacijom ili nacionalizmom, kao što bi se, nažalost, danas okvalificiralo. Imam dojam, da Srbi danas u Hrvatskoj doživljavaju Hrvatsku samo kao domovinu, ali ju ne prihvaćaju kao državu. Njihov vegetativni sustav je u Hrvatskoj, a intelektualno-politički u Beogradu, u Srbiji. A Jugoslavije više nema i niti će je biti. Sve što je izgrađivano po diktatima slijepe rojalističke politike iz Beograda, danas je mrtvo. I potrebno je sve te kolonijalne odnose prekinuti i progresivne otvorene koncilijantne mogućnosti ostvariti. Ne vidim da je provesti ovu reformu tako nešto nemoguće. Treba se mentalitet prošlosti mijenjati. A kod nas u mnogome prošlost upravlja sadašnjošću. Našu suvremenu povijest još uvijek nadvladavaju legenda i mit. Tu neprestano mrtvi zapovijedaju živima. U rješavanju južnoslavenskog pitanja nemaju pravo ni Starčević, ni Strossmayer. Starčević je smatrao Hrvatima sve južne Slavene, pa i Bugare, a Strossmayer ih je namjeravao pounijačiti, pokatoličiti.

Kad bi Vaše prevashodstvo formiralo Hrvatsku pravoslavnu crkvu, onda biste se mogli organizirati po načelu sabornosti i autofekalnosti u vlastiti subjekt. Ovako izgledate kao filijala i ekspozitura Srpske pravoslavne crkve na području države Hrvatske, kojoj je sjedište u Beogradu. Bili biste slobodni od svih diktata, koji vam dolaze od srpske autokefal-

nosti i od političkih manipulacija, koje se uvijek štetno odražavaju na odnos suživota i ravnoteže u državi Hrvatskoj. Kao autonomna vjerska organizacija u Republici Hrvatskoj emancipirali biste se od svake podređenosti Beogradu. Sada, kada je uspostavljena neovisna država Hrvatska, a autokefalnost neke pravoslavne Crkvene zajednice se redovito vezuje uz samostalnost određene države, stvoreni su uvjeti da postanete subjekt i faktor u međunarodnim razmjerima. Po statusu ravnopravnosti prestajete biti pravoslavna dijaspora u Hrvatskoj i stječete efikasnije uvjete da se uklopite u zajedničku kulturu i da ostvarite koegzistenciju kakva je bila u prošlosti, posebice u 19. stoljeću. Naglasio sam, da govorim o toj temi neslužbeno i samo *pro foro interno.*

Nakon mojega izlaganja, kojega je preuzvišeni metropolit Pavlović mirno, ali s oprezom slušao, pustio sam da o tome pitanju iskaže svoje mišljenje. Imao sam dojam da ga hvata neka nelagoda, ali je ostao sabran i koncilijantan. Istaknuo je da vjeruje u moje dobrohotne namjere, ali da se to složeno pitanje ne može tako lako "preko koljena prelomiti". "Teško je nekim magičnim štapićem promijeniti ljudsku svijest. Još je teže neke već uobičajene norme ponašanja preskočiti. Otvorili ste jedno veoma složeno pitanje, o kojemu ovdje ne bih mogao ništa više kazati, nego da je složeno."

Nisam mu se s tim delikatnim pitanjem želio nametati. Oprostili smo se s uvjerenjem, da je taj razgovor bio konstruktivan i da je s moje strane bio motiviran političko-etičkim namjerama.

Lojzo BUTURAC, Sisak

Posljednji moj zov hrvatskoj javnosti za ukidanje lažnog dana antifašističke borbe

Devedeset mi je godina života pa je ovo, nakon nekoliko neuspješnih članaka u tisku, posljednji moj zov hrvatskoj javnosti da se konačno napusti obilježavati i proslavljati 22. lipnja lažni Dan antifašističke borbe. Toga dana, 22. lipnja 1941. godine, dvojica istaknutih europslih zločinaca, Hitler i Staljin, prekršili su neki svoj sporazum i zaratili, što nema nikakve veze s Hrvatskom, niti postoji neki razlog da Hrvati taj datum još i danas obilježavaju i proslavljaju.

U Hrvatskoj se za komunističke vladavine,osim toga, proširila jedna laž, da je tobože 22. lipnja 1941. godine u šumi Brezovica kod Siska osnovan prvi partizanski odred protiv fašizma, što nije istina. Ta je laž ušla i u priznate povijesne knjige, pa ona u knjizi povjesničara Ive Goldsteina "Hrvatska 1918.-2008." na str. 79. glasi: "22. lipnja 1941. u šumi Brezovica osnovan je Sisački partizanski odred pod zapovjedništvom Vlade Janića – Cape i Marijana Cvetkovića sa 77 boraca, a već sutradan je odred minirao prugu Sisak-Sunja kod Blinjskog Kuta". Otkud Goldsteinu ova očita laž? Pa, prepisuje ju od onih koji su ju izmislili.

Osjećam se pozvanim prije smrti pozvati hrvatsku javnost da konačno odbaci komunističke laži o tobožnjem sisačkom partizanskom odredu i da o događajma oko Siska, u mjesecima lipanj-rujan 1941. godine, usvoji istinu. Nakon što preko 20 godina živimo u neovisnoj Hrvatskoj državi, imamo pravo odbaciti laži i živjeti u istini. Dužni smo to učiniti i zbog današnjih i budućih naraštaja. Odakle meni pravo da upravo ja, nepoznato ime u javnosti, upućujem ovaj poziv hrvatskoj javnosti? Pa, odatle što sam ja možda još jedini živi svjedok, koji sam imao čast o ondašnjim zbivanjima razgovarati upravo s Vladom Janićem, komu se pripisuje osnivanje partizanskoga odreda.

Bilo je to daleke 1955. Godine; sastao sam se s Vladom Janićem u Sisku, u kući njegove sestre i zeta mu, zvanoga Panča, na jednom podu-

žem razgovoru. Bili smo trojica, Nikola Zečić, tada student šumarstva, Vlado i ja, a razgovor je uz kavicu nešto duže potrajao. Vlado Janić nam je tada ispričao punu istinu o onim danima: travanj – rujan 1941. godine. Prvih dana travnja 1941. srušen je noću u Sisku spomenik kralja Petra Karađorđevića. Za taj su čin osumnjičeni sisački komunisti i takozvani "frankovci" (kasnije su se prozvali ustašama), jer su im ciljevi bili podjednaki u odnosu na Kraljevinu Jugoslaviju. Nakratko su se našli zajedno u zatvoru. Zbog toga, a i zbog toga što su Hitler i Staljin potpisali neki svoj sporazum, u vremenu travanj – lipanj, između sisačkih komunista i ustaša nije bilo nekih većih problema. Međutim, problemi su nastali, i to veoma ozbiljni, kad je Hitler prekršio sporazum sa Staljinom i 22. lipnja 1941. napao Sovjetski savez. Isti taj dan je Janić pošao u Petrinju i to, kako nam je rekao, partijskim biciklom, da se s tamošnjim komunistima dogovori o povlačenju u ilegalnost. Marijan Cvetković je po istom zadatku pošao vlakom u Sunju i Kostajnicu. Uvečer istoga dana, i Janić i Cvetković, našli su se u selu Žabno kod Siska, kod partijskih drugova Ive Lovrekovića i Jose Lasića. Uz još po nekoga člana partije, koji se tu zatekao, odlučeno je da se viđeniji komunisti povuku u ilegalnost i u prvo vrijeme da to bude Žabenska šuma. Ilegalcima treba odmah dopremiti oružje, koje su komunisti u svoje vrijeme spremili na tavan kapele svetoga Fabijana, u selu Vurot. Tu su u Žabnu Janić i Cvetković i prespavali. Kao što se vidi, nema toga, dana 22. lipnja 1941., nikakve Brezovice i nikakvoga odreda.

Sljedećih dana, pričao nam je Janić, tražili su i našli pogodna skloništa za svoje baze u Žabenskoj šumi. Jedno su sklonište nazvali "Šikara", a drugo, 500 metara dalje, "Mali kolićevac". U Šikaru se smjestio Janić i Cvetković, a nekoliko dana im se pridružila i Nada Dimić. U Kolićevcu su se počeli okupljati sljedećih dana, na čelu s Mikom Špiljkom, pa ih se za mjesec dana skupilo desetak ustanika. Međutim, tu su nakon mjesec dana bili otkriveni, pa ih je 22. srpnja napala hrvatska vojska. Sklonište Šikara nije otkriveno, ali je otkriven Mali kolićevac, kojom su prilikom dvojica ustanika poginula, a ostali se povukli u Gornju Posavinu. Janić nam reče i da im je u Žabensku šumu na četiri dana došao iz Zagreba

Ivan Rukavina, koji je govorio da bi trebalo osnovati neku vojnu postrojbu, međutim tada nije za tako nešto još bilo uvjeta.

Odmah drugi dan, nakon vojne akcije na Žabensku šumu, Janić je poslao Cvetkovića na Banovinu da tamo pronađe sigurnije sklonište, jer ovdje blizu grada nisu sigurni. Nadu Dimić je poslao u Sisak da izvidi tamošnju situaciju i da vidi zašto su im iz Žabna prestali donositi hranu. Nadu su tom prilikom uhitili, ali je ona uspjela pobjeći i to na karlovačko područje i nije se više vraćala Janiću. Tako je Janić nekoliko dana ostao sam samcat u Žabenskoj šumi bez hrane, vode i veze sa selom Žabno. Konačno je i on napustio Žabensku šumu, vratio se u Sisak i mjesec dana, kako nam reče, skrivao se po savskim vrbacima. Koncem kolovoza je saznao da su se neki ustanici počeli okupljati u šumi Brezovici, pa je uspio i on doći do njih. Sredinom rujna su iz Brezovice uspjeli izvesti i neke diverzije, zbog čega su i tu bili otkriveni. Preduhitrili su hrvatsku vojsku koja je oko 20. rujna krenula na Brezovicu, no oni su dan prije u Crncu prešli Savu i preselili se na Banovinu. Tamo ih je dočekao četnički vođa Vasilj Gaćeša, s kojim je Janić prvi dan došao u sukob, napustivši Banovinu i skupinu ustanika koju je tamo doveo. To mi je ugrubo ispričao Vlado Janić – Capo, komu se pripisuje da je 22. lipnja 1941. u šumi Brezovica osnovao Prvi partizanski odred u Jugoslaviji.

Navodim ovdje i literaturu, svakomu dostupnu, koja djelomično ili potpuno potvrđuje istinu, koju mi je ispričao Janić. Iako je literatura iz komunističkog vremena, pa se pokušava spominjati neki odred, ona je ipak u svojoj osnovi istinita. U njoj nema ni Brezovic,e ni odreda, koji bi bio tamo osnovan.

l. Miroslav Matovina i Dragan Božić "Prvi partizanski odred", Zagreb 1981. Sisački novinari Matovina i Božić razgovarali su s Vladom Janićem i drugim sisačkim prvoborcima, pa im je knjiga gotovo u cijelosti istinita. U knjizi se opisuje stanje oko Siska od lipnja do rujna 1941. Dana 22. lipnja 1941. se spominje samo Sisak – Petrinja – Sunja – Kostajnica – Žabno. Zatim mjesec dana Žabenska šuma, mjesec dana potpuno zatišje i mjesec dana Brezovica, u koju je Janić došao tek koncem kolovoza.

2. Muzej Sisak i Turistička zajednica Sisak izdali su letak "Sisak-Brezovica, spomenik Prvom partizanskom odredu", Turistkomerc, Zag-

reb 1981. U letku ima istine, ali i neistine ili laži. Istina je da se sisački komunisti u lipnju i srpnju 1941. nisu okupljali u Brezovici nego u Žabenskoj šumi. A laž je da su u nekoj šumi Šikara 22. lipnja 1941. osnovali partizanski odred.

3. Dragan Božić, "Žabenska šuma" članak u časopisu "Forum" 1985. i pretiskan u Božićevoj knjizi "Povijest rijetke ptice", Sisak 2009. str. 5-36. Božić kao novinar, a pomalo i kao književnik, nakon što je detaljno razgovarao sa sisačkim prvoborcima, jednako je tako detaljno opisao što se je događalo 22. lipnja 1941. i sljedećih dana u Sisku, Petrinji, Sunji, Kostajnici, Žabnu i Žabenskoj šumi. Bitno je da u tom detaljnom opisu na 30 stranica nema nikakve Brezovice niti partizanskoga odreda.

4. Konačno, uredniku Novog sisačkog tjednika od 24. lipnja 2010., Željku Maljevcu, dala je veliki intervju na cijeloj stranici Ljubica Čulig, bivša partizanka iz sela Žabno. Ona za sebe tvrdi da je 1941. godine, kao 19-godišnja djevojka, bila komunistička aktivistkinja i da je usko surađivala s vodećim komunistima u Žabnu, Ivom Lovrekovićem i Josom Tuškancem. Poznato joj je da su 22. lipnja 1941. u Žabno došli Vlado Janić i Marijan Cvetković i da su se sljedećih mjesec dana, do 22. srpnja, s još nekoliko drugova, skrivali u Žabenskoj šumi. Ona je svakodnevno po selu skupljala hranu i druge potrepštine, koje su nošene drugovima u Žabensku šumu. Iako je bila veoma aktivno uključena u tadašnja zbivanja, ona tvrdi da tada, u to vrijeme, nije čula za nikakvo osnivanje partizanskoga odreda.

Kad sve ovo znademo, obvezni smo, dužnost nam je, odbaciti do sada nam nametane laži i usvojiti istinu. Obveza nam je to prema Europi, čiji smo član, prema RH, u kojoj živimo već preko 20 godina, ali i prema današnjim i budućim naraštajima, koji imaju pravo živjeti u istini. Ne postoji nikakav razlog da laži, koje nam je nametala komunistička vlast, još i dalje podržavamo u državi, koja je osudila zločine komunističkog poretka. Zločine komunističkog poretka je osudila i Europa. Deklaracija Europskog parlamenta od 23. kolovoza 2008. je proglasila 23. kolovoza Danom europskog sjećanja na žrtve staljinizma i nacizma, što je potvrđeno i Rezolucijom Europskog parlamenta od 2. travnja 2009. Konačno, Hrvatski je sabor 30. lipnja 2006. godine donio Deklaraciju o

osudi zločina počinjenih tijekom totalitarnog komunističkog poretka u Hrvatskoj 1945.-1999. (NN, 76/2006.), u kojoj je navedeno da je totalni komunistički režim bio, bez iznimke, označen masovnim povredama ljudskih prava.

Na kraju, pozivam sve mjerodavne i konačno Hrvatski sabor da se iz naših kalendara, naših glava i naših sjećanja briše lažni Dan antifašističke borbe 22. lipnja i usvoji istiniti Dan sjećanja na žrtve totalitarnih režima – nacizma, fašizma i komunizma, 23. kolovoza. Točan naziv praznika i njegov datum neka se odrede prema našim prilikama.

Mr. sci. dr. Zlatko MATKOVIĆ

O politici pradjeda i praujaka

Moj pradjed, Karl Ferdinad Neumann (1832.-1907.), Nijemac rodom iz sada ukrajinskog Lavova, služio je kao ljekarnik austrijsku vojsku u Rumi, gdje se zaručio za moju prabaku Anu Furjaković (1844.-1933.), i oboje su pokopani na zagrebačkom groblju. U vojnoj obvezi pratio je sredinom devetnaestog stoljeća u njegovom pohodu na Meksiko austrijskog cara Maksimilijana, kojeg je na kraju rata pobjednički meksički vođa Juarez dao strijeljati, dok se moj pradjed uspio živ vratiti i oženiti sa zaručnicom. Otvorio je zatim ljekarnu u Vrbovcu i imao dva sina Milana i Alfreda i kćer - moju baku Ernu (1876.-1978.), za koje je svoje doživljaje iz Meksika opisao u 3 istovjetna primjerka memoara po 370 stranica na gotici.

Njegov sin Alfred završio je vojnu školu i zastupao je Austriju u pregovorima s generalom Trockim i komunističkim vođom Lenjinom iz Sovjetskog saveza 1917. u Brest-Litowsku, gdje je i prekinut sukob između tih sila tijekom Prvoga svjetskog rata. U Beču je 1929. nakon beogradskog atentata na Stjepana Radića sudjelovao u osnivanju Ustaškog pokreta na čelu s dr. Antom Pavelićem. Godine 1941. je kao ugledni član tadašnje vlasti došao u Zagreb, glavni grad Nezavisne Države Hrvatske i stanovao je kod svoje sestre, moje bake i prve susjede; imao sam ga prilike kao petogodišnjak i upoznati. Sjećam se, kako je s mojim ocem označavao na zidnoj zemljopisnoj karti Hitlerov prodor u Rusiju. Iznenada je 1943. rekao, da je sve to propast i preselio se u Beč, čime se distancirao politički od ustaštva! Preživjeli smo svršetak Drugoga svjetskog rata, i moj stric, poznati hrvatski književnik i komunist, Marijan Matković (1915.-1975.), oženio je kolegicu Židovku, Zoru Vinski (1915.- 1997.), te se potrudio da ne kontaktiramo sa svojim bečkim emigrantom, a ionako je tada bilo po život opasno oglašavati se Nijemcem po podrijetlu. U Beč sam dopro tek 1959. kao student medicine, zakasnivši na susret sa svojim praujakom, koji je dvije godine prije bio počasno pokopan na bečkom groblju.

Marijan BOŠNJAK, Zagreb

Zalutali smjer treba napustiti i krenuti pravim putem

Svjedoci smo neprimjerenih ponašanja ljudi. Neka su neizbježna, mnoga čak pogodovana, ali su moguća poboljšanja u smjeru uspostave optimalna moralna sklada i gospodarstvena napretka. Globalno promatrano, dovoljno je hranidbena supstrata da već sada golem broj ljudi može nerasipno živjeti, čak bez ugrozbe jedan drugoga. Ali, teško je uskladiti zahtjeve pa zato i međusobne odnose. Podloga je to jadu, siromaštvu, preobilju, rasipnosti, nasilju, žrtvama, itd. Svojstva globalnog sustava djelomice su zajednička i Hrvatskoj kao podsustavu. Zato ima smisla obratiti pozornost na sadašnja zbivanja u Hrvatskoj, pa ih podvrgnuti sustavskoj analizi, a s ciljem uspostave stanja koje umjesto beznađa nudi vjerojatno izglednije pouzdano stabilnije i dugotrajnije bolje životne uvjete budućim naraštajima. Primjećujem što i mnogi drugi, ali bivam i potaknut pokušati osmisliti način kako ostvariti moralno ispravne ciljeve. Upravo su me neke slučajnosti potaknule na pisanje ovog teksta.

Ponavlja se da se hrvatske vlade odabere na temelju obmanjivih obećanja, pa potom zgrozi zbog onog što provedu, a još više onog obećana što ne provedu. Nema potrebe išta nabrajati ni isticati. Bolje je izreći osobne dojmove o prepoznatim pojavama. A Bog me je nagradio mogućnošću da sam još uvijek umno i fiziologijski, u skladu s osobnom dobi i ovisno o stanju okoliša, sposoban ispravno postupati. Održavam se ne opterećujući ikoga, nastojim u komunikaciji s drugima pogodovati optimizam i etičnost, ali i izražavati i svoju odbojnost prema moralno neprihvatljivu, a čega ima, ili nam prijeti. Krećući se pješice meni bližim prostorom našega glavnoga grada, s lakoćom prepoznajem dinamiku i intenzitet energijski i tehnički uvelike potpomognutih, kako ljudskih, tako i materijalnih kretanja. Vozeći se tramvajem jače se uklopim u društvo onih čije su mi životne poteškoće i osjećaji prosječno bliži. Češće bivam tijekom vožnje uspravan pridržavajući se za metalne prečke, ponekad i malo pritisnut, ali se zna dogoditi da ugodno odsjedim sve do tre-

nutka izlaska iz tramvaja. Tada običavam svrnuti pogled i na natpise na pročeljima zgrada glavne ulice glavnoga hrvatskog grada. Vrve natpisi na tuđim jezicima, a nađe se i pokoji stidljivo napisan na hrvatskom jeziku i hrvatskim slovima. Zdrma me pogled na mnoštvo instaliranih praznih ugostiteljskih sjedalica, očito proizvedenih u inozemstvu pa uvezenih, svjedočeći o poslovnoj uspješnosti onih koji ih nabaviše plativši ih izvezenim hrastovim balvanima. Ne uvijek ugodna vožnja tramvajem potakne me na razmišljanje o dojmu kojeg sam stekao o motoriziranim osobnim prometalima, onima koji njima upravljaju, ali i onima koji kataliziraju prometno stanje kakvo je uvelike uspostavljeno. Čak samo letimičnim pogledima na kolone osobnih vozila lako se može utvrditi da je u oko 80% slučajeva u vozilu samo vozač. Prosječna pogonska snaga pojedinih vozila je oko 100 konjskih. Prejako za prijevoz jedne osobe kojoj za dnevne životne aktivnosti i golo egzistiranje dostaje manje od 30 tisuća kilodžula, sadržanih u samo 1kg tekućeg goriva.

Prigodom nedavne, jedne u nizu mojih posjeta unucima koji stanuju u zgradi smještenoj u povišenu zemljišnom području grada, pješice sam se vraćao kući koračajući nizbrdice dvosmjernim kolnikom ulice koja vodi blisko središnjoj gradskoj ulici. Na pločnicima s lijeve i desne strane ceste bili su gotovo nerazmaknuto parkirani osobni automobili, neostavivši ni dm širine za stopalo pješaka, koji bi se akrobatski usudio koračati pločnikom. Zato sam poput drugih pješaka koje sam susretao, ili su me zaobilazili, morao koračati kolnikom. Idući, susreo sam i jednu gospođu kako uzbrdice gura dječja kolica sa zaspalim unukom. Srećom, svi vozači automobila koji su tada upravljali svojim vozilima, bili su trijezni i uviđavni, pa se nije dogodilo ništa loša. A da se neki pješak slučajno poskliznuo u nezgodnu trenutku pri prolazu auta?! Ako bi došlo do nezgode, vozač bi morao dokazivati da nije kriv, a pješaka bi se moglo okrivljavati da je sam skrivio nezgodu. Prave krivce, međutim, ne bi zapekla savjest.

Kući sam stigao živ i zdrav, sretan da se tijekom mojeg pješačenja ništa lošeg nije dogodilo, ali pobuđen razmišljati o mogućnosti optimalne regulacije prometa, a u skladu s termodinamičkim zakonitostima i etičkim kodeksom. To razmišljanje ne bi me potaklo da išta napišem,

poglavito da išta poduzmem, jer ne znam adresu subjekta kojem bi se obratio s eventualno izmudrenim prijedlogom. No, koji dan kasnije, prigodom predstavljanja knjige čiji autor bijaše jedan moj prijatelj, susretoh osobu koja me podsjeti na jedan važan događaj iz mojeg djetinjstva. Upravo je sjedila ispred mene, a organizator svečanog predstavljanja knjige isplanirao je i njezin nastup kao pjevačice, pa uoči nastupa izrekao njezino ime, sadašnje i djevojačko prezime. Ovo me podsjetilo na liječnika koji me je kao dječaka izliječio. Zato sam se nakon nastupa gđe koja je otpjevala jednu od skladbi slavnog hrvatskog skladatelja, istoj obratio s pitanjem je li u rodu s već pokojnim liječnikom. I gle, doznah da sam imao čast upoznati najmlađu liječnikovu kći.

Podrobnosti i redoslijed događanja u svezi s davnom, dobro upamćenom mojom posjetom liječniku, zaslužuju da ih se sada u najbitnijem opiše. Riječ je o meni dobro upamćenu životno važnu događaju iz doba mojeg dječačstva, a bješe to u ljeto zadnje godine prije završetka ondašnjeg rata. Živio sam tada u svom rodnom Lovreću, u zaselku kojem većinu kuća zapališe vojnici jedne zaraćene strane pri kraju borbi protiv vojnika druge zaraćene strane, a u pošteđenoj kući susjeda, jer kuća i štala moje obitelji bjehu zapaljene. Vrativši se iz Njemačke, otac je zakratko boravio, da bi se krajem jeseni vratio u Njemačku, gdje je redovito boravio duže nego u Lovreću. Roditelji kao roditelji, nesebično skrbe o svojoj djeci, poglavito ako procijene da su zdravstveno ili na drugi način ugrožena. Bilo nas je šestero, češće gladnih nego sitih, ja najstariji među njima pa i s više obveza. Otac i majka stekli su dojam da sam premršav i iscrpljen, više nego što bi se moglo pripisati tada vrlo oskudnoj prehrani svih. Odlučili su se zajedno sa mnom pohoditi liječnika, a to je značilo odpješačiti u Imotski. Nismo imali konja, a nije bilo vjerojatno da će se u tadašnjim prilikama pojaviti prijevozno sredstvo. Bilo je ljeto, a vrijeme pogodno i bez ikakve vjerojatnosti da bi se moglo pogoršati, pa smo otac, majka i ja krenuli na put, vrlo rano, čak prije jedva primjetna svitanja. Trebalo je prevaliti težak put dužine 25 km. Pola makadamskom cestom, pola seoskim putovima i brdskim uskim, dijelom opasnim puteljcima. Umjesto odmora, na dijelu puta na kratko su me roditelji znali ponijeti na svojim leđima. Prisjećam se i dijela puta, tj. puteljka kojih

desetak centimetara široka u bazi između izdignutih dijelova kamenih gromada sraslih sa strmom sjevernom padinom brda. Koračao sam polako i oprezno, s puno straha pobuđenog povremenim pogledima na golemu vodenu površinu poplavljena polja, koja je dodirivala dno padine brda udaljenog od puteljka oko stotinjak metara. Strah od mogućeg skliznuća niz padinu bio je pojačan i zbog svijesti da ne umijem plivati. U nastavku puta, dosta kasnije, hodanje je bilo normalno, nizinskim područjem u kojem sam, prvi put u životu, uspio zapaziti i pokoju vodenicu, dakle mlinicu na vodeni pogon. U Imotski smo stigli tek pošto se sunce dobrano uzdiglo i zapeklo, vjerojatno oko podneva. Navratili smo u kuću obitelji majčina bratića, dakle jednog od mojih ujaka. Tamo su nam savjetovali da odemo doktoru Tonkoviću, iskusnu liječniku velika ugleda u cijeloj Imotskoj krajini. U njegovoj ordinaciji pojavili smo se iza podneva, pa ubrzo nakon ne preduga čekanja bili primljeni. Mati je pojasnila razlog dolaska. Uslijedilo je moje skidanje odjeće s gornje polovice tijela, liječnikov pogled pa primjedba da mi je prevelik "drob", ali ubrzo zatim i da sam povrh toga premršav. Roditelji su osjetili potrebu reći da jedem dovoljno i da nema razloga za takvo mršavilo. Stavivši ruku na moje tijelo uvjerio se da nemam povišenu temperaturu pa me zapitao jesam li u stolici primjetio koju bijelu glistu. Odgovorio sam negativno dodavši zatim: "Nisam veliku, ali je bilo puno malih". To je bilo dovoljno da liječnik zaključi pa priopći mojim roditeljima: "Da, to je razlog mršavilu i povećanu 'drobu'. Sve što pojede, pojedu one pa je stalno gladan i neishranjen". Napisao je recept, izrekao upute kako postupati, pa smo se mogli uputiti u ljekarnu po lijek. Ljekarna je bila u središtu grada pa smo ubrzo do nje dopješačili i kupili lijek, velike bijele okrugloplosnate tablete, prikladno upakirane u kvadratnoprizmenu kutiju. Po povratku u kuću ujčeve obitelji nešto smo i prizalogajili pa krenuli u šetnju sve do Gaja, područja na istočnom obodu Imotskog. Tamo su bili razmješteni vojnici njemačke protuavionske posade. Nije mi promaklo uočiti dva četverocijevna protuavionska topa. Naime, već su toga ljeta prelijetale eskadrile savezničkih aviona preko područja Imotske krajine, znakovito i iznad Lovreća. Uspijevali su Nijemci i pogoditi pa srušiti pokojeg. I toga dana, pri povratku iz Gaja čuli smo daleke zvuke aviona,

pa ubrzo one uzbunjujuće i zavijajuće izazvane alarmnim sirenama. Strah mi je ušao u kosti, ali bijaše neusporedivo manji u usporedbi s onim stresnim koji sam doživio prigodom bombardiranja mojeg sela pri nadlijetanju talijanskih aviona. Uzbuna je ubrzo prestala, a nisu se oglasili ni protuavionski topovi. Vjerojatno su avioni preletjeli na udaljenosti izvan dometa topovskih plotuna. Povratak kući uslijedio je nakon kratka odmora, u predvečerje, uoči zalaska sunca. Pri povratku, noć nas je zatekla nakon što smo prevalili oko dvije trećine puta, blizu gostionice smještene uz cestu. Ne sjećam se imena vlasnika, ali su mi se trenutci boravka u gostionici i ispred nje duboko usjekli u pamćenje. Bilo je rizično po noćnom mraku, već premoren nastaviti put. Nije bila izgledna mogućnost za prespavati, jer je broj potrebitih tada zatečenih u gostionici bio prevelik. Moralo se strpljivo čekati pojavu nekog kamiona. Nadu su pojačala svjetla automobila koji se približavao, a napose trenutak kad se automobil zaustavio. Bijaše to osobni automobil, popunjen ljudima. Pošto je iz njega izašao njemački vojnik, očito častnik, otac mu se obratio glede mogućnosti da me preveze do Lovreća. Nakon razgovora, koji se odvijao vrlo uljuđeno, častnik je ušao u automobil, koji je upalivši svjetla krenuo. Otac je po završenu razgovoru, meni i majci pojasnio da je automobil bio prepun (4 osobe), ali da bi me ipak nekako smjestili da je dan. Po noći to ne smiju učiniti, jer se svjetla smije samo povremeno uključivati zbog noćnih avionskih prelijetanja lovačkih aviona, a svakim zaustavljanjem se izlaže riziku napada od noćnih partizanskih zasjeda. Ne sumnjam u častnikovu iskrenost. Postupio je ispravno. No, nikad ne treba izgubiti nadu i prestati uzdati se u pomoć Božju. Ubrzo se pojavio teretnjak. Zaustavio se, a bio je prepun tereta. Razgovor otca s vozačem, pa moje ukrcavanje u vozačku kabinu, između vozača i vlasnika teretnjaka. Vožnja s povremenim paljenjima svjetla. Trajalo je. Pobuda razmišljanja kako ću nakon iskrcaja kraj crkve, sam krenuti kući po mraku, po cesti koju samo zvijezde osvjetljavaju. Djeca se boje noći, susreta s vukom, a javlja se strah i od "vukodlaka". Razmišljanje i strahovanje prestali su čim sam po zaustavljanju teretnjaka izašao iz kabine auta, pa ugledao otca i majku kako silaze s pretovarena teretnjaka.

Po dolasku u kuću večeralo se čega je bilo. Zatim poleglo u pripadne postelje. San je brzo nastupio. S početkom dana započela je primjena terapije propisanim lijekom i dijetnom prehranom. Ova je obuhvaćala samo mlijeko i bijelu prženoječmenu kavu. Bez kruha i išta žitna. Tako puna tri dana. Učinkovito. Izbačene su dvije velike i sve prateće male oksiure. Četvrtog dana prestalo se s uzimanjem tableta, a počelo s obrocima kuhanih pšenice i kukuruza, ali bez kruha. Tek se petog dana oprezno prešlo na tada uobičajena jela kakvih je bilo, dopustivo i malo mesa i slanine ako ih se imalo. Život se nastavio bez oksiura, ugodniji. Ne sjećam se da su me ikad poslije pokušale ugroziti. Hvala doktoru i roditeljima. Nek počivaju u miru! Za života su postupali kako dolikuje bićima koje Bog stvori na sliku i priliku svoju. Neka su im počivališta blagoslovljena!

Dopustivo je sada pobuditi razmišljanja glede odabira pravog životnog smjera, onog kojeg nadzire Božja providnost. Možda će procesu traženja pripomoći ono već kazano i spoznato etičko. Prigoda je podsjetiti pa ponoviti tvrdnju, koju sam već javnosti priopćio i opetovano ponovio: "Sklad je preduvjet napretku od obitelji do političke zajednice. Etički i duhovno prožete hormonska, dobna, obrazovna, strukovna, djelatnostna i stvaralačka usklađenost te optimalna prostorna raspoređenost preduvjet su prosperiteta i trajanja naroda i država". A kad je riječ o smjeru, riječ je o vektoru, što znači da treba uvažavati pravila postupanja primjenjiva za vektore. Ono izrečeno u prvom dijelu sada naslovljena teksta uvelike je antipodno izrečeno u drugom dijelu teksta. No, nije riječ o potpunim suprotnostima, pri čemu treba istaknuti i ono aksiomno da sadašnje stanje ne može utjecati na prošlo. Prošlost je podložna različitim tumačenjima, ali nudi pouke. Pouke mogu i smiju poslužiti pri pokušajima poboljšavanja sadašnjih stanja. U doba mojeg dječačstva, u Lovreću je živjelo tri puta više žitelja nego danas, čak u izrazito ratnim, dakle pogibeljnim uvjetima. Živjelo se u oskudici, ali je sva inače teško obradiva zemlja skromne plodnosti bila obrađena a plodovi ubrani. Ljudi su nesebično pomagali jedni drugima. I mi djeca smo bili radno vrlo angažirani i učinkoviti. Tehnika i medicina bile su na nižoj razini glede znanja i mogućnosti. Ali, zajedno s roditeljima, zdravstveno ugrožen

propješačio sam više od 40 km u jednom danu, bio odmah primljen nenajavljen kod liječnika, pa izliječen u tijeku 3 do 4 dana. Zato mi se čini da bi prije pristupa pronalaženju optimalna rješenja za današnje stanje u Hrvatskoj bilo uputno konstruirati paralelogram dvaju vektora: Vektora stanja iz doba mojeg dječačstva i vektora sadašnjeg stanja u Hrvatskoj. Možda će dijagonala pokazati smjer kojem treba težiti. Taj smjer vjerojatno krije u sebi više moralnosti i više usklađenosti između stjecanja i trošenja uz popratno smanjenje škrtosti i rasipnosti. Predpostavka njegovu ostvarivanju je prilagodba izbornog zakona za uspostavu pravednijih odnosa, jer sadašnji omogućuje selektivno favoriziranje društvenih struktura upitne moralnosti i stručnosti, sumnjiva domoljublja i rodoljublja, popraćenih nerazboritom ksenofilnom podložnošću.

Stjepan RAZUM, zc

Muka Gospodina našega Isusa Krista

Prikaz zbornika: *Muka kao nepresušno nadahnuće kulture. Passion as an inexhaustible inspiration of culture. Pasionska baština Hrvata u Podunavlju. Passion hereitage of Croats in the Danube region. Zagreb-Sombor, 2012. Zbornik radova IX. međunarodnog znanstvenog simpozija. Proceedings of the 9th International scientific symposium*. Urednik Jozo ČIKEŠ. Niz: *Pasionska baština*, IX. Nakl. Udruga Pasionska baština, Zagreb. Sunakl. Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Subotica. Zagreb-Subotica, 2013., 500 stranica.

Uvod

Udruga Pasionska baština, s Jozom Čikešom na čelu, već šesnaest-sedamnaest godina priređuje međunarodne znanstvene skupove na kojima istražuje i predstavlja pasionske sadržaje u europskoj i napose hrvatskoj kulturi. Radi se o sadržajima nadahnutima na Muci Gospodina našega Isusa Krista, o kojima se razmišlja ponajprije u korizmenom vremenu, a osobito u Velikom tjednu. Hrvatski je narod, a tako i drugi europski narodi, na tim sadržajima oblikovalo svoje običaje i ponašanje.

Godine 2013. objavljen je deveti zbornik, s dvojezičnim – hrvatsko-engleskim – naslovom i s navedenim mjestima izdanja: Zagreb i Subotica. Zbornik donosi radove koji su plod IX. međunarodnog znanstvenog skupa Pasionske baštine, održanog u Somboru (premda na naslovnici piše: Zagreb-Sombor) 2012. godine, pod glavnim naslovom "Muka kao nepresušno nadahnuće kulture", te s podnaslovom "Pasionska baština Hrvata u Podunavlju". Urednik zbornika je Jozo Čikeš, a uredničko vijeće čine: Jozo Čikeš, Igor Fisković, Vladimir Magić, Dino Milinović, Stjepan Pepeljnjak, Ante Stamać i Tomislav Žigmanov. U "Predgovoru" (str. 3) čitamo kako je dosada pet znanstvenih skupova posvećeno sadržajima nadahnutima Mukom na prostorima koji danas nisu u granicama Republike Hrvatske: tri u Bosni i Hercegovini (Sarajevo, Vitez i Buško blato), jedan u Boki Kotorskoj (Tivat), i jedan, i to ovaj posljednji, u Vojvodini (Sombor). Svrha znanstvenih skupova i njihovih zbornika je dvostruka, kako piše uredništvo: *Prvo, uvjeriti, još jednom, sebe i druge da je Muka i Uskrsnuće Kristovo – Pasija, odnosno Pasionski misterij, izvorište i oblikovatelj europske kulture, štoviše da je on nepresušni izvor kulture i danas. Drugo, raznim sumnjivim Tomama, pa i otvorenim negatorima hrvatske kulture, uprijeti prstom u njeno jedinstvo, prepoznatljivost i cjelovitost na svim etničkim hrvatskim prostorima* (str. 3).

Radovi su u zborniku, kao što je vidljivo i iz pregleda sadržaja (str. 4-7), podijeljeni u tri odjeljka: "Povijest", "Književnost" i "Muzikologija". Dodan mu je i četvrti odjeljak, "Putopis – perom i slikom", u kojem je opisan tijek događanja oko simpozija u Somboru, u svibnju 2012. godine. U zborniku je unutar ta tri odjeljka objavljeno sveukupno 27 radova.

Prikaz sadržaja

Prvi odjeljak, "Povijest" sadrži jedanaest radova.

Dr. Ivan **Balta** u svom radu (*Zapisi o migracijama i životu Šokaca u kućnim zadrugama od Bosne i Slavonije do Bačke*, str. 9-24) piše o selidbi Hrvata iz istočne, srednje i zapadne Bosne koji su se nakon velikog Bečkog rata krajem 17. stoljeća počeli seliti prema sjeveru, te su naselili Slavoniju, Bačku i Baranju. Na svojim novim prostorima živjeli su u zadrugama, koje su se krajem 19. stoljeća počele raspadati, jer nisu pogodovale modernizaciji života.

Vlasta **Markasović** i Tomo **Šalić** (*Doseljavanje bačkih Šokaca u istočnu Slavoniju. Pasijski šokački púti*, str. 25-62) pišu o selidbi Hrvata Šokaca iz Bačke, koja je tada bila pod ugarskom vlašću, u istočnu Slavoniju. U drugoj polovici 19. stoljeća hrvatski Šokci iz Santova, Bačkog Monoštra i Bačkog Brijega preselili su se u okolicu Vinkovaca i Đakova, tj. u sela Vrbicu, Đurđance i Retkovce. U radu su navedene pojedine obitelji koje su sudjelovale u toj selitbi.

Dr. Milica **Lukić** i Vera **Blažević-Krezić** u svom radu (*Srijemski doprinos Strossmayerovoj obnovi ćirilometodske baštine u 19. stoljeću*, str. 63-80) predstavljaju doprinos dvojice srijemskih preporoditelja, kanonika Ilije Okrugića i biskupa Ivana Antunovića, ćirilometodskim nastojanjima bosansko-đakovačkoga i srijemskoga biskupa Josipa Jurja Štrosmajera. Naime, biskup Štrosmajer je kao nasljednik Sv. Metoda na srijemskoj biskupskoj stolici nastojao obnoviti drevnu baštinu Svete braće Ćirila i Metoda. U tome su mu pomogli svojim pisanim radovima navedena dvojica.

Živko **Mandić** opisuje žalostan *Prijelaz santovačkih Hrvata na pravoslavlje potkraj 19. stoljeća* (str. 81-98), koji se dogodio uslijed genocidne politike mađarskih državnih i crkvenih vlasti prema Hrvatima. Smanjujući im crkveni obred na hrvatskom jeziku, znatan dio Hrvata iz Santova je u proljeće 1899. prešao na pravoslavnu vjeru. No, zbog grižnje savjesti iste i iduće godine većina se vratila u vjeru svojih otaca. Oni koji pak ostadoše u pravoslavlju prozvaše se kasnije Srbima.

Zdravka **Bušić** je napisala članak: *Naseljavanje hercegovačke djece na područja Slavonije, Srijema, Banata i Bačke u vrijeme godina gladi (1917.-1920.). Fra Didak Buntić – hercegovački Mojsije (1871.-1922.)* (str. 99-109). Kao što je iz naslova razvidno, u njemu je prikazala hercegovačkoga franjevca Didaka Buntića koji je poput starozavjetnoga Mojsija krajem Prvoga svjetskoga rata vodio izgladnjelu hercegovačku djecu u bogatu Slavoniju, Srijem, Banat i Bačku i tako ih spasio od gladi i sačuvao njihove živote.

Zvonko **Martić** u svom članku (*Kultni grobovi mučenika u pučkoj pobožnosti Hrvata u Bosni i Hercegovini*, str. 110-127) piše o vrlo raširenoj pojavi kultnih grobova među vjernicima u Bosni i Hercegovini, na kojima se moli za duhovne i tjelesne darove. Pisac navodi 21 kultni grob znanih i neznanih osoba za koje puk vjeruje da su umrli mučeničkom smrću.

Marko **Kljajić** prikazuje *Pobožnost križnog puta i pasionsku sakralnu umjetnost u Srijemu* (str. 128-136), osobito u Petrovaradinu, Srijemskoj Kamenici i Srijemskim Karlovcima.

Zvonimir **Pelajić** napisao je članak: *Tragom križnog puta i kalvarija u Baču, Plavni, Vajskoj i Bodjanima* (str. 137-149). Bač je od nekadašnjeg sre-

dišta Bačke nadbiskupije i cijeloga područja koje se zove Bačka danas postao gotovo manjinska župa Subotičke biskupije, s malim brojem katolika i skromnim brojem Hrvata. Sličnu sudbinu doživjela su i okolna mjesta Plavna, Vajska i Bođani. No, sva ta mjesta imaju značajnu povijest, koju treba istražiti i predstaviti. U ovom radu Pelajić prikazuje ponešto o kalvarijama u navedenim mjestima, raspelima krajputašima, pobožnostima križnoga puta i drugim običajima pasionske predaje. No, svakako treba istaknuti da u posljednjem poglavlju pisac predstavlja dio knjige "U Kristovoj domovini" dugogodišnjega urednika svetojeronimskih izdanja, dr. Josipa Andrića, u kojoj je taj hrvatski velikan, porijeklom iz Bačke, napisao dojmljiv članak s naslovom "Tragom križnoga puta", u kojem opisuje pobožnost križnoga puta, koju je s drugim hodočasnicima obavio 1931. godine na ulicama Jeruzalema. Župljani župe Plavna postavili su, odnosno vratili 26. travnja 2007. poprsje Josipa Andrića na prostor ispred župne crkve Sv. Jakova u Plavni.

Ivan **Andrašić** u svom kratkom radu prikazuje *Korizmu u Sonti* (str. 150-152).

Dr. Adalbert **Rebić** (sada već pokojni!) opisuje *Progon bačkih Nijemaca iz Filipova (Philipsdorf) potkraj i poslije Drugog svjetskog rata* (str. 153-164). Kad su podkraj 1944. godine jugoslavenski komunisti zauzeli Vojvodinu, nasilno su odveli u sabirna polja u Vojvodini sve preostale Nijemce koji su ostali živjeti u Bačkoj i Banatu, a koji su bili posve nevini građani. Oduzeli su im kuće, svu imovinu i sva građanska prava, te ih stjerali u sabirna polja. U tim je poljima 1946. godine stradalo oko 70.000 Nijemaca.

Slavko **Žebić** piše o svom mjestu Gibarac u Srijemu: *Muka naša gibarača – priča u dvije slike* (str. 165-176). Najprije opisuje tragediju protjerivanja na početku velikosrbske agresije 1991. godine, a onda opisuje i pokušaj promjene imena mjesta.

Drugi odjeljak, "Književnost", obuhvaća devet radova.

Dr. Krešimir **Šimić** u svom radu *Hrvatske šesnaestostoljetne pasionske poeme* (str. 178-200) ističe važnost književnih tekstova pasionske tematike iz ranonovovjekovne pasionske književnosti, koju su pisali Marko Marulić, Nikola Nalješković, Mavro Vetranović i drugi.

Mato **Batorović** piše o franjevcu Bernardinu Tomi Leakoviću: *Fra Bernardin Tomo Leaković (Bošnjaci, 1741. – Šarengrad, 1815.) – autor zbirke 'Put križa', korizmenih propovijedi i katoličkog nauka o Muci i smrti Isusa Krista* (str. 201-215). Prikazuje njegove propovijedi o muci Kristovoj i one izrečene u korizmene nedjelje, zatim razlaže članak vjere o muci Kristovoj, te prikazuje Leakovićevu zbirku *Put križa.*

Dr. Hrvojka **Mihanović-Salopek** u svom radu: *Pasionske pjesme Lajče Budanovića u kontekstu hrvatske crkvene himnodije* (str. 216-227), piše kako se crkvena himnodijska djelatnost bačkih Hrvata pojačava početkom 19. stoljeća, u čemu se ističe subotički orguljaš i skladatelj Đuro Arnold. U tom smislu najistaknutije mjesto u drugoj polovici 19. stoljeća i početkom 20. stoljeća zauzima biskup Ljudevit-Lajčo Budanović, koji 1901. godine objavljuje u Subotici zbirku *Slava Božja u molitvama i pismima,* a 1908. zbirku *Velika slava Božja.* Posebnu pozornost rad posvećuje tekstovima Budanovićevih pasionskih tužaljki u kojima se odražava utjecaj narodnog naricanja i usmene narodne baštine.

Tomislav **Žigmanov** prikazuje *Križne putove u nabožnoj književnosti podunavskih Hrvata* (str. 228-238). Nabožna hrvatska književnost u ugarskom Podunavlju imala je svoje ostvarenje u prikazu Isusove muke, ponajprije u vidu križnih putova. Pisac prati njihov niz, počevši od molitvenika iz 19. stoljeća, pa sve do početka 21. stoljeća, u kojima su učestaliji osobni pristupi pojedinih pisaca.

Katarina **Čeliković** obrađuje *Pasionske teme u kalendaru 'Subotička Danica'* (str. 239-246.). To je najstariji crkveno-narodni kalendar Hrvata u Bačkoj (pokrenut 1884. godine). Po svom imenu *Subotička Danica* sestrinska je svetojeronimskom kalendaru *Danica. Subotička Danica* izlazi neprekinuto od 1884. do 1914. godine. Uslijedio je prekid izlaženja za vrijeme Prvoga svjetskog rata. Nastavlja izlaziti od 1919. do 1941., pa je opet zbog rata prekinuta. Obnovljena je 1945., ali je već 1946. zabranjena. Ponovno se pojavljuje 1971., ali izlazi samo dvije godine (1971. i 1972.), jer joj je izlaženje ponovno zabranjeno. Konačno od 1984. izlazi redovito do danas. Kao i zagrebačka, svetojeronimska *Danica,* i ova je imala neprocjenjivu ulogu u prosvjeti i očuvanju vjerske i narodne vlastitosti Hrvata u Bačkoj. Od svega sadržaja pisateljica izdvaja pasionske sadržaje.

Dr. Đuro **Franković** u svom radu: *Sunce se raduje Marijinu rođenju... Gospa, Isus i Nedjelja u suncu* (str. 247-256), iznosi kako Hrvati u Mađarskoj štuju Gospu, Isusa Krista i Mladu Nedjelju u odnosu prema suncu. Svoje izlaganje temelji na izvornom jezičnom gradivu mađarskih Hrvata, objavljenom u većem broju knjiga.

Dr. Sanja **Vulić** piše o *Pučkim blagdanskim imenima korizmenih nedjelja i Svetoga trodnevlja kod Hrvata u Mađarskoj* (str. 257-268). Zapravo raščlanjuje i predstavlja izabrana pučka imena korizmenih nedjelja i dana u Svetom trodnevlju iz pojedinih skupina i mjesnih govora Hrvata u Mađarskoj. Navedeni primjeri jasno potvrđuju povezanost pojedinih skupina Hrvata u Mađarskoj sa sukladnim skupinama u matičnoj domovini Hrvatskoj ili drugdje u raseljeništvu.

Prerano preminuo hrvatski pjesnik Stjepan Bešlin (*1920. †1941.) predmet je rada Marije **Šeremešić** pod naslovom: *Život na tamnoj cesti* (str. 269-278). Naslov rada upućuje na Bešlinovu izgubljenu rukopisnu zbirku pjesama "Tamna cesta". Bešlin je daroviti pjesnik, koji je zbog svoga hrvatskoga rodoljublja bio politički šikaniran, što se loše odrazilo na njegovo zdravlje, pa je od smrtonosne sušice umro u svom rodnom Bačkom Monoštoru 7. travnja 1941. Pjesme su mu objavljene, među inim, i u svetojeronimskom kalendaru *Danici* (1944., 1946. i 1967.), te u časopisu *Marulić* (1968.). Monoštorski župnik Mijo Zolarek objavio je 1972. u *Maruliću* članak o njemu: *Stipa Bešlin – zaboravljena harfa šokačkog pjesnika.* U prilogu rada Šeremešić objavljuje Bešlinovu pjesmu *Marulić,* sastavljenu od pet dvostiha, i koja u cijelosti slovi: *Nad knjigom dugo mudruje brada biserna./ Tu Hrvatska je, a tamo Roma aeterna./ Gdje su na moru Zvonimirove galije?/ Zemlju će našu već svu krv da zalije./ Kockasta ploča popljuvana sva nam je./ "Judita" nova, o, bar sada da nam je!/ "Nauci dobri" u "verzi harvatski složeni"./ Mleci i Turban! Mi smo još ugroženi?/ Dubrovnik, Bosna, Slavonija, Dalmacija/ Sve to je naša mučenička Kroacija!* Pjesma je u zborniku objavljena u prijepisu i u presliku rukopisa. Treba upozoriti kako je u trećem redku odzada, umjesto ispravnih riječi "Mleci i Turban!" pogrešno objavljeno: "Mleci i Furlan!"

Potaknuta izložbom "Knjige bačkih Hrvata", koja je održana u Gradskoj knjižnici u Zagrebu, u prosincu 2005. godine, Ljiljana **Sabljak**

se pita i piše: *Koliko se Hrvati čitaju i poznaju u Republici Hrvatskoj i Vojvodini – pogled iz Narodne knjižnice. Književna Pasionska baština* (str. 279-288). Pisateljica tvrdi da pisana hrvatska riječ u Bačkoj, na tromeđi Hrvatske, Srbije i Mađarske, živi već 325 godina, što svjedoči o višestoljetnoj obstojnosti Hrvata na tom ravničarskom području, između Dunava i Tise, ali se u Republici Hrvatskoj premalo znade o tom književnom, kulturnom i znanstvenom stvaralaštvu. Stoga ovaj rad predstavlja poticaj za bolje upoznavanje toga dijela hrvatske književnosti.

Treći odjeljak, "Muzikologija", obuhvaća sedam radova.

U prvom od sedam radova iz područja glazbene znanosti (muzikologije), dr. Gorana **Doliner** obrađuje *Crkveno pučko pjevanje: notni zapisi iz Kuhačeve VII. knjige Južno-slovjenske narodne popievke* (str 290-309). Radi se o rukopisnoj sedmoj knjizi Franje Ksavera Kuhača, "Južno-slovjenske narodne popievke", čije je gradivo prikupljeno u Vojvodini 1869. godine.

Dr. Darko **Žubrinić** u svom radu: *Josip Andrić, istaknuti hrvatski muzikolog, skladatelj i pisac iz Bačke i autor prve povijesti slovačke glazbe* (str 310-322) prikazuje dr. Josipa Andrića i opisuje njegovo djelo "Slovačka glasba", objavljeno 1944. u Zagrebu. Knjiga je tim značajnija, što je to prva objavljena povjesnica slovačke glazbe uobće. Za čitatelje svetojeronimskog časopisa "Marulić" osoba dr. Josipa Andrića je tim zanimljivija, kad znamo da je on vrlo plodonosni urednik svetojeronimskih izdanja između dva svjetska rata. Rođen je 14. ožujka 1894. u mjestu Bukin (1945. godine s promijenjenim imenom Mladenovo), a umro je 7. prosinca 1967. u Zagrebu. Andrićev život neraskidivo je vezan uz Hrvatsko književno društvo Sv. Jeronima. To je vidljivo i iz ovoga Žubrinićeva rada o njemu. Tako on izričito navodi, prenoseći članak iz Hrvatske enciklopedije (1941.) da je Andrić od 1921. godine urednik HKD-a Sv. Jeronima (str. 312), te navodi Andrićev roman "Velika ljubav" koji je 1942. objavilo HKD Sv. Jeronima (str. 311), kao i skladbu Vatroslava Lisinskog " Pěsan slovačka" koju je objavilo isto društvo 1944. (str. 316-317).

Josip **Jerković** je treći pisac (Zvonimir Pelajić, Darko Žubrinić, te on) koji se u ovom zborniku bavi dr. Josipom Andrićem. Napisao je rad pod naslovom: *Dr. Josip Andrić – glazbenik s tematikom zavičaja* (str. 323-370). To je u cijelom zborniku jedan od najobsežnijih radova. Na početku navodi riječi samoga Andrića kojim se predstavlja, gdje među inim piše: *Dne 12. veljače 1921. izabran sam za urednika Hrvatskog književnog društva Sv. Jeronima, te sam na tom mjestu ostao preko 33 godine...* (str. 323-324). To znači da je urednik bio do 1954. godine. Stoga ne čudi što pisac u ovom radu često navodi svetojeronimsko društvo i Andrićeva djela u njegovim časopisima.

Dr. Rozina **Palić-Jelavić** prikazuje *Glazbene prinose Ivana Galovića, karmelićanina, oca Alberta od Blažene Djevice Marije* (str. 371-429). Karmelićanin Galović rođen je 17. siječnja 1888. u Liviru nedaleko od Šoprona u Mađarskoj, a umro je 6. travnja 1935. u Somboru. Svojim cjelokupnim, pa tako i zauzetim glazbenim djelovanjem, Galović je nastojao pridonositi kulturnom i duhovnom uzdizanju sredine u kojoj je stvarao. Djelovao je kao skladatelj, orguljaš (ali i violončelist, glasovirač i violinist), te zborovođa, kao i glazbeni odgojitelj, tekstopisac, urednik časopisa, te zaslužnik na polju orguljarstva.

Mr. Miroslava **Hadžihusejnović-Valašek** napisala je rad: *Crkvene pučke pjesme Slavonije, Baranje i Srijema kao kulturno dobro* (str. 430-460). Povod joj je agresivni prodor tzv. duhovnih šansona u život Crkve nauštrb crkvene pučke baštine, na kojoj je izgrađivana pobožnost i vjera mnogih naraštaja vjernika. Ukazala je na nedostatak brige za crkvenu pučku pjesmu u crkvenim krugovima, tako da je ona postupno poprimila oblike predstavljanja svjetovne glazbe, tj. iz crkvenih slavlja i pobožnosti prešla je na pozornice, nosače zvuka, koncerte i smotre, u masovne medije i promičbe. Danas se sve manje, ističe pisateljica, kroz te pjesme razgovara s Bogom, a one često u obradama za zborno, čak i estradno izvođenje sve više služe promaknuću samih izvođača i mjesta. Stoga pisateljica predlaže da mladi vjernici ponovno počnu učiti crkvene pučke pjesme, da ih pjevaju za vrijeme bogoslužja, te da ih se nastavi istraživati.

Milica **Klaić-Tarađija** u svom kratkom radu, naslovljenom: *Poslušajte, braćo mila, gorku Muku Gospodina Isukrsta, Božjeg sina...* (str. 461-464), ističe kako Hrvati u Mađarskoj imaju bogat izbor pjesama u kojima se spominje muka Isusova, plač njegove majke Marije, te događanja oko Isusova uhićenja, suđenja, raspinjanja i smrti na križu.

Posljednji rad u zborniku napisao je Krunoslav **Šokac**: *Korizmeni pučki napjevi Šokaca u Slavoniji, Baranji, Srijemu i Bačkoj i ansambl Lado* (str. 465-475). U njemu je predstavljena suradnja Udruge Pasionska baština, koja je utemeljena 1991. godine, s Ansamblom narodnih plesova i pje-

sama Hrvatske – Lado. Taj je sastav izveo mnoge pučke korizmene napjeve. Posljednji u nizu korizmenih koncerata je: *O, Isuse, daj mi suze*, koji donosi odabir korizmenih pučkih napjeva iz Slavonije, Baranje Srijema i Bačke. Za ostvarenje te izvedbe i nosača zvuka, provedena su 2008. i 2009. sustavna istraživanja među Šokcima u hrvatskoj i mađarskoj Baranji, u Bačkoj, Srijemu i Slavoniji.

U dodanom, četvrtom odjeljku, "Putopis – perom i slikom", Smiljana **Šunde** opisuje tijek događanja oko simpozija u Somboru, od 10. od 13. svibnja 2012. godine, čiji je plod upravo predstavljeni zbornik radova. Šundin je tekst naslovljen: *Hej, Salaši... (ili: Oko simpozija "Pasionska baština", Sombor – svibanj 2012.)* (str. 477-492). Stjepan **Pepeljnjak** je to događanje opisao pak svjetlopisima pod zajedničkim naslovom: *Foto zapis* (str. 493-500), tj. s 23 crno-bijela svjetlopisa, koji su pojedinačno protumačeni.

Zaključak

Predstavljeni zbornik pruža nam bogati sadržaj pasionske baštine Hrvata u Podunavlju, tj. na istočnim dijelovima Republike Hrvatske, ali nadasve među Hrvatima koji žive preko istočne granice, u današnjoj Vojvodini, kao i među onima preko sjeverne granice, u današnjoj Mađarskoj. Šokački i bunjevački Hrvati na navedenim područjima stvorili su bogatu pasionsku baštinu, utemeljenu na katoličkoj vjeri i pobožnosti, koja je sada ovim zbornikom postala obćepoznata hrvatska pasionska i književna baština. Značajan udio u oblikovanju te baštine ima dr. Josip Andrić, bačkih Hrvat, koji je 33 godine bio urednik izdanja Hrvatskoga književnoga društva Sv. Jeronima (1921.-1954.), što je dodatni razlog za objavljivanje prikaza ovog zbornika.

Zasluženu zahvalu za ovaj zbornik treba izreći uredniku Jozi Čikešu, koji je osnivač i dugogodišnji predsjednik Udruge Pasionska baština, bez čijega osobitoga zalaganja ne bi bilo ni ovog zbornika, ni znanstvenoga skupa u Somboru, kao ni drugih održanih skupova, uključujući i one koji se svake godine održavaju uoči i u prvom dijelu Velikoga tjedna u Zagrebu.

Stjepan RAZUM, zc

Riječi i djela

Prikaz knjige: DENIAU, Jean François. *Ono što vjerujem*. Prijevod s francuskog Vjenceslav Kapural. Niz: *Posebna izdanja*, knj. 6. Izd. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb, 1995., 168 stranica.

Spoj dviju kratkih rečenica: *Kažem što vjerujem. Činim što kažem*, čine Francuza Ivana Franju (Jean François) Deniaua jednim od najosebujnijih ljudi našeg doba, pa je već to dovoljan razlog da ga i naša hrvatska javnost upozna, piše u svom "predgovoru" ovoj knjizi akademik Slaven Barišić.

Pisac Deniau rodio se 1928. u Parizu. Otac potječe iz doline rijeke Loire, a majka je irskog porijekla, došla iz Australije. Zanimljivo je da se među Deniauovim predcima nalazi i Hrvat iz Dubrovnika, koji je dopratio maršala Augusta (Auguste Frédéric Louis) Marmonta na povratku u Francusku i tamo oženio jednu od Deniauovih prabaka. Bio je to Juraj Krizmanović, rođen 1785. u Dubrovniku. Nakon studija književnosti i političke ekonomije, nakon II. svjetskog rata, Jean François Deniau putuje u Maroko, Njemačku i Veliku Britaniju. Služi vojsku u brdsko-partizanskoj jedinici francuske vojske u Indokini. Sudjeluje u pripremi "Rimskih ugovora" kojima je stvoreno Europsko zajedničko tržište. S 34 godine postaje francuski veleposlanik u Mauritaniji (1962.). Godine 1973. postaje državni tajnik za suradnju s inozemstvom. Kratko prije smrti predsjednika Jurja (Georges) Pompidoua bio je ministar u vladi, ali njegovom smrću ostaje bez posla. Zatim postaje veleposlanik u Madridu. Do 1981. godine bio je narodni poslanik u skupštini. Sve svoje životno iskustvo iskoristio je za borbu protiv nepravednih društvenih poredaka, koji svim raspoloživim sredstvima ponajprije melju istinu, jedino oružje slabih. *Afganistan ili Libanon, baltičke zemlje ili Hrvatska, kako ih spominje na omotnici izvornog izdanja, i mnogi drugi, sve su to stanice njegova stalnog*

stremljenja da bude Čovjek među Ljudima, boreći se za svijet u kojem su ljudi i narodi gospodari, ali gospodari bez robova, piše akademik Barišić (str. 8).

Jean François Deniau posjetio je kao dopredsjednik Odbora za vanjske poslove francuske skupštine Republiku Hrvatsku i predsjednika Franju Tuđmana u kolovozu 1991. godine, kada je u pratnji akademika Barišića posjetio i bojišnicu u Sunji. Dva mjeseca kasnije pokušao je sa skupinom francuskih umnika doći u Dubrovnik. U svezi s tim dolaskom, Slaven Barišić nazvao ga je 7. listopada 1991. iz predsjedničkih dvora, pa o tome Barišić piše: *Razgovarali smo o mogućnostima organizacije putovanja, kada se začuo zvuk aviona, zatim šištanje rakete pa onda zaglušna eksplozija, koja je izbila sve prozore u sobi i njihove komadiće bacila na nas nekoliko, koji smo se tu zatekli. Kroz telefonsku slušalicu koja se ostala slobodno njihati, zračni napad na Banske dvore bio je izravno prenesen u francusku skupštinu* (str. 10). Dolazak u Dubrovnik dogovoren je za kraj listopada 1991. No, zbog neprijateljskog okruženja (JRM), Atlasov hidrogliser "Krila Dubrovnika" nije mogao dovesti skupinu francuskih političara i umnika u Dubrovnik, pa su se iz Korčule morali vratiti natrag u Bari, te u Pariz.

Knjiga o kojoj je riječ ima sljedeći sadržaj: *Predgovor*, koji je napisao Slaven Barišić, redoviti član HAZU-a (str. 5-11), zatim sedam poglavlja: *I. Riječi* (str. 13-28); *II. Nada* (str. 29-46); *III. Hrabrost* (str. 47-66); *IV. Čast* (str. 67-89); *V. Istina* (str. 91-112); *VI. Pobuna* (str. 113-134) i *VII. Duša* (str. 135-154), pa zaključno poglavlje: *Trag* (str. 155-163) i dodatni tekst izdavača ili urednika: *Jean-François Deniau, Ono što vjerujem* (str. 165-166). Još je dodana obavijest o drugim Deniauovim knjigama: *Od istoga pisca* (str. 166), te *Kazalo* (str. 167).

Naslovi poglavlja upućuju na vrijednosti koje Deniau zastupa u svome životu i političkom djelovanju: riječ, nada, hrabrost, čast, istina, pobuna, duša. To su vrijednosti koje su i Hrvatima omogućile, kako piše Barišić, da pobijede u nedavnom strašnom, nejednakom Hrvatskom obrambenom ratu.

Prvo poglavlje knjige posvećeno je, dakle, riječi. U njemu pisac Deniau iznosi mnoge mudre izreke i misli iz svog bogatog političkog i diplomatskog iskustva: *Ministrica, gospođa izuzetne otmjenosti, šarma i značaja,*

proglašava se 'odgovornom', ali ne i 'krivom'. Kako to shvatiti? Riječi više nemaju značenja (str. 14).

Ističe važnost riječi, ali riječi koje su razumljive. Korištenje nerazumljivih riječi predstavlja prezir prema sugovorniku. Piše: *Odbijanje da se nešto objasni jednostavno i jasno nije samo posljedica trovanja žargonom, već odgovara ozbiljnijoj mani koja se zapravo zove 'prezir'. Oni koji znaju govore onima koji znaju. Inženjeri govore za inženjere, svećenici za svećenike, filozofi za filozofe, političari za političare, novinari za novinare. A riječi se troše. Vjerovanje da ih se izmjenom obnavlja samo povećava zbrku* (str. 15).

Ljudi dobro shvaćaju samo ono što očekuju (str. 16). Dakle, kod obraćanja drugima, pojedincu ili skupinama, treba govoriti u skladu s očekivanjima sugovornika, da bi te razumio. U tom smislu piše: *Znati reći očekivane riječi katkad je djelotvornije od slanja oklopnih divizija* (str. 17).

Za potrošeni komunistički poredak kaže: *Partija još uvijek može biti snaga. Ali nikada više nada* (str. 17).

Zanimljiva je njegova raščlamba nekih često upotrebljavanih pojmova, kao što su sloboda, napredak, solidarnost, tradicija. U današnjem svijetu težnje za absolutnom slobodom, Deniauove nas riječi prizemljuju: *Sloboda ne znači ne imati gospodare, već slobodno moći birati neke od njih i pokušati njima gospodariti* (str. 21). O napredku, za kojim težimo, ne možemo unaprijed znati hoće li biti dobar ili koban.

Zanimljiv je njegov razgovor s jednim europskim komunističkim političarom, koji mu je predbacio da je već mrtav, *zato što vi na Zapadu više ne vjerujete riječima kojima se služite* (str. 28). To iskustvo mu je bilo vjerojatno i presudno da je knjigu naslovio riječima *Ono što vjerujem*. I sam kaže da je od tog razgovora strastveno nastojao reći ono što misli i raditi ono što je govorio. Dakle, uvjet obstanka je vjerovati riječima kojima se služimo.

Kao što su mu važne riječi koje su razumljive i prenose razumljivu poruku, važna mu je i nada kojoj posvećuje drugo poglavlje svoje knjige (str. 29-46). U tom poglavlju nema toliko značajnih misli koje bi se mogle istaknuti, ali ima puno opisanih životnih slučajeva, u kojima je njemu ili njegovim sugovornicima nada spasila život. Dobro je istaknuti njegovo razlikovanje nade od nadanja: *Otkrio sam nešto bolje od nade: volju za na-*

dom. Nadanje (str. 38). Nadanje je bolje od nade samo uvjetno rečeno, jer kad nema nade, i nadanje može čovjeka izvući iz beznađa i dati mu novi početak. *Nada počinje odbijanjem beznađa* (str. 45), a taj početak se može označiti riječju *nadanje*.

Kada piše o hrabrosti, piše o njoj kao općoj vrlini koja se suprotstavlja strahu. No, on kao političar, posebni je dio posvetio govoru o političkoj hrabrosti. *Hrabrost u politici znači ponajprije imati hrabrosti zastupati svoja mišljenja* (str. 57). *Politička hrabrost je usuditi se reći, prije i bolje od drugih, ono što mislimo usprkos trenutačnom javnom mnijenju, i prihvatiti da u ovom suvremenom svijetu trenutačnih informacija budemo, makar nakratko nepopularni* (str. 58). Ovim, a pogotovo daljnjim riječima Deniau daje dobru poduku današnjim bezličnim političarima, kako europskim, tako osobito našim hrvatskim. Naime, političari idu za sviđanjem javnosti i za tim kako pridobiti javno mnijenje, a ne za provođenjem odlučne i svrsishodne politike. *Ne smije se riskirati da se na kraju debate izgubi nekoliko postotaka. Valja samo izraziti mišljenje koje stručnjaci drže oportunim. Sve se vrti ono analize i predviđanja očekivanog kretanja javnog mnijenja. Kad se njegov val jednom utvrdi, stručnjaci svojim tako umilnim jezikom preporučuju da se "serfa na njegovom vrhu". Ispitivanje javnog mnijenja zamijenilo je savjest* (str. 60). Suprotno takvom stavu, treba *reći što misliš i raditi što kažeš* (str. 63).

Osobitost pokazivanja hrabrosti događa se na samom kraju zemaljskoga života i to onoga koji se nasilno prekida. Deniau to zove *hrabrost posljednje poruke* (str. 65). Pred samu nametnutu smrt, čovjek misli na sliku koju će o sebi ostaviti i koja će jedina biti prava, budući da je posljednja. Ali tu više nije riječ o hrabrosti, već o časti.

Stoga je vrlini časti posvećeno četvrto poglavlje knjige (str. 67-89). To nije vrlina do koje se danas mnogo drži. *Čast se u vlastodržaca javlja kao svekoliko srednjovjekovni i potpuno zastarjeli pojam. Čini se da je dostatno samo biti vješt. Ali ako nema ničeg drugog do vještine i ako se ta vještina uhvati u pogrešci, ne ostaje ništa do osjećaja kratkotrajnog stida* (str. 70). Kad je riječ o časti, od Francuske se očekuje više nego li od drugih europskih zemalja da se u međunarodnim odnosima časno ponaša i da štiti one koji su ugroženi. Tako to izlaže Deniau, te tu tvrdnju podkrepljuje opisom mnogih

svojih svjetskih putovanja u zemlje zahvaćene ratom, u kojima se susretao sa predstavnicima odpora i koji su od njega očekivali rješenja svojih sukoba. Koliko je on sam doprinio časti Francuske i francuske političke dosljednosti moguće je izčitati iz njegova govora koji je održao u Narodnoj skupštini 16. siječnja 1991. (str. 80-84).

Istina postoji, samo laž se izmišlja, misao je vodilja petoga poglavlja o istini (str. 91-112). Iz svojih susreta s komunističkim vođama SSSR-a Deniau je spoznao: *U sovjetskom sustavu, gdje se iznošenje istine pravno moglo smatrati protudruštvenim činom zato što je postojala državna istina, teret laži i teret šutnje izuzetno je jako pritiskao savjesti* (str. 93). Usprkos postojanja jedne jedine istine, u svijetu se nameću razne i relativne istine: *Svakome njegova istina, kaže se. Svaka klasa, svako zvanje, svaka zajednica, svaka pokrajina, svaki uzrast promiče svoju istinu, a da i ne spominjemo političke pokrete* (str. 105). Nasuprot tome, Deniau vjeruje da istina postoji. *Istina je jedna. Laž je mnogostruka. Snage su nejednake* (str. 107). Istinu nije moguće uništiti, zato ju se nastoji zamutiti. Tome služi dezinformacija, koja je izvorno anglosaksonski specijalitet (str. 108). *Najsuvremeniji oblik dezinformacije je previše informacija* (str. 108).

Suprotnost istini, to svatko zna, jest laž. *Vrlo poguban oblik laži je takozvana "korisna" laž* (str. 110). *Jednog će dana javnost biti sita varanja, čak i za pravednu stvar, i kritizirat će i samu stvar*, uvjeren je Deniau (str. 112).

Kao političar koji je kao malo koji europski političar bio blizak snagama odpora diljem cijele kugle zemaljske, u Afganistanu, Libanonu, baltičkim zemljama, u Latinskoj Americi, u Africi, u Hrvatskoj, u poglavlju "pobuna" iznosi svoje susrete s ljudima tih zemalja. Sva svoja putovanja, koja nisu bila bez opasnosti, i susrete na bojišnicama i pod sjenom noći poduzimao je kako bi promicao demokraciju nasuprot diktature. Putovao je jer nije mogao šutjeti nad nepravdama i nad diktaturama. Za njega je nedopustiva šutnja o Hrvatskoj (ili tadašnjoj Jugoslaviji), gdje promatrači nisu smjeli promatrati, već pomoći slabijemu (str. 127).

U poglavlju "duša" iznosi svoja razmišljanja o postojanju duše. Zapravo razmišlja o čovjekovu ostavljanju vlastitoga traga na ovom svijetu i nakon svoje zemaljske smrti. Stoga se na to poglavlje logički nadovezuje posljednje, zaključno poglavlje – "trag". To, dakle, nije bogoslovni govor o postojanju duše, već njegovo mudroslovno razmišljanje, te ljudsko, ali samo vodoravno očekivanje.

A to razmišljanje može se svesti pod istinu: *Mrtvi ne umiru sve dok postoje živi koji se sjećaju* (str. 136). Kako govor o duši u sebi uključuje govor o kraju života, tako se ovdje dotaknuo i početka života... dotaknuo se početka postojanja svijeta. *Teorija evolucije godinama je predstavljana kao dogma za pobijanje drugih dogmi. Podvrgnuti je sumnji bio bi pravi skandal. Ali, pojednostavljena slika "čovjek koji je nastao od majmuna", raširena među pučanstvom, zapravo nema stvarne potvrde. Suprotno tome, mnogi narodi misle da je majmun mogao nastati od čovjeka, od nekog izrođenog čovjeka, nekog rođaka koji je zalutao u šumi i pošao stranputicom* (str. 152). Nasuprot teoriji evolucije, Biblija govori o stvaranju. No, *nakon što su prezreli Bibliju kao povijesni dokument, najsuvremeniji arheolozi sada je koriste za otkrivanje povijesnih naselja, a geolozi za pronalaženje starih nalazišta rudače, koju bi nove tehnike kopanja mogle učiniti probitačnima* (str. 152-153).

U takvom svom razmišljanju, o smislu života, o vlastitom vjerovanju i sukladnom djelovanju, Deniau uspoređuje život s brodom. *Brod na svom putu ne ostavlja trag. Samo jednu brazdu koju more potapa neumorno trčeći iza broda* (str. 158). Da bi zaključio: *Ništa. Ne ćemo ostaviti ništa. Kao što ni more ne ostavlja znak našeg prolaza* (str. 158). No, da bismo život mogli ispravno vrednovati, treba dočekati njegov kraj. *Uvijek treba sačekati kraj priče* [...] *ipak valja sačekati kraj svog života da bi svaki život vrednovali* (str. 161). Zapravo treba sačekati kraj naših suvremenika da bismo ih mogli vrednovati, a drugi će dočekati kraj našega života da bi ga mogli isto tako vrednovati.

Na kraju se možemo pitati, što je to "ono" što Jean François Deniau vjeruje. On vjeruje u riječi koje imaju pokriće u životu. Vjeruje u čovjeka koji, usprkos velikim ograničenjima, može činiti dobro. Vjeruje u demokraciju kao najbolje društveno uređenje. Vjeruje u neizbrisivi trag čovjekova postojanja ovdje na zemlji. Sve je to moguće naći u ovoj njegovoj knjizi. No, vjeruje li on u Isusa Krista kao vlastitoga spasitelja i kao spasitelja svijeta?! Moguće je da vjeruje i u Njega, ali izričite potvrde u ovoj knjizi toga nema. Isus Krist jest doduše nekoliko puta spomenut u knjizi, ali samo kao jedan od autoriteta na koje se Deniau poziva. I ništa više od toga. Koliki je Deniau vjernik u smislu vjere u nadnaravnu stvarnost i u život u Bogu, to nije moguće reći na temelju ove knjige. On je veliki humanist, koji je svoj život založio za dobrobit čovječanstva. Je li to dovoljno?! Je li to mnogo?! Je li vjernik u Isusa Krista biti više od humanista?! Neka ova pitanja ostanu otvorena za vlastite odgovore...

Stjepan RAZUM, zc

Velikosrbski jasenovački mit

Prikaz knjige: JURČEVIĆ, Josip. *Nastanak jasenovačkog mita. Problemi proučavanja žrtava Drugog svjetskog rata na području Hrvatske*. II. izdanje. Niz: *Povijest*, sv. 1. Izd. Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb, 2005., 203 stranice.

Josip Jurčević objavio je 1998. godine knjigu gornjega naslova, a njezino drugo izdanje objavljeno je 2005. godine. Premda je vrijeme od prvog, a i od drugog izdanja već poprilično odmaklo, raspre koje su se oko jasenovačkoga sabirnog polja vodile u tisku proteklih godina, pokazuju da je Jurčevićeva knjiga itekako dobrodošla za poznavanje predmeta tih raspri, pa nije na odmet da se na sadržaj i zaključke te knjige ponovno podsjetimo.

Nakon *Uvoda* (str. 5-11), knjiga Josipa Jurčevića sastavljena je od tri dijela. Prvi je naslovljen: *Rezultati komisijskih i antropoloških istraživanja te popisa žrtava rata* (str. 13-70). Drugi dio je: *Problem žrtava rata u demografskim djelima* (str. 71-112), a treći: *Problem žrtava Drugog svjetskog rata u historiografskim i publicističkim djelima* (str. 113-158). Nakon toga slijedi *Zaglavak* (str. 159-170), popis korištenih kratica (str. 171), popis izvora i literature (str. 172-180), pločni pregled brojčanih pokazatelja jasenovačkoga mita (str. 181), sažetak na hrvatskom (str. 183-186) i engleskom jeziku (str. 187-190), te *Pogovor* Dragutina Pavličevića (str. 191-192). Tu je još *Bilješka o piscu* (str. 193), a onda nadasve korisno *Kazalo osobnih imena* (str. 195-196) i *Kazalo zemljopisnih pojmova* (str. 197-199), te pregled sadržaja (str. 201-202).

Predmet Jurčevićeve knjige nije istraživanje sabirnog polja u Jasenovcu, kao takvog, i njegovih žrtava, već kritičko predstavljanje istraživanja i pisanja o njemu. Pisci koji su predmet Jurčevićeve obrade ne donose poimenične popise žrtava, već se "igraju" brojkama do te mjere da im brojčano razilaženje od 100.000 ne predstavlja nikakvu poteškoću.

Zbog toga je dobro u prikazu ove Jurčevićeve knjige početi od stranice 181. na kojoj je objavio pločni prikaz brojčanih pokazatelja jasenovačkoga mita. Taj prikaz nedvosmisleno pokazuje da se u govoru o jasenovačkim žrtvama, izraženim u brojkama, radi uistinu o mitu, koji nema veze sa stvarnim povijesnim događanjima u razdoblju između 1941. i 1945. godine.

Broj žrtava	Godina nastanka	Autor
55	18.V.1945.	Očevid u Jasenovcu kojeg je učinila *Anketna komisija*
481	lipanj 1964.	Antropološko iskopavanje stručne komisije
8.500 (do ožujka 1942.)	31.III.1942.	Direktiva Josipa Broza Operativnom štabu NOP-a za Bos. Krajinu
8.500 (do ožujka 1942.)	4.IV.1942.	Pismo Josipa Broza Izvršnom komitetu Komunističke internacionale
30.000 do **40.000**	1989.	Franjo Tuđman
50.000	1992.	Vladimir Žerjavić, jugoslaven koji nastoji izjednačiti krivnju Hrvata i Srba kako bi očuvao Jugoslaviju
200.000 do **300.00** (do pred kraj 1942.)	1942.	*Brošura* PO AVNOJ-a
480.000 do **900.000**	1986.	Antun Miletić, velikosrbin
500.000 do **600.000**	1946.	*Zemaljska komisija*
500.000 do **600.000**	1986.	Jefto Šašić, umirovljeni general JNA-a i član Savjeta Spomen-područja Jasenovac
500.000 do **700.000**	1989.	Vladimir Dedijer, velikosrbin
550.800	15.XI.1961.	*Komisija SUBNOR*-a Bos. Dubica
600.000 (do 1943.)	1945.	*Državna komisija*
700.000	8.X.1989.	Srboljub Živanović, jedan od trojice antropologa koji su vodili istraživanje 1964.
700.000	1974.	Radovan Trivunčić, velikosrbin
900.000 (do 1943.)	18.V.1945.	Milan Duzemlić, bilježnik u općini Jasenovac, te zatvorenik, svjedok Anketnoj komisiji

1.110.929	1990.	Radomir Bulatović, velikosrbin
1.400.000	18.V.1945.	Mihajlo Marić, svjedok Anketnoj komisiji

Čitatelj ne može ne uočiti brojku od 55 žrtava koje su posvjedočili članovi "Anketne komisije", koja je djelovala u sklopu Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, s ciljem da prouči baš samo jasenovačko sabirno polje. Nasuprot te brojke, koja je očevidom utvrđena, stoji brojka od 1.400.000 navodnih žrtava koju je toj istoj Anketnoj komisiji rekao svjedok Mihajlo Marić. Dakle, u istom danu, na istom mjestu pojavljuju se dvije krajnje brojke koje se ne mogu nikako uskladiti. Prva je utvrđena očevidom nekoliko ljudi, a druga je plod mašte jednog čovjeka koji je preuzetno rekao brojku koju nije mogao, niti znao ičim podkrijepiti.

S obzirom na činjenicu da danas znamo da je nakon navedenoga očevida Anketne komisije sabirno polje u Jasenovcu služilo novoj komunističkoj vlasti za uništavanje hrvatskoga naroda, jer su tu završavale mnoge povorke križnoga puta, kosti žrtava su pomiješane, pa je onda i iskapanje 1964. godine donijelo na svjetlo dana veći broj žrtava. Na primjeru Jasenovca očevidna je svirepost pobjednika koji je sve svoje zločine i učinjene gnjusobe pripisao poraženoj strani.

Pisac, dakle, u prvom dijelu knjige piše o radu Državne komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, koja je osnovana već 30. studenoga 1943., da bi tijekom 1944. bile osnovane Zemaljske (republičke) komisije, a onda i one niže razine (okružne, sreske i općinske). Komisije su zadani posao obavile u roku od samo jedne godine, od sredine 1945. do sredine 1946. godine. Državna je komisija objavljivala *Priobćenja* o plodovima svoga rada. U tim je *Priobćenjima* uočljiva drastična neobjektivnost, terminološka i interpretativna ideologiziranost, te jednostranost, kako je to dobro uočio pisac (str. 25). Stoga tim *Priobćenjima* kao povjesničkom izvoru treba pristupiti s velikim znanstvenim oprezom. Zemaljska komisija Hrvatske posebno se posvetila istraživanju sabirnog polja u Jasenovcu, pa je i objavila knjigu "Zločini u logoru Jasenovac" (1946.). Samim se naslovom sugestivno upućuje čitatelja da se tu radi o zločinačkom logoru, bez obzira na to što je u samoj knjizi objavljen nacrt sabirnog polja s tumačenjem pojedinih gospodarskih zgrada. Tako iz

te knjige vidimo da se unutar sabirnog polja nalazi šest industrijskih pogona: ciglana, lančara, pilana, kožara, rafinerija i električna centrala. Osim toga, tu je dvadesetak zanatskih radionica: bravarija, limarija, kovačnica, strojobravarija, alatnica, tokarija, puškara, precizna mehanika, montaža, automehanika, remenarija, kolarija, stolarija, krečana, ugljenara, drvara, krpara, krojačnica, keramika, a onda nadasve veliko gospodarstvo (ekonomija): mljekara, mesnica, ledara, pekara, štale, svinjci, konjušnica, peradarnik, pčelarnik i vrtlarija. Za dovoz sirovina i odvoz proizvoda koristili su se brodovi, splavi, željeznica i kamioni, čiji su pristupi bili izravno povezani sa sabirnim poljem. Kad Komisija dalje piše o broju žrtava, to postaje igra brojkama, koje nemaju ni najmanje vjerodostojnosti, jer nakon pojedinačno iznesenih brojki daje se zbroj koji višekratno prelazi stvarni zbroj. Zapravo, te brojke ne treba ni spominjati, jer one nemaju cilj ustanoviti žrtve, već opravdati tadašnju politiku državne vlasti. Svi činovnici i istražitelji morali su brojke prilagođavati zadanim okvirima službene politike.

Tom su cilju služila i tri popisa žrtava rata, 1946., 1950. i 1964. godine, od kojih onaj prvi, iz 1946. godine, vjerojatno nije niti učinjen, budući da o njemu saznajemo samo iz naknadnih spominjanja, ali nitko nije predočio stvarni popis žrtava,već je naknadno smišljen upravo radi potvrde izmišljenih brojki. Znakovito je to da se stvarni rezultati tih popisa kriju; navode se samo brojke, ali ne i imena osoba koje su stradale.

Službenu komunističku politiku trebala su potvrditi i sama istraživanja grobišta (antropološka istraživanja), koja su prvi put provedena tek 20 godina nakon rata, tj. 1964. godine. Treba uočiti da je to vrijeme koje je prilično odmaklo, kako od ratnoga, tako i od poslijeratnoga logora. Ta je činjenica zasigurno išla na ruku svirepim komunističkim vlastodršcima da su žrtve koje su oni prouzročili nakon rata, mogli lako pripisati svojim ratnim protivnicima, ustašama. No, i usprkos tome, djelomična istraživanja grobišta nisu potvrdila napuhane lažne brojke. Drugo istraživanje bilo je 1976. godine, ali bez iskapanja. Učinjeno je samo zrakoplovno snimanje područja. Treće istraživanje obavljeno je u travnju 1984., kada je samo provjereno sedam mjesta na koja su upućivali snimci kao moguća grobišta.

U drugom nas dijelu pisac upoznaje s problemom žrtava rata u demografskim djelima. Ovdje je po naravi znanstvene discipline – demografije još više riječ o brojkama. No, važno je u brojčanim podatcma razdvojiti dvije stavke, a to su demografski gubitci rata i neposredne ratne žrtve. Treća stavka koja je u žarištu promatranja pisca su pak sâmo žrtve sabirnog polja Jasenovca. No, kako je pisac dobro uočio, demografima je unaprijed zadana brojka od 1,7 milijuna gubitaka stanovništva, koju je brojku partizanski maršal Tito izgovorio u svibnju 1945. u Ljubljani, pa su svi jugoslavenski demografi morali kasnije prilagođavati svoje izračune toj brojci. Prvi demografski izračun gubitka stanovništva, koji je trebao znanstveno potvrditi Titovu brojku, učinio je student matematike druge godine, Vladeta Vučković, negdje u proljeće 1947. godine. Njegov izračun iznosi upravo 1.700.000 duša gubitaka.

Znanstveni pristup proučavanju žrtava rada učinio je Bruno Bušić sa svoja dva rada iz 1966. i 1969. godine. On je time dirnuo u komunističku dogmu, pa je na kraju zbog toga i životom platio (1978.).

Od pojedinaca koji su se bavili izračunom gubitka stanovništva i žrtava rata treba još istaknuti Bogoljuba Kočovića (1985.) i Vladimira Žerjavića (1989.). Jurčević je dobro uočio kako je kod njihovih izračuna bitnu ulogu odigrala njihova motiviranost. Kočović je po političkom uvjerenju velikosrbin, pa je kod izračuna gubitaka i žrtava bio motiviran srbskim nacionalnim probitcima, a to znači da mu polazište nije bilo objektivno, već ponavljano stajalište kako ustaška politika dovodi do istrebljenja Srba, pa je nedopustivo da bi Hrvati ponovno imali svoju državu jer bi opet izazvali istrebljenje Srba, o čemu, eto, svjedoče njegove brojke. Žerjavić je pak po političkom uvjerenju jugoslaven. Vidjevši da su temelji Jugoslavije uzdrmani, a uzrok tome je vidio u različitim brojkama žrtava, nastojao je izjednačiti krivnju Srba i Hrvata tako da je Hrvatima pripisao oko 50.000 žrtava prouzročenih u Jasenovcu, a Srbima, gle čuda!, oko 50.000 žrtava prouzročenih u Bleiburgu. Dakle, krivnja je pola-pola, pa nitko nema razloga za nezadovoljstvo i za rušenje Jugoslavije. Žerjavić je u svojoj političkoj kratkovidnosti mislio da su brojke uzrok, a nije uočio da su one samo sredstvo velikosrbske politike. Pisac je zaključio kako Kočovićeva i Žerjavićeva knjiga po svome pristu-

pu predstavljaju neznanstvena djela s naglašenom političkom motivacijom.

Konačno, u trećem dijelu knjige Jurčević predstavlja bitne značajke knjiga i članaka pojedinih pisaca koji su se bavili žrtvama rata i posebno žrtvama sabirnog polja u Jasenovcu. To su knjige Jure (Đorđe) Miliše (1945.), Viktora Novaka (1948.), Andrije Ljubomira Lisca (1956.), Vladimira Dedijera i Antuna Miletića (1989.), Fikrete Jelić-Buntić (1977.), Dragomira Džoića (1980.), Narcise Lengel-Krizman (1985. i 1986.), ponovno Antuna Miletića (1986. i 1987.) kao i Vladimira Dedijera (1987.), Dragoljuba Živojinovića i Dejana Lučića (1988.), Milana Bulajića (1988. i 1989.), te Franje Tuđmana (1989.). Uz svako prikazano djelo pisac ističe njegovu značajku u smislu znanstvenosti ili neznanstvenosti. Tako za knjigu Đorđa Miliše piše da je *zasićena uglavnom negativnim emotivnim stavom prema situaciji u logoru* (str. 116). Knjiga jugoslavena Viktora Novaka je običan politički pamflet. *Koristeći mnoge riječi i složenice emotivnog podrijetla koje ne pripadaju znanstvenoj terminologiji, Novak na svađalačkoj razini optužuje "ustaše i klerofašiste"* (str. 122), stoga njegova knjiga "Magnum crimen" nema vjerodostojnost znanstvenog djela. Andrija Ljubomir Lisac objavio je kvalitetan znanstveni rad u kojem obrađuje okolnosti organiziranoga iseljavanja Srba iz Hrvatske u Srbiju (str. 125). Kad o istom predmetu pišu Vladimir Dedijer i Antun Miletić, oni svoj rad temelje na velikom broju različitih svjedočenja i isprava. No, sa znanstvenog motrišta tu se za znanost pojavljuju *netipični problemi, jer nije moguće utvrditi porijeklo i vjerodostojnost tih svjedočenja i dokumenata* (str. 126). Knjigu Fikrete Jelić-Buntić pisac ocjenjuje ocjenom koju je napisao Franjo Tuđman, a to je da se Jelić-Buntić nije usudila izaći *iz sumračja jasenovačkog mita* (str. 130). Za magistarski rad Dragomira Džoića može se utvrditi da je to jad i bijeda od znanosti. Obći pristup Narcise Lengel-Krizman, usprkos tome što u svom radu o ženskim sabirnim logorima daje niz objektivnih i korisnih podataka, ne probija politički zadane okvire. Drugi njezin rad, o sudbini Roma, *zasićen ideološkim pristupom* [...] *nema nikakvu znanstvenu vrijednost* (str. 136). U posljednjem desetljeću postojanja Jugoslavije, kad se već nazirao njezin kraj, problem žrtava rata sveden je na sabirno polje Jasenovac, ili još točnije, na broj žrtava u Jasenovcu. Taj trag slijedi i Antun Miletić u svom trosveščanom radu o Jasenovcu. Pogovor prvoj njegovoj knjizi napisao je umirovljeni general pukovnik tzv. JNA i član Savjeta Spomen-područja Jasenovac, Jefto Šašić koji *polazi od jednostavno protumačene političke ugroženosti Jugoslavije* [...] *pa on jasenovačke žrtve i ulogu Miletićeve knjige promatra kao vrstu oružja pomoću kojeg se Jugoslavija može spasiti* (str. 138-139). Uvod i pogovor pisca Antuna Miletića, inače pukovnika tzv. JNA, *ostao je u istim koncepcijskim odrednicama kao i predgovor J. Šašića. Ni jedan od tih tekstova (ukupno šezdesetak stranica) ne temelji se na dokumentima, koji su u istim knjigama objavljeni na približno dvije tisuće stranica* (str. 139). *Prema tome, dokumenti objavljeni u Miletićevoj trosveščanoj knjizi imaju vrijednost povijesne građe, dok autorski dio teksta nema ni vanjske niti unutarnje značajke znanstvenog rada,* zaključuje Jurčević (str. 143). Knjige "Vatikan i Jasenovac" Vladimira Dedijera, "Varvarstvo u ime Hristovo" Dragoljuba Živojinovića i Dejana Lučića, te "Ustaški zločini genocida..." Milana Bulajića obilježene su agresivnim stilom pisanja, te znanstvenom neutemeljenošću izloženih koncepcija i primijenjenih metoda (str. 144). *U sva tri rada najveći dio prostora zauzima pokušaj dokazivanja velikog i planiranog genocida koji je navodno izvršen nad Srbima, te stavljanja glavne odgovornosti na Katoličku crkvu kao idejnog pokretača i ustaša kao izvršitelja* (str. 144). Dedijerova knjiga ipak je korisna za proučavanje načina kako su velikosrbi širili *istinu o genocidu koji su Katolička crkva i ustaše izvršili nad približno milijun Srba* (str. 145). Knjiga D. Živojinovića i D. Lučića je pak *očigledan primjer djela koje pokazuje kako titula sveučilišnog profesora ne daje jamstvo da će rad uvažavati barem donju razinu znanstvenog pristupa* (str. 147). Milan Bulajić je kod pisanja motiviran stavom, *kako je Andriji Artukoviću, bivšem ministru Nezavisne Države Hrvatske, trebalo suditi za zločine genocida, a ne za odgovornost radi nekoliko pojedinačnih ubojstava* (str. 147).

Velikosrbsku megalomaniju i podpuno neznanstveni pristup pitanju ratnih žrtava, koji se pretvorio u velikosrbski jasenovački mit, prekinuo je Franjo Tuđman svojom knjigom "Bespuća povijesne zbiljnosti" (1989.). On uočava nastanak i prati rast jasenovačkog mita, kojemu se svrha sastoji u tome da bude podlogom teoriji o genocidnosti svakog hrvatstva. No, ni kod te knjige, tvrdi pisac Jurčević, ne radi se *o znanstveno-istraživačkom radu, nego o raspravi koja ima filozofsko-povijesna polazi-*

šta i namjere (str. 153). Ona je ipak znanstveno djelo koje se izravno suprotstavilo sustavnom stvaranju jasenovačkoga mita.

Treba reći da se početak stvaranja jasenovačkog mita vremenski poklapa s osnivanjem spomen-područja u Jasenovcu, a to su 1960-e godine. Tako su te dvije stvarnosti bile i ostale u izravnom suodnosu. Stoga i danas, nakon što su u Hrvatskom obrambenom ratu podkresana krila velikosrbskoj zamisli, Spomen-područje Jasenovac trajni je podsjetnik na velikosrbski jasenovački mit, tim više što je sadržaj tog područja postojanje samo ustaškog ratnog sabirnog polja, a nije i postojanje poslijeratnog komunističkog logora mučenja i ubijanja.

Pisac Jurčević u zaglavku knjige ističe kako se temeljna značajka proučavanja žrtava Drugoga svjetskog rata u komunističkoj Hrvatskoj (i Jugoslaviji) sastojala u *odlučujućoj ovisnosti i povezanosti ove teme s političkim interesima i zahtjevima jugoslavenske vlasti* (str. 159). Glavnina pisanih radova obilježena je jednostranošću i neznanstvenošću, a ideološke složenice bile su *nadomjestak za utvrđivanje objektivnih činjenica i uzročno-posljedičnih obrazloženja* (str. 161). Pitanje žrtava rata u cijeloj tadašnjoj Jugoslaviji postupno se svodilo na područje Hrvatske, tj. na broj srbskih žrtava u jasenovačkom sabirnom polju. Sav je taj postupak imao za cilj pritisak na Hrvatsku, kako se Hrvati u jugoslavenskoj krizi, koja je po nekima započela već 1960-ih godina, ne bi usudili pomisliti na vlastitu državu.

Pisac Jurčević je ovim svojim radom sažeto i pregledno predstavio nastanak i razvoj jasenovačkog mita koji je nastao radi potrebe velikosrbske politike u Jugoslaviji. Sadržaj knjige je podkrijepljen sa 448 podnožnih bilježaka, što tome djelu daje obilježje izvornoga znanstvenoga rada. Ali ne samo to, njegova se znanstvenost očituje na svakoj stranici knjige, na kojima pisac objektivno i trijezno prosuđuje svaki doprinos, ali i svaki nedostatak pojedinih obrađenih pisaca. Ova bi knjiga trebala biti trajni priručnik svima onima koji pokušavaju bilo što reći o ratnom sabirnom polju u Jasenovcu.

S druge strane, Jurčević ustvrđuje kako mnogobrojni i obsežni radovi o žrtvama rata nisu donijeli znanstvene i objektivne rezultate, pa je pred sadašnjim i budućim znanstvenicima zadatak da konačno istraže i napišu znanstvene demografske i žrtvoslovne radove o žrtvama Drugoga svjetskog rata i poraća.

Vanja BUDIŠĆAK

Povratak usmenoj književnosti

Prikaz knjige: BOTICA, Stipe. *Povijest hrvatske usmene književnosti*. Izd. Školska knjiga. Zagreb, 2013., 549 stranica.

Kada se između dvaju pokušaja (književno)povijesnog ustavljivanja iznimno bogate i raznolike stvaralačke građe protegne punih četvrt stoljeća, očigledan je to pokazatelj upozoravajućeg manjka znanstvenog interesa ili, u rjeđim slučajevima, kreativnog zatišja pred "prolom" novih proučavanja i plodonosnih spoznaja. Povijesni priručnik Stipe Botice, redovnog profesora pri Katedri za usmenu književnost zagrebačkoga Odsjeka za kroatistiku, trebao bi, doduše, biti primjerom obiju mogućnosti budući da dvoipoldesetljetnoj praznini u razmatranjima nepreglednog korpusa zapisa hrvatske usmene književnosti odlučno staje na kraj osuvremenjenim pristupom i širenjem istraživačkih perspektiva. I dok je još 1988. Tvrtko Čubelić u *Povijesti i historiji usmene narodne književnosti* ustrajao na konačnosti i sveobuhvatnosti svojega povijesnog opisa, Botica zna da je posve nemoguće obujmiti cjelinu domaćega usmenoknjiževnog stvaralaštva, zbog čega se opredjeljuje za prikaz u kojem prisilna selektivnost neće podrazumijevati i površnost u obradi. Naprotiv, interpretativno se fokusiravši na pojedina važnija mjesta usmenoknjiževnoga "kanona", Botica izvlači dalekosežne zaključke o njegovim pojavnim oblicima i tako istodobno usmjerava putokaz za buduću istraživačku znatiželju uz prešućeno upozorenje kako se na nju ne smije čekati novih 25 godina.

Definirajući opseg obrađene problematike, autor u proslovu napominje kako povijesni pregled ovakvog tipa podrazumijeva zapravo kronologiju bilježenja usmenih tekstova i informacija o njihovu životu, pri čemu je usmenoknjiževno stvaralaštvo nužno motriti u okrilju tradicijske kulture iz koje proizlazi i s kojom je nerazdruživo povezano. Tom imperativu Stipe Botica vraća se u prvome, teorijskom dijelu *Povijesti*,

gdje podrobnije razjašnjava društveno-povijesne preduvjete nastanka i razvoja usmenoga književnog fenomena, ali i tumači osnove usmenoknjiževne komunikacije uspoređujući je s onom pisane književnosti, upućuje na terminološke nedoumice, progovara o specifičnostima usmenih rodova i žanrova, te podastire kratak prikaz povijesti zapisivanja i proučavanja usmene književnosti na našim prostorima. Druga, znatno obimnija dionica knjige povijesni hod hrvatske usmene umjetnosti riječi prati u žanrovskome ključu, što će reći kako se redom iznose zapažanja o povijesnoj percepciji usmenoga lirskog i epskog pjesništva, usmenih proznih vrsta (mit/em/, bajka, predaja, legenda, basna, anegdota, parabola, vic i pričanja iz života), folklorne drame, govorničkih (zdravica, basna, brojalica, rugalica, hvala, kletva i blagoslov) i jednostavnih oblika (poslovica i zagonetka), te rubnih usmenoknjiževnih žanrova.

Žanrovski pristup jedna je od rijetkih podudarnosti s Čubelićevom *Povijesti*, a njegovu nezaobilaznost autor opravdava različitošću društvenih uloga i izvedbenih praksi pojedinih usmenoknjiževnih oblika koja i iziskuje njihovo odvojeno povijesno motrenje. Iako i Botica potpada pod utjecaj folklorističkog favoriziranja epskog i lirskog pjesništva (od četiristotinjak stranica drugoga dijela knjige, posvećuje im on njih 285!), razdioba usmenih žanrova u novom je priručniku doživjela krupnije preinake, mahom u pogledu preciznosti i čvršće teorijske utemeljenosti. Za razliku od prethodnika, koje je težnja za pojednostavljivanjem vrlo često odvodila na stranputicu dvojbenih i nejasnih kategorizacija (poput, primjerice, Čubelićeva i nešto kasnija Kekezova pripajanja kletvenih izričaja poslovicama), Stipe Botica ni u jednom trenutku ne odustaje od ideje tipologiziranja baziranog na kombiniranom detektiranju (stereotipnih) strukturalno-kompozicijskih i performativnih čimbenika, čime postiže mnogo argumentiraniju i pregledniju kategorizaciju (posebno u sferi retoričkih i jednostavnih žanrova) ne izostavivši iz nje čak ni pojedine rubne (suvremene) manifestacije usmene književnosti poput tračeva, grafita i novih epitafa.

U poslu generičko-povijesnog razvrstavanja zapisa hrvatske usmenoknjiževne produkcije ponajviše će do izražaja doći autorovo suvremeno teorijsko opredjeljenje zahvaljujući kojemu povijesnost biva prepoznata i kao bitno obilježje samoga žanra. Bez obzira na formulaičnost koja zahvaća sve njezine razine, usmena književnost u Botičinoj se optici po prvi puta prikazuje kao povijesno promjenjiv "organizam" ovisan od niza kontekstualnih čimbenika koji provociraju i stalne žanrovske varijacije, zbog čega se izlišnim ispostavlja svaki eventualan pokušaj svođenja pojedinog oblika na zbroj "idealnih" i "vječno važećih" tekstualnih karakteristika. Obuhvativši skup zabilježenih usmenoknjiževnih ostvarenja nazivom neke od žanrovskih odrednica, Botica stoga ne pribjegava popisivanju njihovih generički "tipičnih" svojstava, već, upravo suprotno, analizom izdvojenih primjera ukazuje na nepostojanost sadržajnih, stilskih i formalnih silnica, a s time u vezi i konstantne modifikacije do kojih dolazi unutar "granica" svakog oblika. To, doduše, nipošto ne znači da Botična *Povijest* ne podcrtava prepoznatljive žanrovske specifičnosti (poput, primjerice, epskoga deseterca ili binarne strukture zagonetaka), no upravo inzistiranjem na pojedinačnim interpretacijama uvjerljivo ističe važnost otvorenoga, kontekstualnog pristupa koji (više) ne može biti nadomješten tradicionalnim (p)opisivanjem i klasificiranjem povijesne građe s aspekta monolitnih, svevažećih generičkih kategorija.

Spomenute dionice posvećene tumačenjima odabranih usmenoknjiževnih tekstova bez imalo dvojbe zaslužuju epitet najuspjelijih segmenata *Povijesti* Stipe Botice. Posebna pažnja kojom autor prilazi ponajboljim usmenim lirskim i epskim pjesmama iz, primjerice, zbirke Mihovila Pavlinovića, Andre Murata ili Kurelčevih zapisa narodnoga pjesništva gradišćanskih Hrvata rezultirala je inovativnim zapažanjima o motivskom i stilskom bogatstvu naše usmene književnosti koja iz korijena mijenjaju njezinu dosadašnju sliku i upućuju na nužnost novih čitanja. Ne bi li potaknuo produbljenije istraživačko zanimanje Botica će neprestano podsjećati na ograničenost provedenih interpretacija u odnosu na širinu korpusa razasutog na nekoliko adresa (Institut za etnologiju i folkloristiku, arhiv zagrebačke Katedre za usmenu književnost Odsjeku za kroatistiku itd.), ali i onu prostora međuprožimanja (interferiranja) usmene i pisane književnosti. Rezultati pojedinačnih analiza, očekuje se, u jednakoj bi mjeri stoga trebali pridonijeti i revalorizaciji potonjeg, posebno ima li se na umu da i najrecentniji povijesni pregledi još uvijek pokazuju

sklonost umanjivanju značaja usmenoknjiževnih slojeva u djelima kanonskih hrvatskih autora.

Povijest Stipe Botice plodonosna je sprega iskustva nataloženog višedesetljetnim autorovim ustrajnim bavljenjem domaćim usmenoknjiževnim stvaralaštvom i primjene najsvježijih književnoteorijskih i folklorističkih zamisli. Rezultat takve kombinacije prvi je cjelovit i na konkretnim teorijskim premisama izveden prikaz hrvatskoga usmenog verbalnog blaga iz povijesno-žanrovske vizure, koji bi svojom čvrstom i dosljedno realiziranom (suvremenom) koncepcijom mogao i morao postati uzorom i svim budućim književnopovijesnim priručnicima u nas. Svojom preglednošću, sustavnošću u obradi raspršenoga materijala, teorijskom inovativnošću, pristupačnim stilom, a posebno lucidnim tumačenjima *Povijest hrvatske usmene književnosti* usmenoknjiževnu produkciju vraća u fokus znanstvenoga, pa i čitateljskog interesa, ali ne više kao jednoličan artefakt iz bespismene prošlosti hrvatskoga naroda. Osuvremenivši je modernim istraživačkim pristupom, Stipe Botica pledira za prepoznavanje usmene književnosti kao bitnoga čimbenika tradicijske kulture, odnosno hrvatskoga kulturnog identiteta, te tako unaprijed poništava bilo kakve eventualne izlike za daljnje njezino (književnopovijesno) ignoriranje. Ovogodišnja nagrada Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti Stipi Botici za vrijedan znanstveni doprinos uvjerljivo dokazuje da je *Povijest* vrlo brzo nakon objelodanjivanja već prepoznata kao inicijator zaokreta u proučavanju naše književnosti.

Ivica LUETIĆ

Otajstva Isusova života prikazana na drvenim vratnicama splitske prvostolnice

Izložba vratnica splitske katedrale, 1214.-2014.

U splitskoj palači Skočibušić-Lukaris na Peristilu, 23. travnja 2014. , otvorena je u čast 800 godina vratnica katedrale Sv. Dujma, izložba nazvana "Vratnice splitske katedrale 1214.-2014." Autor fotografija je Živko Bačić, dugogodišnji fotograf Konzervatorskog odjela u Splitu. Izložbu je priredila Splitsko-makarska nadbiskupija i Konzervatorski odjel Ministarstva kulture u Splitu, a prethodilo joj je svečano euharistijsko slavlje koje je u splitskoj prvostolnici predvodio splitsko-makarski nadbiskup i metropolit, dr. Marin Barišić. Najavljujući otvaranje izložbe "Vratnice splitske katedrale" kanonik, župnik katedrale Sv. Dujma, Tomislav Ćubelić je, nakon pozdravne riječi upućene svima nazočnima, između ostaloga kazao: "Buvinove vratnice su vrhunsko umjetničko, kulturno pa i teološko djelo na splitskoj prvostolnici. Stoga Buvinova vrata, kao povijesna baština nisu samo priziv jednog blistavog prošlog vremena - ona su kao 'temelj vjere' u kojima su sabrani naporni dani, tihe čežnje i vapaji, veliki zanosi, i neizbrojeni zazivi i molitve za pojedinca, obitelj, za svoj hrvatski narod i ljudski rod. U vratima žive daleka stoljeća jednog stvaralački bogatog i blistavog života, pulsiraju evanđeoskom snagom baštinske dragocjenosti u svojoj neprocjenjivoj ljepoti, moleći od nas, ne samo poštovanje i divljenje, nego i oblikovanje svog čovještva i ljubav, koja po snazi pripadanja izvire iz ovih korijena".

Izložbu je u nazočnosti velikog broja članova crkve i građana Splita, te zastupnika Hrvatskog sabora i predsjednika odbora za financije i državni proračun Hrvatskog sabora te odbora za fiskalnu politiku, Srđana Đurkovića, izaslanice Splitsko-dalmatinske županije, Helene Bandolo-

vić, predsjednika gradskog vijeća Borisa Ćurkovića i pročelnika konzervatorskog odjela u Splitu, dr. Radoslava Bužančića, koji su se obratili prigodnim govorima, otvorio nadbiskup mons. Marin Barišić, kazavši pritom: "Ovaj dan nam danas govori da Split nije pred zidom i da ima vrata. Ovdje su spomenuta četvora vrata iz rimskih vremena i vjerujem da su ta vrata u dijalogu s ovim vratima. Jer, kada se uđe unutra, nismo u zidinama. Ima izlaza prema drugoj dimenziji i punini ostvarenja. Vjerujem da i danas postoji taj dijalog i da je on čitljiv na ovim vratima. Ovo su sveta vrata. Ovdje je upisano ono najvažnije za naš život, za našu ljudskost i vjeru. Na njima čitamo o nama, o našem svakodnevlju. Tu čitamo blizinu Boga i čovjeka. Tu čitamo ljubav na djelu. Vrata su prijevod Splitskog evanđelistara iz teksta u sliku."

Vratnice splitske prvostolnice Uznesenja Blažene Djevice Marije izrađene su u vrijeme nadbiskupa Bernarda koji je bio na čelu Splitske crkve u to doba (oko 1200.-1217.), učenog benediktinca i crkvenog pisca iz Perugie. Nadbiskup je od domaćeg drvorezbara Andrije Buvine naručio monumentalna drvene vratnice s prizorima iz Kristova života, od Navještenja do Uzašašća. Izrezbarene su u hrastovu, orahovu i rogačevu drvu, oslikane i pozlaćene s 28 prizora iz Evanđelja. Na svakoj dvokrilnoj vratnici po sedam je pari prizora iz života Isusa Krista, od reljefnog prikaza anđelova navještenja Mariji, do Isusove smrti na križu i proslave na nebu. Vratnice su prislonjene na široke zidne plohe dviju strana glavnih ulaza u katedralu.Visina im je 5,30 metara, širina 1,80. Motivi na lijevoj vratnici poredani su kronološki odozgor prema dolje, a na desnoj odozdol prema gore. Prema zapisu .. *per magistrum Andream Buvinam pinctorem de Spaleto...,* u kodeksu *Historia Salonitana* o povijesti splitske crkve, kroničara Tome Arhiđakona iz XIII. stoljeća, vratnice je dovršio i postavio na blagdan Sv. Jurja 23. travnja 1214. godine domaći kipar i slikar Andrija Buvina. Drvene vratnice majstora Buvine su po ikonografskim i stilskim odlikama visoko valorizirali u umjetničkoj baštini europske romanike Max Dvořák, Ljubo Karaman, Cvito Fisković, kao i suvremeni povjesničari umjetnosti. Don Frane Bulić, konzervator Središnjeg povjerenstva za splitsko okružje, tijekom popravka splitske katedrale i zvonika, od 1889. do 1907. godine, više je puta poticao obnovu vratnica.

Prvi put u nekoliko desetljeća javno je pokazano u kakvom je stanju to remek-djelo Andrije Buvine. Dobru očuvanost vratnice duguju restauriranju koje je pod nadzorom bečkoga Središnjega povjerenstva 1908. godine izveo češki stručnjak Anton Švimberský sa suradnicima.

Izložbom na dan 800. obljetnice postavljanja drvenih vratnica počinje niz događanja koja će obilježiti ovaj značajan jubilej – od znanstvenog skupa u rujnu ove godine do istraživanja vratnica prema najmodernijim restauratorskim principima. Najavljeno je tiskanje i nekoliko knjiga, među kojima je i knjiga don Ante Mateljana, kanonika splitskog kaptola, monografsko izdanje s vrlo kvalitetnim fotografijama. Najavljeno je da će se aktualizirati i restauracija samih vratnica kao i restauracija propovjedaonice splitske prvostolnice.

Dr. sc. Tanja BARAN

U Križevcima održan 3. susret hrvatskoga dječjega duhovnoga stvaralaštva "Stjepan Kranjčić" (3. Dječji Kranjčić)

U Hrvatskom domu u Križevcima u subotu 5. travnja 2014. održana je završna svečanost 3. susreta hrvatskoga dječjega duhovnoga stvaralaštva "Stjepan Kranjčić" za književno i likovno stvaralaštvo učenika osnovnih škola u Republici Hrvatskoj. Tom su prigodom dodijeljene nagrade učenicima najuspjelijih radova, likovni su radovi prikazani na prigodnoj izložbi "Cvijet skromnosti", dio književnih radova javno je izveden, a najširi je izbor radova po žanrovima (poezija, proza, igrokazi) objavljen u zborniku "Kovčeg skromnosti".

Okupljene su na Susretu pozdravili križevački gradonačelnik Branko Hrg i drugi uglednici. Glazbeni doprinos susretu dao je velik zbor Osnovne škole Ljudevita Modeca, učenici Glazbene škole Alberta Štrige iz Križevaca te pjevačica popularne duhovne glazbe Željka Marinović. Nakon toga su vjeroučiteljica Ružica Lice i književnik Stjepan Lice u križevačkoj Osnovnoj školi Ljudevita Modeca održali okrugli stol "Kršćanske vrednote u dječjem stvaralaštvu", za mentore, a učiteljice Lucija Martinčić i Sandra Poje za učenike. Susret je završen turističkim obilaskom Križevaca.

Susretu su nazočili križevački gradonačelnik Branko Hrg, dogradonačelnik Tomislav Katanović, gradski pročelnik za društvene djelatnosti Mladen Tenodi, križevački župnici Stjepan Soviček i Dražen Hladuvka te uime organizatora, ravnatelj Osnovne škole Ljudevita Modeca, Dražen Bokan i predsjednica Udruge za promicanje znamenitih Križevčana "Dr. Stjepan Kranjčić", Tanja Baran.

U žanru poezije prvu je nagradu stručnog ocjenjivačkog suda za pjesmu "Buđenje" osvojila Tea Sušac (mentorica Ivanka Brozd), učenica 6. razreda Osnovne škole Vođinci. Druga je nagrada za pjesmu "Slika" pripala Antoneli Ljubas (mentorica Ivana Brozd), učenici 8. razreda ta-

kođer iz Osnovne škole Vođinci. Treću je nagradu osvojila učenica 7. razreda Osnovne škole Bogumila Tonija iz Samobora, Dora Šimunec (mentorica Ivana Golić) za pjesmu "Skromna pjesma". Nagrade za poeziju nagrađenim je učenicama i mentoricama uime pokrovitelja "Glasa Koncila", koji je i nakladnik zbornika, uručio o. d. direktora i glavni urednika "Glasa Koncila", mons. Ivan Miklenić.

U žanru proze prvu je nagradu stručnog ocjenjivačkog suda za priču "Kovčeg skromnosti" osvojio Nikola Puhin (mentorica Ljiljana Bušić), učenik 7. razreda I. osnovne škole Vrbovec. Drugu je nagradu osvojila Zrinka Zagorec, učenica 8. razreda iz Križevaca za prozni rad "Posudica", dok je treća nagrada pripala Ani Baran, učenici 4. razreda iz Brestja kraj Sesveta za rad "Božji kamenčić". Nagrade za prozu uime izdavačke kuće "Alfa" uručila je urednica za hrvatski jezik Nada Babić.

U žanru igrokaza prvu nagradu stručnog ocjenjivačkog suda osvojila je učenica 4. razreda Osnovne škole "Đuro Ester", Koprivnica, Tina Odobašić (mentorica Nikolina Sabolić) za igrokaz "Božićno čudo". Druga nagrada za igrokaz "Zita" pripala je Margareti Klimpak (voditelj Tibor Martan), učenici 8. razreda Osnovne škole Visoko, a treću nagradu za igrokaz "Što je to skromnost" osvojila je učenica 8. razreda Osnovne škole Retkovec iz Zagreba Sara Koprivica (mentorica Dinka Mock). Nagrade za igrokaz uime izdavačke kuće "Verbum" uručila je voditeljica zagrebačke knjižare Dubravka Cimić-Mores.

Prvu nagradu za likovno stvaralaštvo stručnog ocjenjivačkog suda za rad "Skromnost/Obitelj" osvojila je Iva Želimorski (mentor Darko Markić), učenica 6. razreda OŠ "Đuro Ester" iz Koprivnice. Drugu nagradu za likovno stvaralaštvo za rad "Detalj crkve" osvojila je učenica 4. razreda Osnovne škole "Antun Nemčić Gostovinski" iz Koprivnice, Tea Kovačić (mentorica Sanja Brkić), dok je treću nagradu za rad "Skromnost je vrlina moje obitelji" osvojila Nives Adamović (mentorica Zorica Đuranić), učenica 6. razreda Centar za odgoj i obrazovanje "Ivan Štark" iz Osijeka. Nagradu za likovno stvaralaštvo uime Galerije hrvatske sakralne umjetnosti "Laudato" iz Zagreba uručila je stručnjakinja za odnose s javnošću "Laudata" Marija Pandžić.

Više je učenika i njihovih mentora dobilo dodatne nagrade Naklade Ljevak, koje je uručio voditelj marketinga i prodaje Vlado Resnik.

Pokrovitelji završnoga susreta bili su Grad Križevci i Koprivničko-križevačka županija, a doprinos organizaciji Susreta dale su križevačke župe Sv. Ane te Bl. Dj. Marije Žalosne i Sv. Marka Krizina-Križevčanina, Hrvatski pedagoško-književni zbor, Glazbena škola Alberta Štrige Križevci, Srednja škola "Ivan Seljanec" Križevci, Pučko otvoreno učilište Križevci, Turistička zajednica Križevci, Križevačka gradska straža, Grafocentar d.o.o. i Zagrebačka banka d. d.

Završnoj je svečanosti prethodio natječaj koji je bio otvoren od 15. listopada do 15. prosinca 2013. godine. Na poziv organizatora Osnovne škole Ljudevita Modeca i Udruge za promicanje znamenitih Križevčana "Dr. Stjepan Kranjčić", koji su predložili da tema ovogodišnjega natječaja bude skromnost, u Križevce je pristiglo 246 književnih te 104 likovna rada iz ukupno 72 škole iz cijele Republike Hrvatske. Na književni natječaj javilo se 206 učenika iz 63 škole te 34 učenika koji su se na natječaj javili samostalno. Natječaj je obuhvaćao tri žanra (poezija, proza, igrokaz) te su pristigle 103 pjesme, 122 prozna rada i 21 igrokaz. Na likovni natječaj javilo se 89 učenika iz 34 škole te 13 učenika koji su se na natječaj javili samostalno. Stručno ocjenjivačko povjerenstvo za književni natječaj u sastavu: Sonja Tomić (predsjednica), Nada Babić i Vojmil Žic te stručno ocjenjivačko povjerenstvo za likovni natječaj u sastavu: Sonja Tomić (predsjednica), Tomislav Buntak i Vojmil Žic, nakon što je pročitalo i pogledalo radove bez znanja o identitetu autora, odlučilo je da će na završnoj svečanosti u Križevcima u subotu 5. travnja 2014. nagrađena biti 23 rada, 14 će književnih radova biti javno izvedeno, a 21 likovni rad bit će izložen na prigodnoj izložbi "Cvijet skromnosti". Za objavu u zborniku "Kovčeg skromnosti" stručno je povjerenstvo izabralo 59 književnih radova i 21 likovni rad.

Susret hrvatskoga dječjega duhovnoga stvaralaštva "Stjepan Kranjčić" jedini je natječaj i susret za dječje duhovno književno i likovno stvaralaštvo na nacionalnoj razini u Republici Hrvatskoj za djecu osnovnih škola. Nazvan je prema križevačkom župniku na glasu svetosti Stjepanu Kranjčiću koji je i sâm pisao književne radove katoličke tematike. Orga-

nizatori su raspisali natječaj na krilima uspješnoga natječaja i književnoga susreta za duhovnu književnost na nacionalnoj razini za odrasle - Susreta hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva "Stjepan Kranjčić" koji će ove godine biti održan šesti put.

Dječjim susretom "Stjepan Kranjčić" želi se potaknuti stvaranje suvremenih dječjih duhovnih književnih (poezija, proza, igrokazi) i likovnih radova protkanih kršćanskim vrednotama.

Podrobnije se o svemu može doznati na mrežnoj stranici www.djecji-kranjcic.hr.

Pismo čitatelja

O stanju u HKD-u Svetog Jeronima

Mr. sc. Nikola Bićanić
Krajiška 12, Zagreb

Jelka Pavišić
urednica Hrvatske književne revije *Marulić*
Trg kralja Tomislava 21, Zagreb

Poštovana gospođo urednice, molim da ovo moje pismo objavite u sljedećem broju Hrvatske književne revije *Marulić*.

U *Maruliću* 5-6/2013., u rubrici *Svetojeronimske vijesti* zastupnik izdavača gospodin Stjepan Razum gotovo je polovicu 211. stranice posvetio meni i mom prikazu svetojeronimskoga godišnjaka *Danice 2014.* objavljenom na 22. stranici tjednika *Hrvatsko slovo* 29. XI. 2013. Iako sam zahvalan gospodinu Razumu na njegovu početnom odavanju priznanja meni kao članu i vrijednom suradniku HKD-a Sv. Jeronima, osjećam se ponukanim reagirati na njegovu ocjenu da nisam upoznat sa stanjem u HKD-u, zbog čega da o njemu ne pišem točno. Suprotno tvrdnji gospodina Razuma, ja sam vrlo dobro upoznat sa stanjem u Svetojeronimskom društvu, kojemu pripadam, i povrijeđen sam ocjenom da o Društvu ne pišem točno, jer to bi zapravo značilo da Društvo klevećem. Višedesetljetnom suradnjom nastojao sam uz pomoć Božju pridonositi koliko umijem i mogu ostvarenju ciljeva radi kojih naše Društvo od svojih davnih početaka postoji. Suradnju sam nastavio i nakon smrti Radovana Grgeca, dugogodišnjega glavnog urednika svetojeronimskih izdanja, jer njegovom smrću Društvo nije nestalo, nego je i dalje objavljivalo svoja redovita izdanja, koja nisu bila ništa manje vrijedna nego prije, kao što ni tadašnje književne večeri nisu bile ništa manje zanimljive od prijašnjih. Ljudima koji su obavljali taj posao trebalo je pomoći. Trebalo ih je podržati, a ne se ponašati kao da ne postoje. A ako su otkazi naposljetku i

postali neizbježni, sigurno nije bilo neizbježno otpustiti sve zaposlenike osim poslovnog tajnika. Uskratiti pak mogućim neistomišljenicima gospodina Razuma članstvo u Društvu iako su platili članarinu, ne samo da nije neizbježno nego se i kosi s Pravilima HKD-a Sv. Jeronima. Pa ipak je baš to učinio Upravni odbor na čelu s gospodinom Razumom, s čime sam ja i te kako upoznat, jer i moja sestra i sin platili su članarinu, ali im je članstvo bez ikakva objašnjenja uskraćeno, unatoč tome što prema Pravilima HKD-a Sv. Jeronima samo protuhrvatski nastrojeni pojedinci i udruge ne mogu postati članovi Društva. Štoviše, prema onome što sam imao prilike saznati, svim ljudima koji su početkom 2013. potpisali pristupnice i platili članarinu, a bilo ih je, uz moju sestru i sina dvadesetak, stigle su s gotovo deset mjeseci zakašnjenja odbijenice u kojima nije naveden razlog njihova neprimanja u članstvo HKD-a Sv. Jeronima. Takvo samovoljno postupanje HKD-ova Upravnog odbora boli me i vrijeđa.

Dok su njegovi neposredni prethodnici na čelu Društva bjelodano srozavali ugled svetojeronimskih izdanja te gazili po HKD-ovim zaposlenicima, gospodin Razum je šutio. Vjerojatno nije bio upoznat sa stanjem u Društvu. Zapravo, vjerujem da nije upoznat ni danas, odnosno da nije svjestan ni što su kakvoći i ugledu jeronimskih izdanja i jeronimskim zaposlenicima činili njegovi neposredni prethodnici, a ni što je Društvu, njegovim izdanjima i njegovim zaposlenicima učinio on. No šteta je, svakako, učinjena.

S poštovanjem, Nikola Bićanić.

U Zagrebu 7. travnja 2014.

Odgovor Nikoli Bićaniću

Premda bih na ovo prosvjedno pismo uvaženoga člana našega Društva, mr. zn. Nikole Bićanića, mogao naširoko odgovarati i pisati, što bi vjerojatno raspirivalo daljnju raspravu, ovom zgodom želim samo kratko odgovoriti na pet uočenih značajki iz toga pisma. Naime, gospodin Bićanić:

1. reagira na tvrdnju da nije upoznat sa stanjem u Društvu;
2. tvrdi da nije bilo neizbježno odpustiti sve zaposlenike, osim poslovnog tajnika;
3. tvrdi da je nekim pristupnicima uskraćeno članstvo u Društvo;
4. tvrdi da je sadašnji predsjednik Društva šutio za vrijeme predhodnoga vodstva Društva;
5. tvrdi da sadašnji predsjednik ni danas, možda, nije upoznat sa stanjem u Društvu.

Uz prvo. Gospodin Nikola Bićanić je zasigurno upoznat sa stanjem u Društvu, ali na jednostrani način, jer posljednjih godina nije sudjelovao ni na Skupštinama Društva, niti se zanimao o stanju Društva kod mjerodavnih ljudi. On je o stanju Društva upoznat vjerojatno preko jednog zaposlenog radnika u Društvu, koji ima u njemu neke svoje interese i stoga je neobjektivan, pa je i gospodina Bićanića neobjektivno, dakle netočno obavijestio i obavješćivao o stanju u našemu Društvu.

Uz drugo. Tvrdnja da nije bilo neizbježno odpustiti sve zaposlenike, osim poslovnog tajnika, istovjetna je tvrdnji i stavu sindikata (kojega zbog njegovih prizemnih intriga ne treba ni imenovati), a čiji je povjerenik bio naš bivši zaposlenik radnik, pa ta činjenica upućuje na to kako su osobne želje i vlastiti probitci našega bivšega zaposlenoga radnika postali kod navedenoga sindikata i kod gospodina Bićanića "objektivne činjenice" našega Društva. Vodstvo Društva raspolaže sasvim konkretnim podatcima koji su mjerodavni kod donošenja odluke o odpuštanju radnika. Svi se ti podatci nalaze u zapisnicima sjednica Upravnoga odbora, na kojima je sudjelovao i navedeni radnik, pa je čudno da i te podatke

nije priobćio gospodinu Bićaniću, kako bi bio upoznat sa stvarnim stanjem u Društvu.

Uz treće. Činjenica je da je, opet taj zaposleni radnik zatražio sazivanje izvanredne Skupštine i istovremeno okupio oko sebe 20 novih pristupnika Društvu koji su, premda još nisu bili primljeni za članove Društva, došli na tu izvanrednu Skupštinu. Neki su se od njih ponašali nasilnički i time dokazali da nisu imali namjeru pristupiti Društvu radi njegove dobrobiti, već da bi branili osobni probitak dotičnog radnika. Nažalost, time su se, svjesno ili nesvjesno, dali zloupotrijebiti. Dakle, iz okolnosti i načina na koji su oni željeli pristupiti Društvu (ne ulazeći kod toga u stav i namjeru svakoga od njih pojedinačno, jer o tome Upravni odbor nije imao dovoljno saznanja), Upravni odbor nije mogao zaključiti da je njihov prvotni cilj dobrobit Društva, nego je iz iskustva zaključio da je njihov pristup motiviran ostvarivanjem osobnih probitaka navedenoga radnika (koji su u tom slučaju podpuno različiti i suprotni od probitaka Društva), pa ih stoga Upravni odbor nije mogao primiti za članove Društva. Članarina koju su preduhitreno uplatili vraćena im je, te u tom pogledu nisu nikako oštećeni.

Uz četvrto. Ni ja, ni ostali članovi tadašnjega Upravnoga odbora nismo šutjeli o zlouporabama koje su se do sredine 2012. godine događale unutar Društva, o čemu svjedoče zapisnici ili bilješke sa sjednica Upravnoga odbora, ali i posebna pisma upućena tadašnjem predsjedniku i članovima tadašnjega Upravnoga odbora. Nadam se da će upravo ta pisma biti pravi argument na sudskom postupku koji je protiv našega Društva pokrenuo Državni inspektorat, na jednu od višekratnih prijava naših tadašnjih zaposlenih radnika, da ne bude, naime, osuđeno Društvo, već samo tadašnje odgovorne osobe.

Uz peto. Činjenica je da od početka 1980-ih godina do sredine 2012. godine nije u Društvu vođen uručbeni zapisnik i da se spisi Društva nisu uredno odlagali i čuvali. Dapače, ima se dojam kao da se željelo zamutiti tragove poslovanja, pa se i sam arhiv uništavao. Zbog toga mi je kao novom predsjedniku bilo uistinu teško ući u sve tragove poslovanja, pa je gornja tvrdnja gospodina Bićanića točna ako se odnosi na početno razdoblje moga predsjednikovanja. Istina je da si još uvijek postavljam pitanja na koja ne znam odgovora, i to osobito u odnosu na stanje u našem Društvu u vremenu predsjednikovanja gospodina Radovana Grgeca. No, tvrditi da nisam upoznat ni danas sa stanjem u našemu Društvu, vrlo je preuzetno i nerazborito.

Ne želeći zamarati našu hrvatsku javnost drugim pojedinostima iz poslovanja našega Društva, ostajem otvoren gospodinu Bićaniću, kao i svim drugim članovima Društva, da ih osobno upoznam sa svim tim pojedinostima.

Dr. zn. Stjepan **Razum**, predsjednik

Svetojeronimske vijesti

2014., siječnja 12. – U svojoj poznatoj nizanki "Katolički oblikovatelji kulture", koja izlazi u "Glasu Koncila" (53./2014., br. 2 /2064/, od 12. siječnja 2014., str. 21), Vladimir Lončarević objavio je članak o Janku Barlèu (*12.III.1869. †18.II.1941.), svećeniku Zagrebačke nadbiskupije i uredniku Hrvatskoga književnog društva Sv. Jeronima. Barlè je objavljivao u svetojeronimskom godišnjaku "Danica".

***

2014., siječnja 23. – Upravni odbor HKD-a Sv. Jeronima održao je 23. siječnja 2014. svoju 11. sjednicu, na kojoj je djelomično sudjelovala i urednica "Marulića", pa je prihvaćen sadržaj časopisa za broj 3-4/2013., raspravljalo se o nakladničkoj djelatnosti tijekom 2014. godine i primljena je nova članica u Društvo, pa s tim prihvatom Društvo ima 76 redovitih članova i 78 članova podupiratelja.

***

2014., siječanj-veljača. – Stalna suradnica u "Maruliću", Malkica Dugeč, u časopisu "Živa zajednica", iz Frankfurta na Majni (2014., br. 1-2 /341/, I.-II.2014., str. 21), objavila je dvije pjesme: "Preobrazba molitvom" i "Molitva iz tuđine".

***

2014., siječanj-veljača. – Goran Ante Blažeković, redoviti član našega Društva, objavio je u časopisu "Politički zatvorenik" drugi dio obširnoga članka: *O. Božidar Grđan: Moje uspomene na Zdenka Blažekovića (2.)*, s podnaslovom: *Zagreb, zatvor Savska cesta, visoko prizemlje, ćelija br. 13, proljeće – jesen 1946.* (23./2014., br. 256, I.-II.2014., str. 35-47), u kojem nastavlja iznositi sjećanja franjevca Božidara Grđana o njegovim zatvorskim danima provedenima u Savskoj cesti, u ćeliji zajedno sa Zdenkom Blažekovićem, ocem Gorana Ante. Zdenko je volio Hrvatsku, pa je zbog toga bio osuđen na smrt i strijeljan 24. siječnja 1947.

***

2014., veljače 6. – Lojzo Buturac, član našega Društva, piše u "Hrvatskom tjedniku" (br. 489, od 6.II.2014., str. 10-11), kako je za vrijeme Domovinskoga obrambenoga rata učinjen genocid nad hrvatskim narodom u Sisačko-banovinsko-pounjskom području.

***

2014., veljače 10. – Iz tiska je izišao drugi dvobroj časopisa "Marulić" za proteklu, 2013. godinu (god. 46./2013., br. 3-4 /257/, 242 stranice). Zbog poznatih razloga i događaja navedenih u prošlim "vijestima", i taj je dvobroj tiskan sa zakašnjenjem. Objavljen je u nakladi od 500 primjeraka. Časopis je uredila Jelka Pavišić. Uz redovite godišnje brojeve, časopis je obilježen i jedinstvenim brojem, od prvoga do sadašnjega, a to je 257. broj. Svoje su radove u njemu objavili: mr. Ivan Armanda, Marko Bošković, Malkica Dugeč, Ana Đurkin, dr. Alojz Jembrih, Mladen Jurčić, dr. Stjepan Kožul, Ante Kraljević, mr. Dragan Majić, Marela Mimica, dr. Ignac Munjko, Mato Nedić, Dušan Pavela, Jelka Pavišić, Boško Prosenjak, dr. Stjepan Razum i dr. Agneza Szabo.

***

2014., veljače 10. – Godišnji blagdan Stepinčeva proslavljen je diljem domovine Hrvatske, kao i izvan Hrvatske. Bl. Alojzije Stepinac bio je pokrovitelj HKD-a Sv. Jeronima. Glavna proslava blagdana Bl. Alojzija Stepinca, kojemu je predhodila trodnevnica (7.-9.II.), održana je u večernjim satima u zagrebačkoj prvostolnici, a u prijepodnevnim satima svečano je bilo u Krašiću. Kao što izvješćuju "IKA Tjedni bilten" (21./2014., br. 6, od 12.II.2014.) i "Glas Koncila" (53./2014., br. 8 /2070/, od 23.II.2014.), proslava Stepinčeva održana je u Ogulinu, Požegi, Koprivnici, Novskoj, Budaševu, Jelenju, Zadru-Bili Brig, Varaždinu, Bjelovaru, Brezovici, Funtani, Zaprešiću, Stražemanu, Hvaru i Cugovcu, zatim u Nici (Francuska), New Yorku (SAD), Subotici (Vojvodina), Londonu (Engleska), Kelkheimu (Njemačka), Torinu (Italija) i Rimu (Italija).

***

2014., veljače 16. – U navedenoj nizanki "Katolički oblikovatelji kulture", u "Glasu Koncila" (53./2014., br. 7 /2069/, od 16. veljače 2014., str. 21), Vladimir Lončarević objavio je i članak o Rudolfu Hraščancu (*6.IV.1914. †23.V.1993.), svećeniku Zagrebačke nadbiskupije, koji je prije

svoga iseljenja iz Hrvatske objavljivao radove u "Hrvatskoj prosvjeti", a pred kraj života i u časopisu "Marulić".

***

2014., veljače 20. – U ranim jutarnjim satima 20. veljače 2014. umro je umirovljeni sveučilišni profesor, dr. Adalbert Rebić, u Svećeničkom domu Sv. Josipa u Zagrebu-Kaptol 7, u kojem je zbog bolesti boravio posljednjih sedam dana svoga zemaljskog života. Dr. Rebić bio je član Upravnog odbora HKD-a Sv. Ćirila i Metoda (1970.-1977.), na koju ga je službu potvrdila Skupština Društva 11. svibnja 1971. HKD Sv. Ćirila i Metoda bio je tijekom 15 godina nakladnik časopisa "Bogoslovska smotra" (1963.-1977.), a u drugoj polovici toga razdoblja dr. Rebić je bio njezin urednik.

***

2014., veljače 27. – Upravni odbor HKD-a Sv. Jeronima održao je 27. veljače 2014. svoju 12. sjednicu. Prihvaćeno je izvješće o tisku časopisa "Marulić", br. 3-4 (257) za 2013. godinu, nakon kojeg je uslijedila rasprava o sadržaju časopisa. Za urednika godišnjaka "Danica 2015." izabran je Stjepan Razum. Upravni je odbor odlučio tiskati nova izdanja triju molitvenika, a raspravljalo se i o izdanju triju katekizama. Osim toga, predviđeno je tijekom godine objaviti još četiri ili pet zasebnih knjižica (Velimira Deželića starijeg, Stanka Rozgaja, Jelke Pavišić i Vere Grgac). Članovi Upravnog odbora upoznati su sa stanjem duga našega Društva, koji iznosi preko 503.000,00 kuna. U tu je svotu uračunat i dug prema našem izuzetnom članu Joji Ricovu, kojem je Društvo dosada objavilo već osam knjiga, a moguće da bude suizdavač i njegove najnovije knjige. Dosadašnja članica Upravnog odbora Matija Vekić odustala je neposredno prije sjednice od članstva u odboru, što su drugi članovi primili na znanje.

***

2014., veljača. – Sredinom veljače iz tiska je izišao novi broj "Vjesnika biskupa Langa – list bogoslova Nadbiskupskog bogoslovnog sjemeništa u Zagrebu" (44./2014., br. 127), koji na 48 stranica donosi zanimljive sadržaje o sluzi Božjemu Josipu Langu, o djelovanju zaklade Josipa Langa, o zgradi Nadbiskupskoga bogoslovnog sjemeništa, te o sjemeništarcima.

Sami sjemeništarci – studenti Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu pišu nadahnute članke o papi Franji i o raznim suvremenim temama. Misao vodilja ovog broja vjesnika je "Neprolazna novost Evanđelja". Ravnatelj Nadbiskupskoga bogoslovnog sjemeništa, mr. Anđelko Koščak, koji je ujedno redoviti član našega Društva, napisao je uvodni članak "Bogoslovija – zajednica na putu prema Bogu i čovjeku" (str. 1), članak o Josipu Langu, "Bogu na slavu i što veće blagostanje cijele Hrvatske" (str. 2-3), te jedan od dva članka o kapelici Srca Isusova u Nadbiskupskom bogoslovnom sjemeništu, "... Bit će vam crkva ova neprestana propovijed..." (str. 9-10).

***

2014., ožujka 2. – U navedenoj nizanki "Katolički oblikovatelji kulture", u "Glasu Koncila" (53./2014., br. 9 /2071/, od 2. ožujka 2014., str. 21), Vladimir Lončarević objavio je i članak o Mati Blaškoviću (*14.IV.1896. †13.III.1974.), svećeniku Hvarske biskupije i pjesniku, koji je objavljivao svoje pjesme u godišnjaku "Danica" i u časopisu "Marulić". Pjesme su mu objavljene i u zbirci pjesama "Za blagdanskim stolom" (1970.).

***

2014., ožujka 6. – U Zagrebu je u "Tribini grada Zagreba" predstavljen zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa održanog u Zagrebu 24. i 25. travnja 2012. godine, "Hrvatski mučenici i žrtve iz vremena komunističke vladavine". Govorili su mons. Ivan Miklenić, obnašatelj dužnosti ravnatelja Glasa Koncila, koji je i nakladnik zbornika, mons. dr. Mile Bogović, biskup gospićko-senjski, kao predsjednik Komisije HBK i BK BiH za hrvatski martirologij, koja je izdavač zbornika, i dr. Nikica Barić kao ocjenjivač radova u zborniku. Istaknuta je važnost ovog zbornika jer doprinosi odkrivanju i spašavanju vlastite povijesti, koja je od 1945. do 1990. godine bila krivotvorena. Zbornik progovara o događajima i ljudima, o kojima se nije do slobodne Republike Hrvatske smjelo govoriti. Navedena komisija, čiji je rad biskup Bogović predstavio, postavila si je zadatak da popiše sve katoličke žrtve Drugoga svjetskoga rata i poraća u svim hrvatskim biskupijama, tj. u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Biskup je na predstavljanju, među ostalim, rekao da je Stjepan Razum, inače trenutačni predsjednik HKD-a Sv. Jeronima,

povjerenik navedene komisije za popisivanje katoličkih žrtava za Zagrebačku nadbiskupiju.

***

2014., ožujka 11. – Iz tiska je izišlo 28. i to popravljeno izdanje svetojeronimskog "Malog molitvenika". Molitvenik, kojeg je prvo izdanje tiskano 1964., sastavio je franjevac Gabrijel Đurak, a likovno ga opremio Ivo Dulčić. Za ovo 28. izdanje dobili smo odobrenje Nadbiskupskoga duhovnog stola, br. 423/2014., od 28. veljače 2014. Uredio ga je Stjepan Razum.

***

2014., ožujka 11. – Županijski sud u Zagrebu, kao drugostupanjski sud donio je 11. ožujka 2014. presudu kojom je odbio žalbu Republičkog sindikata radnika Hrvatske na prvostupanjsku presudu Općinskog radnog suda u Zagrebu od 30. listopada 2013. i tako je tu prvostupanjsku presudu učinio pravomoćnom. Time se stekao pravni uvjet za donošenje odluke o odkazu ugovora o radu sindikalnom povjereniku toga sindikata, zaposlenom u našem Društvu. Ova presuda Županijskog suda dostavljena je Općinskom radnom sudu 27. ožujka 2014., a Odvjetničko društvo Budimir i Meter, pravni zastupnik našega Društva, preuzelo ju je 7. travnja 2014., te ju dostavilo našem Društvu 8. travnja 2014. Presudu je donijelo sudsko vijeće u sastavu: Tatjana Radić, predsjednica vijeća, Ivica Veselić, sudac izvjestitelj i član vijeća, te Branka Hriberski, članica vijeća.

***

2014., ožujka 23. – U već navedenoj nizanki "Katolički oblikovatelji kulture", koja izlazi u "Glasu Koncila" (53./2014., br. 12 /2074/, od 23. ožujka 2014., str. 21), Vladimir Lončarević objavio je i članak o Ivi Sokaču (*15.IV.1911. †5.V.1990.), skladatelju i pjesniku, koji je bio član Hrvatskoga književnoga društva Sv. Ćirila i Metoda, tj. Sv. Jeronima. Objavljivao je u raznim časopisima, kao i u svetojeronimskim časopisima "Obitelj" i "Marulić", te godišnjaku "Danica". U članku je naveden i Radovan Grgec, kao dobar poznavatelj Sokačeva djela.

***

2014., ožujka 25. – Iz tiska je izišao pretisak knjižice dr. Velimira Deželića, starijeg, "Kraljica Hrvata. Pjesme". Prvo izdanje objavljeno je 1936. godine, a ovaj je pretisak učinjen povodom 150. obljetnice rođenja pjesnika Velimira Deželića, starijeg (*21.II.1864. †7.II.1941.). Knjigu je uredio dr. Alojz Jembrih, a pogovor, naslovljen "U zanosnom hodu k svetištima *Presvete*" napisala je dr. Hrvojka Mihanović-Salopek (str. 51-77). Urednik je sastavio dva popratna teksta: "Uz izdanje pretiska zbirke pjesama" (str. V.-VII.) i "Bilješka o autoru ove zbirke pjesama" (str. 78-82). Deželićeva zbirka marijanskih pjesama sastoji se od dva dijela; u prvom se dijelu nalazi 18 pjesama posvećenih marijanskim svetištima u Hrvatskoj, te u Bosni i Hercegovini i Boki Kotorskoj, a u drugom dijelu šest općih marijanskih pjesama. Knjižicu je moguće nabaviti u sjedištu našega Društva.

***

2014., ožujka 28. – Iz tiska je izišao treći dvobroj časopisa "Marulić" za proteklu, 2013. godinu (god. 46./2013., br. 5-6 /258/, 216 stranica). Objavljen je u nakladi od 500 primjeraka. Časopis je uredila Jelka Pavišić. Uz redovite godišnje brojeve, časopis je obilježen i jedinstvenim brojem, od prvoga do sadašnjega, a to je 258. broj. Svoje su radove u njemu objavili: dr. Tanja Baran, dr. Marijan Bošnjak, Vera Grgac, dr. Alojz Jembrih, Mladen Jurčić, Nevenka Kauzlarić, dr. Trpimir Macan, dr. Anđelko Mijatović, Dušan Pavela, Jelka Pavišić, s. Veronika Mila Popić, dr. Stjepan Razum i dr. Agneza Szabo.

***

2014., ožujka 30. – U ponovno navedenoj nizanki "Katolički oblikovatelji kulture", u "Glasu Koncila" (53./2014., br. 13 /2075/, od 30. ožujka 2014., str. 25), Vladimir Lončarević objavio je i članak o Mati Meštroviću (*29.III.1910. †18.VI.2000.), svećeniku Splitsko-makarske nadbiskupije, književniku i pjesniku, koji je između dva svjetska rata, objavljivao svoje pjesme među ostalim časopisima, i u svetojeronimskom godišnjaku "Selo i grad" i u časopisu "Hrvatska prosvjeta".

***

2014., travnja 3. – Lojzo Buturac, član našega Društva, člankom u "Hrvatskom tjedniku" (br. 497, od 3.IV.2014., str. 12-13) poziva hrvatske

povjesničare da napišu istinitu hrvatsku povjesnicu u odnosu na današnje hrvatske Srbe. Poticaj za taj poziv dali su mu članci koji prenose suđenje u Haagu protiv zločina genocida, koji je u Hrvatskoj provodila Srbija i njezina tzv. JNA. Piše kako su glavni krivci za te zločine oni koji još uvijek sanjaju o nekoj Velikoj Srbiji, pa u svoje planove uključuju hrvatske Srbe, na njihovu štetu i propast, a svakako i na štetu hrvatskoga naroda. Dogodila se velika povijesna prijevara, po kojoj su Vlasi proglašeni Srbima. A u Hrvatskoj su živjeli i djelovali mnogi Vlasi koji nisu bili Srbi. To su hrvatski pjesnik Petar Preradović, skladatelj hrvatske himne Josip Runjanin, hrvatski graditelj Emanuel Maravić, hrvatski vojskovođa Svetozar Boroević i hrvatski povjesničar Radoslav Lopašić.

***

2014., travnja 13. – Vladimir Lončarević u novom nastavku nizanke "Katolički oblikovatelji kulture" u "Glasu Koncila" (53./2014., br. 15 /2077/, od 13.IV.2014., str. 21) objavio je članak o Josipu Berki (*11.III.1906. †27.VII.2000.), književniku, pjesniku i prevoditelju, te dugogodišnjem profesoru Nadbiskupske klasične gimnazije u Zagrebu (1930.-1971.), koji je neko vrijeme bio podpredsjednik Hrvatskoga književnog društva Sv. Jeronima. Berka je objavljivao svoje radove u časopisu "Marulić" i u godišnjacima "Katolički godišnjak" i "Danica", a zajedno s Društvom objavio je zbirke pjesama i priča "Riječi pjevaju" (1976.), "Lanx satura" (1980.) i "Iz mladih dana" (1988.). Zastupljen je i u zbirci pjesama "Za blagdanskim stolom" (1970.).

***

2014., travnja 20. – Sretan Uskrs Hrvatskom književnom društvu Sv. Jeronima čestitali su pisanim putom: Josip Bačić iz Dobrne, Slovenija; sestra Miroslava Bradica, vrhovna glavarica Družbe sestara milosrdnica Sv. Vinka Paulskog; Stjepan Brebrić, ravnatelj "Kršćanske sadašnjosti"; sestra M. Berislava Grabovac, ravnateljica Duhovno-obrazovnog središta Marijin dvor u Lužnici; mons. dr. Vjekoslav Huzjak, bjelovarsko-križevački biskup; Pejo Orkić, poglavar Hrvatske salezijanske pokrajine.

***

2014., travnja 20. – Vladimir Lončarević u daljnjem nastavku nizanke "Katolički oblikovatelji kulture" u "Glasu Koncila" (53./2014., br. 16

/2078/, Uskrs 2014., str. 31) piše o Mati Marčinku (*13.II.1925. †31.I.2010.), hrvatskom književniku i hrvatskom patniku. Bio je član HKD-a Sv. Jeronima, a svoje je radove objavljivao, među inim, u časopisu "Marulić" i u godišnjaku "Danica". Društvo mu je objavilo knjige: "Mjesečev zavičaj" (1979.), "Noćurci u krajoliku" (1981.), "S ovu stranu dobra i zla" (1982.), "Drvo života i drvo smrti" (1992.), "Posmrtni razgovor sa slikarom Brunom Bulićem" (2001.), "Mučenička Hrvatska" (2008.) i druge. Kao član Društva priredio je i nekoliko zbirki pjesama suvremenih pjesnika. Podpisivao se lažnim imenima: T. J. H. Mar, Tomislav Heres, Tin Slavić, Matko Maronić, A. Marus, M. Mara.

***

2014., travnja 24. – Grad Ivanić-Grad, Župa Sv. Petra apostola u Ivanić-Gradu i Udruga građana Prijatelji baštine – Amici hereditatis iz Ivanić-Grada priredili su 24. travnja 2014. proslavu 100. obljetnice smrti ivanićgrađanina i zagrebačkoga nadbiskupa Jurja Posilovića (*24.IV.1834. †26.IV.1914.). U sklopu proslave dr. zn. Ivan Bulić održao je predavanje "Nadbiskup Juraj Posilović, život za Svetu Majku Crkvu i Hrvatsku Domovinu", nakon kojeg je sisački biskup, dr. zn. Vlado Košić predvodio svečanu Zahvalnicu u župnoj crkvi Sv. Petra apostola. Prije negoli je postao biskupom, Juraj Posilović je od samih početaka postojanja Društva Sv. Jeronima djelatan u njemu. Bio je najprije bilježnik Odbora za osnivanje društva Sv. Jeronima (26.II.-21.VIII.1868.), a zatim član Odbora društva Sv. Jeronima (21.VIII.1868.-). Za člana je izabran na osnivačkoj skupštini 21. kolovoza 1868. Kao zagrebački nadbiskup bio je njegov pokrovitelj.

***

2014., travnja 27. – Vladimir Lončarević u daljnjem nastavku nizanke "Katolički oblikovatelji kulture" u "Glasu Koncila" (53./2014., br. 17 /2079/, od 27.IV.2014., str. 21) piše o Marku Soljačiću (*28.II.1896. †11.IV.1962.), svestranom kulturnom radniku, koji je svoje pisane radove objavljivao i u izdanjima HKD-a Sv. Jeronima: "Obitelj", "Hrvatska prosvjeta", "Danica", te "Selo i grad". Podpisivao se vlastitim imenom i prezimenom, ali i lažnim prezimenom: Bolsky. Društvo mu je objavilo i dvije knjige: "Prvi i jedini" (1931.) i "Bijeli svetac" (1933.).

***

2014., travnja. – Ogranak Matice hrvatske u Zadru posvetio je prvi ovogodišnji dvobroj svoga časopisa "Zadarska smotra" (63./2014., br. 1-2) istaknutom hrvatskom pjesniku, prevoditelju i piscu, inače članu našega Hrvatskoga književnog društva Sv. Jeronima, 85-godišnjem Joji Ricovu (*Kali na Ugljanu, 25.III.1929.). Uz svjetlopis njegova lika (str. 8), objavljena su četiri govora ili predavanja, izrečena u čast slavljenika: Tonko Maroević, "Od usklika do urlika. Zapis za Joju Ricova" (str. 9-11); Cvjetko Milanja, "Joja Ricov – od tradicije do eksperimenta" (str. 12-15); Tihomil Maštrović, "Joja Ricov u svom zavičaju. Život i djelo Kaljanina Joje Ricova" (str. 16-22); Ive Livljanić, "Sjećanja na zajedničke uzničke dane" (str. 23-25). — Treba svakako spomenuti da je u istoj "Smotri" objavljen i članak Josipa Bratulića, "Trogirski (Jagićev) 'Život Svetog Jeronima'. U spomen na Vatroslava Jagića u povodu 90. obljetnice smrti" (str. 27-41). Radi se o životopisu našega zaštitnika Sv. Jeronima, koji je sastavio Marko Marulić. U svezi s Marulićem treba reći da je Mladen Parlov objavio knjigu "Propagator fidei: s Marulom na putu" (2012.), koju je Branko Jozić prikazao u ovoj "Smotri" (str. 251-254).

srzc

Pregled sadržaja

Jelka Pavišić: Riječ urednice 3-5

Znanstveni i istraživački radovi

Agneza Szabo: Feliks Suk - sveučilišni profesor, narodni dobrotvor i predsjednik Društva Sv. Jeronima 7-25
Alojz Jembrih: Uz 300. obljetnicu smrti Pavla Rittera Vitezovića. Dio II. 26-49
Anto Lončarić: Stanovnici sela Vrbovac u matičnim knjigama župâ Velika, Podvučijak i Bijela, te kapelanije Tramošnica 50-64

Obljetnice

Vladimir Horvat: Matoševa poetičnost i muzikalnost, religioznost i rodoljublje. Uz 100. obljetnicu smrti Antuna Gustava Matoša 65-74
Alojz Jembrih: Antun Gustav Matoš i Dragutin Domjanić na strani slovenskoga jezika i kulture. Uz 100. obljetnicu smrti Antuna Gustava Matoša 75-79
Vlado Košić: Propovijed na 100. godišnjicu smrti nadbiskupa Josipa Jurja Posilovića 80-83
Stjepan Razum: Stota obljetnica smrti zagrebačkoga nadbiskupa dr. Jurja Posilovića (*24.IV.1834. †26.IV.1914.) u zagrebačkoj prvostolnici 84-86

Književni tekstovi

***fra Antun Badurina**: Križni put – poema 87-91
***Stjepan Pepeljnjak**: Jezušev Križni put – poema 92-97
***Stjepan Pepeljnjak**: Jezušev grob 98-99
Tihomir Horvat: Pisma Bogu - katka priča 100-110

Tihomir Horvat: Viđenje anđela na Trgu bana Jelačića - katka priča 111-114
***Robert Bralić**: Pjesme: Dok sam promatrao crveni Mjesec, Blaženi vi koji sad plačete jer će te se smijati, Crvena krv, Čini mi se da nestajem, Davno u nama 115-120
Jelka Pavišić: Prva i posljednja riječ - kratka priča 121-124
Smiljka Sax: Novo srce za novi milenij 125-127
Ariadna Šestić: Radost pisanja. Uspomene na baku Margaretu 128-134
***Dušan Pavela**: Pjesme: Istini u slavu, Os planeta, Mijena, Stari hrast 135-137
***Dražen Stojanović**: Pjesme: Vrata proljeća, Ušutkivanje misli, Praznina duha, More 138-139
***Pejo Šimić**: Pjesme: Majci Božjoj Bistričkoj, Rastok, Rasule se misečeve niti, Čuvaj sine didovinu svoju 140-142

Različiti članci

Lojzo Buturac: Alojzije Stepinac u članku srpskoga književnika... 143-144
Nedjeljko Mihanović: Jedno sjećanje na blagopokojnog metropolita Jovana Pavlovića 145-148
Lojzo Buturac: Posljednji moj zov hrvatskoj javnosti za ukidanje lažnog dana antifašističke borbe 149-153
Zlatko Matković: O politici pradjeda i praujaka 154
Marijan Bošnjak: Zalutali smjer treba napustiti i krenuti pravim putem 155-161

Prikazi knjiga

Stjepan Razum: Muka Gospodina našega Isusa Krista. Prikaz zbornika: *Muka kao nepresušno nadahnuće kulture. Passion as an inexhaustible inspiration of culture. Pasionska baština Hrvata u Podunavlju. Passion hereitage of Croats in the Danube region. Zagreb-Sombor, 2012. Zbornik radova IX. međunarodnog znanstvenog simpozija. Proceedings of the 9th International scientific symposium.* Urednik Jozo ČIKEŠ. Niz: *Pasionska baština*, IX. Nakl. Udruga Pasionska baština, Zagreb. Sunakl. Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Subotica. Zagreb-Subotica, 2013., 500 stranica 162-170
Stjepan Razum: Riječi i djela. Prikaz knjige: DENIAU, Jean François. *Ono što vjerujem*. Prijevod s francuskog Vjenceslav Kapural. Niz: *Posebna izdanja*, knj. 6. Izd. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb, 1995., 168 stranica 171-176
Stjepan Razum: Velikosrbski jasenovački mit. Prikaz knjige: JURČEVIĆ, Josip. *Nastanak jasenovačkog mita. Problemi proučavanja žrtava Drugog svjetskog rata na području Hrvatske*. II. izdanje. Niz: *Povijest*, sv. 1. Izd. Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb, 2005., 203 stranice 177-184
Vanja Budišćak: Povratak usmenoj književnosti. Prikaz knjige: BOTICA, Stipe. *Povijest hrvatske usmene književnosti*. Izd. Školska knjiga. Zagreb, 2013., 549 stranica 185-188

Prikazi kulturnih događanja

Ivica Luetić: Otajstva Isusova života prikazana na drvenim vratnicama splitske prvostolnice. Izložba vratnica splitske katedrale, 1214.-2014. 189-192
Tanja Baran: U Križevcima održan 3. susret hrvatskoga dječjega duhovnoga stvaralaštva "Stjepan Kranjčić" (3. Dječji Kranjčić) 193-196

Pismo čitatelja

Nikola Bićanić: O stanju u HKD-u Svetog Jeronima 197-198
Stjepan Razum: Odgovor Nikoli Bićaniću 199-201

Vijesti

Stjepan Razum: Svetojeronimske vijesti 202-210

Pregled sadržaja 211-213

MARULIĆ – Hrvatska književna revija. Časopis za književnost i kulturu, Zagreb, Trg kralja Tomislava 21. Urednica: Jelka Pavišić

Pisci u ovom dvobroju:

Antun Badurina
Tanja Baran
Nikola Bićanić
Marijan Bošnjak
Robert Bralić
Vanja Budišćak
Lojzo Buturac
Tihomir Horvat
Vladimir Horvat
Alojz Jembrih
Vlado Košić
Anto Lončarić
Ivica Luetić
Zlatko Matković
Nedjeljko Mihanović
Dušan Pavela
Jelka Pavišić
Stjepan Pepeljnjak
Stjepan Razum
Smiljka Sax
Dražen Stojanović
Agneza Szabo
*Ariadna Šestić
Pejo Šimić

ISSN 0350-4220
9 770350 422005
Cijena 70 kuna